
UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00282173 4

A JÖVŐ KÉRDÉSEI

MÁSODIK KÖTET

A ZSIDÓK UTJA

IRTA: ÁGOSTON PÉTER

NAGYVÁRADI TÁRS. TUD. TÁRS. KIADÁSA

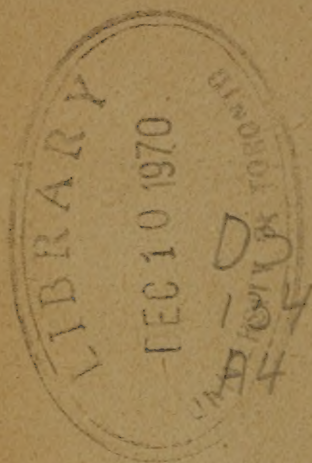
A JÖVŐ KÉRDÉSEI
MÁSODIK KÖTET

A ZSIDÓK UTJA

IRTA:
ÁGOSTON PÉTER

HARMADIK EZER

A NAGYVÁRADI TÁRSADALOMTUDOMÁNYI TÁRSASÁG KIADÁSA. — 1917.

LIBRARY
DEC 10 1970

Előszó.

Békében elsimulnak, háboruban kiéleződnek a nemzetek, felekezetek, osztályok közötti ellentétek. Ezért többszörösen égetőbb ma a zsidókérdés, mint volt a világháboru előtt. Pedig ma mindenek felett szükségünk van arra, hogy egymást megértsük, hogy az egymással szemben való idegenséget kiirtsuk. Ezt a célt szolgálja ez a könyv.

A zsidósággal való kölcsönös megértés céljából a zsidókérdés történeti hátterét is kutattam és nemcsak a zsidók, hanem a nemzsidók hibáit és büneit is leirtam, amivel annak a veszélynek tettem ki magam, hogy ugy a zsidók, mint a nemzsidók is megneheztelnek rám.

Mégsem tartottam volna helyesnek, hogyha egyoldalulag csak az egyik fél hibáival foglalkoztam volna, mert ez megakadályozná a kölcsönös megértést, már pedig ennek meg kell előznie a végcélt: az egymásba olvadást.

Jól tudom, hogy ezt a végcélt sokan a zsidók és nemzsidók közül egyaránt ellenzik s mégis azt látom, hogy bevándorolt népek elolvadása a történelemben állandóan folyik, ezért nincs ok arra, hogy a zsidókérdés megoldását más alapon, mint ennek a meglátásnak alapján keressük.

Remélem, hogy ez a könyv hozzá fog járulni ahhoz, hogy az ellentétek kevesbbedjenek, s hogy a zsidók és nemzsidók összeolvadásának folyamata meggyorsuljon.

Ágoston Péter.

Rahel Varnhagen von Ense: Es ist Verderbtheit und nicht Mangel an Verstand, wenn der Mensch keine neuen, ihm unbequemen Gedanken in sich aufnehmen will, — Stupidität, wenn sie vor ihn treten und er nicht merkt, dass es neue sind, — höchste Infamie, erkennt er sie und leugnet sie doch.

Bevezetés.

A zsidók rendszerint nem szeretik, hogyha a zsidókérdésről beszélnek. Azt hiszik, hogyha nem beszélnek róla, akkor nincs is. Már pedig a zsidók legforróbb óhaja, hogy ne legyen zsidókérdés. Ebben az óhajtásban általában egészen egyek velük azok, akiket filoszemitáknak szoktunk nevezni.

A zsidók és filoszemiták negyven év óta vállvetve azon fáradoztak Európában és Magyarországon, hogy elfelejtessék a zsidókérdést. E fáradozásuknak volt is annyi eredménye, hogy a törvényekben kimondott zsidórecepció társadalmilag is nagy lépésekben haladt s már-már azt lehetett hinni, hogy a zsidóság lassan egészen felekezetté lesz és maga is elfelejti, hogy régen külön nemzet volt, és hogy még most is vannak közöttük olyanok, akik a külön zsidó nemzetté tömörülést óhajtják.

A zsidók, mint Zangwill mondja, belekerültek az olvasztó tégelybe és lassankint nálunk magyarok-, másutt angolok-, franciák-, németek-, oroszokká lettek. Ez a folyamat elvette a zsidókérdésnek az élét és elfelejtette mindenkivel, hogy van zsidókérdés is.

Az államok közti most már évtizedekre visszanyuló viszályok ebben a században azonban sok ellentétet kiéleztek. A kormányok és a sajtó a gyülölet szántóföldjét gondosan beül-

tették, de az ültetett gyülölet-palánták nemcsak olyan virágot hoztak, amilyet a sajtó, mely ennek a földnek kertésze volt, szeretett volna, hanem másokat is. E virágok között találjuk az antiszemitizmuszt.

A sajtó nem vette figyelembe, hogy a népeknek másokkal szembeni gyülöletre szitása azt eredményezi majd, hogy minden idegent kitaszit magából. Innen van, hogy a zsidókérdés ujra felszinre került. S egymásután jelentek meg könyvek a zsidók hatalmáról.

Jóllehet Magyarország a zsidók aránya szempontjából a legelső helyek egyikén áll, zsidóellenes hangulatot csak ennek a századnak második évtizede óta tapasztalhatni. Ennek oka valószinüleg az, hogy a keletről való bevándorlás folytán a magyarsággal megtöltött olvasztó tégelybe most mind több külföldi zsidó került és igy mind nehezebb lett magyarrá olvasztani az ujonnan érkezőket. De jött a háboru, melynek folyamán az olvasztó tégely alatt a tüz kisebb lett, ugy, hogy sokan ugy látták, hogy lehetetlen a zsidók felolvasztása.

Ez és más körülmények felszinre lökték a zsidókérdést és arra kényszeritenek minden látót, hogy foglalkozzék vele. A magyarrá lett zsidóknak pedig önmagukkal szembeni kötelességévé teszi, hogy elhatárolják magukat az idegen zsidóktól és segitségére legyenek az országban lakó nemzsidóknak abban, hogy az országnak jellegét a kultura és demokrácia érdekében megóvják.

A zsidókérdés megoldása ma Magyarországon annyiban a kultura kérdése, mert a magyar kulturált zsidó nem elég erős arra, hogy a keletről beözönleni készülő kulturátlan zsidóságot rövid időn belül felemelje. De a magyarság sem elég erős arra, hogy a folyton beözönlő keleti zsidóságot önmagába beolvassza. A beözönlés veszélyezteti a magyarrá lett zsidóságot,

hogy visszahuzza a kulturátlanságba, veszélyezteti a magyarságot, mert eggyel több nemzetiséget jelent.

De a demokrácia kérdése is a zsidókérdés, mert mindaddig, amig az államok létét csak a hatalom biztositja, az államban magában is nemzet, osztály, család, kizárólagos hatalomra tör. Ilyenek a mai államok s ezért a zsidóság elleni küzdelem, a mai államok keretén belül, természetes.

Nem tudom, hogy a zsidóság ma már elég előrelátó-e arra, hogy ne bujjék el a kérdés elől, mint ahogyan pl. a bécsi zsidóság a mult század nyolcvanas éveiben elbujt a kérdés elől, amikor az összes zsidók elleni agitáció elkezdődött és liberális keresztények az általános antiszemitizmusz leküzdésére ujságot akartak alapitani. A zsidók megakadályozták az ujság alapitását azzal, hogy az antiszemitizmusz elleni legjobb módszer az agyonhallgatás. Az eredmény az antiszemitizmusznak a képviselőtestületekben uralomra jutása volt.

Ma az antiszemitizmusz diadala nemcsak néhány mandátumos pozició elvesztését jelentené. S hiába való a magyarrá lett zsidóknak saját hőstetteikre rámutatni, mikor a másik oldalon rá lehet mutatni arra, hogy a nem magyar zsidók veszélyeztetik az ország magyar kulturáját, sok zsidó magatartása az országot.

A zsidókérdés, mely most a háboru alatt kiéleződött és mind jobban kiéleződik, nem is a harctéren lévő és harcoló zsidók kérdése, hanem azoké a zsidóké, akik a maguk erkölcsi gyatraságát a harcoló zsidóknak az erkölcseivel takarják. A zsidókérdés egyrészt azoknak a kérdése, akik itthon ellene dolgoztak annak, hogy a harctéren lévők önfeláldozása eredményes legyen, másrészt azoké, akik mindig rosz szemmel nézték a zsidók beolvadását és ma mégis a zsidók beolvadásából származtatnak s követelnek maguknak előnyöket.

A zsidókérdés ma már csak az elnevezésben közös a régi zsidókérdéssel. A zsidókérdés ma nem az összes zsidók kérdése, hanem csak azoké, akik inkább zsidók mint magyarok, illetve mint németek, oroszok, lengyelek stb.

A beolvadt zsidókra vár a mai zsidókérdés megoldásának egy és nem épen legkisebb része. Nekik el kell ismerniök azt, amit filoszemiták és szociológusok már régen vallanak, hogy a zsidóság ma már nem egység, hanem két élesen elhatárolható tömegből áll. A beolvadt zsidóknak választaniok kell s vagy nyiltan a fogadó nemzetekbe kell olvadniok vagy a zsidó nemzeti velleitásokkal még telitett tömeghez visszatérniök.

Azt hiszem, hogy ez az utóbbi megoldás lehetetlen, mivel az ember elhatározásán felül áll az, hogy akar-e magyar, német, francia, stb. lenni.

De miért olyan égető a zsidókérdés most egyszerre? Azért, mert a világháboru folytán minden faj és más közösség, melynek összetartozása mélyebben gyökerezik mint a kényszeren, eddig nem ismert mértékben fog összeszorulni és összetartani. Az emberek nagyobb mértékben lesznek az idegennel szemben bizalmatlanok, mint eddig voltak. Még a szövetségeseket sem hozza össze a háboru, hanem csak a természetes kapcsokkal összefüzötteket. A szövetségkapocs nem örök s mindenki érzi, hogy a magunk ereje biztosabb és erősebb támasz, mint a legszorosabb szövetség.

Ez az oka annak, hogy a zsidókérdésnek a háboru alatt olyan nagy irodalma támadt, különösen Németországban és ez az oka annak, hogy ez a kérdés felszinen marad.

I. KÖNYV.

A zsidók s nemzsidók egymáshoz való viszonya.

I. Fejezet. **Miért van zsidó kérdés?**

I. *Mi a zsidó kérdés?* A zsidó kérdés tulajdonképen a zsidók és nemzsidók egymáshoz való viszonyának kérdése. Mint minden társadalmi kérdésnek, ennek is csak annyiban van jelentősége, amennyiben a zsidók és nemzsidók a társadalomban nem olvadtak egészen össze, amennyiben a társadalom e két eleme közt surlódások vannak.

Mellékes az, hogy ez a különállás miért van. Mellékes az, hogy a zsidóság faj-e vagy felekezet, foglalkozás vagy társadalmi csoport. Tehát nem is lehet a kérdést azzal elintézni, hogy a zsidóság felekezet s ezért a zsidó kérdés nem kérdés. Mert ha felekezet is, akkor is ez a felekezet különleges, a többi felekezetétől eltérő helyzetben van s igy ez a körülmény indokolja, hogy kutassuk azokat az okokat, melyek miatt ilyen a helyzete.

Ez nagyon kényes kérdés, mivel nincs olyan társadalmi csoport, amely szivesen venné, hogyha rábizonyitják azt, hogy társadalmi ellentéteknek — bár akaratán kivüli — ébrentartója.

Az igazság kedvéért azonban mégis már most le kell szögeznünk azt a tényt, hogy a nemzsidókat egyoldalulag éri az a vád, hogy elzárkóznak a zsidók elől; mert épen ilyen jogosult az antiszemitáknak a zsidókkal szemben emelt az a vádja, hogy a zsidók zárkóznak el a nemzsidók elől. Az egyenjoguság megvan s a zsidók nagyrésze ma sem ugy él, mint ahogyan a nemzsidók élnek, vagyis visszautasitja a fogadó néppel való teljes közösséget.

A kérdés megállapitásánál mármost mellékes az, hogy a zsidók miért zárkóznak el. Azzal indokolják-e ezt, mert ritusuk ezt megköveteli vagy azzal, hogy magukat különbeknek tartják másoknál, vagy azzal, hogy sértve érzik magukat mások viselete által. Akármiért van ugy, ahogyan van, a zsidó kölönállás megvan s ha megvan, akkor nem szabad előtte szemet hunynunk.

Ha a kérdés előtt nem hunyunk szemet, akkor nem szabad a kérdést felvető okok előtt sem szemet hunynunk. Mert azt hiszem, hogy a legigazságtalanabb vád, mely szerint az antiszemiták csinálják a zsidókérdést. Éppen ezért nem fogjuk ezt a kérdést ugy tárgyalni, mint ahogyan ezt az ugynevezett filoszemiták nagyrésze tárgyalja, hogy felcsap a zsidók védőjének és minden hibát a nemzsidókra fog.

Az ilyen tárgyalási módszernek mindenesetre az a jó oldala, hogy a szerző biztos tapsokra számithat. A taps lényegtelen s mindkét oldal hibáit fell kell sorolni, habár az a veszély fenyeget is, hogy egyik oldalnak sem fog tetszeni ez a fejtegetés. A kérdést azonban mégis csak az igazsággal lehet előbbre vinni.

Aki mindkét féllel szemben keresi az igazságot, az könnyen járhat ugy, mint Nagy Sándor szofistája, aki a makedonok tulajdonságait sorolta fel. Mig előnyös tulajdonságaikat mondta, addig haragos szemmel nézték a külföldi követek, de folyton tapsolt neki a királlyal az élén

az egész udvar, de mikor hibáikat kezdte mondani, akkor nemcsak hogy elhallgattak a tetszés nyilvánitások, hanem otthagyták mindannyian: az udvar és a külföldi követek egyaránt.

Otthagyták, de azért a rosz makedon tulajdonságokból csak nem lettek erények! Otthagyhatják ezt a könyvet is, de azért a zsidók hibái épenugy hibák, mint a nemzsidókéi.

S miért fordultak el a makedónok a szofistától? Mert a szofista előadásának második része azt bizonyitotta, hogy ők nem kiválók, nem erényesek, nem okosak, nem igazságosak, nem erősek, nem öntudatosak. Pedig ki hallaná szivesen, hogyha büneit sorolják fel?!

Ki hallaná ezt szivesen még akkor is, hogyha tudja, hogy a beszélőnek igaza van?

Minden ember szereti elhessegetni magától a kellemetlen gondolatokat. Szereti távoltartani és elfelejteni a kellemetlen érzéseket. Már pedig a bünök felsorolása kellemetlen érzéseket vált ki az emberekből. Az embert pedig épen ugy teszik az érzések, mint a gondolatok s ezért az emberek érzelmi világából épen annyi társadalmi tényező fakad, mint a gondolatokból. Ezért a társadalmi jelenségeket az érzelmi világ ismerete nélkül megérteni annál kevésbbé lehet, mivel ez teszi érthetővé az emberek világnézetét.

II. *A világnézet.* Az ember gondolatainak és érzéseinek összessége teszi ki az ember gondolatvilágát. Ezt nevezzük az emberek világnézetének. Természetes, hogy az emberek gondolataira hatnak az emberek ismeretei is és hogy érzelmeink gondolatainkat, sőt ismereteinket is befolyásolják.

A legtöbb embernél az érzelmeknek sokkal nagyobb szerepe van, mint az ismereteknek. S ezért a legtöbb ember világnézetét érzelmei állapitják meg. Az érzelmek e nagyobb szerepe rendszerint onnan származik, mert az emberek

ismeretei kevesek arra, hogy az érzelmek fölé kerekedve befolyásolják az emberek világnézetét.

A hivő ember világnézetét az érzelem vezeti. S miután tudása nem ellenőrzi érzelmeit, tehát sokkal nagyobb szerepe van nála a belső énnek, mint a világ valóságainak. A belső én egyik erős tényezője viszont az érzés. Az érzés azonban nemcsak pillanatnyilag feltámadó, hanem az érzésnek van emlékezete is. Az érzés emlékezete viszont olyan érzelmeket s ezek nyomán gondolatokat vált ki, melyek a valóságok, vagy más érzelem alapján gondolkozókra nézve a legtöbbször érthetetlenek. Ebből származnak a társadalmi megértetlenségek.

Miután a gondolatok vagy belülről az érzelmekből vagy az események nyomán fakadnak, tehát sok ember és csoport gondolatideálját a tények nem befolyásolják. Mások gondolatai azonban ugy keletkeznek, hogy számbaveszik és összegezik az eseményeket, csakhogy az eseményeket is különbözőképen nézik az emberek. Megint mások maguktól nem is látják meg őket. Ezekben az emberekben nem is keletkeznek önállóan gondolatok, ezeket rá kell vezetni a gondolatokra. Az ilyen emberek aztán azoknak gondolatait fogják csak utángondolni, akiknek érzelemvilága az övékével egyrezgésü.

Itt van aztán szerepe annak a körülménynek, hogy az érzékszerveknek is van emlékezőtehetsége, mert természetes, hogy az egyforma érzelmeket átéltek könnyebben megértik egymást, mint a különböző érzelmeket átéltek.

A világnézetet viszont befolyásolja a család, a társadalmi helyzet, bizonyos tömeghez tartozás vágya, az utánzás, a szuggesztió, környezet stb. De az egyén jelleme, vágyai, eszményei, szenvedélyei stb. is hatnak.

A zsidókérdés szempontjából mármost az emberek világnézetének s igy belső tulajdonságainak az a jelentősége, hogy az embereknek

más emberekhez s főleg a társadalmi csoportoknak más csoportokhoz való viszonyát elsősorban az határozza meg, hogy milyen ezeknek a csoportoknak a világnézete. Az emberek nagy tömegénél pedig a világnézet érzelmi alapon fejlődik.

Kétségtelen, hogy a társadalmi tagozatoknak, osztályoknak van belső élete is. Az egyes osztályokat érzelmi és értelmi kapcsok is fűzik össze. Minden osztálynak és más összeforrott tagozatnak vannak közös szenvedései, közös küzdelmei, közös céljai, közös eszményei, közös emlékei stb.

A társadalom szervezete következtében ható külső és erőszakos tényezőkön kivül ezek a tényezők a belső tényezők, melyek összetartják a társadalmi osztályokat és csoportokat.

Az osztályállásnak és társadalmi csoporthoz való tartozásnak jelentősége már most abban van, hogy az emberek ismereteiket az őket környezők segitségével gyüjtik, érzelmeik pedig rendszerint attól függnek, hogy milyen a foglalkozásuk, milyenek életviszonyaik, vagyoni helyzetük.

A kereskedő másképen gondolkozik, mint az iparos vagy földmives. Ez a gondolkozás és érzés már a foglalkozás keletkezésének csirájában meg van és a foglalkozás körének bővülésével tökéletesedik, azaz saját irányában fejlődik.

Mindenféle társadalmi alakulatnak természetéhez tartozik, hogy ellenségnek nézi azt, ami nem azonos vele. Miután pedig a társadalmi tagozódás olyan, hogy az egy csoportbeliek a hozzájuk nem tartozókat, ha lehet meg is röviditik s ezzel a különböző csoportok és tagozatok közti ellentétet folyton növelik, tehát a különböző társadalmi rétegek egymással szembeni ellenségeskedése állandó tápot nyer.

A társadalom uralkodó rétegeinek épenugy,

mint az alávetett rétegeknek gondolkozásmódja azokból a viszonyokból táplálkozik, amelyek közt az egész társadalom és az a réteg él, amelynek gondolkozásmódját kutatjuk. Viszont igen sokszor azt tapasztaljuk, hogy valamely állam lakosainak némely kérdés tekintetében általában rokon a gondolkozásmódja. Viszont a zsidók gondolkozásmódja sem egyforma az egész világon, sőt egy országban sem, hanem ez is változik az ő helyzetük szerint.

A zsidókkal szembeni magatartás és a zsidók magatartása mármost épen ezért változik koronkint, országonkint, osztályonkint. De a zsidóknak a nemzsidókkal szembeni magatartása szintén. Az a feladat, hogy e kölcsönös magatartás okait részletesen felderitsük és ha lehet, ezeket az okokat elháritsuk.

III. *A zsidó különállás.* A zsidókérdés ténybeli alapjait persze nem kereshetjük az érzelmekben s világnézetben, mert ezek viszont mélyebb forrásokból fakadnak, mégis arra való tekintettel, hogy a zsidókérdés végeredményben érzelem kérdése, itt még egyedül csak megnyilvánulását tartjuk szem előtt. De már a tárgyalás legelső lépésénél elkerülhetetlen, hogy rá ne mutassunk azokra a forrásokra, amelyekből a zsidók és nemzsidók érzelmei táplálkoznak. Ez magyarázza meg azt, hogy a zsidókkal szembeni érzelmek mások, mint a fogadó népeknek más bevándorolt népek iránt való érzelme.

Itt lép előtérbe az a tény, hogy a zsidók másképen viselkedtek a fogadó népek közt, mint más bevándorló nép. E viselkedésnek okaira és ezzel szemben a fogadó népek magatartására a történeti részben térünk ki. Itt csak néhány rámutatással utalunk álláspontunkra.

Amikor a zsidók szétszóratásuk (diaszpora) után az idegen népek közé szivárogtak, akkor ők épen olyan ellenszenvvel telten mentek az

idegen országokba, mint amilyenekkel ott őket fogadták.

Az idegen országok uralkodó rétegei nemzetiségileg majdnem kivétel nélkül egységesek voltak. A rabszolga nép különböző rétegekből állott. Ezek közt a zsidók nem helyezkedhettek el ugy, hogy külön zsidóellenesség ne keletkezzék. A zsidók nem helyezkedtek el a rabszolgák közt. Az uralkodó rétegek pedig nem fogadták be.

A zsidók társadalmi elhelyezkedése mindjárt a római birodalomban valami közép helyen való elhelyezkedés volt, mely középső osztályt a fölötte és az alatta lévő egyaránt ellenséges szemmel nézte. A zsidók az uralkodó és a rabszolga réteg közé azért kerültek, mert az utóbbiaknál általában magasabb müveltségük lehetetlenné tette nekik, hogy rabszolgákká sülyedjenek. Az uralkodó réteg pedig mint idegeneket dobta ki magából.

S innen kezdve bárhol jelentek meg a zsidók Európában, sehol sem keveredtek el az alsó rétegekben, viszont a felső réteg másutt sem fogadta be őket. Igy aztán kétezer év óta a zsidóság mindig különleges társadalmi helyzetet foglal el. Ez a helyzet a történelem folyamán egészen specializálódik és különleges zsidó társadalmi helyzetté lesz.

A zsidóknak ez az elhelyezkedése azonban több, mint osztály-elhelyezkedés. Ők az idegenben külön osztályállásuknál fogva megőrizhették nemzeti sajátságaikat és vallásuknak minden más felekezetet sértő elveit.

Ez a körülmény magyarázza meg azt, hogy a zsidóságról sokan ugy beszélnek, mint fajról s azt mondják, hogy ez a fajta más, mint a nemzsidó és ezért nem szabad vele ugy bánni, mint a nemzsidókkal.

Ez az álláspont is tudományos alapot akar szerezni, hogy igazságosabbnak lássék s tudo-

mányos kártyavárakat épit. Ez épités közben pedig elfelejti, hogy mindenütt Európában ezidőszerint kétféle zsidó van: a zsidó zsidó és a nem zsidó zsidó.

Az elsőt meglehet ismerni, mert ruhája, szokásai, modora, haj és szakálviselete kiáltóan szembetünik. A második ruhája olyan mint a nemzsidóé. Az elsőnek ghetto erkölcse, modora van kényszer ghetto nélkül, a másodiknak olyan az erkölcse, mint az osztályabeli nemzsidóé.

Az első tisztátalannak tart minden nemzsidót, bár tapasztalat szerint ő a tisztátalan. A második tudja, hogy ősrégi ritusát levetni okosság, igazság, helyes alkalmazkodás, mert a fogadó népek közt egyenlőnek lenni annyit jelent, mint egyenlőnek ismerni másokat is saját magával.

A nem alkalmazkodó zsidók kérdése a zsidókérdés főrésze. A modern zsidó csak azért szenved a nem alkalmazkodóval, mert nem vetette le teljesen az ezekkel való közösséget. Nem térünk itt még ki arra, hogy a zsidó külső alatt sok zsidóból már hiányzik a zsidóérzelem s hogy sok zsidóban benne vannak a zsidó bünök, jóllehet külseje nem zsidó. Nem szólunk tehát arról, hogy sok zsidó nem oda tartozik, ahova külsejénél s összeköttetéseinél fogva sorozni kell, ezért tehát nem is lehet a kétféle zsidót határozottan elhatárolni.

II. Fejezet. **Milyen kérdés a zsidókérdés?**

I. *A zsidókérdés jellege és szinezete.* A zsidósággal szembeni magatartás nincsen fajhoz, társadalmi álláshoz, valláshoz, müveltségi fokhoz kötve. Minden fokon találunk olyanokat, akik a zsidókat magukkal egyenlőknek tekintik s minden fokon olyanokat, akik gyülölik.

Leroy Beaulieu szerint az antiszemitizmusz a reakciós és forradalmi szenvedélyekre egyaránt

számit. A szalonokban és munkáslakásokban egyaránt feltalálható. Van benne valami középkori és valami utopisztikus. Egyik alapja a pénz mindenhatósága elleni ellenszenv, mely azon a szimplista elméleten épül, hogy a zsidók kiüzésével minden megjavul.[1])

A civilizáció nem váltotta be e tekintetben a hozzáfüzött reményeket. Az emberek gondolatait ma is érzéseik vezetik s innen van, hogy a modern antiszemitizmusz is Németországban született, ahol a modern kor legerősebb nemzeti mozgalma keletkezett. A zsidónak a német nemzeti gondolat idegen volt s ezért lett ő maga ellenszenves.[2])

A zsidókérdésnek társadalmi csoportonkint, országonkint más-más szinezete van, mert az egyes országokban más-más körülmények váltanak ki a zsidókkal szemben ellenszenvet. A zsidóknak magatartását is másokkal szemben foglalkozásonkint, országrészenkint, osztályonkint más-más körülmények állapitják meg. Sőt nem ritkán az egyes családok és egyes embereknek érzelmeit is bizonyos egészen különös körülmények befolyásolják.

Mindezeknél fogva nagyon egyoldalu volna a zsidók iránti érzelmeket abszolut csoportokba osztani. Amint az egyosztályuak helyzete és viszonyai nem azonosak, ugy érzelmei sem. Egy-egy osztály érzelmeinek azonban mégis van szinezete, amelyet a többség érzelmei adnak meg neki. De épen azért, mert az érzelmek forrása igen sokszor megmagyarázhatatlan, csak annál mélyebben kell a kérdés alapjaihoz lenyulni, hogy megérthessük.

Amikor pl. valamely ország antiszemitizmuszát nézzük, akkor elegendő az ország fejlődésének irányát vizsgálni, hogy megállapit-

[1]) Izrael chez les nations (Paris XV. ed) Préface.
[2]) u. o. 12, 13, 51 lap.

hassuk azt, hogy miért keletkezett antiszemitizmusz. De ezzel még nem mondtuk meg, hogy annak az országnak különböző társádalmi osztályai miért lettek különösen antiszemiták.

Igy pl. Németország nemzeti fejlődése megérteti velünk, hogy miért lettek a nemzeti érzelmüek antiszemitákká, de nem azt, hogy miért lett a német kispolgár, miért a német kereskedő, a német tisztikar stb akként antszemitává, hogy mindegyik réteg antiszemitizmuszának meg volt a maga külön szinezete. És nem magyarázza meg azt, hogy miért lett egy bizonyos ember antiszemitává.

Az egyes emberek, sőt csoportok érzelmeinek magyarázata céljából elegendő talán, hogyha megállapitjuk, hogy az emberek legtöbbjének gondolkozásában van valami predomináló. Megállapithatjuk már itt azt is, hogy ez a legtöbb társadalmi rétegre is áll. Tehát azt, hogy a társadalmi rétegek és az egyes emberek antiszemitizmuszának meg van a szinezete.

Az antiszemitizmusz jellegének megállapitása céljából az embereket lelkületük szerint a következő csoportokra osztjuk: 1. homo religiosus; 2. homo lojalis; 3. homo nationalis; 4. homo traditionalis; 5. homo oeconomicus; 6. homo culturalis; 7. homo internationalis; 8. homo revolutionaris.

E felosztás egyuttal azokra a forrásokra is világosságot derit, amelyekből az antiszemitizmusz és antiarjanizmusz táplálkozik, még pedig nemcsak annyiban, hogy a vallásos katholikus, a német soviniszta, a magyar történelmi hagyományok őrzője zsidóellenes; nemcsak annyiban, hogy a zsidó hagyományokat őrző, zsidó vallást megtartó zsidó, törvényekhez hü zsidó másoknak, akik ezeket nem becsülik, ellenszenves; hanem annyiban is, hogy a zsidóságát őrző zsidó antiarja, antichristian, stb. Csak a homo culturalis és internationalis nem lesz zsidóelle-

nes, a kultur és valódi nemzetközi zsidó nem antiarja.

Az emberek fenti felosztása független a vallástól és nemzetiségtől s épen ugy vannak mindezekből a fajtákból a zsidók közt, mint a nemzsidók közt. Mégis a felsorolt csoportokhoz tartozók vagy a maguk érzésénél vagy a zsidók saját érzésénél fogva zsidóellenesek. Hogyha pl. a zsidó vallásos, akkor kell, hogy összeütközzék a nemzsidóval, aki szintén vallásos. Hogyha saját felsőbbsége iránt lojális, akkor a zsidó összeütközik az ő mai világi hatóságaival. Ha a zsidó nemzeti érzésü, akkor annak az országnak lakosaival, akik befogadták. Csak a kultura és a nemzetközi érzés biztositja részére a nyugalmat olyanformán, hogy legalább nem ő maga szolgáltatja az összeütközés okát a vele egyérzésüeknek is.

A zsidóság azonban nem mutatja a fenti embertipusokat egyenlő arányban, hanem főleg a homo oeconomicust. A zsidóság főleg a gazdasági érvényesülés felé törekvő emberpéldányokat mutat s ezért a zsidóságot általában ilyennek rajzolják. Mellékes, hogy helyesen-e vagy nem, mert a zsidóellenes érzés mint bármely érzés is, nem az igazságból fakad.

A zsidóságot rendszerint még internationalis homonak is tartják, ez azonban tévedés, mely abból a körülményből táplálkozik, hogy a zsidók minden nemzetek közt elszórtan élnek. Hogy ennek dacára megmaradtak, ez épen azt bizonyitja, hogy a legerősebb nemzeti érzés tölti el őket.

A zsidóságnak épen az a baja, hogy helyzeténél fogva azok a tulajdonságai, melyek saját országában erényei lehetnének, az idegen népek közt bünszámba mennek. Mert hiszen, ha a zsidó pl. nemzeti zsidó németek közt, akkor kiváltja a németek ellenzését épenugy, minthogyha nemzetközi. Ha saját hagyományaihoz ragaszkodik, akkor a másokét sérti. Ha gaz-

dagságra törekszik, kihivja a mások irigységét; vallásossága a más vallásuak ellenszenvét.

A zsidóellenesség aszerint, amint valakinek gondolatvilágában a vallás, a nemzet, a kultura, a hagyomány, az alávetettség, a nemzetköziség stb. játsza a főszerepet; különböző jellegü lesz.

A társadalom szempontjából nézve azonban nem lehet az egyes embereket igy külön vizsgálat tárgyává tenni, hanem tudnunk kell azt, hogy a zsidókérdés, mindezeknek összessége. Még a vallásos alapon álló antiszemitizmusz is nemcsak a vallásból táplálkozik, hanem nemzeti, társadalmi, gazdasági okokból. Amit megerősit pl. Bangha jezsuita páter, mikor azt mondja, hogy az antiszemita mozgalom célja társadalmi, szellemi, sajtóbeli közéletünk aszemitizálása. [1])

Mindezeknél fogva a zsidókérdést nem szabad egyoldalulag egyik vagy másik alapra viszszavezetni. Sokkal komplikáltabb kérdés és ennélfogva sokkal több önálló sajátossága van, miért is sajátos jellegü kérdésnek, sui generis kérdésnek kell minősitenünk.

A zsidóellenesség ugy jelenik meg ma, mint hogyha egyedül a keresztény vallásu hivők volnának zsidóellenesek, pedig a zsidóellenesség összefér a nemzetköziséggel, a modern kulturával is. Mert hiszen miért tartsa nagyobb tiszteletben a modern kulturember a zsidók nemzeti vallását, hagyományait, lojalitását, nemzeti érzését, másokkal szemben érvényesitett gazdasági érdekeit stb., mint a nemzsidóét?

Hogy ennek dacára a klerikalizmusz és antiszemitizmusz, valamint felvilágosodottság és filoszemitizmusz majdnem egy jelentésü, az onnan van, mert a zsidó kisebbség védelme rokon-

[1]) Bangha B.: A kereszténység és a zsidók. (Tiszántul 1913. évi naptára).

szenves és mert a felvilágosodottság a kishatalomnak tartott zsidóságtól nem fél. Valamint abból a külsőségből is táplálkozik, hogy a modern mozgalmak táboraiban aránylag sok a zsidó és ezért azok közt különösen sok az antiszemita, akik védeni akarják a mai társadalmat. Innen van az is, hogy az antiszemitizmusz leginkább azok közt van, akik az uralkodó osztályhoz tartoznak.

A létező társadalom védői persze nem látják, hogy mi annak az oka, hogy a zsidóság a létező uralmi viszonyok támadójaként jelent meg és ezért az antiszemiták közül sokan azt hiszik és vallják is, hogy a zsidók közt az egész világra kiterjedő szövetség áll fenn, melynek célja a társadalmat saját uralmuk alá helyezni, [1]) miért is a zsidók ma is saját hercegeik uralma alatt állanak. [2])

Az ilyen hiteknek alapját abban a körülményben találhatni, hogy az antiszemitizmusz forrása érzelem akkor is, amikor tudományos mezbe öltözik. Épen ezért nem tudományosabb meggyőződés az sem, amely szerint a zsidók ma is kivétel nélkül a Talmud parancsai szerint élnek s ezért nem szükséges a zsidógyülölet indokolására más bizonyiték, mint a Talmudidézetek.

Azok az antiszemiták, akik igy gondolkoznak, elfelejtik, hogy minden nép régi vallási és erkölcsi könyveiből lehet nagyszámu olyan idézeteket összeállitani, melyek azt bizonyitják, hogy annak a népnek az erkölcsi felfogása fogyatékos. De ez nem lehet ok és alap arra, hogy egy népet gyülöljünk.

[1]) Malet: Recherches historiques et politiques, qui preuvent l'éxistence d'une secte révolutionnaire, son antique origine, son organisation, ses moyens ainsi que son but.

[2]) Rupert: L'église et la synagogue (Paris 1859); De saint André: Francmaçons et juives (Paris 1880); Chabouty: Les Juives nos Maitres (Paris 1883).

A vallási antiszemitizmusz épugy, mint a nemzeti alapon álló, egyformán érthető. Kevésbbé érthető a tisztán metafizikai meggondolásokon alapuló s nehéz megérteni az első pillanatra a nemzetköziséget követelők antiszemitizmuszát. Ennek alapja azonban nem ritkán faji meggondolásokra vezetendő vissza vagy épen gazdaságiakra s csak ritkán arra a körülményre, hogy a zsidók nemzetiségüket megőrizték.

A zsidóellenességnek legközönségesebb oka gazdasági. A zsidógyülölő vagy a versenytársat gyülöli a zsidóban, aki szerencsésebb mint ő, vagy irigyli a zsidónak sikereit és anyagi boldogulását. A zsidó különösen nálunk leginkább kereskedő s a kereskedővel szemben a másfoglalkozásuak bizalmatlanok, a kereskedő hasznát pedig jogtalannak tartják. Ha aztán a kereskedő, mint nálunk, még idegen nép is, akkor annál inkább gyülölik.

Heine szerint a kereskedő vallása mindenütt egyforma: aranya az istene; hitele a vallása; áruraktára a szentélye; feljegyzései a bibliája; iróasztala az imazsámolya; a tőzsde csengője a harangja.

A nemzsidók többsége csak a zsidóban látja ezeket a tulajdonságokat, de nem látja a magából egy törzsből fakadt kereskedőnél, akiről azt vallja, hogy csak azért ilyen, ha ilyen, mert kénytelen a zsidók nyomása alatt ilyenné lenni.

A modern társadalmi mozgalmaknak tehát nagy jelentősége van a zsidókérdés szempontjából, mert arra hivatvák, hogy megértessék a tömegekkel, hogy nem a zsidónak, hanem a pénznek a természetéhez tartozik, hogy isten legyen. Viszont azonban a legnagyobb tévedés a szociálizmuszt zsidómozgalomként beállitani [1])

[1]) Grimpen: Judentum und Sozialdemokratie (Hamburg 1913).

és a szociálista törekvéseket a zsidó jellemből magyarázni, mert a zsidók eddig soha sem egyetemesek, sem nemzetköziek nem voltak. A zsidó individuálista és mint minden kereskedő kezdetleges viszonyok s népek közt a mások tájékozatlanságából élt és él. A szocializmusz a régi és a gyengét kizsákmányoló rendszerek ellensége és lerombolója. Ha igaz, hogy a zsidó kapzsi, kizsákmányoló, a más gyengéjéből élő, akkor a szociálizmusz a legbiztosabb ellenszere a zsidó szellemnek.

II. *Mi az antiszemitizmusz?* A zsidókérdés tulajdonképen a zsidóellenesség, vagyis antiszemitizmusz kérdése. Mert ha nem tekintenék a zsidókat másoknak, mint a nemzsidókat, akkor ez nem volna probléma. De persze nemcsak a nemzsidók tekintik a zsidókat másoknak, hanem a zsidók maguk is. S nem minden zsidót tekintenek egyformán zsidónak.

Épenezért nem a hétköznapi jelentésben használom az antiszemitizmusz kifejezést. A zsidók közt is vannak, akik nem tekintik magukkal egyenlő rangunak a nemzsidót, ezt antiarjanizmusznak lehetne nevezni. Aztán vannak zsidók, akik nem minden zsidót tekintenek magukkal egyenlőnek.

Egyszóval a kérdés nem olyan egyszerü, mint ahogy az elnevezés hétköznapi jelentéséből kitünik. A zsidókérdés maga rendkivül nagy skáláját mutatja az érzelmeknek. Kezdődik ott, ahol minden ellenszenves tulajdonságot zsidónak neveznek és végződik ott, ahol a legkisebb olyan kifogást emelik még a zsidók ellen, mely a nemzsidókkal közös társadalmi szervekben való együttmüködést kizárja.

A zsidókérdés nem volna olyan odiozus, hogyha az antiszemitizmusznak nem volnának olyan kinövései, melyek egyenesen a legégőbb gyülöletre izgatnak a zsidók ellen. Nem volna

olyan kényes a kérdés, hogyha nem volnának olyan emberek, akik elhiszik a vérvádat; akik az erkölcstelenséget a zsidósággal mindig összekötik; akik mindent zsidónak neveznek, ami az ő szemükben rosz, mert a zsidó szerintük minden rossz foglalata s a zsidóban gyülöletüknél fogva csak a rosszat tudják meglátni.

Ezek a trójai háboru okozóját, Párist zsidónak mondják, mert az ő véleményük szerint csak zsidó lehet olyan lovagiatlan, hogy a feleséget és a férj kincseit egyszerre rabolja el. Ezek szerint Horatius azért zsidó, mert elbizakodott és gyáva; Napoleon zsidó származásu, mert vérengző s kegyetlen.[1])

Mások még ennél is tovább mennek és minden büncselekményt azzal magyaráznak, hogy zsidók vannak. Ha nem volnának zsidók, akkor nem volnának nemzsidó büntettesek sem.[2])

Ezeknek az alaptalan álláspontoknak az a következménye, hogy a zsidóság minden birálattal szemben olyan féltékeny, hogy bármily irányban kifogásolják, megsértődik vagy aggodalmai támadnak atekintetben, hogy a zsidókérdés tárgyalása nem vezet-e zsidóüldözésekhez. Ezért hibáiban csak annál jobban megcsontosodik.

A magyarság minden bünét és hibáját szabad mindenkinek feltárni és javulásra ösztönözni. A magyar zsidónak is szabad minden veszély nélkül a magyarság hibáiról szólni, de senkinek sem szabad a zsidóság hibáiról szólni. Ez az egyoldaluság érthető a müveletlen tömegek részéről, de nem érthető és nem is fogadható el a müvelt osztályok és rétegek részéről. Senki sem lehet annyira elbizakodott, hogy hibátlannak tartsa magát.

[1]) V. ö. Édouard Drumont: La France Juive (Paris 1885) I. K. 7 1.

[2]) Jehlicska: Modern erkölcsi válságok (Katholikus Szemle 1910. évf.)

Ezzel nem azt mondjuk, hogy a zsidóság ismerje el az antiszemitizmusz ostoba vádjait. Ellenkezőleg, ő maga sürgesse azok tárgyalását, mert csak igy tisztázhatók azok, de nem azzal, hogyha nem beszélnek róla. A zsidókérdést hosszan és a nagy nyilvánosság előtt kell megvitatni, mert enélkül nem lehet tisztázni. A strucc a homokba dughatja a fejét, hogy a viharról ne tudjon semmit, de az ellen ezzel a védekezéssel nincs biztositva, hogy a számum el ne temesse.

A zsidókérdés nem annyira a meggyőződésből, mint az érzelemből fakad. De az érzelemnek is megvannak a reális alapjai és okai. Kétségtelen ugyan, hogy a kérdés tárgyalása nem szüntetheti meg a lelkek érzelmeit, de arra vezethet, hogy az érzelmek keletkezésének okait kiki eszének ellenőrzése alá helyezze.

III. *A keresztény vallások és a zsidók.* A vallásoknak a zidókérdés szempontjából az a jelentősége, hogy világnézetet, gondolkozásmódot és igy érzelem irányt is jelent. Valamely társadalmi osztály vagy ország világnézetét a többség világnézete adja, ezt viszont a vallás fejezi ki. A vallásfelekezetek nem mind hirdetnek ellentétes világnézetet és érzelmeket s igy lehetséges, hogy több felekezet egymás mellett egyformán az uralkodó rend, az állam fentartója. Ez áll nálunk a keresztény felekezetekről, melyeket uralkodó felekezeteknek nevezünk.

Azoknak, akiknek gondolkozásmódját a vallás irányitja, a vallás mondja meg, hogy kit szeressenek. Ennek dacára ha a vallásoknak nem volnának szervezetei, a vallási érzelmekből táplálkozó zsidóellenességről külön nem emlékeznénk meg, miután azonban minden felekezetnek hatalmas szervezete van, tehát külön szólunk a vallási forrásokból táplálkozó antiszemitizmuszról, mert a felekezetek szervezetei az

antiszemitizmusnak külön erőt kölcsönöznek. Ennek a külön tárgyalása annál jogosultabb, mert a keresztény felekezetek kivétel nélkül a szeretetet hirdetik. De külön szólunk azért is, mert az uralkodó vallások mindenütt erős támaszai annak a társadalmi formának, amelyben erőre kaptak. A többi vallásfelekezetek pedig ellentétben állanak a társadalom uralkodó szerveivel. Az uralkodó vallások ezért kedvencei a társadalomban uralkodó szerveknek és az uralkodó osztálynak. Ha tehát valamely felekezet ellen más gyülöletfakasztó forrásokból is lehet gyülöletanyagot meriteni, akkor a hipokritáknak nagyon könnyü dolguk van.

Innen van, hogy a katholikus és protestáns felekezetek szövetségesekké lettek a nemkeresztények elleni küzdelemben. A keresztény és keresztyén ma vállvetve halad s igy természetes, hogy amikor az 1913. évi katholikus nagygyülésen gróf Zichy János kiadta a jelszót, hogy a desztruktiv irányok ellen küzdeni kell, mert a keresztény kultura veszélyben van, akkor a különböző protestáns felekezetek lapjai és a protestáns egyházi felügyelők sietve jelentkeztek, hogy ők magukat keresztényeknek tartva csatlakoznak a küzdelemhez.

A protestáns Egyházi és Iskolai lap 1914. évi első száma igy ir: «Ne Genf, Wittenberg és Róma álljon egymással szemben, hanem a keresztény világnézetért küzdjünk a pogányságra, erkölcsi sülyedésre, materializmusra, vallási nihilizmusra törekvő világnézettel szemben. Értsük meg végre, hogy a keresztény világnézet az, mely megtartja a nemzeteket és minden ellenségünk, ami ezt a világnézetet döngeti ... Igen a keresztény felekezetek egyöntetü, egymást megértő és méltányló társadalmi munkájára van szükség ...»

Az Evangelikus Őrállónak 1913. évi 47-ik számában Zsilinszky Mihály tollából megjelent

cikke pedig igy ir: «... talán ezen az uton végre valahára megtalálnók azt az utat, melyen a hazában élő összes keresztény felekezetek megértenék egymást ... és megkötnék azt a keresztény szövetséget ...»

Darányi Ignác és Bernát István lapja a Gazdaszövetség ugyanerről igy ir: «... a magyar társadalomban olyan mozgalom indult meg, mely méltó reménységgel töltheti meg azoknak lelkét, akik szemben a szabadgondolat cégére alá buvó romboló törekvésekkel, ragaszkodnak a kétezer éven át árbocnak, világitó fáklyának tartott hithez ...»

Papiron nagyon jól fest a keresztény összetartás és annak kiemelése, hogy az állam alapja a kereszténység. A hivők szemében is jól fest, mert pl. nálunk, ahol minden huszadik lakos zsidó és minden második orvos és minden harmadik ügyvéd meg mérnök zsidó s ahol a kereskedők háromnegyede zsidó, ott jól esik az embereknek irigységüket a vallás szentelt köpenyegébe burkolni.

Sokkal szebben hangzik: tartsunk össze keresztények, mintha azt mondja valaki: üsd a zsidót! Szebben hangzik, hogyha azt mondják, hogy az állam alapja a kereszténység, minthogyha azt mondják, miniszter nem lehet zsidó. Vagy mint mikor azt mondta a német hadsereg ura, hogy zsidó még tartalékos tiszt sem lehet. Kivétel a bajor király alatt álló német hadseregrész. [1])

S mégis tagadhatatlan, hogy abban az állitásban, hogy a modern kultura keresztény jellegü, van igazság. Csak épen az a kérdés, hogy miképen fogjuk fel a keresztény kultura lényegét. Csak abban nincs, hogy a zsidó felekezetet azon a cimen zárják ki a felekezeteknek a vallás-

[1]) Ez a helyzet a háboru alatt megváltozott s most már lehetnek zsidók is tisztek.

talanság és szabadgondolkozás elleni szent szövetségéből, mert desztruktiv. Mert akkor az államból is ki kell zárni.

Ha nem a vallásban látjuk a keresztény kultura lényegét, hanem abban a szociális gondolatban, hogy minden ember egyenlő és hogy az egész emberiség egytestvér, akkor bizonyos, hogy legalább a mindig hangoztatott elvek szempontjából a fehér emberiség kulturája keresztény.

Ha azonban a tényeket és nem a hirdetett elveket nézzük, akkor az államok egymással szembeni ádáz harcában azt látjuk, hogy az emberiség nem egytestvér és hogy a keresztény országok, ugy mint a zsidóság, mindannyian különkülön maguknak követelik az istennel való rokonságot.

A kereszténység tehát szóban a nemzetköziséget képviseli a zsidó nemzeti irányzattal szemben. Ezért aztán az a keresztény kultura nem is keresztény, amely harcot hirdet más felekezet ellen, hanem nemzeti és épen ezért zsidó. Viszont a nemzetközi elveket hirdető modernizmusz és nemzetköziség a tulajdonképeni keresztény, mert az összes nemzetek kölcsönös megértésének utját egyengeti. Kulturális szempontból pedig épen ez a kereszténység lényege, amint ezt maga Jézus Krisztus is megmondta, amikor az isten előtti egyenlőséget hirdette.

A kereszténységnek alapitója szerinti alapelvei ugyanazok, mint azoknak a mozgalmaknak, amelyek ellen a kereszténység jelszava alatt a keresztény felekezetek vezetői tömörülésre hivták fel a keresztényeket. De épen ezért a zsidók elleni összeállás csak akkor volna igazságos, hogyha a kereszténység elveinek megvalósitásában a zsidók ellenállanának, mint ahogyan vallásuk nemzeti jellege ezt látszik mutatni. De a zsidó vallás tételei épen olyan szavak, mint a keresztény katekizmuszoké. Itt is, amott is csak egyesek akadnak, akik követik.

IV. *Az állameszme és a zsidók.* A vallásokon kivül az emberek életének nyilvánulásai főleg az állam hatása alatt állanak s igy ez szintén befolyásolja az emberek gondolkozásmódját és érzelmeit. Az élő állami szervezet tehát a zsidókérdésre is hat.

Miután azonban nem minden állameszme egy alapelvü, ennek következtében nem is terjeszkedünk ki minden ország szempontjából a zsidókérdésre való hatására sem, csupán a nem demokratikus államokról szólunk, ahol a zsidókérdés különben is aktuálisabb. A demokratikus és arisztokratikus szervezetü államnak már alapelve is ellentétes. Az arisztokratikus szervervezetü államok a theokráciák egyenes folytatásai. Ezek az államok polgárai uralkodó részének felfogása szerint isten országának megvalósitása a földön, amelyekben épen ezért az államhatalom a legabszolutabb engedelmességet követeli.

Jóllehet az emberiségnek az istenben való hite meglazult, mégis meg van benne a törekvés, hogy valami látható hatalom legyen felette és gondoskodjék róla. Azelőtt a képbefaragott isten, ma az állam tölti be ezt a feladatot. S mint ahogyan az egyház a hivőket, ugy tartja össze az állam ugyanegy földi helytartója az alattvalóit. A keresztény alattvalónak e gondolata szerint az állam egyenes folytatása a Civitas Dei-nek a keresztény egyházak. A fejlődés folyamán inkább azok a polgárok olvadnak fel az állameszmében, akik az államban uralkodó felekezet, nemzet, osztály tagjai, mint azok, akiknek küzdenie kell az uralkodókkal. Az uralkodók istene és az államé eggyé lesz s az államnak engedelmeskedni annyi, mint az istennek engedelmeskedni. Az idegen istenü tehát többé-kevésbbé az államtól is idegen lesz.

Egyedül a felekezetek szempontjából nézve a kérdést ugy áll, hogy az állam annak a val-

lásnak elveiből vesz fel legtöbbet uralkodó elvei közé, amely keletkezésekor vele szorosan összeforrt. Igy aztán érthető, hogy keresztény államokról beszélnek. De nem azért, mert annak a felekezetnek szertartásai szerint végeznek istentiszteletet bizonyos állami funkciókkal kapcsolatban, hanem megforditva, azért végzik ezt annak a felekezetnek papjai, mert annak az elveit vette át az állam.

Megfigyelhető az emlitett történeti fejlődés abban is, hogy amikor az állampolgárok nagy összemüködése válik szükségessé, akkor a vallás az államhatalom segitségére sietve, vallási kötelességekként is megállapitja az állammal szembeni kötelességeket és ahol az állam kötelességeket meg nem állapitott, ott a törvények hézagait kipótolva, vallási kötelességeket tud statuálni. Azok a felekezetek azonban, amelyek igy nem nőttek össze az állammal, legfeljebb közönyösek maradnak és arra az alapra helyezkednek, hogy add meg a császárnak, ami a császáré!

Az államok kialakulására visszamenve, pedig azt látjuk, hogy amig az államvallás hivei kétszeres kapcsok folytán tartoznak az államhoz, addig a zsidóság idegen tőle, mint idegen nép és mint zsidó felekezet. Az államvallás hivének az állam természetes, mig a zsidó előtt érthetetlen probléma, amelyet még csak meg kell tanulnia, sok helyen bele kell kényszeriteni.

Természetes, hogy ez különösen az államok alakulása korára és a zsidók bevándorlása korára áll, amikor az állammal szembeni kötelességet nem éreznek olyan mértékben, mint a beleszületett és belenőtt polgárok. Ez utóbbiakra nézve az állam öncél és nem is gondolkoznak azon, hogy szükség van-e rá és miért? A zsidókra nézve az állam az ő védelmükre való és a beköltözéskor mérlegelik, hogy érdemes-e vagy nem.

Kétségtelen, hogy ez a felfogásuk vezetett a demokratikus követelések megvalósitásához az államban, mert az államban született alattvaló előtt világossá tette, hogy saját sorsa tekintetében is meg van az alkuvás lehetősége, hogy ő viszont elhagyhatja az államot. A zsidóság az állameszmének nemzsidó felfogásával szemben tehát belevitte a polgárság elnyomott részébe azt a gondolatot, hogy összemérjék azt az előnyt, amit az államtól kaptak és azt az áldozatot, amit az államért hoztak.

Ez a zsidó gondolat az, amelyet az államfentartónak nevezett elem mindig kifogásolt. Ez az: ubi bene, ibi patria. Viszont azonban a demokrácia elveinek hivei körében a zsidó politikai felfogása ezért volt népszerü.

Itt találkozik már most a zsidóknak és az elnyomottaknak felfogása az államról s ez megint csak oda vezet, hogy az államfentartó ellenséget lásson a zsidóban, aki sem gondolkozásában, sem hitében, sem az államhoz való viszonyában, sem foglalkozásában, sem rokonsága, sem szokásai, sem más életkörülményeinél fogva nem hasonló hozzá.

Meg kell itt jegyeznünk, hogy a zsidóknak az állammal szembeni magatartásával nem függ össze az a kérdés, hogy ők egymásközti és más népekkel szembeni társadalmi életükben demokratikus érzésüek-e vagy arisztokratikusak. Az itt elmondottak a fogadó állammal szembeni magatartásra vonatkoznak csupán és nem adnak feleletet arra a kérdésre, hogy a zsidó világnézet demokratikus-e vagy nem.

III. Fejezet. **A zsidók elleni vádak.**

I. *A vádak osztályozása.* A zsidók szétszóratásuk óta élnek idegen népek közt. Ez alatt a kétezer év alatt államok, osztályok,

csoportok, családok s egyesekben megszületett az antiszemitizmusz. Hány érzelmi oka volt, hány nem, azt nem lehet megállapitani, de számosan fáradságot vettek maguknak, hogy érzelmi világukat feltárják és megmondják, hogy mi kifogásuk van a zsidók ellen.

Ezeknek a megnyilatkozóknak vádjait érdemes áttekinteni, hogy képet nyerjünk a társadalomban élők érzelmeinek bizonytalanságáról. Hogy egyuttal kénytelenek legyünk az után is kutatni, hogy mi az alapoka az antiszemitizmusznak. Mert lehetetlen, hogy a sok nevetséges vádon végigtekintve, ne jusson eszünkbe, hogy az emberek mégis csak gondolkoznak. Kell tehát, hogy valami széles alapja is legyen az antiszemitizmusznak, amiről nem adnak mindig számot az egyes vádak. Az antiszemitizmusznak erről az alapjáról azonban csak lejjebb szólhatunk.

Nézzük először a vádakat. Ha egyenkint csak végigfutunk is rajtuk, azt látjuk, hogy ezek olyan nagy számuak, hogy feltehető, miszerint az antiszemiták az összes zsidókban fellelhető összes rosz tulajdonságokat összefoglalták s zsidók elleni vádakként összegezték, hogy bármelyik antiszemitának módja és alkalma legyen a maga saját külön eseteire és zsidóira megállapitott tulajdonságokat általánositani.

Bizonyos az, hogy tudományos szempontból semmi értéke sincsen az ilyen vádlajstromnak, mert hiszen még abban az esetben is, hogyha a vádló minden vádjának eleven bizonyitékául felmutat olyan zsidót, akire a vád áll, akkor sem bizonyitanak a vádak és esetek semmit, mert nem kisebb fáradtsággal találhatni olyan németet vagy angolt is, akire ugyancsak ráillenek a zsidók elleni vádak.

Inkább kuriozumként közöljük tehát az alábbi vádakat, mert fényes bizonyitékai az elfogultságnak. Hogy könnyebben át legyenek tekint-

hetők négy csoportba soroztuk őket és pedig: a) vallásiak; b) fajiak; c) erkölcsiek; d) társadalmiak.

A vallási természetü vádak a következők: 1. a zsidók ölték meg Krisztust; 2. a zsidó vallás több ezer év óta változatlan, tehát már nem lehet jó; 3. a zsidó vallás a zsidó nemzetiség legerősebb alapja; 4. a zsidók még mindig várják a Messiást; 5. a zsidó vallás csak mágia; 6. a zsidó vallás csak a mások elleni küzdelemről, de nem a hitről szól; 7. a zsidók a más vallásuak tönkretételéért imádkoznak; 8 eltitkolják vallásuk parancsait a más vallásuak előtt; 9. vallási szervezetük politikai célokat szolgál.

A fajiságból származtatott vádak igy szólnak: 1. a zsidó türelmetlen másokkal szemben; 2. mindenkinél külömbnek tartja magát; 3. arisztokrata; 4. arisztokráciája csak a gazdagságon alapul; 5. a multhoz mindennél jobban ragaszkodik; 6. más népekkel szemben illojális; 7. minden hatalmat szolgálatába tud hajtani; 8. fejlődésképtelen; 9. istene a pénz; 10. csak olyan foglalkozást üz, mely nem jár erőfeszitéssel; 11. nem talál fel semmit és minden ujitás legnagyobb hasznát ő veszi; 12. forradalmár; 13. cselszövő; 14. ármányos; 15. tettető; 16. csaló; 17. gyáva; 18. a hatalommal tart; 19. a zsidóság állam az államban, (annyira összetart); 20. nem tud érezni, csak észember; 21. tisztátalan; 22. szaporaságával veszélyezteti a többi népeket; 23. mindenki kegyeibe betudja magát hizelegni; 24. lelkiismeretlen; 25. a mai kulturának nem részese, mert a kereszténység ellensége; 26. a köztisztelet iránt nincs érzéke és ezzel nem törődik; 27. a hasznosság a legfőbb elve; 28. modern müveltsége csak látszat; 29. hazája a többi zsidó; 30. nem olvad a többi népbe; 31. ellepi a jól jövedelmező pályákat; 32. könnyen beleéli magát a gazdagságba, de sohasem méltóságteljes; 33. a fogadó nép nyel-

vét tökéletesen soha meg nem tanulja; 34. nem ismeri az egyenlőséget; 35. alázatos mig alul van s gőgös, ha felül van; 36. nem védi meg élete árán hazáját, ahol lakik; 37. kozmoplita; 38. felületes; 39. az egész világot meg akarja hóditani.

A vádak harmadik csoportja: 1. a zsidó erkölcstan szerint a nemzsidó ellen nem lehet bünt elkövetni, mert nem ember; 2. minden bünre meg lehet szerezni a bocsánatot, sőt a jomkipurkor elmondott ima előre is mentesit a bün elkövetése esetén; 3. nemi erkölcsük laza; 4. bármely három zsidóból összeállitott zsidó biróság felmentheti a zsidót az elkövetett bün következményei alól; 5. erkölcsi elve a farizeusoké, akikre nézve azt tartották, hogy helyes, amit mondanak, de nem amit tesznek; 6. a modern sajtó a zsidók befolyása folytán lett a laza erkölcsök hirdetőjévé; 7. a zsidók hasznot huznak mások pusztulásából és büneiből; 8. a bordélyosok mindenfelé zsidók; 9. erkölcsük alapja az érdek; 10. a kereskedelem erkölcseit megrontották; 11. önfeláldozásra képtelenek; 12. a humánus intézményeket is csak eszélyességből támogatják; 13. mások munkájának eredményéből élnek, élősdiek; 14. ha zsidó érdek követeli, a birákat is megvesztegetik; 15. uzsorások; 16. fényüzők; 17. másokat is bünre csábitanak életmódjuk fitogtatásával.

A társadalom szempontjából a zsidók ellen felhozott vádak ezek: 1. a nemzsidót nem tartják embernek; 2. a zsidó nem lehet jó hazafi sehol, mert visszavágyik ősei hazájába; 3. politikai elveik megvalósitása érdekében mindig összeesküsznek; 4. a zsidók soha teljesen el nem ismerik az ország törvényeit, hanem mindig saját zsidó törvényeik szerint élnek; 5. a keresztény és zsidó közötti ügyet a zsidók mindig ugy kezelik, mintha az egész zsidóság

ügye volna; 6. a nőt nem tekintik a férfival egyenlőnek; 7. a zsidó nő a zsidó férfi szemében kéjgép és szülőgép; 8. a zsidók modortalanok; 9. tolakodók; 10. müveletlenek; 11. szivnemesség nélküliek; 12. konfidensek; 13. önteltek; 14. kiméletlenek; 15. sértve érzik magukat zsidóságuk emlegetése miatt is.

E felsorolás természetesen nem kimeritő, de mindenesetre képet ad arról, hogy mi mindent mondanak a zsidókról. Hogy e vádakban ellentmondások vannak, hogy egyik vád a másikat kizárja s hogy nem egy alaptalan, de meg hogy az egész zsidóság nem egységes tulajdonságu, arról nem szólok, mert hiszen az ilyen általánosságban tartott vádakkal szemben nincs helye cáfolatnak. Mert nem is lehet cáfolni az általánosságokat, miután a használt szók tartalma nem határozott.

Az egésznek inkább mint kuriozumnak és annyiban van jelentősége, hogy arra kényszerit, hogy kutassuk annak az okát, hogy miért hiszik el ezeket a vádakat és a lejjebb tárgyalandó vérvádat. Mert bizonyos, hogy ott az antiszemitizmusz lényege, hogy e vádak hitelre találnak. Ennek oka pedig abban a körülményben található, hogy a zsidóság kétezer éve idegen népek közt zsidónak maradt, vagyis nem olvadt be a fogadó népekbe.

A fogadó nép jogtalannak érzi a zsidók magatartását és ezért a zsidókra mindenféle jogtalanságot ráfog és mindenféle jogtalanságot elhisz róluk s ez sohasem fog megváltozni, amig a zsidók külön népként fognak élni a fogadó népek közt. A társadalom egymástól szigoruan elzárt rendjeit az idők elsöpörték, a zsidók megmaradtak rendként elzárt csoportnak. Az összes nemkeresztény felekezetek eltüntek Európában, csak a zsidó maradt meg.

Mindez különös jelleget ad a zsidók különállásának s ebből fakad az ellenük emelt

vádak iránti hit s a zsidókkal szembeni érzelem.

A zsidók viszont azért maradtak meg külön zárt rendnek, mert mindaddig, amig rendiek voltak az államok, megkellett maradniok; amióta pedig már nem azok, azóta beolvadásuk még nem történhetett meg később részletesen tárgyalandó okokból. [1])

II. *A vérvád.* Egyetlen konkrét látszatu vád van a zsidók ellen s ez a vérvád. Sulyosságát az emeli, hogy alakja konkrét és tartalma mégis csak általános. Mert ha igaz is, hogy egy-két-három s száz zsidó gyilkos és pedig gyermekgyilkos, evvel nem bizonyitotta be még senki, hogy azért gyermekgyilkos, mert zsidó.

Ez a vád összefügg a zsidó vallást mindig körülvett miszticizmusszal. A multban a misztikusnak tetsző intézményeket mindig hasonlóval vádolták. A kereszténységet is vádolták gyermekgyilkossággal, ugy a rómaiaknál, mint a chinaiaknál. A templáriusok lovagrendjét, mert tagjai a szent föld meghóditása céljából arabul és zsidóul tanultak, amely irás a tudatlanokra ugy hatott, mint a kabalisztikus jegyek, szintén a legkülönbözőbb vádakkal illették. E vádak olyan hangosakká lettek, hogy ezt a lovagrendet 1312-ben fel is kellett oszlatni.

A szabadkőmivességet, mert az avatatlanokat kizárja összejöveteleiből épugy, mint a templáriusokat azzal vádolják, hogy leköpi az ostyát és szertartásaihoz hozzátartozik, hogy az ostyát összeszurkálja. Hogy nincs rá semmi adat, az mellékes, a fő, hogy elhigyjék ezeket a vádakat. Hogy pedig az ilyen vádat elhigyjék, ahhoz sokszor hozzájárul a véletlen. Az ostyaszurkálás vádját istápolta pl. a következő körülmény: az ostyában egy élősdi él. Ez az

[1]) L. a VI. könyv I. és következő fejezeteit.

élősdi bent van az ostyában. Ha az ostyát feltöri valaki vagy megkarmolja, akkor láthatóvá válik. Szine rózsás piros. (Ennek az ostyaélősdinek felfedezője dr Sette 1819-ben.) Könnyen lehetséges tehát, hogy a vádló maga is elhitte, hogy valamely ostyában látott pirosság az isten fiának vére, mely az istentelenek bántalmazása következtében ömlik.

Az ótestamentumban vannak bizonyos véres szertartások, melyek tápot adhatnak a zsidók véres áldozataira vonatkozó hitnek. Krisztus keresztrefeszitését a zsidók követelték ki a római helytartótól. Az isteni áldozat és a keresztény vallás nagy misztériumai sok gyengébb idegzetü emberre izgatólag hatnak. A gyermekáldozat olyan általános volt régen, hogy bizonyos, hogy a kereszténység keletkezése korában nagyon sok rege fentartotta s igy könnyen vihették át a keresztények magukról a zsidókra.

A pogányok még a keresztények előtt hangoztatták e vádat s Apion alexandriai iró már le irja. [1]) Könnyen származott tovább, mig aztán a XIII. században egész határozottan kezdett fellépni. Egyrészt a hiszékenység, másrészt a fejedelmek érdeke támogatta. Ezeknek többször szükségük volt a zsidók pénzére, amit rendszerint ugy kaptak meg, hogy a tömeget rászabaditották a zsidókra, akik aztán a fejedelmek védelméért fizetni tartoztak.

Mi sem volt könnyebb, mint a legképtelenebb vádakat elhitetni a zsidókról, akik mindenfelé és régtől fogva adóbérlők voltak s igy a nép őket ellenségnek nézte. A primitiv ember ellenségéről mindig elhitte a legképtelenebb dolgokat. Miért ne hitte volna el, hogy a zsidóknak szüksége van keresztény gyermekek vérére?

[1]) V. ö. Stähelin: Der Antisemitismus des Altertums (Basel 1905.) 29. l.

Az állami és társadalmi élet konszolidálódása a középkorban magával hozta, hogy a zsidók pénzére szorulók a zsidókat megvédték. Az állami és fejedelmi pénzügyek ebben a korban azonban még nem váltak szét s igy a fejedelmek a zsidók adósai, akik azért, hogy az üldözésektől megvédjék őket, sokszor kijelentették, hogy a vérvád nem igaz. Ez a körülmény és az, hogy a tömegek vezetői sokszor hangoztatták az ellenkező meggyőződést, sokat levont e nyilatkozatok hiteléből. Az első alkalommal 1236-ban II. Frigyes mondja ki, amikor a wormsi zsidóknak kiváltságot ad. Ezt a császári rendeletet követte 1247-ben IV. Ince pápa bullája, mely hasonló tartalmu. E bullának tartalmát 1253-ban megismételte, amikor is igy szólt: »Senkise merje ráfogni a zsidókra, hogy ritusuknál embervért használnak, hiszen az ótestamentum mindenféle vér használatát megtiltja. Aki ez ellen a tilalom ellen cselekszik, az becsületét veszélyezteti és azt exkommunikáljuk.«

X. Gergely pápa 1272-ben ilyen tartalmu bullát adott ki ugyane tárgyban: «Megesik, hogy gyermekeket szüleik vagy a zsidók ellenségei elrejtik, hogy a zsidókat vádolhassák, vagy hogy a kinzás elől való menekülés cimén tőlük pénzt csikarjanak ki . . .» Egyuttal elrendeli, hogy ilyen cimen nem szabad a zsidókat letartóztatni.

V. Márton 1422-ben kiadott bullájában már azt mondja, hogy az emberek azért, hogy a zsidókat kirabolhassák, mindenféle okot kitalálnak s kutmérgezéssel, gyermeköléssel vádolják őket.

XIII. Kelemen pápa 1760-ban ezt irja: «Az izraelitákat tévesen nem egyszer gyilkossággal vádolják, mert a nép tévesen azt hiszi, hogy a zsidóknak kovásztalan kenyerükhöz embervérre van szükségük.»

A keresztény irók százai cáfolják ezt a vádat és mégis százával vannak emberek, akik hirdetik ezt a vádat és milliószám, akik hiszik.

Pedig igaza van Renan Ernőnek, mikor ezt mondja: «mindazon rágalmak között, melyek a gyülöletet és fanatizmuszt a legbőségesebben táplálták, az a legabszurdabb, amelyik a zsidókat azzal vádolta, hogy gyilkosságokat követnek el abból a célból, hogy véres ceremóniák végzésére vért szerezzenek.»

Pedig e vádra vonatkozó bizonyitékot még a Talmudból is próbáltak szerezni s az antiszemiták azt mondják, hogy a Talmud amsterdami kiadásának Kethuboth tractatusának 102 b. folióján ez olvasható: ha valaki meghal és kiskoru fiut hagy az anyának s az apa örökösei, a testvérek azt mondják: nőjjön nagyra nálunk; de az anya azt mondja: nőjjön nagyra nálam; akkor az anyánál kell hagyni és nem azoknál, akik utána örökölnének. Hacsak nem történik az, hogy husvét előestéjén megölnék őt.

Kevés ember tudja, hogy a Talmudnak az antiszemiták által kiválasztott ez a része mit jelent, de ők azt mondják, hogy ők tudják s hogy ez a része a vérvádat igazolja. Lehet, hogy a szöveget egészen hüen adják vissza az antiszemiták, de akkor sincs bizonyitva, hogy a zsidók gyermeket ölnek.

Nincs bizonyitva azért, mert a Talmud kazuisztikája olyan bő és kiszámithatatlan, hogy egészen értelmetlenül is belekerülhetett egy ilyen példa. De ha nem is igy van, akkor sem bizonyitja a gyermekölés emlegetése a törvényben a gyermekölés szokását és főleg nem bizonyitja megengedett voltát.

Inkább az áll erre az esetre nézve, hogy az emberek olyan elvakultak, hogy nem veszik észre, hogy mindezt csak azért látják bizonyitéknak, mert nekik bizonyitékra van szükségük. Mert jól mondja Taine, hogyha szükségünk volna arra, hogy elhigyjük, hogy a krokodilok istenek, akkor holnap már templomot emelnénk nekik, a tudósok százai bizonyitanák, hogy miért is-

tenek a krokodilok. A hallgatók épenugy elhinnék ezt, mint ahogyan mást is elhisznek. A kétkedőket a hivők megköveznék.

A nép bizony hiszi, mert nem tanitják. Illetve csak arra tanitják, amire a hatalmasok érdekében szükség van. A zsidók maguk is részesei mindenfelé a hatalomnak. Ha az iskola nem emelte a népet még annyira, hogy minden ostobaságot el ne higyjen, abban a zsidóság gazdag, befolyásos részének is van büne, nemcsak más felekezetek papjainak.

Mert honnan tudná a nép a krokodilok istenségét, ha ezt kimondanák a hatalmasok? Hinnék!

IV. Fejezet. **A zsidóság s más társadalmi csoportok.**

I. *A zsidóság társadalmi csoportosulásának jellege.* A zsidóság nem felekezet a szónak abban a jelentésében, amelyben ezt ma a társadalom egységeire használni szoktuk. A zsidóság nem olyan egység, mint pl. a lutheránusok, reformátusok, katholikusok. A zsidóság ennél sokkal szorosabb egység, épen ezért helytelen azt hinni, amit a zsidók hisznek, hogy a társadalomra rálehet erőszakolni azt a felfogást, hogy a zsidóság felekezet.

A zsidóság több mint felekezet s lehet, hogy kevesebb, mint a nemzetiség, de ebből is van benne valami. A zsidóság sokáig gazdasági szervezet is volt, mig főleg pénzforgató foglalkozást üzött. A zsidóság ma is olyan foglalkozást üz, mely a többiekénél előnyösebb, mert jövedelmezőbb. A zsidóságot mindenki az uri foglalkozások valamely fokán álló csoportnak tekinti, mely épen ezért uri ruhában jár és melynek több igénye van, mint a nemzsidónak.

A zsidóság valami sajátos és csak ráillő körülirással határozható meg s ezért nem is

lehet helyzetét minden oldalról való megvilágitás előtt helyesen megitélni.

Figyelembe kell még venni azt is, hogy a társadalom nem egység, hanem sok apróbb s ujra megoszló csoportoknak tömörülése, melyek együttvéve alkotják az államot, mely e csoportok kényszerszervezete. Az államon belül élő társadalmi csoportok mindegyikének van valami közös célja.

E céloknak nem kell tudatosaknak lenniök, mert ha nem is tudja a benne lévő a külön lutheránus egyesülés célját, azért ez a külön lutheránus egyesülés, természetesen a lutheránusok érdekét fogja szolgálni. De ezzel aztán a nemlutheránusok érdekét többször vagy kevesebbszer sérteni fogja.

Igy tehát a külön társadalmi csoportok léte azt eredményezi, hogy ezek a társadalmi csoportok és ezek tagjai egymással összeütköznek. Minél szorosabb valamely csoport összetartása s minél többféle érdek védelmére terjed ki a célja, annál több alkalom kinálkozik arra, hogy a csoport maga és tagjai összeütközzenek más csoportokkal és más csoporthoz tartozókkal.

Tagadhatatlan, hogy a felekezetek és igy a zsidóság társadalmi szervezetei is, habár látszólag csak a vallás védelmét célozzák, nemcsak ezt végzik, hanem ennél szélesebbkörü feladatot teljesitenek: társadalmi, oktatásügyi, politikai szervezetek, melyek épen ezért a tagok gazdasági céljainak előmozditására is alkalmasok.

Ott, ahol az állam törvényeinél fogva a felekezet és a nemzetiség szervezetei ugyanazok, mint pl. a görögkeleti, szerb vagy román egyház szervezete, az egyházi szervezet erősebb, mint ott, ahol a felekezet és nemzetiség nem azonos. De még ennél is erősebb ott, ahol történelmi vagy társadalmi okok hozták össze a felekezettel a nemzetiséget, mint ahogyan a zsidóságnál történt.

A társadalmi csoportok- és szervezeteknek gyakran több célja van. A célok többsége magyarázza meg azt a körülményt, hogy a vallásos szervezetekben vallástalan embereket is találunk. Miután azonban nem az az egy-két ember adja a szervezetnek jellegét, aki a főcélt nem osztja, erre nem kell sulyt helyeznünk a kérdés elbirálásánál. A szervezeteket főcéljaik szerint kell megitélnünk s azt látjuk, hogy minden európai országban van sok nemzsidó szervezet és mindenütt van zsidó szervezet. A nemzsidó szervezeteknek kevés kivételtől eltekintve nincsen semmi összeköttetésük más országok hasonló szervezeteivel. De a zsidó szervezetek ugylátszik, mintha minden országban, a más országbeli zsidó szervezettel érzelmi összeköttetést tartanának.

Ez az érzelmi közösség nyilvánul meg abban a köztudomásu tényben, hogy a zsidóságnak bántódását minden zsidó jobban érzi, mint a keresztények bántódását. Amikor pl. pogromokról hallanak a zsidók, jobban fájlalják ezeket, mint amennyire a keresztények pl. a boxerlázadásban megölt keresztények sorsát fájlalták. Ennek az oka a kétezer éves közös sors emléke, mely a többiekkel folytatott küzdelemből történeti hagyományként megmaradt. Ez az egymás iránti rokon- és a többi csoportokkal szembeni ellenszenvet váltja ki.

A társadalom csoportjai mindenütt küzdenek egymással az uralomért. Az egyik épen ugy, mint a másik a többi fölé akar kerülni. E küzdelemben az emberek müveltségük és lelkületük szerint különböző fegyverekkel élnek. A küzdelem maga nem alkalmas arra, hogy a megértést és szeretetet váltsa ki a társadalom küzdő-csoportjaihoz tartozókból. Az egyik hangosabban, a másik halkabban ad kifejezést ellenszenvének. De az ellenszenv meg van, még a különböző irodalmi társaságok, a

különböző jótékony egyletek tagjai közt is, nem hogy a sokkal nagyobb szerepü társadalmi csoportok közt ne volna meg.

Zsidó csoport és zsidó szervezet elleni ellenszenv nagyon régen van és ennek különös jellege is van s ezért külön nevet nyert, de lényegében semmi más, mint a nemzsidók és zsidók egymásközti ellenszenve. Mégis az ad neki külön jelleget, hogy a nemzsidók ebben az ellenszenvben egységesebbek, mint a különböző csoportoknak egymással szembeni gyülölködésében. Viszont azonban a zsidóknak is az az érzése, hogy ők zsidók s ez az érzés minden zsidóban benne él, ami legtöbbször épenugy az összes nemzsidókkal szembeni gyülölködésre vezet, mint ahogyan az ellenkező oldalon antiszemitizmuszra vezet. Persze sohase tévesszük szem elől, hogy a kölcsönös idegenségnek sok fokozata van.

II. *A zsidók s a kereskedelem.* A társadalmi kérdéseket leginkább akkor értjük meg, hogyha fejlődésüket megismertük. A zsidó és nemzsidó viszonya érthetetlen, hogyha nem tudjuk azt, hogy a társadalmi szervezetekbe és bizonyos gondolkozás- s érzéskörbe beleszülettünk. Szüleink gondolatvilága és érzései, az első velünk közölt tapasztalatok azok, melyek bizonyos magatartást erőszakolnak ránk. Igy köti össze az ősök gondolat- és érzéslánca a jelent s a multat.

E láncolatban messze korokig kell sokszor visszamennünk, amig egy ma élő érzés vagy gondolat igazi forrását megtaláljuk. A messze multban jött már a zsidóság a nemzsidó fogadó népek közé, mint kereskedő. A kereskedő pedig a legtöbb népnél azonos volt a rablóval s tolvajjal. De ma sem szimpatikus foglalkozás, mert a nemkereskedők ma is jogosulatlannak tartják a kereskedők nagy hasznát. Mégis a ke-

reskedő a rabszolga és az ur közötti középhelyet foglalta el magának, annál a szükséges magasabb értelmiségnél fogva, amely nélkül a kereskedést nem üzhetni.

A kereskedelemre a harcos rómainak szüksége volt, mert a harc alatt nem termelhetett; mert a harcok alatt szüksége volt arra, hogy utána vigyék az élelmiszereket, a fegyvereket. E szolgálatok révén a zsidóság közelebb állott az uralkodó rendhez, mint más bevándorlók s igy ez nem nyomta le a rabszolgák közé. De nem tette ezt azért sem, mivel a zsidóság nemzetközi összeköttetéseinél fogva az egész akkori világról információt adott a szenátusz ambiciózus tagjainak. Majd a későbbi korban pénzt és fényüzési cikkeket hozott a hübéruraknak.

Ezért a nagytömegeknek zsidóellenessége nem volt a zsidók sorsára befolyással. Ők középosztály maradtak és kereskedtek. A kereskedelemre a nagybirtoku és sokat termelő patriciusoknak szüksége volt, mert e réven nagyobb nyereséghez jutottak. A kistermelő nem ilyen szemmel nézte a kereskedőt, már pedig a zsidóellenesség szempontjából nem az a kérdés, hogy a kereskedelem szükséges foglalkozás-e, vagy nem, — hanem az, hogy a zsidó kereskedő milyen érzelmeket váltott ki a fogadó népek különböző osztályaiból.

Igaz ugyan, hogy a földmives- és iparosnak, ha kereskedő van, nem kell magának termelvényei eladásával is foglalkoznia s jobban ráér termelni, nem veszit időt az eladással, de minden termelő pihenésnek tekinti azt az időt, amit az eladással tölt és pl. a földmives rá is ér az év nagy részében eladással foglalkozni. Az iparosnak pedig szüksége van arra, hogy a vevőkkel érintkezzék s igy megismerje ezek óhajtásait, mert ha nem, akkor a kereskedő urrá lesz felette. S ezt az iparos csakhamar megérezte vagy érezni vélte.

Valami tudat alatti meggyőződés él ma is a kistermelőkben e tekintetben és innen van, hogy amig a nagytermelők a kereskedelem pártolói, addig a kistermelők nem azok. Ezért tehát nem okvetlenül meggyőzők azok az érvek, amelyeket a kereskedelem szükségessége mellett felhozhatni s nem is abban van a zsidókérdés alapja, hogy a kereskedelem a társadalom szempontjából szükséges foglalkozás-e, hanem abban, hogy ez a foglalkozás milyen érzelmeket vált ki másokból. Azután meg annak is van valamelyes szerepe, hogy a hasznos foglalkozást nem mindenki üzi a társadalomra nézve hasznosan, ami megint ellenszenvet válthat ki.

A keresztény vallás és világnézet egyenesen kereskedelemellenes, mert az élelmességet, a konjuktura kihasználást, a kamatszedést eltiltja s elitéli. Miután abban az időben, amikor a kereszténység uralomra jut, a zsidók voltak mindenütt a kereskedők, tehát mi sem természetesebb, minthogy a zsidóban a kereskedőt és nemkeresztényt egyszerre gyülölték.[1]) De igy érthető, hogy a kereszténység uralomra jutása pl. Bizáncban azt vonta maga után, hogy a kereskedelem egészen a zsidók kezébe került.

Bizonyos, hogy a kereskedelem egyrészt egyéni kezdeményezést feltételez az egyes kereskedőnél, de másrészről a kereskedőknek egymásközti szervezete nélkül meg nem állhat. A szétszóratás után először a kereskedők vették a vándorbotot a kezükbe. E vándorlás közben a zsidók megismerték a különböző népek szokásait, termelvényeit, szükségleteit, [2]) folytatták

[1]) V. ö. Kieselbach: Der Gang des Welthandels: 28. lap, hol leirja, hogy a kereszténység elterjedésekor már mindenütt a zsidók voltak a római birodalomban a kereskedők. V. ö. Goldschmidt: Handbuch des Handelsrechts III. kiad. I. kötet 139. lap, hol a gyülölet okairól szól.

[2]) A vándorlás minden előnyét a helybenlakás felett Wahrmund: Gesetz d. Nomadentums (1887) irta meg.

régi foglalkozásukat s amikor ujabb zsidó vándorok jöttek, akik érkezésük helyén földet nem mivelhettek, ezek is kereskedni kezdtek.

Ebben a foglalkozásban a zsidóknak ezután már az az előnyük volt, hogy több szükségletet és több termelési helyet ismertek s hogy mindenfelé található rokonaik kész kereskedelmi összeköttetés voltak számukra. Igy aztán meg volt az egyéni nagyobb tapasztalatuk és a nemzetközi szervezetük.

A zsidó kereskedelem persze nem egyszerre és nemcsak a keresztény hatás alatt jött létre, hanem ennél korábban. Már az első diaszpora után, tehát Krisztus kora előtt a rómaiak birodalmában mindenütt alkalmas talajra találtak a szétszóródó zsidók, mert a rómaiak nem tartották magukhoz méltónak a kereskedelemmel való foglalkozást és rabszolgáikra meg libertinuszaikra bizták azt.[1])

Már a római birodalomban külön jog alatt állanak a kereskedők, már Rómában külön laknak a zsidók. Mielőtt még zsidókérdés lehetett volna, már meg volt a zsidó elkülönülés. A foglalkozásnak a különlegessége és az uralkodó rétegek részéről való megitélése maga után vonta, hogy a zsidókkal nem ugy bántak, mint a rómaiakkal. A kereskedelemmel való foglalkozásuk maga után vonta, hogy a római magánjogtól eltérő, külön kereskedelmi jogot alkalmazzanak rájuk. Vallásuk maga után vonta, hogy más népekkel együtt nem élhettek.

A zsidók tehát már a legrégibb kortól külön vallási, nemzeti, jogi, erkölcsi, gazdasági szervezetben élnek. Ők a nemzsidók közt zsidók maradnak, más jog szerint itélnek a maguk ügyeiben, másképen imádják istenüket, aki nekik más erkölcsöket szabott meg. És ebben az idegen világban megmarad a kis zsidó világ

[1]) Goldschmidt: u. o. 22. lap.

mindenütt, ahol zsidó van, mert ez biztositja a zsidóknak, hogy ugy élhetnek tovább, mint ahogyan élni kezdtek és hogy nem fognak lecsuszni a rabszolgák, felszabaditottak, később a jobbágyok közé. Bár nem emelkedhettek fel rendszerint az uralkodó rétegbe sem.

E külön zsidó világoknak összekötő kapcsa a közös szertartásokon kivül a közös nyelv, melynek révén érintkeztek és a közös érdek, mert hiszen minden zsidó település kész összeköttetése volt a többinek. A nemzsidóktól elzárva éltek és csak arra képezték magukat, hogy minél nagyobb hasznot vehessenek foglalkozásukból. Mig a körülöttük élő népek harcbaindultak, addig ők mögöttük és közöttük azt nézték, hogy miképen lehetne valamit megvenni tőlük vagy valamit eladni nekik.

Amig a nemzsidó arra volt büszke, hogy erős testü, addig a zsidók a testierő fejlesztését elhanyagolták.

A zsidó kétezer év óta arra büszke, hogy az esze éles és ezt gyakoroltatta folyton gyermekeivel is s nem a testét. A fegyver már nem szerszámja neki, amióta a kereskedelem nem rablófoglalkozás és amióta a kereskedőt a rablók ellen királyok, főpapok, főurak egyaránt védik.

Idegenül él a fogadó népek közt, melyek termelnek, melyek a szükségesért testüket és eszüket egyaránt fárasztják, mig ő csak az eszét élesiti. A nemzsidó gyülöletének megnyilvánulása tehát nem lehetett ugyanaz, mint a zsidóé a nemzsidóval szemben. A dolgozó, fáradó nemzsidó és a spekuláló zsidó egymásközti harca a nemzsidót mindig kegyetlennek kellett hogy feltüntesse, a zsidót pedig mindig csalónak.

Megértetlenül éltek egymás mellett és ez a megértetlenség, mint az ősök öröksége ma is nyomja mindkettőjüket. De természetes, hogy hatása sem maradhatott el. Minden ember azt

használja ki, ami az előnye. Igy aztán az ellenségeskedés oka soha meg nem szünik.

III. *A zsidók szerepe a nemzsidók közt.* Messze vezetett volna a kereskedelem történetét részletesen tárgyalni, hogy rámutathassunk arra, hogy miképen következett be a Treuga Dei mintájára a kereskedelmi béke és mekkora szerepe volt ebben a zsidók eszének. Mert az kétségtelen, hogy a zsidók eszének az emberiség történetére nagyon nagy befolyása volt s kétségtelen az is, hogy e befolyásnak és számuknak aránytalansága a zsidóellenességnek egyik lényeges oka.

A zsidók eszük révén gyakorolják azt a rendkivüli nagy befolyást, mely egyáltalában nincs arányban az ő számukkal. A földön élő emberek száma 1600 millió. A zsidók száma pedig legmagasabb becslés szerint 12 millió, de valóban csak 8-9 millió, tehát jóval kevesebb egy százaléknál és mégis azt látjuk, hogy a zsidók tartják kezükben az európai pénzt és kereskedelmet. Az ő vezetésük alatt állnak az ujságok, az irodalom, a szinházak. Ők a politikai vezető elem sok helyen, mert ők a városi polgárság. Ők Werner Sombart véleménye szerint egész termelési rendszerünk, a tőkés rendszer megalapitói. Az ő érdekük határoz az országok gazdasági s igy kül- és katonai politikájában, az antiszemiták és a zsidóságukra tulbüszke zsidók véleménye szerint is. Ez a gondolat fejlesztette ki azt a ma államalkotónak vallott elvet is, hogy az ember nem nemzethez, valláshoz, kulturához, hanem elsősorban gazdasági egységhez tartozik. Nem magyarok, németek stb. vagyunk elsősorban, hanem valamely gazdasági egységnek tagjai.

A zsidók e felfogás szerint mindig gazdasági emberek voltak s csak látszat volt, hogy a zsidók németek, magyarok stb.

Ez a zsidó tulajdonságuk nemcsak abban nyilvánult, hogy maguk azokat a pályákat keresték, melyek nagy anyagi előnyöket biztositottak, hanem abban is, hogy alkalmazkodtak az uralkodó osztályok és kormányok követeléseihez és ezzel ott is nagyobb előnyöket szereztek, ahol a meggyőződéséhez ragaszkodó ilyen előnyöket magának biztositani nem tudott.

Mindezek a tulajdonságok abból a társadalmi elhelyezkedésből folytak, amelybe a zsidóság belekényszerült. Mert akármennyire zsidóbarát is valaki, az kétségtelen, hogy a zsidók nem voltak az erkölcsnek mintaképei, hogy tetteiket mindig csak az anyagi előny vezette. Amit azért kell kiemelnünk, mivel a másik oldalon a zsidók tulságos nagy jelentőséget tulajdonitanak annak a körülménynek, hogy az ő világnézetük minden fogadó népnél tisztultabb volt, mert egyedül ők voltak egyistenhivők.

Az egyistenhit nem adott nekik elegendő erőt arra, hogy a maguk országát megtartsák és nem elegendőt arra, hogy országot szerezzenek. Csak arra adott elegendő erőt, hogy megmaradjanak zsidóknak. Már pedig a népek erkölcsi erejét akként méri a történelem, hogy önálló-e vagy nem. Az, hogy valamely nép megmaradt az idegenek közt, kétségtelenül nem egyedül a megmaradó nép érdeme, hanem büne lehet a fentartó népnek, büne az uralkodóknak, de büne lehet a termelési viszonyoknak is.

A zsidóság fenmaradásának okait a történeti részben bővebben tárgyaljuk, de már most leszögezhetjük azt a tényt, hogy ezek közt lényeges tényezőként kell tekintenünk ázt a sajátosságot, melynél fogva mindenkor a gazdasági előnyöket keresi. Amit akként fejezünk ki, hogy a zsidó homo oeconomicus. Ennél a tulajdonságánál fogva a gazdasági harcban a zsidóval is ellenségként áll szemben, de azért testvérként mellette is áll.

Azok, akik a zsidóknak egymásközti viszonyát csak felületesen ismerik, rendesen magát ezt a tényt tagadják, mert érthetetlennek tünik, hogy a zsidó támogassa a zsidót és ugyanakkor épen olyan lelketlenül uzsorázza ki, mintha mi sem kötné össze vele. Hogy mégis igy van, erre nézve csak meg kell nézni a zsidó vállalkozók zsidó munkásainak helyzetét pl. Amsterdamban, hol a zsidók gyémántköszörüsök vagy a londoni westendi zsidó szabómunkások vagy a new-yorki zsidók gyáraiban alkalmazott zsidó munkások helyzetét. Mindenki megállapithatja, hogy a zsidó homo oeconomicusnak mindegy, hogy zsidót vagy nemzsidót uzsoráz ki.

Csakhogy a kiuzsorázott is homo oeconomicus zsidó. Nem arra gondol, hogy nagyobb bért csikarjon ki, hanem arra, hogy őbelőle is miképen lehessen kiuzsorázó. És a ma kiuzsorázott zsidó munkás, holnap már maga is uzsorázó és kizsákmányoló, már maga is vállalkozó, aki szállit s nem dolgozik. S ebben lényegesen más tulajdonságot mutat mint a nemzsidó munkás, aki megmarad munkásnak.

A zsidók különben vagy talán azért nem is nagyon szeretik, hogyha nyilvánosan azzal foglalkoznak, hogy milyen nagy a zsidók közt a gazdagok aránya mondja John Foster Fraser: The Conquering Jew 1915-ben megjelent könyvében. Mert bizonyos, hogy aránytalanul több a zsidó milliomos, mint a nemzsidó. A számok mindennél világosabban beszélnek. Amig ugyanis az angol fontokban becsült milliomosok közé minden 90,000-ik zsidó belekerül, addig a nemzsidók közül csak minden 400,000-ik. Egyszóval több mint négyszerannyi gazdag zsidó van, mint nemzsidó.

Ha érdem gazdagnak lenni, akkor a zsidóknak ezen a téren nagy érdemeik vannak. Ha érdem a kereskedelmet fellenditeni, akkor a zsidóknak ezen a téren szintén nagy érdemeik

vannak. Ha érdem az állami gépezetben a kormányzó hatalmat támogatni, akkor a zsidóknak itt is nagy érdemeik vannak.

Mert a mai társadalmi rendben mindazoknak, akik a magántulajdont és ezt a rendet helyesnek itélik, kell hogy erénynek tekintsék azt, hogyha egy nép egészen a vagyonszerzésnek él, hogyha egy nép sohasem lázong, hanem életelvévé teszi, hogy add meg a császárnak, ami a császáré. Mert ez a nép nem csekély mértékben járult hozzá ahhoz, hogy a magántulajdonon alapuló termelési rendszer a társadalom igényeit ki tudja elégiteni.

A magántulajdon mellett mindenki azt és ugy termel, amit és ahogyan jónak látja. Igy aztán zavarok állanak elő, mert sokan termelnek valamit, amire keveseknek van szüksége és amire sokaknak van szüksége, azt nem termelik elegen. Ebben a termelési rendszerben hiányzik a szervező és ezért ezt anarchikusnak nevezzük.

De azért e termelési rendszer és a magántulajdon mégis fenmaradt, mert a hiányzó rendszert pótolták a kereskedők azzal, hogy az árukat mindig oda szállitották, ahol rájuk szükség volt és azzal, hogy a fogyasztók szükségleteinek nyilvántartóivá váltak. Ha a kereskedelem zsidó foglalkozás, akkor a zsidóknak, mint kereskedőknek meg vannak az érdemeik, mert az emberiség anarchikus termelési rendjében szervezetet alkottak és ezzel irányitották előbb az áruk szállitását s ma már az áruk előállitását is. Aki a mai termelési rendet helyesnek itéli, az kell hogy a zsidóknak elismeréssel adózzék. A zsidók őrizték meg a multban a Faraok koronáját azzal, hogy kifizették nekik előre az ország adóját s magukra vették az adók beszedése miatt rájuk zuduló odiumot. De a Faraok óta ugyanezt tették másutt is. S végül a Faraok odadobták őket a népnek, mely nem

látta, hogy a zsidó adószedő mögött a Farao áll. A zsidók megmentették a monarchiákat, aki monarchista és minden monarcha hálás lehet nekik érte.

Vannak más érdemeik is. Ezt Madison Peters következőleg foglalja össze: »Isten egyedül helyes fogalmát ők adták az emberiségnek. Mózest is ők adták, aki viszont az első köztársaságot alapitotta s akinek törvényei 6000 év után a müvelt világ igazságszolgáltatásának alapját teszik. Jézus zsidó volt . . . A bibliát zsidók irták . . . A biblia emelte fel Európa népeit a civilizáció magasságára . . .« A zsidók tehát megmentették a vallást is.

Bizonyos, hogy a bosszuálló isten eszméje és a félelemé, mely a társadalmi kényszeralakulatok összetartó kapcsa, zsidó; hogy a mózesi köztársaság nem egyenlőségen épült. De hogy igazságosak legyünk, el kell ismernünk, hogy a félelem azért zsidó tulajdonság, mert a zsidóknak nincs elég erejük mások ellen védekezni s ez az oka annak is, hogy a hatalomhoz huznak. Mindent összevéve a zsidóknak a létező társadalmi berendezés körül nagy érdemeik voltak s vannak, tehát épen a konzervativaknak nincs okuk a zsidókat nem szeretni.

V. Fejezet. **A zsidóság helyzete általában.**

Az eddig mondottakat összefoglalva megállapitható, hogy a zsidóság, jóllehet az egész világon szétszóródott és igy mindenütt van, sehol sem tünik el annyira a nemzsidók közt, mint a különböző nemzsidók egymás közt. A zsidóság nem tünik el és a zsidóságot nem veszik ugy körül, hogy ne lehessen külön létét észrevenni.

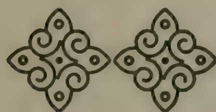
Ez a körülmény magyarázza meg, hogy van zsidókérdés. De ez magyarázza meg azt is,

hogy amint minden társadalmi rétegnek van oka arra, hogy a zsidókat ellenszenvvel nézze, ugy mindegyiknek van oka arra is, hogy szeresse. Ha mégis erősebb a vele szemben érzett ellenszenv, ugy ennek okát csak a történelemben lehet megtalálni, amely világosságot kell hogy deritsen arra a kérdésre, hogy miért fejlődött a zsidókérdés igy s miért nem másképen.

A történelem világit tehát rá a zsidókérdés jellegének lényegére, a nemzsidókhoz való viszonyára, foglalkozásuknak kizárólagosságára, a zsidók és nemzsidók egymás iránti érzelmeire.

Ebben a könyvben csak a kérdés áttekintését adtuk és épen nem a magyarázatát annak, hogy mi a zsidókérdés. Talán a továbbiakban is sok hiányosság marad, mivel a kérdés teljes átértése céljából nemcsak a társadalom különböző osztályainak, hanem foglalkozásainak, sőt az egyeseknek gondolatvilágát is vizsgálat tárgyává kellene tennünk.

Csak ezen a réven derülne teljes világosság arra a kérdésre, hogy miért van zsidókérdés, milyen kérdés a zsidókérdés, milyen a zsidóknak a nemzsidókhoz való viszonya? Igy lenne érthetővé, hogy miért nem férkőzött be a zsidó szivébe a nemzsidó és miért nem a nemzsidóéba a zsidó?

II. KÖNYV.

Az antiszemitizmusz története.

I. Fejezet. **Az antiszemitizmusz korszakai.**

Az antiszemitizmusz fejlődése és története tulajdonképen a zsidó népnek a fogadó népek közti története. Az antiszemitizmusz története tehát a zsidó népnek belső és külső történetéből annyit kell hogy nyujtson, hogy megérthessük a zsidó nép elhelyezkedését, a fogadó népeknek vele szemben tanusitott magatartását s a zsidóknak a fogadó népekkel szemben táplált érzelmeit és velük szembeni viselkedését. A zsidók belső fejlődéséről közvetlenül nem szólhat az antiszemitizmusz története s mégis világot vet a zsidó nép belső fejlődésére is, ha a zsidó nép belső fejlődése más népek irányában hatott.

A zsidókérdés, mint már mondottuk, annak a magatartásnak kérdése, melyet a fogadó népek a zsidókkal szemben tanusitottak. Bizonyos, hogy ennek okait könnyebb megérteni, ha a multat is ismerjük, mint hogyha csak a jelent kutatjuk. E magatartás tekintetében könnyen fogunk a gazdasági viszonyokban magyarázatot találni, de ez nem okvetlenül jelenti azt, hogy a zsidók sorsa mindig a termelés rendszerének változásával függ össze és igy általában nem

mindig lesz igazolható az aprólékos tényekkel a marxi materializmusz, ami nem jelenti persze azt, hogy a történelmi tényekben hiba volna.

Már az antiszemitizmusz korszakai sem esnek össze a termelés rendszerének változásaival. Mert az antiszemitizmusz érzelemből fakadó magatartás, az érzelemre pedig nem hathatnak gyorsan a termelésben beálló változások. De nem esnek össze azért sem, mert a zsidóknak nem minden országban volt egyforma dolguk. Igy aztán a korszakokra való felosztásnak nincs is az a szerepe, mint a világtörténelem felosztásánál. Az antiszemitizmusz korszakainak inkább csak az a jelentősége, mint a pihenő helyeknek valamely hosszu uton. Annál jogosultabb ez a jellemzés, mert az antiszemitizmusz történetének leirása közben olyan sokszor kell kitérőt tennünk, hogy szükségünk van olyan fixpontokra, melyek visszavezetnek a főutvonalra.

Igy nézve a felosztás jelentőségét az antiszemitizmuszt a következő korszakokra osztjuk:

a) az ó-kor antiszemitizmusza;

b) a középkori kereszténység antiszemitizmusza;

c) a gazdasági rend átalakulásának korszaka;

d) a tőkés termelési rendszer és a zsidók;

e) a mult század második fele, a politikai emancipáció.

Amikor az igy megállapitott korokon végig tekintünk, hogy az antiszemitizmusz alakulását vizsgáljuk, kénytelenek leszünk az antiszemitizmusz szempontjait állandóan szem előtt tartani, ami által a tárgyalásnak némely helyen talán az a szine lesz, mintha mindenben helyeselnők az antiszemita álláspontot. Ez ellen a feltevés ellen már most a tárgyalás előtt tiltakoznunk kell, mert nem az antiszemitizmusz kritikáját, hanem csak történetét és okát akarjuk az alábbiakban adni. Miután azonban az antiszemitizmusz legnagyobbrészt érzelmen alapul, tehát

meddő és felesleges volna a különböző körülmények közrehatása következtében fellépő antiszemitizmuszt állandóan birálni. Épilyen kevéssé biráljuk azonban a zsidóknak összetartását, amelyet tapasztalunk.

Az antiszemitizmusz történetének megirásánál az az egyetlen szempont vezet, hogy leirjuk az antiszemitizmusz jelenségeit és megállapitsuk azokat az emberileg érthető okokat, amelyek az antiszemitizmuszt fentartották. Nem azt akarjuk főleg megállapitani, hogy igazságos-e az antiszemitizmusz, hanem csak azt, hogy volt és miért volt. Miután érzelmekről van szó, tehát nem lehet objektiv okokat, hanem csak szubjektiveket felhozni. Ezek a szubjektiv okok mindig kellemetlenül hatnak arra, aki ellen irányithatók, de azért ez nem annyit jelent, hogy mások az igazi okok, sőt épen nem jelent annyit, hogy az érzelmet irányitó okokról hallgatnunk kellene.

Amikor tehát az alábbiakat olvassuk, mindig tartsuk szem előtt, hogy az antiszemita érzelmek keletkezését és fenmaradását kellett megmagyaráznunk és ezért az antiszemiták szemével is kellett néznünk, az antiszemiták szivével is éreznünk s hogy épen ezért tárgyilagos az antiszemitizmusz alábbi története, bár azoknak, akik figyelmen kivül hagyják az itt részletezett szempontokat, zsidóellenesnek tünhetnék.

Mindezeket azért bocsátjuk előre, mert e szempontok nélkül érthetetlen minden történelem. Ha nem tudjuk megérteni, hogy antiszemitizmusz lehet, ha nem tudjuk megérteni, hogy az antiszemitizmusznak nincsen szüksége objektiv okokra és hogy ezek hiányában sem mulik el, akkor egyáltalában nem értjük meg az antiszemitizmuszt. Épen ugy, mint ahogyan nem érthetjük meg azt, hogy a magyar harcba száll az orosszal, ha nem akarjuk megérteni azt, hogy ennek a harcnak a lehetőségei eleve megvannak.

II. Fejezet. **Az antiszemitizmusz az ó-korban.**

I. *A zsidók a diaszpóra előtt.* Antiszemitizmuszról természetesen csak azóta beszélünk, amióta a zsidók más népek közé keveredtek. Amig a zsidók otthon éltek, addig a többi népeknek velük szemben tanusitott magatartása olyan volt, mint bármely más néppel szembeni magatartása.

Mielőtt a zsidók a többi népek közt elterjedtek volna, tudtak földet mivelni, gabonát őrölni, bort sajtolni, sajtot késziteni, állatot tenyészteni, szőni, ruhát késziteni. Foglalkoztak kereskedelemmel is, mert erre a természet is kényszeritette őket, mert egyik zsidó tartományban buza, másikban bor termett, a harmadikban az állattenyésztés virágzott. Vagyis maga a természet rájuk kényszeritette a munkamegosztást és a kereskedelmet. A természet nyomán aztán társadalmi külső megoszlásuk is ugyanebben az irányban fejlődött ugy, hogy pl. Jeruzsálemben a pékeknek, szövőknek, ékszerészeknek stb. külön utcája volt.

Minél jobban gyarapodtak, annál jobban érvényesült a munkamegosztás és annál több fényüzési cikket is előállitó iparost találunk köztük. Igy azt olvassuk, hogy voltak köztük szagos olajkészitők,[1]) aranymivesek.[2]) Tudjuk, hogy kereskedőik hamar kezükbe veszik a tengerentuli és a tőlük keletre lakó népek közti közvetitést. Erre azért is alkalmasok voltak, mivel az asszir és babiloni müveltségből uj müveltséget fakasztván, képesek is voltak erre.[3])

[1]) Sámuel könyve VIII. 12., 13.; Nehemiás V. 17.; Királyok könyve V. 13—18.; Krónikák I. 22., 23.; II. K. XXVI. 10.; III. K. XXVI. 15.

[2]) Lukács evang. XV. 22.

[3]) Kautsky: Ursprung des Kristentums Stuttgart 1908. 193. s köv. lapok.

A zsidók történetével foglalkozó irók nagy része tagadja azt, hogy a zsidók már régen, a szétszóratás előtt, foglalkoztak kereskedelemmel és minden erővel azt akarja bizonyitani, hogy a zsidók még a szétszóratás után is minden áron földmivelők és iparosok akartak maradni.

Pedig hát kétségtelen, hogy Palestina terméketlen talajából nem lehetett annyi táplálékot kihozni, amennyivel az ott lakókat fentartani lehetett volna. Bizonyos, hogy a zsidók már nagyon régen minden foglalkozás fölé a kereskedelmet helyezték. Mi más pl. a József és Farao meséje, mint a kereskedelem apotheozisa? A kereskedelem dicsérete, mely előrelátóan felhalmozza a gabonát olyan időre, amikor nem terem, mely elviszi olyan helyekre, ahol nincs elég.

A zsidók már a Krisztus előtti harmadik évezredben kereskedtek.[1]) Amikor pedig a rómaiak elfoglalták a zsidók országát, akkor mi sem volt könnyebb, mint elmenniök olyan országokba, amelyeket már ismertek és épugy jognélkül ugyan mint otthon, de legalább zavartalanul élni ott. Igy érthető és nem vethető el mint tulzott az a tudósitás, mely azt mondja, hogy a Kr. e. században nem volt a római és parthus birodalomnak olyan városa, melyben zsidók nem laktak volna. Már akkor ott találni őket a Duna, Eufrát, Nilus, Tigris partjain egyaránt.

A kereskedő zsidóknak a szétszóratás nemhogy hátrányukra, de előnyükre vált, mert ezáltal az egész világban keletkeztek zsidó telepitvények s ezekkel összeköttetésben a zsidók minden más kereskedővel szemben előnyben voltak. De előnybe kerültek azzal is, hogy a legtöbb fogadó népnél müveltebbek voltak.

[1]) Kautsky: u. o. 211. lap.

Különösen pedig azzal, hogy az asszíroktól megtanulták az orvostudományoknak akkori egész tömegét, amivel rendkivüli tekintélyre tettek szert.

A helyzet megértése céljából tudni kell azonban, hogy a kereskedelemmel való foglalkozást nem kell ugy érteni, mint ma. A kereskedő abban a korban általában mással is foglalkozott s a kereskedelem mellett a nemzsidó földet is mivelt, ipart üzött, a zsidó gyógyitott, egyszóval nemcsak egy foglalkozásnak élt. [1])

Kereskedő az ó-korban az, akinek főfoglalkozása a kereskedelem. A zsidókat erre már régi hazájukban is buzditotta vallásuk, mely ugy rendezte adózásukat, hogy a kereskedőket legkevésbbé terhelte. A zsidó papság azokból az áldozatokból élt, melyeket a zsidók Jehovának vittek. Az elsőszülött, az első termés a papoké volt. Még elsőszülött gyermekét is meg kellett váltania a zsidónak egy sekel pénzért a kohanitáktól. Az iparos első készitményére a zsidó mesteri jogszabálymagyarázat terjesztette ki az adózást. Csak a kereskedőre nem tudták ezt az adót kiterjeszteni.

A zsidóknál a kereskedők ezzel előnybe kerültek s innen van az is, hogy viszont minden foglalkozásu zsidó, a rabbitól kezdve kereskedő is egyuttal. Miután a kezdetleges ember minden kereskedőt és minden idegent gyülölt, nem nehéz megtalálni az antiszemitizmuszt ott, ahol a szétszórt zsidókat találjuk. Viszont a zsidóság már korán fejlesztett ki kereskedői erényeket, amit bizonyit az ótestamentum.

II. *A zsidók Krisztus korában.* Igen sokan azzal szokták az antiszemitizmuszt elintézni,

[1]) Caro: Soziale u. Wirtschaftsgeschichte d. Juden (Leipzig 1908) 35., 61., 68. s köv. lapokon azt mondja, hogy a zsidók közül sokan beolvadtak ennek következtében a fogadó népekbe.

hogy az antiszemitizmusz olyan régi, mint a zsidók. A megállapitás látszólag igaz ugyan s mégsem jelenti azt, hogy ne foglalkozzunk mélyebben az antiszemitizmusz okaival. Mielőtt ugyanis a zsidók más népek közé keveredtek, önálló országuk volt, mely barbár népek országai között terült el. A barbárok gyülölik az idegent. De ez a gyülölet nem antiszemitizmusz.

Antiszemitizmusz alatt csak a zsidókat befogadó népek magatartását értjük a zsidókkal szemben. Antiszemitizmusz tehát nincs addig, amig a zsidók Palestinában laknak. A többi népek őket is csak annyira gyülölik, mint minden más idegen népet. Az antiszemitizmusz a fogadó népek érzelme a *betelepedő* zsidók iránt. Oka pedig nagyrészt az, hogy az idegen népek közt lakó zsidók állandóan a fejedelmekkel tartanak az ország népével szemben. Ennek az oka viszont az, hogy a zsidóknak ahhoz, hogy idegen országba bevándorolhassanak, a fejedelmek engedélyére volt szükségük. Az engedély ellenében hüséggel tartoztak s adót kellett fizetniök.

Már Egyiptomban sokan közülük mint a Faraok leghivebb szolgái jelennek meg, akik a király részére az adót szedik s akiké a nilusi hajózás kiváltsága. Tehát legelső külföldön való megjelenésükkor nem a szerencsétlen vándor képében látjuk őket, hanem a Faraok szolgálatában állanak, akik őket kiváltságokkal jutalmazzák.

Amikor K. e. 138-ban Rómában először megjelennek, illetve az ebből az évből származó első tudósitás már elmondja, hogy kiváltságaik vannak. Julius Caesart ők segitik már egyeduralomra és ennek fejében ez felmenti őket minden katonai szolgálat alól. Augusztus megengedi nekik, hogy maguk közt adót szedjenek Palestina számára. A római közéletben is csakhamar szerepre jutnak. Herodes és s állitólag Aggrippa is zsidó.

De már Rómában ott találjuk az antiszemitizmuszt is. Az egyesek és a tömegek zsidó ellenesek. A tömeg nem szereti őket, mert a régi gazdán kivül uj gazdát kapott benne, s az egyesek nem szeretik, mert versenytársat látnak bennük. Viszont a zsidók maguk ebben a különállásban és külön foglalkozásban különös tulajdonságokat is váltanak ki, amelyek vagy a többi réteg vagy általában az egész társadalom szempontjából bünök.

A latifundiumok urai a tőlük vásárló és nekik eladó kereskedő zsidó hasznát nem tekintették olyan legitimnek, mint amilyen legitim az ő felszabaditottjaik haszna volt. Mert emebből maguk is részesedtek. A nép azt látta, hogy a zsidó idegen boldogul s ő nem. Az idegen nyereségét ugy tekintette, mint amelyet ez tőle elvett. Viszont a zsidóság a maga bizonytalan középhelyzetében mindegyikkel szemben csak magára utaltan élt és az önmaga központja lett, mely egocentrikussá és utóbb egoistává tette gondolkozását és tetteit.

Alig helyezkedik el tehát a római birodalomban, már ellenségesen nézik és ő maga is idegenül nézi a többit. Ezért jelenik meg az antiszemitizmusz ennek a kornak iróinál. Cicero Pro Flacco tartott beszédében babonának nevezi vallásukat. Tacitus azt mondja, hogy a zsidó vallás olyan szervezet, hogy aki körülmetélteti magát, annak el kell felejtenie szüleit és testvéreit. E vádnak alapja az a tény, melyet ugyancsak Tacitustól tudunk, hogy a zsidók Rómában a többi lakostól külön együtt laktak és másokkal nem érintkeztek, ami gyülölséget és gyanut váltott ki. Ellenszenvet váltott ki továbbá, hogy Krisztus születése korában Rómában ugy, mint már Egyiptomban az volt a közmeggyőződés, hogy a zsidók a leggazdagabb emberek.

E gazdagságnak tulajdonitják a kortársak

a zsidók kiváltságait. A zsidók ugyanis Rómában már decuriok is lehettek és e minőségükben semmi olyat nem kellett tenniök, ami vallásukkal ellenkezett (Dig. 1. I. t. III. 3; Septimius Severus és Caracalla decisioi). Szombaton nem volt szabad őket biróság elé idézni. (Codex Theodosianus 1. II. t. VIII. 2. §. Codex Institut. III. 3. §.)

Vespasianus (69—79) megengedi, hogy Jamniában iskolát nyissanak a zsidók. Itt szervezték aztán a synhedriont, mely a legfőbb vallási, erkölcsi, jogi, törvényhozói, tudományos testület volt a következő századokban.

Közben Tiberius Kr. u. 22-ben megtiltotta ugyan a zsidó és egyiptomi babonát, mint ahogy vallásukat nevezte és a Rómában élő 4000 zsidó felét elviteti Sardiniába, de azért a zsidók helyzete még sem változott. Vespasianus után az első század végén uralkodó Domitianus adót vet ki rájuk, Antoninus Pius pedig megtiltja a körülmetélést.

A zsidók egy része a római birodalom liberális légkörében egészen átalakult és megtanulván a latin és görög nyelvet, felvette a római s görög szokásokat s már-már beolvadt a fogadó népbe. Ez a beolvadás azonban a zsidók konzervativ részének nem tetszett s ugyanakkor, amikor a császárok a zsidókat, mint külön adóalanyokat észrevették, harcot inditottak a beolvadást előkészitő hitsorsosaik ellen.

A zsidók közt már ekkor két irányzatot találhatni: a farizeust és a liberálist. Az első minden más néppel szemben való elzárkózást hirdet, a második pedig elveti a vallásnak minden olyan parancsát, mely lehetetlenné teszi a más népekkel való együttélést. Az első a vallási érveken kivül nemzetieket is érvényesit, a második a judeohellenizmusz neve alatti antik neologiát hirdet. Az utóbbiak megtanul-

ták a görög és más népek nyelvét, a többieket ettől eltiltotta a *törvény* mögé bujt orthodox farizeusság.

A neológia és orthodoxia közti harcnak e korban nagyobb jelentőséget a kereszténység adott. Ez pedig az összes népeknek isten előtti egyenlőségét hirdette a pogány és zsidó nemzeti arisztokráciával szemben. A másokkal való összeolvadás volt a demokrácia s e körül forgott a küzdelem. Ennek ellenzői hatalmas szövetséget találtak a kereskedelemben, melynek nemzetközi része a mindenfelé lakó zsidók kezébe került s melynek szüksége volt a zsidó vallás nemzetközi szervezetére és a mindenütt megérthető egyetlen nyelvre. A farizeusok s a gazdasági érdek győztek, az általános emberi elvek felett. A neologok a kereszténység keletkezése korában elbuktak és ez a bukás megpecsételte a zsidó különállást.

Ennek hatása alatt a zsidók mindjobban kifelé forditották azt, hogy ők az isten választott népe, mindjobban távoltartották magukat másoktól s vallásuk megtelt a babonák legkülönbözőbb formáival. Hitték, hogy a jeruzsálemi templomra adni bünbocsánatot hoz; Palesztina földjében nyugodni biztositja a feltámadást. A szegény igaz zsidók testét épen ezért az isten földalatti csatornákon elviszi Palesztinába. Törvényükbe belemagyarázták azt, hogy a zsidóknak nem szabad idegen földet mivelni.

Egyszóval a farizeusoknak sikerült a zsidókat elidegeniteni a fogadó népektől és a nemzsidók találtak elég okot arra, hogy ne szeressék a zsidókat. Felhangzott a vád, hogy a zsidók a bélpoklosok utódai; sőt az a gazdasági okokra visszavezethető vád, melyet Apollonius Molon már igy fejez ki: a zsidók soha semmit ki nem találtak. Alexandriában pedig már azt mondják róluk, hogy szertartásaikhoz embervérre van szükségük.

A kereszténység a dolog természeténél fogva nem lehetett zsidóbarát és ezért csakhamar szétválik a zsidóság és kereszténység s egymáselleni gyülöletre izgatnak. A keresztény vallás proletárvallásnak indult s háromszáz évig az is maradt s igy érthető, hogy még olyan keresztények is, mint Tertullián (II. század) De adversus Judeos és Carthagoi Cyprián (III. század) De Catholicae Ecclesiae unitate cimen irt munkájában a gazdag zsidók elleni gyülöletre izgat.

A zsidók közti farizeus befolyás és a nemzsidóknak velük szembeni ellenszenve azt eredményezte, hogy a zsidók a fogadó néppel szemben nem éreztek szolidaritást. Miután pedig a kereskedőkkel szemben minden kezdetleges nép különben is bizalmatlan volt, a zsidóknak a fogadó népektől való eltávolodását ez a körülmény még fokozta. A kereskedőt mindenüt olyannak tartották, mint akire vigyázni kell, mert csal. Rómában pl. hatósági mérlegeket állitottak fel, hogy ne csalhassanak. Amikor tehát a kereskedelem eminenter zsidó foglalkozás lett, akkor a kereskedőt és zsidót egyben gyülölték.

III. *A Talmud.* A kereszténység korára esik a zsidók legnagyobb jelentőségü erkölcsi, jogi, társadalmi szabályainak összegyüjtése a Talmud neve alatt és ennek a gyüjteménynek általános elfogadása. Épenezért nem mellőzhető itt ennek a gyüjteménynek jellemzése, sőt egyenesen szükséges, mivel tapasztalatunk szerint a müvelt osztály zsidóinak csak tudománynyal foglalkozó kicsi része tudja azt, hogy mi a Talmud, de ennek tartalmáról a müvelt zsidóknak nincs fogalma. A tudományos antiszemitizmusz hirdetői közül sokan vannak, akik a Talmudból vett idézetekkel igazolják álláspontjukat s főleg azt, hogy a zsidók minden más népet gyülölnek,

tehát a zsidókat is gyülölni kell. Ez tudománytalan álláspont, mert a Talmud csupán a Biblia utáni zsidó vallási, erkölcsi, jogi, bölcseleti irodalom gyüjteménye. Először Jehuda Hanászi, kit egyszerüen Rabbinak szoktak nevezni, gyüjtötte össze 189-ben Krisztus után. Ezt a gyüjteményt magyarázták a rabbik. E magyarázatokat a Jehuda gyüjteményével együtt ujra összegyüjtötték a IV. és V. században. A két gyüjtemény együttvéve a Talmud.

A Talmudban tehát a régi vélemények és az ujabbak is benne vannak, melyeket zsidók mondtak, irtak. Egyéni vélemények és törvények, vallási tételek, minden rendszer nélkül. A különböző korok hangulata is benne van és az ősök bölcseségén kivül ezek érzelmei. Ha valaki bántotta a nyilatkozót, akkor kifakadt. E kifakadások is benne vannak. Mi sem természetesebb, minthogy a rabbik nemzsidók ellen erős kifejezéseket használnak. Már most igazán roszakarat ezeket a kifakadásokat kiválogatni és ugy tüntetni fel, mintha ezek minden zsidó érzelmét bizonyitanák. Mintha a kétezer év előtti embernek az a nyilatkozata, hogy ellensége állat, nem egyszerüen csak szitkot jelentene! Mintha pl. a magyarokat a német krónikások nem nevezték volna *kutyafejüeknek* s mi ezt nem tettük volna a tatárokkal!

Feltéve, hogy az antiszemitáknak igaza van és a Talmudban a legélesebb támadások vannak a keresztények és általában a nemzsidók ellen, ez legfeljebb azt igazolja, hogy a zsidók nem voltak jobbak, mint más emberek. Aki elolvassa a hitujitás korának iratait, az csodálkozva fogja látni, hogy milyen élesen támadnak egymásra katholikus és protestáns irók és hogy milyen határozottan állitják egymásról azt, hogy az ördög fajzatjai, akiket el kell pusztitani.

Ha tehát a Talmud megerősiti a zsidók

választottságára vonatkozó hitet és továbbfejti, ez természetes és nem alap a zsidók elleni vádra. Ha igaz is, hogy nem tekinti a nemzsidót a zsidó felebarátjának, akkor ez csak azt mutatja, hogy a zsidó erkölcs olyan volt, mint a nemzsidóké, akik szintén nem tekintették az idegeneket felebarátjuknak. Épenigy nem szabad azonban a másik tulzásba sem esni és azért, mert szép erkölcsi elvek[1]) vannak a Talmudban, a zsidó népet minden más népek fölé helyezni.

Egyáltalában tulzás a Talmudnak vagy bármely más könyvnek nemzetösszetartó erőt és hatást tulajdonitani. A Talmud azért született, mert a zsidók egy nép voltak. Annak az okai közt viszont, hogy miért történt ez, az ókor termelési rendje játszotta a döntő szerepet.

A római birodalom nagy latifundiumai és a birodalom tartományaiban folytatott gyarmatgazdálkodás mellett szükség volt a kereskedők, adó- és vámszedők osztályára, melyre az uralkodó kasztokkal, a római patriciusokkal szemben támadt gyülöletet lelehetett vezetni. Viszont a zsidóknak nem volt más foglalkozás nyitva, mint a gyülölt és veszedelmes kereskedelem, vám- és adószedés.

A zsidók ősi kereskedői foglalkozása, a római termelés rendszere, a patriciusok érdeke egyrészt a Talmudban s a farizeusok és judeohellenek küzdelmében, másrészt az antiszemitizmuszban csucsosodik ki, s hiábavaló lett volna a valódi okokra rámutatni akkor, mint ahogy hiábavaló volt később. Az érzelmeknek, a megszokásnak elpusztitására nem elég az ész és a belátás.

IV. *A népek összetartása.* A zsidókérdés megértése céljából a történelmi anyag elsőrészé-

[1]) V. ö. Lichtstralen aus dem Talmud. (Rekl. kiad).

nek tárgyalása után a következőkre kell figyelemmel lennünk:

Abból a véletlenből folyólag, mert bizonyos népbe, bizonyos területre születünk, szeretjük azt a népet, azt a helyet. Gyermekkorunktól kezdve bizonyos dolgot tanulunk tisztelni, bizonyos dalt, bizonyos verset szeretni. Szeretjük tovább is. Hiába vannak szebbek, jobbak. Hiába különbek a mások szülei, testvérei, a mieinket szeretjük. S bármennyire igaz, hogy szeretete tárgyát véletlenség szerint választja az ember, a szeretetnek a társadalom különböző csoportjainak összetartásában sokkal nagyobb szerepe van, mint amennyit neki tulajdonitani szoktunk. Aki pl. valamely társadalmi csoport szokásait tiszteletben tartja, ezt legnagyobbrészt valakivel szemben érzett szereteténél fogva teszi. Ez a szeretet nem tudatos s ezért nem is gondolunk rá. Mégis akkor, amikor hozzátartozóink, nemzetbelijeinek megszokott ceremóniáit csináljuk, ezzel nekik kedves dolgot mivelünk.

Egész népeknek is vannak közös ceremóniái, közös szokásai, közös dalai, táncai, törvényei, intézményei stb., amelyek tiszteletben tartása az összességgel szembeni szeretet. Amikor két nép él egymás mellett, melynek eltérő szokásai, ruhája, ceremóniái, vallása, törvényei vannak, akkor ez a szeretet mindenik nép fiában saját népe szokásai és berendezése iránt szembetünőbb.

Még hogyha valakinek becsületességéről, tisztességéről, sőt lelkiismeretéről beszélünk is, ezt rendesen aszerint állapitjuk meg, ahogyan az illető az ősihez, a megszokotthoz ragaszkodik. Barátaikat az emberek azok közül választják, akik velük egyforma foglalkozásuak, erkölcsüek, vagyonuak és főleg szokásuak. Szeretik a maguk szokásait és azokat, akiknek szokásai az övékkel egyenlő. Ha már vérségi

és gazdasági ellentét ugyis van két különböző társadalmi csoport között, akkor az elválasztó határok csak annál nagyobbak. Ha pedig ehhez még hozzájárul a vallás, a történelmi hagyományok és nyelv különbsége, sőt a foglalkozásbeli külömbség is, akkor a két társadalmi csoport között csakhamar gyülölet fakad.

Ez a helyzet a nemzsidók és a zsidók közt. De mindennek a Talmud nem oka, legfeljebb következménye.

III. Fejezet. **A középkori kereszténység antiszemitizmusza.**

I. *A kereszténység első hét százada.* A római császárság már a kezdetleges kapitalizmusz nyomait mutatja. A vállalatok megnőnek. a kereskedelem óriási tömegeket forgat, a nagy földbirtokosok vevője legnagyobbrészt a militarisztikus szervezeti állam, mely a panem et circenses-t követelő nép számára vásárol. A vállalatok, melyek az állam s különösen a hadsereg számára termelnek, rendkivüli módon megnőnek és már nem egynek finacirozója zsidó bankár.

A munkások közt a kereszténység nagyon gyorsan terjed, de a keresztények minden hadseregszállitó vállalkozástól és munkától tartózkodnak. Kereszténynek nem szabad semmit késziteni, ami a katonáknak kell. A zsidók viszont mindennek szállitására vállalkoznak. Egy okkal több, hogy a keresztények a vallásilag hozzájuk közelebb álló zsidókat a pogányoknál is jobban gyülöljék.

Miután Rómában az állami tisztségek megszerzéséhez pénzre volt szükség, mert a szavazó népet tartani és mulattatni kellett, sok jelölt zsidó bankárra szorult. Amikor pedig a római patriciusok hatalmas vágya teljesült és

proconsulként vagy propraetorként elmehettek valamely tartományba, adókezelőkként nem eggyel zsidók mentek el.

A római imperium hanyatlása a III-ik századtól kezdve mindenben érezhető. Róma lakosainak száma, mely Krisztus születésekor egy millió, a harmadik században leolvad 600,000-re.[1]) A termelés megakad, mert az állam megszünt vásárolni. A nagy gazdaságok nem tudják terményeiket értékesiteni s igy kénytelenek mindent maguk előállitani, ami által zárt gazdasági egységekké lesznek és a piaccal nem törődnek. A kereskedelem leglényegesebb cikke a rabszolga lesz. A keresztények közt a rabszolgakereskedelem nagyon népszerütlen volt s miután főleg zsidók voltak a rabszolgakereskedők, a zsidók elleni gyülölet csak annál inkább megnőtt.

Ezért vált el nyugaton a kereszténység sokkal előbb a zsidóságtól, mint a keleten. Bár az ellentét nem főleg gazdasági téren nyilvánult is; s ha nyilvánult, erre nézve irott emlékünk kevés van. Ezért hivatkozhatunk csupán a nyugati egyházatyákra, igy Szilveszter (314—355) pápára, Szt Ágostonra, Szt Jeromosra, Szt Chrizosztomuszra, akik egyhangulag hirdetik, hogy a zsidók naponkint megsértik Krisztust.

Miután már a pogány Rómában a vallás összenőtt az állammal s a vallási szertartások az állami élet megnyilvánulása voltak, a vallás gyakorlása az államhoz tartozás egyik nyilvánitási formája volt, tehát a zsidók nem részesültek a római hatalmasok részéről sem őszinte védelemben, s igy inkább a maguk erejére voltak utalva. Erős zsidó szervezetet létesitettek tehát, mely főleg azzal biztositotta magát az üldözés ellen, hogy pénze volt.

([1] Hartmann M. Ludo: Geschichte Italiens im Mittelalter (1897) I. K. 7 l.

E pénzt azzal szerezte, hogy a zsidók mindenünnen adót küldtek be neki és ez adóból a szervezet feje, a patriarka, majd exilarcha a rabbi iskolát, a legfőbb zsidó biróságot fentartva, összetartotta a zsidóságot is.

Téves tehát az a felfogás, hogy a szétszóratás és illetve Jeruzsálem lerombolása után a zsidók, mint a forgószél széthordta homok minden kapcsolat nélkül maradtak, holott a zsidóknak előbb a patriárkában, utóbb az exilarchában látható közös feje s ura volt, akinek alattvalóiként tekintették magukat a zsidók, akiknek adót fizettek, akiknek rendeleteit és itéleteit kötelezőknek elismerték. A szervezet anyagi erejét az az adó adta, amelyet a zsidók magokra kivetettek. A kivetést némely császár megengedte, mint Augusztus, más csak eltürte, a harmadik pedig magának vette el. Épen ezért ez a zsidó szervezet nem is volt olyan erős, hogy a tartományokban lakó gazdag zsidókat a proconsulok ki ne foszthatták volna azzal az indokolással, hogy a zsidóknak csak azért engedik meg a vagyonszerzést, hogy amikor együtt van, elvehessék tőlük.[1]) Nagyjában azonban jó dolguk volt a zsidóknak.

Sőt a kereskedőnek mindinkább előnyévé lett az, ha zsidó volt. Szervezeteik annyira behálózták a birodalmat, sőt az ezen kivüli területeket is, hogy aki nem tartozott hozzájuk, az nem volt versenyképes. A császárok ezt csakhamar észrevették és szervezeteik védelméért adót vetettek ki rájuk. II. Theodosius 425 körül a Gamliel Batrah halálával kihalt patriarka családot illető adót is elvette tőlük a maga részére. De a zsidók egyszerüen önként fizették tovább az előbbi adót is, s szervezeteik központi szervét fentartották. Ettől kezdve az *exilarchatus* képviselte a zsidó egységet.

[1]) V. ö. Caro: i. m. 27. l.

A jamniai iskola viszont (igy nevezték az egységesitő birói intézményt) külön jogot formált ki a zsidók részére. Ezt a jogot Severus császár segitségével összegyüjtötték s Misna néven a Talmudba is felvették.

A pogány császárok korában fordulnak elő ugyan zsidóüldözések, mégis ezeket nem lehet a későbbi üldözésekkel azonositani. Amikor ugyanis pl 395-ben a római birodalom felosztása évében Rómában lerombolja a keresztény tömeg a zsinagógákat, a zsidók a keresztény templomokat rombolják le viszonzásul. Ennél sokkal lényegesebbek azok a későbbi törekvések, melyek azt célozzák, hogy a zsidó közösséget felbontsák. Igy Konstantin megtiltja a zsidóknak, hogy a templom lerombolásának ünnepét kivéve, máskor Jeruzsálembe mehessenek.

A zsidók szervezeteinek megtörését célozták azok a tilalmak, melyek a codexben találhatók, u. m. a keresztènnyé lett zsidót nem szabad üldözni (Codex Inst. 1. I. tit. VIII. 3.); keresztény nem lehet zsidóvá (Codex Theod. 1. XVI. tit. IX. 3. 45); zsidó szülő nem tagadhatja ki keresztènnyé lett gyermekét (Codex Theod. 1. XVI. tit. VIII. 28).

Amig a birodalom felosztása után nyugaton a zsidók helyzete előnyös lett, addig a birodalom sulypontjának keletre való áttételével a keleti birodalomban romlott a helyzetük. II. Theodosius (408—450) elvette tőlük Konstantinápolyban zsinagógájukat és keresztény templommá alakitotta. Elkergette őket az Ércpiac nevü városnegyedből, ahol laktak. E helyett Stanor vagy Judeca nevü városrészben épitettek maguknak uj házakat.

A zsidók itt is mindig külön laktak, mint Rómában, holott erre őket nem kényszeritették. Önkéntes ghettoban laktak, mint ahogyan pl. ma is önkéntes ghettot csinál a zsidó London-

ban, New-Yorkban. A keleti birodalom vidéki városaiban azonban nem volt mindenütt ilyen önkéntes ghetto, bár külön szervezetekben éltek, amit mutat, hogy Konstantinápolyban zsidó biró ügyelt fel a mértékekre a vásáron.

A római birodalom felosztása után a római püspökben barátot nyertek a zsidók, de ezt a barátságot nem tudták értékesiteni, mert a bekövetkezett népvándorlás következtében mind bizonytalanabbá vált minden a nyugatrómai birodalomban s a zsidók egyetlen kereskedelmi cikkévé a rabszolga lett. A kereszténység azzal küzdött a rabszolgakereskedelem ellen, hogy megtiltotta, hogy a zsidónak más vallásu rabszolgája lehessen. A zsidók erre rabszolgáikat zsidókká tették.

Nem szabad elfelejtenünk, hogy a kereszténység még sokkal fiatalabb volt, semhogy ne követelte volna, hogy erkölcsi elveit respektálják. A zsidók azonban ezeket nem tisztelték. Ha aztán e miatt üldözték, ezt nem lehet a keresztények terhére irni s azt mondani, hogy ime a zsidókat a keresztények üldözték, mert az elvi fegyelmezettséget és az antiszemitizmuszt egy kalap alá vonni nem lehet.

A zsidók erkölcse gyakorlatban primitivebb és fejletlenebb volt, mint a keresztény erkölcs, ezért a nyugatrómai birodalom barbár hóditói alatt a zsidók megint előnyösebb helyzetbe kerültek, mint voltak előbb. Theodorik keleti gót király 493-ban pl. kártéritést adat a zsidóknak egy zendülés alkalmával ellenük elkövetett sérelmekért. II. Alarik 506-ban a lex romana Wisigothorumban kimondja, hogy a zsidó épenolyan római, mint bármelyik más római. Egyszóval recipiálta a zsidókat.

A két római birodalomban beállott zavarok a zsidók szervezetének előnyére váltak s lehetővé tették, hogy a zsidók külön nemzetként, sőt államként szervezkedjenek. A jam-

niai iskola törvényhozó-birói, vallási testület helyébe ugyan két iskolának nevezett hasonló testület keletkezett, de azért a közben keletkezett babiloni exilarchátus a zsidóknak tényleges kormánya volt. A zsidó községek biráit mindenütt a két római birodalomban a két iskola feje nevezte ki s az exilarcha adót vetett ki az egész világ zsidóira. A babiloni exilarchának voltak alattvalói az egész világon, bár amikor az arabok utóbb Jeruzsálemet ujra elvették a zsidóktól, országuk sehol sem volt.

II. *A feudalizmusz kialakulásának kora.* A római birodalom hatása a zsidók helyzetére épen olyan természetes, mint az, hogy a római birodalom szomszédságába került népek viszonyai is hassanak a zsidók általános helyzetére. E tekintetben a legnagyobb figyelmet a kezdetleges népek szervezete érdemel.

Tudjuk, hogy a barbárság korában a népek egymástól való félelmüknél fogva háborut viselnek egymás ellen. E háboruskodás visszahat a népek szervezésére és maga után vonja az erős központi hatalom kialakulását. Ez viszont maga után vonja azt, hogy nemcsak a harc tartamára, hanem azon tul is a vezér parancsol. E parancsok aztán a munkára, a családra és mindenre kiterjednek. [1])

Ennélfogva a földmivelés és ipar, majd a kereskedelem is az uralkodói akarat szerint szervezett tevékenységgé lesz. Némely kezdetleges népnél engedély kell bizonyos munkára, bizonyos cikkek elidegenitésére stb.

A X-ik századig minden gall törzsfőnöknek és seigneurnek nemcsak önálló vámterülete van, hanem mindegyiknek külön iparosai és kereskedői is vannak. A XI—XIV-ik századig

[1]) Spencer: The Principles of Sociology (London 1877.) 562 s köv. lapokon részletesen kifejti ezt a fejlődést.

pedig világi és egyházi urak a maguk területein. Egészen szabályozták a mezőgazdasági és ipari termelést és kereskedelmet.

Az az elv alakul ki, hogy a *munkához való jog királyi jog, amelyet a király az alattvalóknak elad.*

A római birodalom romjain keletkezett országokban a zsidóknak helyzete ezzel predestinálva volt. Az a zsidó, akit a fejedelem beengedett az országába, adófizetőjévé kellett hogy legyen, mert hiszen a foglalkozáshoz való jogot eladta neki. Az eladás nem egyszer s mindenkorra való összeg fizetése ellenében, hanem adófizetés ellenében történt.

Aki mármost a zsidók helyzetét tárgyilagosan akarja megitélni, annak nem szabad megfeledkeznie erről a körülményről, mert jóllehet formailag nem voltak a királyok jobbágyai, de lényegében azok voltak. Viszont azonban a tulajdonképeni jobbágyokkal szemben előnyt élvezvén, ezek őket irigyelték.

Mindaddig, mig a központi hatalom e tulnyomó hatalmának megfelelően nem épitette ki az állam szervezetét, a zsidók a fejedelmeknek kedvencei lehettek, amint azonban a fejedelmek a feudalizmuszt teljesen kiépitették, akkor a zsidók helyzetének rosszabbodnia kellett. Innen van, hogy a feudalizmusz koráig helyzetük kedvező, azután rosszabbodik, mert ezután már épen nem tudják őket a közjogi szabályok szerint kormányzott államban elhelyezni.

A feudalizmusz kialakulására vezető tényezők a hatalmiakon kivül a gazdaságiak. Ezek közt pedig nem kismértékben a pénz. Az Alpokon tul keletkezett országokban ebben a korban még nem ismerték a pénzt és nem termeltek piacra. A fejedelem alattvalóitól természetben kapta a szolgáltatásokat. Ki katonáskodni tartozott, ki termelvényeinek egy-

részét átadni. A kereskedelem a rabszolgákra, ékszerekre, füszerekre szoritkozott. Az uralkodó az egész ország tulajdonosának tekintette magát s ugy is bánt vele és alattvalóival, akikről az volt a véleménye, hogy az ő kegyelméből élnek. A zsidók ezek közé az alattvalók közé nem voltak beilleszthetők. Földet nem mivelhettek, mert most már a zsidó nemcsak vallás és nemzet, hanem foglalkozás is volt. Hübéresekké szintén nem lehettek, mert nem voltak katonák. Magasabb értelmiségük, mely eddig is a kereskedői pályán tartotta őket, akadálya volt a parasztttá létnek, de a feudalis szervezet miatt nem lehettek harcos nemzetté sem.

A zsidók tehát abból az államszervezetből is kiestek, melynek keletkezését Európában már ők maguk is átélték, annál inkább, mert a feudalizmusz korában a vallásos élet felbuzdult s a kereszténység csakhamar megindult, hogy a hitetlenek ellen harcoljon. Másrészt pedig a pápaság annak az elvnek érdekében harcolt, mely szerint a világi hatalom csak függvénye az egyházi hatalomnak, tehát mindenkinek kereszténnyé kell lennie s a zsidók ettől is nemcsak távol, de ennek utjában állottak, tehát a zsidók helyzete politikai okokból akkor kezdett romlani, amikor a kereszténység eléggé megöregedett arra, hogy elveivel keveset törődjék. A zsidók üldözése a keresztény fejedelmek részéről nem akkor történik, amikor a kereszténység még türelmetlen elvi alapon áll, hanem amikor hatalmukat már megerősitvén, szervezik, hogy állandóvá tegyék. Amig a kereszténység nem hatalom, addig üldözése sem lehet komoly s a keresztények és zsidók közti vetekedésnél nem egyéb.

Miután az állami tudatos szervezés munkája csak a XII-ik században kezdődik, a zsidók helyzete csak ettől kezdve mutat lényeges rom-

lást. De a tulajdoképeni zsidóüldözés csak a XIII-ik században következik be.

Nagy Károly és utódai is még nagy kedvezményeket adnak a zsidó kereskedőknek. Jámbor Lajos (megh. 840) megtiltotta, hogy a zsidók rabszolgáit megkereszteljék s igy aztán azon a cimen elvegyék, mert zsidónak nem lehet keresztény rabszolgája. A hetivásárokat áttette vasárnapra. Vagyis a keresztény munkaszüneti napot megszüntette, hogy a zsidók kedvében járjon.

Nagy Károly utódai alatt azonban a zsidók megint vámszedőkké lettek s ez által a nép szemében mind gyülöltebbekké váltak. Viszont azonban e foglalkozásnak köszönhették, hogy a XI-ik századig a zsidók a leggazdagabb kereskedők.

Ugyanebben az időben szünik meg a zsidóság látható kormányszerve az exilarchatus és a szurai iskola az arab üldözés folytán és az eddig keleten lakott zsidók legnagyobb része nyugat felé vándorol, különösen Spanyolországba. Itt is épenugy, mint a többi országokban olyan hatalomra emelkedtek, hogy a zsidó és keresztény ügyeiben is a zsidó jog szerint itéltek. Erre nézve irja VII. Gergely 1085-ben Castilia királyához: ». . . a keresztényeket a zsidóknak és azok itéleteinek alávetni, nem egyéb, mint elnyomni isten egyházát és felemelni a sátán zsinagógáját.«

A keresztes hadjáratokat nem annyira a vallásos felbuzdulás, hanem az a körülmény idézte elő, hogy Európa az akkori termelési rend mellett még azt a kis népességét sem tudta táplálni, tehát lecsapolást kellett keresni. Erre a legalkalmasabbnak látszott a kelet felé fordulni. Megszülettek a keresztes hadjáratok.

A keresztesek tömegei természetesen kalandorokból rekrutálódtak. A kalandorok gazdagságot kerestek. Gazdagok voltak a várurak

s a városi polgárok. A várakat nem könnyen lehetett kifosztani, a városi keresztény polgárság üldözésére ürügyet kellett keresni. Ezt megtalálták ott, ahol eretnekség cimén támadhattak rájuk. De az eretnek polgárság összeállt és védekezett. Ugyhogy a keresztes hadjáratok vallásháboruk is voltak. A zsidók kis számuknál fogva könnyebben voltak kifoszthatók. Ezeket fosztogatták tehát. Mégis ezeket a fosztogatásokat a világtörténelem szempontjából epizódoknak kell tekinteni.

Az igazi zsidóellenesség csak ezután keletkezik, amikor mind általánossabbá válik a majorsági földeknek [1]) bérbeadása. A bérlő a paraszt, de sokszor kényszerből. Miután pedig bér fejében a földes urak nem fogadnak el terményt, hanem csak pénzt, — nemcsak a főurak vesznek kölcsönt, hanem jobbágyaik is. Hogy viszont a bért kifizethessék, terményeiket el kell adniok. A vevők zsidók. Miután a tudatlan paraszt sohasem tudja, hogy megcsalták-e vagy nem, mindig inkább a rosszabbat hiszi, mint a jobbat s igy zsidóellenes lesz gazdasági okból.

A zsidók közt, különösen Olaszországban, ebben a korban már sok a fényüzési ipart üző, akik kizsákmányolták a dolgozó zsidókat, de azért a zsidók közt emiatt nem támadtak sztrájkszerü összeütközések, aminek magyarázata az, hogy a zsidó kivétel nélkül csak átmenetileg maradt alkalmazott. A fényüzési iparon kivül azonban mást nem üzhettek.

A keresztes háboru maga után vonta, hogy a zsidókat keleten is ujra üldözni kezdték, mert azt látták, hogy a keresztények ellenük, mint a mohamedánok, tehát idegenek ellen támadnak s igy a mohamedámok, a maguk összetartozandóságának tudatára ébredtek. Az egyenlők

[1]) A földesurak saját házilag mivelt földjei.

s összetartozók természetes összefogásából született tehát a keleten a zsidóüldözés. Épen ugy, mint ahogyan a keresztények közt ez az ok és a zsidók gazdasága a nyugaton is zsidóüldözéshez vezetett. A fejedelmek s a pápák már a harmadik keresztes háboru folyamán nemcsak hogy nem védték a zsidókat, hanem azzal toborozták a kereszteseket, hogy pl. III. Jenő pápa elengedte azoknak a tartozásaik utáni kamatokat, akik részt vesznek a keresztes hadjáratban.

A keresztes hadjáratok maguk a nyugateurópai népfelesleg elvezetésének egyik módja volt s igy természetes, hogy az alsó rétegek közti elégedetlenség és forrongás előzte meg és kisérte. Az elégedetlenség a vagyonmegoszlás ellen is irányult. Természetes, hogy inkább zsidóellenesség, mint fejedelemellenesség formájában.

A fejedelmek messze, megközelithetetlen lovagvárakban, ritkán láthatóan és leginkább áldásthozóan jelennek meg a nép előtt. Az adót, a vámot a zsidó szedi, ő követeli a zálogot, a pénzt neki adják. A zsidó igy gyülölettárgya lesz, pedig csak segit fentartani a lovagi rendszert. Nélküle más ellen fordult volna a tömeg, igy az *eszköz* ellen fordult.

Igy a zsidógyülölet érthető, s érthető, hogy ezt a gyülöletet a zsidók felé irányitják s érthető, hogy a zsidókban felismert eszközt a látók is jobban gyülölték, hogy róluk mindent elhisznek.

Már tizenhét évvel a harmadik keresztes hadjárat előtt felmerült Bloisban a vérvád borzasztó meséje is. Hitelre talált, mert a nép nyomorult volt, a zsidók közt pedig sok a gazdag. A gazdag is hajlandó minden rosszat elhinni a szegényről s a szegény még inkább. A nép elhitte a vádat, a hatalmasok pedig örültek neki. Hiszen ha ugy fordult, ők is szi-

vesen ütöttek a zsidókon. Ezzel is a maguk hatalmát erősitették, mert a népben csak annál jobban megerősödött az a hit, hogy a zsidók minden rosznak okai.

A francia városok legnagyobb részét kereskedelemmel lenditették fel a zsidók s különösen a Provenceot emelték. Maguk is gazdagok voltak, tehát amikor Fülöp Ágost provencei királynak pénz kellett s neki tetsző összegben a zsidók nem adtak, felbőszült ellenük s 1180-ban megparancsolta, hogy vándoroljanak ki országából. Ingatlanaikat lefoglalta magának, a tartozásokat pedig elengedte.

Ez az eljárás kétségtelenül menthetetlen, de nem kevésbbé menthetetlen a francia zsidóknak ezt megelőzőleg hozott az a határozata, hogy a zsidó hitelezőnek nem szabad zsidó adósát nemzsidó biró elé állitani, aki pedig megteszi, az tartozik az adósnak kártéritést fizetni, még akkor is, ha az alperes beleegyezett.[1])

A francia zsidóknak ez a határozata állásfoglalás az országos biráskodással szemben, melyet legfelsőbb fokon a király gyakorolt. Érthető, hogy a francia királyok ez ellen megtorló lépéseket tettek. A zsidóknak ez a határozata főleg azért érdekes, mert mutatja azt a hatalmat, mellyel a zsidók már rendelkeztek. S miután a zsidók másutt is keresztülvitték azt az elvet, hogy keresztény nem tanuskodhatott zsidó ellen, zsidó azonban tanuskodhatott keresztény ellen. Az 1189. évi laternai zsinatnak határozatát, amely ezt a ferdeséget megváltoztatja, nem lehet kifogásolni, mint ahogy a zsidók tették azon a cimen, hogy saját joguk szerint élni joguk van.

Természetes dolog, hogy ezután sem volt akadálya annak, hogy a papok és urak *bajulusai*

[1]) V. ö. Graetz: A zsidók története, ford. Szabolcsi Miksa. IV. k. 296. l.

(vámszedői, haszonbérlői, terményértékesitői), vagyis házi zsidói ne maradjanak. Nekik zálogositották el falvaikat. Ők voltak a piaci pénzszedők. A zsidók végezték a gyülöletes munkát és igy érthető, hogy a nép gyülölte őket továbbra is.

Innocent pápa 1208-ban irja, hogy a fejedelmek arra használják fel a zsidókat, hogy a keresztényektől pénzt zsaroljanak ki. A fejedelmek a zsidók keresztény adósait fogságba vetik, megengedik, hogy a zsidók keresztény várakat és falvakat megzálogoljanak és ami *a legnagyobb rosz, ez által az egyház elveszti a maga tizedét.*

Ugyanebben az időben követeli az egyház, hogy mindenki tartsa meg a vasárnapi munkaszünetet, amit Graetz a zsidók történetéről irt nyolc kötetes munkájában, még mint üldözést tüntet fel, holott ez nem állhat meg. Viszont zsidóellenes az a törvény, hogy a zsidók rabszolgája keresztelés következtében megszünik a zsidóé lenni, de nem lesz szabad, mint ahogyan azt a régi keresztény elvek kimondták, hanem azé, aki megkereszteli.

Ennek a most tulzásba csapó szellemnek következménye volt az 1215-iki általános zsinat határozata, mely kimondta, hogy a zsidók megkülönböztető ruhát tartoznak hordani. Egy ezredévnél tovább zsidó erény volt a nemzsidóktól való megkülönböztetés, most keresztény erénnyé lett a zsidóktól való megkülönböztetés. Az egyik olyan, mint a másik és a zsidók nem vethetnek semmit a keresztények szemére.

A zsidók és nemzsidók helyzetéből folyólag azonban a nemzsidóknak ez az állásfoglalása másképen nyilvánul, ami sokakban azt a téves felfogást támasztja, hogy a kereszténység kegyetlenkedett a zsidókkal és elnyomta őket. Nem, a kereszténység csak ugyanazt tette

1215-ben, amit a zsidók 1215-ig tettek, elkülönitette magát. A történelem arra tanit, hogy ugyanegy célt a különböző helyzetben lévők különböző eszközökkel érhetnek el. A zsidók azért hordtak megkülönböztető ruhát, mert magukat különbeknek tartották, mint a nemzsidókat. Most a nemzsidók ébredtek erre a hitre és megparancsolták a zsidóknak, hogy most már kötelességként hordják tovább a megkülönböztető jeleket.

A történelmi szempontokat nem ismerők igazságtalanságként érzik és üldözésről beszélnek e miatt is, mert érzésük szerint a keresztényeknek, ha igazságosak lettek volna, a maguk részére kellett volna ruhát választani és előirni. Az ilyen érzést azonban épen a zsidóknak kell magukból kiölni, mert hogyha a történelmi események megitélésébe belevisszük az ideális erkölcsi birálatot, akkor helytelen utakra tévedve, a zsidók büneit is megsokszorozhatjuk. Azért mutatunk rá erre a körülményre, mert ezeknek az eseményeknek mai közkeletü tárgyalási módjában szemrehányás van a nemzsidók ellen ezek miatt az üldöztetések miatt.

A zsidókkal szembeni magatartásnak csak okait lehet felderiteni, de nem lehet itéletet mondanunk felettük. A fejlődés hozta magával, mert a kereszténység megerősödött és a nemzeti eszme kialakult. Erre a korra esnek ugyanis az első nemzeti ébredések is. Az arabok, franciák, spanyolok az egymás elleni küzdelemben felébrednek s ha ez az ébredés chauvin-ek, sovének születését hozta magával, ugy e miatt a zsidók nem vethetnek más népekre, mert a világ első chauvinje egy ezredévnél is előbb született és farizeus zsidó volt.

A zsidók helyzetére a nemzsidó chauvinség feltámadása lényeges változással járt, mivel a zsidóellenesség céltudatosabbá lett. Eddig a

zsidóktól el-elvették azt, amit kerestek, most a kereseti lehetőségeiket kezdték megszoritani.

A világtörténelem s az élet pedig egyaránt azt bizonyitja, hogy a kiraboltak nem mennek tönkre, de tönkre mennek azok, akiket megfosztanak a kereseti lehetőségektől. A zsidókra nézve nem az volt a legnagyobb baj, hogy a keresztesek kirabolták, hanem, hogy a XIII. századtól kezdve olyan szellem kezdett uralkodóvá válni, mely a zsidókat az ipar teréről egészen kiszoritotta. A céhek fejlődése befejeződött s ezekbe zsidó nem volt felvehető, mert keresztény szövegü esküt kellett letennie.

A zsidó iparosok különösen a déli államokban voltak nagy számban. Ezek eltüntek. A zsidó és a kereskedő még inkább azonos elnevezés lett. A zsidóság pedig jobban összeállt még, mint addig. Az idegen gyülöletes volt előtte s a farizeusok vették át ujra egészen az uralmat. A Talmud volt az egyetlen forrása minden ismeretnek, s eredménytelen volt minden olyan törekvés, mint Maimuni (szül. 1135 márc. 30. Cordovában) zsidó bölcsészé, aki Aristoteles bölcsletéből tanult s ezt akarta belevinni a zsidó gondolatvilágba. Könyveit azonban a zsidók elégették s hiveit kiátkozták.

Maimuni fellépése alkalmul szolgált arra, hogy a zsidó orthodoxia a zsidóság kebelén belül diadalra jusson és mindenkit kiátkozzanak, aki csak olvasni is meri ennek könyveit. Egyedül a keresztényekben keresni a zsidóellenesség okait helytelen. A zsidó kulturátlanság épenolyan mértékben eredményezte a zsidóellenességet, mint a keresztények türelmetlensége. Ehhez járult még az is, hogy a nemzsidó népek ebben a korban kezdik államaikat kifejleszteni és igy a zsidóknak államnélkülisége is határozottabban jelentkezett, mint eddig.

Az államalkotó népeknek természetes és

jogos büszkesége, hogy ők magukat az idegenekkel szemben önálló népként meg tudták védeni, a zsidókkal szemben a lenézésben nyilvánult, amely nem volt képes ezt megtenni és idegen népek fegyvereinek védelme alatt élt, ami helyzetének kellemetlenné válását megérteti.

III. *Az üldözések kora.* Ilyen viszonyok közt érthetőbbé válik ez a kor, minthogyha egyszerüen csak azt mondjuk, hogy a zsidókat üldözték, aminek olyan szine van, mintha az üldözés egyedül a zsidók kegyetlenségének volna a következménye. Amint a zsidók elhelyezkedésére nézve elfogadtuk azt az elvet, hogy potenciális lehetetlenség volt rájuk nézve másutt, mint a fogadó népek közt középhelyen elhelyezkedni, ugy el kell fogadnunk azt is, hogy ennek az elhelyezkedésnek következménye az üldözés.

Épen ezért sem a vallást, sem a papokat ezért az üldözésért különösen okolni nem lehet. A mint nem lehet okolni azokat a zsidókat, akik testvéreiket feljelentették és az üldözőknek kiszolgáltatták. Ez volt akkor a helyzetből folyó történelmi sorrendben a szükségszerüség. A minthogy népek történetében ez a szükségszerüség állapitja meg azt, hogy egyeseket nem lehet az eseményekért felelőssé tenni.

A felelősség akkor kezdődik, amikor az események általános tömegéből egyet kiragadunk vagy a tömegből egyes egyéneket nézünk. Az egyes egyének felelősek. Mihelyt a zsidó az üldözés miatt panaszkodik, rögtön ellene vethető, hogy államát nem védte meg, hogy érte vérét ontva, szabadságát vissza nem állitotta, hogy a fogadó népek oltalmát igénybe vette és a hatalmasok szolgálatába állott, hogy megmaradt a fogadó népek közt zsidónak, hol-

ott az idegen országba költözés azt a kötelességet is magában rejti, hogy a fogadó népbe olvadjon.

Épenezért a zsidóüldözés kérdését tárgyalva, le kell szögeznünk azt a tényt, hogy az elnevezés helytelen, mert azt a hallgatag vádat foglalja magában, hogy igazságtalan volt. Pedig ezt mint tömegjelenségről mondani nem szabad. Csak az áll, hogy az egyes igazságtalannak érezte, s érezhette is. Épenugy, mint a zsidók helyzetéből fakadó bünöket sem rójuk fel nekik összességükben, de az egyest felelőssé teszi minden társadalmi rendszer érte, mert ezen alapszik fenállása. Ha felmentené az egyest a biróság azon az alapon, mert büne a vele egysorsuak büne, akkor nem volna szükség igazságszolgáltatásra.

E kettős szemüvegen át kell tehát a zsidókérdés történetét néznünk, hogyha igazságosak akarunk lenni. S most áttérhetünk a történelem eseményeire.

Egy évezrednél hosszabb ideje éltek a zsidók a keresztények közt és ezalatt az idő alatt mindig külön maradtak, mert első berajzásaik alkalmával egyénileg magasabb müveltségüknél fogva a szolgaságba lesülyedniök nem kellett. A zsidó bevándorlók ezer éven át megmaradtak zsidóknak s ez nem is volt rájuk nézve nagyobb baj, amig a keresztény öntudat és a nemzsidók nemzeti öntudata fel nem ébred. A zsidók a dolgozó nép és a nemesség közt helyezkedtek el s ez sem volt különösebb következményü, amig a nép is nem ébredt arra a tudatra, hogy nem mindenki végez nehéz munkát. A zsidók az urak szolgálatára álltak s ezek szivesen is vették, de amikor a zsidók olyan erőre tettek szert, hogy biráskodásaik alól magukat nyiltan kivonták, amikor pénzt már nem az uraknak tetsző összegben adtak, akkor ezek is ellenük fordultak.

A történelemnek lehet, hogy vak és erkölcsileg helytelen igazságszolgáltatása, hogy azt a réteget, népet, amely évezredeken keresztül odaadja magát az alsó rétegek elnyomására és kizsákmányolására, a parancsoló is megutálja és szeszélyből vagy saját népéhez való rokonérzésből kiszolgáltatja neki. A történelem ugylátszik nem türi, hogy valamely nép egészében egy osztály tagja lehessen. Mert ez az évezredes egyoldalu helyzet magával hozza, hogy a zsidók erkölcse és müveltsége is egyoldaluvá lett és lehanyatlott. Ez a sülyedés is ebben a korban következik be. S igy a külső helyzet rosszabbodása és a belső züllés egyidőre esik, sőt bizonyos, hogy a kettő közt összefüggés is van.

A zsidók távolról sem éltek olyan szellemi életet, mint amilyent róluk feltételezni lehetne azon az alapon, mert már több, mint ezer éve nincs köztük analfabéta. Irni ebben a korban is tudnak, de sohasem volt világosabb az, hogy az irás nem ad magában müveltséget, mint ebben a korban. A Talmudot most is olvassák, de erkölcseik sok kivánni valót hagynak. Minden gondjuk a kereset és ebben annyira elhomályosul körülöttük minden, hogy a szellemi sötétségnek olyan fokára sülyednek, amelyben a legcsunyább babonák is hitelre találnak és az irásban járatosabbak a kabala neve alatt rendszert csinálnak a babonából.

A sötétségnek hirdetői azok, akik mindentől elzárkóznak, ami nem zsidó. A világosságot az a néhány müvelt zsidó terjeszti köztük, aki nem a Talmud és a törvény örök érvényében hisz, de ez utóbbiak kis számban vannak és igy nagyobb hatást elérni nem birnak, sőt kitaszitják őket, feljelentik a hatóságoknál s provokálják üldöztetésüket.

A zsidóság sohasem volt egységes, hanem két egymással ellenséges részre szakadt. A

farizeusok és a neológnak nevezhető zsidókra. A farizeusok annyira nem tekintették zsidóknak azokat a zsidókat, akik nem tartottak velük, hogy a keresztény barátoknak, különösen az inquiziciót kezelő dominikánusoknak feljelentgették őket s ezzel alkalmat adtak arra, hogy a zsidók egymásközti ügyeibe is beleavatkozzanak[1]) és hogy a beolvadni akaró zsidókat üldözzék.

Másrészről azonban nem szabad azt sem szem elől tévesztenünk, hogy sok üldözés, melyet egyszerüen zsidóüldözésnek neveznek nem zsidóüldözés volt, hanem uzsorás üldözés vagy mint akkor nevezték lombard üldözés. Igy pl a zsidóüldözések közt emlegetik a francia 1257, 1269, 1274, 1278, 1334, 1410-iki lombard üldözéseket, holott ezek határozottan csak a mindenféle vallásu kölcsönzők üldözései.

Nem szabad elfelejtenünk, hogy az ilyen egyoldaluságokat még a multból is ki kell küszöbölnünk, mert olyan sok összeállitását láthatja a zsidó annak, mikor őt üldözték, hogy méltán elkeseredik. Jó volna olyan összeállitásokat is közölni vele, mikor az őseivel együtt keresztény uzsorásokat is üldöztek és olyanokat, melyekben megvilágitják azt a tényt is, hogy a zsidók méltatlan viselkedésének az üldözések csak büntetései voltak.

Kegyetlenek voltak?! De vajjon mennyit szenvedtek azok az alattvalók, akiktől az adót a zsidók kipréselték, akiktől az adósságot behajtották? jóllehet nem kapott olyan nagy összeget, mint a mennyiért perelték. Megölték a zsidók gyermekeit és szüleit. De hát hány gyermek és agg halt meg azért, mert az adót behajtó mindent elvitt?! Üldözték a zsidókat. Igaz, de miért árulkodtak egymásra?! Szolgaként kezelték a zsidókat. De miért volt a pápának,

[1]) Graetz: i. m. IV. k. 537. l.

miért a spanyol és francia királyoknak akkor zsidó az orvosa, zsidó a csillagásza, mikor legjobban üldözték a zsidókat s miért szünt meg ez az állapot csak akkor, mikor az alattvalók nem engedték tovább, hogy ugy maradhasson?!

Bizonyos az, hogy a zsidóra nézve bajos, hogy ő el ne higyje azt, amit zsidó forrásokban a zsidók üldözésére nézve olvas. Mégis sohase tévessze szem elől, amit Tocqueville a középkor krónikásairól mond: »Ha a középkor krónikásai, kik születésük vagy nevelésük révén az arisztokráciához tartoztak, valamely nemes tragikus végéről szólnak, akkor bánatuk mérhetetlen; egyuttal azonban borzadás nélkül emlitik fel a köznépen végrehajtott mészárlásokat s kinzásokat. Ezek az irók nem gyülöletből és megvetésből irtak igy ... inkább ösztön irányitotta őket s nem szenvedély.«

Amit a keresztény krónikásokról Tocqueville tudósitásaik jellemzésére nézve mond, az kétségtelenül áll a zsidó krónikásokra nézve is. Nincsen semmi okunk arra, hogy feltegyük, hogy a zsidók elkülönözött kasztjához tartozók tárgyilagosabbak voltak, mint a nemzsidó krónikások.

Miután a különféle leirásokat iparkodtam kellő értékükre leszállitani, tehát szinezetében a következő leirás zsidóellenes lehet az elfogult zsidók szemében, de igaz a történelem itélőszéke előtt. Térjünk vissza ezzel tárgyunkhoz.

A nyugati országokban mindinkább tért vesztve a zsidók Németország felé irányitják figyelmüket s itt a XIII-ik században trónrasegitik pénzükkel Habsburg Rudolfot. Nagyon helyes érzékkel jöttek kelet felé és nem mulasztották el soha, hogy a később mind vegyesebb népességü országokban gyökeret verjenek. A fejedelmeknek az ilyen országokban nélkülözhetetlen alattvalóivá lettek, mert a zsidók az

uralkodó nyelvét vévén fel, a hasonló eljárásra képtelen nemzetekkel szemben, a jó és hü alattvalók voltak s mindig biztositották az uralkodó hatalmát.

Ez és a zsidó adószedők iskolát csináltak, ugyhogy a XIII-ik században élt perzsa fejedelem meghagyta utódainak, hogy soha adószedő, végrehajtó, hóhér Perzsiában perzsa nem, csak zsidó lehet.

Ettől a kortól kezdve épenezért minden főur kiváltságképen kérte a zsidótartás jogát s az 1355. évi német aranybullában a választófejedelmek biztositják is maguknak ezt a jogot. Ahonnan kiüzték a zsidókat, visszahivják. Szép Fülöp pl 1305-ben kiüzi, 1315-ben visszafogadja őket.

Az ilyen visszafogadásokra nézve rendesen azt adják elő, hogy az ipar és kereskedelem pangásnak indult. Pedig ennél sokkal közvetlenebb ok vitte rá pl Szép Fülöpöt t. i. hogy kölcsönt nem tudott másképen kapni. Egyszóval a zsidók hatalom voltak, amikor a királyoknak pénz kellett s mégis minden jogtalanságnak kész eszközei, amikor ők kereshettek. Helyzetüknek fent vázolt bizalmatlansága magával hozta, hogy erkölcseik is meglazultak, amint ezt legjobban Graetz nagy munkájából lehet látni, hol az e korbeli zsidóüldözéseket leirja, melyek nagyrészt zsidó kezdeményezésre indultak meg. [1]) Az illető zsidó kezdeményezőket vagy bosszu vezette, vagy pedig a zsidó nemzeti farizeus szellem.

A zsidó nemzeti mozgalomnak és szellemnek feltámadását ugyanaz a körülmény vonta maga után, mint Krisztus születése után, t. i. akkor a héber nyelvhez, most a Chaldeushoz vagy arameushoz mind több zsidó hütlenné lett s délen a spanyol nyelv elrontásával,

[1]) Graetz: i. m. V. K. 295., 302., 388. s köv. lapok.

északon a német nyelv elrontásával csinálták zsidó zsargont. Természetes, hogy a zsargon nem tudatos, erre irányuló törekvésnek eredménye, hanem a beolvadási folyamat egyik jelensége.

A zsidók egymásközti egyenetlensége a keresztényeknek a zsidókkal szembeni helyzetét nagyon megkönnyitette, mert a zsidókkal szembeni magatartásukat igazolta. Az üldözések viszont nagyon sok zsidót arra birtak, hogy megkeresztelkedjék. A megkeresztelték közül azonban sokan továbbra is zsidók maradtak és megtartották a zsidó vallási törvényeket. Az egyház ennek elejét akarta venni és erre azt a primitiv módott választotta, hogy megtiltotta a zsidóknak, hogy megkeresztelkedjenek; a keresztényeknek pedig, hogy zsidókkal érintkezzenek.

A zsidók megkeresztelkedése ugyanis nem mindig csupán üldözésnek volt a következménye, hanem arra a körülményre is visszavezethető volt, hogy a megkeresztelkedettnek nem kellett tovább fizetnie a zsidó adót. [1]) Ezért az egyház törekvéseinek diadalát nem mindig jelentette a zsidók megkeresztelkedése. Viszont a fejedelmek meg is akadályozták sokszor, mert adóalanyokat veszitettek a megkeresztelt zsidókban. Amikor a zsidók megkeresztelkedését nem tudták megakadályozni, elkobozták az ilyenek vagyonát, majd családi életüket kezdték ellenőriztetni, némelykor továbbra is szedték tőlük a zsidóadót, egyszóval akadályokat gördítettek a zsidó vallás elhagyása elé. Viszont a zsidók kizárták az áttérteket a zsidók gazdasági közösségéből, akik ezzel elvesztették a kereskedelmi foglalkozásban való megélhetésük lehetőségét.

A zsidók, a volt zsidók s keresztények

[1]) V. ö. ugyane könyv III. fej. II. szakaszát.

közti helyzet ezzel különösen Spanyolországban, hol e harc a legélesebb volt, nagyon kiéleződött. A zsidók közül sokan feltünően tüntettek megkeresztelkedésükkel s többen kanonokok, sőt püspökök is lettek közülök. Akadt azonban olyan is, aki kanonok létére megtartotta továbbra is a zsidó vallás parancsait. Ez azután nagy ellenszenvet váltott ki a megkeresztelkedett és meg nem keresztelt zsidókkal szemben egyaránt s maga után vonta elsősorban a megkeresztelkedetteknek inquizició alá vonását s aztán ennek az inquiziciónak kiterjesztését az összes zsidók ellen, mert ostyaszurkálással, a keresztény vallás gunyolásával, Krisztus szidalmazásával s hasonlóval vádolták őket a keresztényekké lett zsidók, akik közül különösen egy Ferrer nevü dominikánussá lett zsidó tünt ki.

A spanyol zsidóüldözés csakhamar egész Európára átcsap. Miksa császár kiutasitja őket. Példáját követik előbb a városok, Ulm, Nördlingen, Kolmar, Magdeburg, Nürnberg, Nápoly, Palermo, stb. Miksa gondolkozása tette lehetővé a nagy zsidóüldözést Németországban, melynek lelke Capistran János, Hunyadi János későbbi segitőtársa volt. Ekkor üldözték ki Németországból kelet felé a zsidókat, akik előbb Lengyelországba s amikor ide is követte őket Capistran János, akkor sokan Oroszországba huzódtak közülök.

A spanyol üldözés következtében, mely legnagyobb mérveket 1485. s 1498. közt öltött, 50000 megkeresztelkedett, 300000 kivándorolt, 2000-et meg elégettek. A Spanyolországból kivándorlók közül 90000 ment Törökországba.

A zsidóüldözés hátterében a gazdasági hatalom elvesztésének az aggodalma is állott, melytől a törökök előnyomulása következtében félni kellett. A keresztények számára nyitva maradt gazdasági terület mind összébb szorult.

A zsidók mentek vissza kelet felé, a keresztények pedig megkeresték Amerikát.

A zsidóknak kelet felé vándorlását kellően előkészitette az az összeköttetés, melyet a zsidók a keleten lakó zsidókkal mindig fentartottak s melyet a törököknek Európába való betörése dacára meg nem szakitottak. A törököt az európaiak gyülölték, amikor tehát a zsidók részéről ezt a gyülöletet nem látták, feltámadt bennük az az érzés, hogy a zsidó keleti s igy a többi okkal együtt ez is táplálta a zsidóellenességet.

De ettől eltekintve is, az a körülmény, hogy most már az európaiak megint háboruban álltak a törökkel, felhivta a figyelmet arra a körülményre, hogy a zsidók idegenek és szemiták. Az élet megnehezült, az életveszedelem megnőtt, tehát az idegengyülölet üldözésekre vezetett. A Törökországba vándorolt zsidók viszont kezükbe vették a fegyverkereskedelmet s ezzel a törököknek nagy szolgálatot tettek, de az európai kulturára nagy veszélyt hoztak.

A kiüldözött zsidók Németalföldre, a német tengerparti városokba, de főleg Lengyel- és Törökországba vették utjukat. Sombart[1]) a zsidókról irt könyvében azt akarta bizonyitani, hogy ott, ahol a zsidók megtelepednek, felvirágzik a kereskedelem. Elfelejti, hogy sem Lengyel-, sem Törökország nem volt a legelső kereskedő állam, jóllehet tizszerannyi zsidó volt mindegyikben, mint pl Németalföldön.

Miután Amerika felfedezése nem hozta meg Spanyolországnak a belső nyugalmat, a XVI-ik században tovább folyt a marannusoknak nevezett megkeresztelkedett zsidók üldözése. A marannusok ugyanis, dacára annak,

[1]) Sombart: Die Juden und das Wirtschaftsleben (1913) 15. s köv. 11.

hogy megkeresztelkedtek, zsidó ritus szerint éltek, sőt külön temettették halottjaikat is.

IV. Fejezet. **A gazdasági rend átalakulásának kora.**

I. *A gazdasági válságok kora.* Amerika és az Afrika körüli ut felfedezése előtt nagy válságba jutott az európai gazdasági élet. Ezt még fokozta a törököknek támadása, aminek következtében nemcsak a megélhetés, hanem az élet is veszedelembe került. Nehány századdal előbb Európa csapolta le népfeleslegét Ázsiában, most Ázsia csapolta le a magáét Európában. A veszedelem természetesen most Európára nézve volt nagyobb. Mindenki az életét féltette és azokkal állt össze, akiket magához legközelebb érzett.

A könnyen hivők uj vallásban kerestek lelki menedéket. Sokan a zsidó valláshoz való visszatérést pártolták, mert a megváltóban való hitüket elvesztették. Több zsidó felekezet keletkezett. Sőt az uj vallások alapitói közül Luther Márton is eleinte a leghatározottabb zsidóbarát, mert azt hitte, hogy a zsidók is csatlakozni fognak hozzá. Azt remélte, hogy mivel a katholikus egyháznak ellenségei, tehát neki, ki szintén az, barátjai lesznek. Amikor csalatkozott, akkor ellenük fordul és a «Von den Jüden und ihren Lügen» cimü iratban azzal a meggyőződéssel támad ellenük, hogy csak önmaguknak barátai.

E szerint a zsidók nem dolgoznak, hanem «az átkozott gojimot dolgoztatják», akinek pénzét megkapják és ezzel uraivá lesznek. Azt ajánlja tehát, hogy gyujtsák fel a zsinagógákat, rombolják le a zsidók házait, vegyék el szent könyveiket, rabbijaikat halálbüntetés terhe mellett tiltsák el attól, hogy tanitsanak, meg kell tiltani, hogy egyik helyről a másikra költöz-

hessenek, pénzüket el kell venni, ásót, kapát, fejszét kell a kezükbe adni, hogy dolgozzanak.

A protestantizmusz azonban nem forditotta az egyház figyelmét jobban a zsidókérdés felé, hanem ellenkezőleg, a katholikus egyház megfeledkezett a zsidókról és nem törődött velük. Ennek aztán az volt a következménye, hogy a keresztények közül sokan keresvén az igazsághoz vezető utat, a zsinagógákba jártak, amitől III. Gyula (1550—1555) pápától kezdve ismételten el kellett tiltani őket. Ez a zsidóbarátság annál meglepőbb, mert a protestantizmusza nemzeti ellentétek kiélezéséhez hozzájárult.

Még a fejedelmek magatartása is átalakul a zsidókkal szemben. Az a nézet kap lábra, hogy mert a kereskedelem hordozói a zsidók, a fejedelmek, hogyha azt akarják, hogy virágzó kereskedelem legyen országukban, a zsidókat bent kell tartani országukban. Azt tapasztalták ugyanis, hogy a zsidóknak akkor is van pénzük, amikor másoknak nincsen. A legnagyobb zsidóüldözések idején a XV-ik században pl Diego Mendes maranus volt Európa leggazdagabb embere.

Az üldözések alatt mindig tudtak annyi pénzt összeszedni, hogy ezzel valamelyik udvarnál kieszközölhették, hogy megszünjenek az üldözések. Még a pápai udvarba is megtalálták az utat. Ebben segitségükre volt a XV-ik század második felétől kezdve az a körülmény is, hogy a török udvarban elfoglalt pozicióik révén államközi hatalommá lettek, akiknek kegyét nem ritkán maga a császár is kereste.

A zsidók nemzetközisége ebben a korban teljesen látható. Amikor pl a portugál kormány a XVII-ik század legelején nem akarta a maranusokat kiengedni Amsterdamba, akkor nem csak elengedték III. Fülöpnek azt az összeget, amellyel a zsidóknak tartozott, hanem még ők fizettek 1,200,000 cruzadot (2,880,000 K) a király-

nak és 150,000 cruzadot tanácsosainak. A zsidók közt rendkivül gazdag emberek voltak Németországban is. Meisel vagy Marko nevü zsidónak, aki 1601-ben halt meg 600,000 ezüst márka sulyt érő vagyona volt, ami megfelel 139,800 kiló ezüstnek.

E gazdagságok és a még mindig folyó török háboruk azonban az idegenekkel szembeni gyülöletet is ébrentartották s igy a XVI. század elejétől kezdve számos könyv és röpirat jelent meg a zsidók ellen. A komoly és gunyolódó iratok nagy tömege fordult a zsidók ellen. A zsidók nem maradtak adósok s ők is feleltek.

Szellemi életük azonban nem ezekben, hanem belső életükben nyilvánul, mely e korban megint fellendült. Quaro József 1565-ben kivonatolta a Talmudot s ezt a kivonatot teritett asztalnak Sulchan Aruchnak nevezve, kiadta. E mü a Talmudnak sok tételét modernizálta, de azért a zsidók elfogadták. Ez a könyv persze elavult azóta, de az orthodox zsidók ma is ezt a könyvet követik.

II. *A tőkés rendszer felé haladó kor.* Amerikát már ismerték, de Amerika még nem tudott iparcikket felvenni. A kereskedelem a XVI-ik században még nem keresett területet nyugat felé, hanem csak keleten. India volt a képzeletet és kereskedelmet foglalkoztató ország. Csak egy századdal később fedezik fel az amerikai fejlődés lehetőségeit s ekkor kezdenek a a portugal és spanyol zsidók különösen a Délamerikai tartományokba vándorolni.

Sokan vannak, s köztük Werner Sombart, akik a yankee szellemet a zsidó szellemmel azonositva, a zsidóknak tulajdonitják Amerika gazdasági megalapitását. Ez tévedés, mert hiszen amikor Amerika import országgá és a nagy vállalatok hazájává lesz, akkor egész Amerikában még csak 3000 zsidó lakik. Ezek a ter-

melésnél rabszolgákkal dolgoztattak, amit azonban még az egyház sem kifogásolt ebben a korban. De kétségtelen viszont, hogy az európai gazdasági életbe uj szellemet vittek. Az amerikai és a zsidó európai üzleti szellem közt nincs ugyanis lényeges különbség, de ennek oka, hogy egyik sem állott a hagyományos üzleti alapokon s ebben van a rokonságuk. Ezért téveszthető össze a yankee- és a zsidó szellem. Csakhogy Amerikában a kereskedelemnek nem volt hagyománya, Európában meg volt. Ott nem voltak régi királyi utak, vásárok, stb, Európában meg volt.

A zsidó kereskedelmi szellem egészen eltért a keresztény kereskedelmi szellemtől, mely utóbbit a spanyol királyok akarták megvalósitani. A zsidó kereskedelem individualista a fogyasztóval szemben, de szervezetten szociális kereskedő társaival szemben. Valahogy él benne az az érzés, hogy a kereskedő és kereskedő kell hogy összetartson a fogyasztók ellen, mert a fogyasztó a kereskedő bányája.

A kereszténység mindig ugy érezte, hogy a kereskedőknek ez a gondolkozása nem erkölcsös. Ezért aztán a spanyol királyokban eszménnyé lett fent vázolt gazdasági rend és keresztény erkölcs kiváltotta a kereskedelem állami szabályozásának gondolatát. E terv megvalósitásának a zsidók utjában álltak. Ezt az akadályt a zsidók kiüzésével akarták elháritani.

E felfogás alapelve az a primitiv centralizmusz, amelyet kezdetleges népeknél a harci szervezet teljes kifejlődésében láthatni, Spanyolországban e korban ujra feltámadt. E szerint nemcsak hogy mindenkinek azt a vallást kellett hinnie, amit a király vallott, hanem a termelést és az egész gazdasági életet is a király irányitja, mert a király előrelátásának révén lehetővé vált Amerika felfedezése fényesen iga-

zolta azt az érzést, hogy a király a legokosabb ember minden országban.

A király tehát szabályok közé szoritotta a kereskedelmet. Kimondta, hogy valamely vásárra mennyi árut szabad hozni és a vásárbizottságokkal megállapittatta az áruk árát. Kereskedő csak az lehetett, akinek engedélye volt. Számos kereskedelmi ágat a király monopolizált.

Ugyanez a gondolat vezette II. Rudolf császárt is, amikor 1595-ben kimondta, hogy a posta az egész országban királyi jog. Mindenkit eltiltott hirek közvetitésétől. Az eddig is királyi jogok közül a pénzverés, só, réz s vas kereskedelem jelentősége rendkivül emelkedett, de egyuttal nem nagy rokonszenvre talált a zsidóknál, akik minden cikkel való kereskedelem állandó követelői voltak s ezt a céljukat sokszor azzal a kerülővel érték el, hogy a fejedelmek kamaragrófjaivá lettek. Vagy pedig azzal érték el, hogy bérbevették az állami egyedárusági kereskedelmi ágakat.

Az államnak az a joga, hogy egyedül ő kereskedjék másutt is, még századok mulva is meg volt és ez volt az alapja annnak, hogy az egyes gyarmatokkal való kereskedelmet kiváltságként adták egyes társaságoknak. A társaságok már rendszerint azért keletkeztek, hogy ilyen kiváltságokat kapjanak. Zsidók ilyen kiváltságot nem kaphattak közvetlenül, tehát a személytelen társaságokba tették a pénzüket és ezeknek járták ki a kiváltságokat. Beleilleszkedtek a keresztény uralkodók gonkolkozásába, hogy a kereskedelmet az állam s a fogyasztók érdekében szabályozni kell, de épen ezzel a beilleszkedéssel forgatták ki az eredeti gondolatot.

Ezt a körülményt Werner Sombart nagy történelmi adatanyaggal támogatja s bár nem is áll az, hogy pl a holland gyarmatkereske-

delem egészen zsidó volt, mint azt Pringheim nagy munkájából[1]) tudjuk, mégis bizonyos az, hogy a zsidóknak számukhoz és általában a kereskedelemben való részvételükhöz képest a gyarmatkereskedelemben nagy a szerepe. Ezt a szerepüket azonban csak ugy lehet meglátni, hogyha a társaságok történetét is kutatjuk, ami kielégitő módon még nem történt meg, bár ezt a munkát Sombart meginditotta.

Ugyanezt lehet mondani a zsidóknak a tőzsdék körül kifejtett müködéséről, amely intézmény kétségtelenül nagy előnyére szolgált a zsidóknak, mert ezekkel vált lehetségessé, hogy az állami ármegállapitás helyébe a tőzsdei ár lépjen. Messziről ugy látszott, mintha a tőzsdéken kialakult ár is mindig közmegállapodás és a közmegelégedésre kialakult ár lett volna. Lényegében tudjuk, hogy nem igy van s nem igy volt. A tőzsdék azonban hatalomra jutottak és fel sem merült többé az állami ármegállapitás gondolata, mely az állami mindenhatósággal védte volna a fogyasztót a kereskedelem ármegállapitása ellen.

A tőzsdei árnál az egyéni felelősség teljesen háttérbe szorul s bárhogyan alakult is ki a tőzsdei ár, azért senki sem felel egyénileg és a zsidókkal szembeni ellenséges érzelem attól kezdve, amikor a tőzsdét kereskedelmi intézményként elfogadták, le kellett hogy tompuljon. Ugyanilyen a szerepe a zsidók elleni ellenszenv letompitása tekintetében a váltónak és a bemutatóra szóló papiroknak általában.

A váltón lévő aláirás alapján tartozik az adós fizetni s mellékes, hogy mi volt az üzleti megállapodás. A bemutatóra szóló papir tulajdonosa követel, nem a hitelező, akivel valaki szerződött. A hitelező nem látható, nem ő

[1]) Beiträge zur wirtschaftlichen Geschichte der Vereinigten Niederlände: 15. lap, idézi Guttmann: Die Juden und das Wirtschaftsleben (Jaffe: Archiv XXXVI. k. 153. l.)

szerződött. A gyülölhető hitelező eltünt a bemutatóra szóló papir és a váltó mögött. A kereskedelmi forgalom uj eszközei tehát némileg enyhitették a zsidógyülöletet.

Ezzel nem mondottuk sem azt, hogy a gyarmati kereskedelmet, a váltót, a bemutatóra szóló papirt, sem azt, amit Sombart talán tulzott zsidó büszkeségében mond, hogy a záloglevelet is a zsidók találták ki, de bizonyos az, hogy mindezek hozzájárultak ahhoz, hogy a zsidósággal szembeni magatartást megváltoztassák és a zsidókkal szembeni gyülöletet enyhitsék.

Ennek az állapotnak kellemes oldalait azonban a zsidók nem soká élvezték. Csakhamar akadtak közülük, akik kereszténység ellenes iratokat terjesztettek s ezzel ellenszenvet váltottak ki. Mások a beolvadás előtt álló zsidókat támadták és a zsidók két része közti ellentétet élezték ki. Amihez hozzájárult, hogy rendkivül hamar gazdagodtak és igy nagy befolyásra tettek szert. A hamburgi zsidók közül pl tizen részt vesznek már az 1619—1623-ban alapitott bank alapitásában.

De ezenkivül mindenütt nagyszámu a zsidóság a jelentős városokban, igy Prágában 10000, Wienben 3000, Frankfurtban 2000, Wormsban 1400 zsidó lakik. Lengyelországban ugyan ujra üldözik, de Angliába Cromwel ekkor engedi be őket. Németországban viszont a harmincéves háboruval járó kegyetlenkedések a zsidókkal szemben is nyilvánultak.

Ez a kor azonban s ennek folytatása, a törökök elleni nagy háboruk, a zsidók gazdasági helyzetét nagyon előnyösen alakitották. A hadseregszállitók nagyrészt a zsidók voltak, minek következtében befolyásuk nagyon nőtt. Ez viszont visszahatott kereskedelmük többi ágaira s igy a XVII-ik században valósággal irányitani, vagy legalább befolyásolni tudták

a kereskedelmet, ami kifejezést nyert abban, hogy a kereskedelem megcsappant ott, ahonnan kiüzték őket. Ezért 1675-ben a bordeauxi, 1653-ban az antwerpeni, 1697-ben a hamburgi tanácsbeliek kérik a zsidók visszahivását.

V. Fejezet. **A tőkés termelési rend és a zsidók.**

I. *Az iparos világfelfogása.* A termelési rend a felfedezések előtt már bomlóban volt, mivel avultságánál fogva nem tudta a társadalom igényeit kielégiteni. A nagy gyarmatok az európai föld és a hübér urak katonaállitási kötelességének értékét leszállitották. Igy a feudális rendszer megroppanása elkerülhetetlen volt.

Amikor pedig a zsidó kereskedők mindnagyobb arányban kezdték a gyarmat népek részére kontárokkal készittetni az iparcikkeket, akkor az ipari termelési rendszer is meggyengült, pedig ez is egyik része a kiváltságokra épitett termelési rendnek. Másrészről ugyancsak a zsidó bankárok helyzete, azért, mert az arany- és gyarmat-kereskedelemben nagy részük volt, a feudális urakkal szemben függetlenebb lett és a megnyilt kivándorlási terület lehetővé tette részükre, hogy üldöztetés esetén akár nyugatra, akár keletre kivándorolhassanak.

Kiváltságok elnyerése könnyebb lett s amikor teljesen érezhetővé vált, hogy az ujonnan felfedezett területek kihasználása céljából az uraknak jobbágyaikat is el kell engedniök, akkor a hatalmasabbak a gyengébbek jobbágyainak elengedésével tettek előbb kisérletet, de mindtovább kellett menniök a megkezdett uton s utóbb még azt is eltürniök, hogy saját jobbágyaik egy része is elhagyja őket és kontáriparossá legyen. A gyarmatokon a vadak számára olyan cikkek kellettek, amelyek készitésére a céh-

rendszerben összepréselt mesterek nem voltak alkalmasak. Minél nagyobb mennyiségü áruk kellettek a gyarmatokban, annál nagyobb mértékben támadta meg ez a szükséglet a régi termelési és társadalmi rendet. Igy aztán a XVII-ik század küszöbén a céhrendszer már határozottan inogni kezd.

A gyarmatkereskedelmet kezükben tartó gazdag zsidók kerestek maguknak kontárokat, akiknél árukat készittettek. A mesterek e miatt jogaik sérelméről panaszkodtak és orvoslást követeltek. Bár jogaik ily irányu sérelmét elnézték volna s az antiszemitizmusz nem ébredt volna fel e miatt, csakhogy a kisebb zsidó kereskedők viszont nem tartották be az európai városokban a kereskedők erkölcsi szabályait. Ezek a zsidó kereskedők kinálták, dicsérték az árut, rábeszélték a vételre az embereket, egyszóval nem viselték magukat méltóságosan. Amikor már ujságok is voltak, hirdettek benne.

A zsidók és a reklámozók e korban ugyanazok. Londonban 1660-ban, Hollandiában 1667-ben jelenik meg az első ujságreklám. A kereskedelem régi erkölcsi elve szerint meg kellett várni, amig a vevő belép az üzletbe. A zsidó kereskedő minden eszközzel csalogatta az üzletbe. Nem csoda, hogyha ellenszenves volt az előtt, aki ezt nem csinálhatta, mert izlése tiltakozott ez ellen.

A céhek erkölcsi felfogása szerint az iparosnak olyan árut kellett késziteni, amilyen jót csak tud. Áruját az iparos maga árulta. A vevő azzal, hogy egy bizonyos mesterhez ment, itéletet mondott a mester munkájáról, melyet nem illett befolyásolni. Az iparosnak és kereskedőnek öntudatosnak és méltóságosnak kellett lennie, már pedig, aki a maga munkáját dicséri, az szerénytelen és igy méltóság nélküli.

A céhekben egyesült mesterek és kereskedők tehát nagy ellenszenvet éreztek a zsi-

dókkal szemben. Természetes, hogy mindenféle váddal illették őket s ezek közt a vádak közt nem ritkán szerepelt az, hogy árujukat nem tiszteséges uton szerzik, ezért adhatják olcsóbban is.

Angliában a régi iparos és kereskedő erkölcs vallássá csontosodott a quaker felekezetben. A quaker mumiává száradt céhtag. A quaker vallás pedig a céh felfogásának vallási dogmákba foglalása. Nemcsak Angliában találni azonban ezt a felfogást, hanem egész Európában, csakhogy vallássá nem lett másutt, bár az érzelemben megragadt.

A zsidóságnak magatartása és viselkedése mindenütt azt eredményezte, hogy a régi keretek ropogni s repedezni kezdtek. Ezt a zsidók nem bánták, mert hiszen nekik csak előnyös volt, hogyha a régi keretek széttörnek. Hivatalt, földet nem kaptak, nem volt más kenyérkeresetük, mint a kereskedelem. Ezt a foglalkozást mindenkinél jobban értették s ezért ennek a kereteit legkönnyebben szét tudták törni.

A kereskedelem kereteit nemcsak az eladókkal szemben tanusitott magatartásuk, hanem azért is törhették szét könnyebben, mert sok olyan árut tudtak szerezni, amit keresztény nem kaphatott meg, mert hiányzott az összeköttetése a távol országokkal.

Diadalukat elősegitette az a körülmény is, hogy maga a termelés rendszere is rosznak bizonyult, mert nem tudta biztositani a népesség ellátását. A feudálizmusz majdnem félezer éves uralkodás után elporlott. A feudálizmusznak mellékjelensége a céhrendszer vele együtt kellett hogy eltünjön. Ami körül a zsidóságnak rendszerint nagy érdemet tulajdonitanak. Amiért a progresszív irók a zsidókat rokonszenvesekké tették.

Ezek a küzdelmek és a régi üldözések

összekovácsolták a zsidóságot és az egész Európára, sőt azon is tulterjedő egységes zsidó társadalmi szervezet fenmaradását biztositották. A különállás még kisebb hatások alatt is alkalmas arra, hogy egyforma gondolatvilágot és összetartást váltson ki, annál inkább a zsidóságban, amelyben ezek a feltételek olyan régen és nagy számban meg voltak.

Mennyivel kevesebb hatás idézte elő azt, hogy az ujkorban egész Európában a csak magával egyenlő urakat ismerő feudális arisztokrácia éljen, amely a távoli országok urainak családi viszonyait, cimereit, szokásait s etikettjét jobban ismerte, mint amennyire a nálánál alsóbbrendü szomszédokat.

Az azonos érdekek dolgoztak mindkét körben, de a zsidóságra nagyobb külső kényszer hatott, mint az arisztokrácia nemzetközi összetartására, amelynek legfényesebb bizonysága a francia köztársaság elleni közös nagy akció. A zsidóság azonban épenugy, mint az arisztokrácia támogatta a monarchiákat s ezek őket, mert egymásra szorultak. Ezekben és az arisztokráciában volt végső eredményben az ő létének is alapja majd két évezreden át és ezért hálás volt iránťuk. Igaz, hogy közben a monarchák is üldözték a zsidókat, de ez az üldözés sohasem ment, Spanyolországot kivéve, annyira, hogy megélhetésüket lehetetlenné tette volna.

A gazdag zsidók már korán arra a kereskedelemre adták magukat, mely az állami szállitásokból élt. Korán szállitottak a hatalmasoknak. Igaz, hogy a kereskedelemnek ez a része nagy rizikóval járt, de ez nem zavarta őket, mert viszont igen nagy hasznokat is hozott.

Az ujkori gazdasági életnek egyik része volt a tőzsde is, [1]) amellyel való visszaéléssel is a zsidókat vádolták. A legelső nagyobb tőzsdei

[1]) Sombart: 94. s köv. l.

spekulációt, mely az Amsterdami tőzsdén fordult elő a keletindiai társaság részvényeivel, az ő terhükre irják. Ők kezdték a váltókkal való tőzsdei üzérkedést is. Zsidó irta a határidő üzletről az első könyvet. A spekulációt is a zsidók üzték először. Igy III. Vilmos (1688—1702.) korában Marlborough bankárja, egy zsidó 6000 fontot fizetett azért Marlboroughnak, hogy a harctéri tudósitásokat először neki küldje meg.[1]) Ezáltal épugy óriási összegeket keresett, mint Rotschild, aki először tudta a waterlooi ütközet kimenetelét.

A tőzsdei és más spekulációt a hatóságok nem mindenütt nézték tétlenül. Igy Hamburgban már 1720-ban intézkedik a tanács. Miután azonban az államoknak szükségük volt kölcsönökre, ezeket pedig nem lehetett spekuláció nélkül elhelyezni, tehát a spekuláció elleni intézkedéseket még sem hajtották végre. A spekulációkkal a zsidók lettek a tőzsdék urai Angliában s Németországban egyaránt. A napoleoni háboruk után pedig a reakciónak kész bankárjai.

Ebben a korban a kereskedelmi forgalomban nyilvánvalóvá és láthatóvá lett az, hogy az árakat nem az egyes egyéni értékelése határozza meg, hanem az összes résztvevőknek együttmüködése. Az egyes ügylet megszünt a másik ügyletkötővel szembeni bizalom kérdése lenni s a közvélemény kérdése lett. Evvel az egyéni felelősség is háttérbe szorul. Az ár piaci árrá lett és nem alku határozta meg. Ezekbe a viszonyokba a zsidók hamarabb találták bele magukat, mint a keresztények, kik mint volt kézmüvesek sokáig fájdalmasan nézték a régi viszonyok eltünését, de semmit sem tettek arra, hogy alkalmazkodjanak a világforgalomhoz.

[1]) **Sombart: 105. l.**

II. *A zsidók és a tőkés termelési rend.* Az olaszok által inaugurált pénzügyleteket a zsidók emelték arra a tökéletességre, melyre később a XIX-ik században emelkedett. De az ő kezükben a nemzetközi banküzletek már a XVII-ik században olyan fejlettek, hogy valószinü, hogy nélkülük ennek az üzletágnak ilyen kifejlődéséhez nem jutottunk volna. Angliában az első bankházakat ők alapitják. De Németországban is avval, hogy kamaragrófokká előszeretettel őket nevezik ki, előmozditják a pénzügyekre való befolyásukat.

Az egész gazdasági életnek kereskedelmi szellemmel való átitatása az ő befolyásuknak tulajdonitható. A termelésben ennek a szerepe azért nagy, mivel a régi termelők egyáltalában nem törődtek avval, hogy cikkeik a fogyasztóközönség fizetési képességének megfelelnek-e vagy nem. Ők hozták be az iparcikkeknek nyilt csarnokok és boltokban való árusitását, amit a kézmüves helytelenitett és méltóságával meg nem egyezőként kifogásolt. Igy aztán érthető, hogy hamarosan nagy forgalmat tudtak csinálni s hogy igy a lipcsei vásároknak 1767—1839 évek közti látogatói közül már 3185 zsidó, (13005 keresztény) volt.

Mindenesetre összefügg szereplésükkel a részvénytársaságok nagy elterjedése, a bemutatóra szóló papirok általánossá válása, a tőzsdék szerepének növekedése. Bár ebben nem lehet az egyes zsidók befolyását kimutatni. Bizonyos azonban, hogy ezek a kerdések csak részletkérdései a gazdasági élet kommerciálizálódásának. A részvénytársasági forma és az értékpapiroknak bemutatóra szóló kiállitása származhatik a zsidóktól, de keletkezhetett Olaszországban is. Sombart azt hiszi, hogy a zsidóktól származik, szintigy nekik tulajdonitja a záloglevelek kitalálását is. De mindenesetre az ő befolyásuk a tőzsdék elterjedése s nemzetköziekké tétele.

A tőzsdék nemzetközivé tétele azt jelentette, hogy az emberek hozzászoktak ahhoz, hogy pénzüket külföldi vállalatokba is fektessék. [1]) Viszont avval, hogy minden nagy kölcsönt jelzáloglevelekben és értékpapirokban az egész világon el lehetett helyezni, könnyebb lett a kölcsönvétel, sőt a hitelező nem egyszer rátukmálta a pénzt az adósra. [2]) Ebben és az u. n. alapitásokban nagy a szerepük. Sombart szerint az 1871. és 1873. közti német alapitásokban a zsidók 35—40 százalékig voltak részesek. Az alapitásokat azonban nem azért csinálták, hogy vállalataik legyenek, hanem azért, hogy a részvényeket haszonnal továbbadják.

A régi gazdasági keretek szétrobbantásában a zsidók részvétele ugy tünt, mint hogyha ez a munkájuk tudatos és eszményi célok, nevezetesen a szabadság vágya által is hevitett küzdelem lett volna. Ez a körülmény nagyon sok szabadság- és egyenlőségért rajongó emberben azt a hitet ébresztette, mint hogyha a zsidók volnának a polgári szabadság harcosai, holott ők csak az érdekeltek voltak, akikért a harcot vivták.

A politikai szervezetet nem is ők robbantották szét, csak a zsidóság ellenségei hitték, mert látták a gazdasági téren való előnyomulásukat. Miután a gazdasági szervezet politikai szerepét nehéz volt meglátni, sokan azt hitték, hogy a zsidóság a szabadságért küzdött s ez sokak szemében, akiknek a szabadságeszmék voltak az ideálja, rokonszenvessé tette őket. Igy németországban Dohm már 1781-ben könyvet irt a zsidók felszabaditása érdekében. Mirabeau 1787-ben Sur Moses Mendelsohn, sur la reform politique des Juifs cimen irt könyvet.

[1]) Sombart: i. h. 116. l.

[2]) Sombart: i. h. 142. s köv. l.

Ezeknek és sok másnak lelkében az a gondolat élt, hogy a zsidók érdemlik meg legelsősorban a politikai jogokat, mert a zsidók vagyonilag és müveltségüknél fogva a középosztályhoz tartoztak, melynek politikai jogairól volt szó tulajdonképen a XVIII-ik század küzdelmeiben.

Ez a gondolat vezette a francia nemzetgyülést, amikor 1789. augusztus 3-án az emberi jogokat kikiáltotta. A zsidókról azonban az előadónak, nagyon helyesen, az volt a véleménye, hogy nem a zsidó nemzetnek, hanem a zsidóknak adják meg az emberi jogokat.

A zsidóság emancipációja nem jelentette azt, hogy a zsidók azonnal beolvadtak a franciák közé. Amint a ghetto már Rómában ugy született, hogy a zsidók laktak a nemzsidóktól elkülönitve s utóbb a nemzsidó hatalmasok nem is engedték őket másképen lakni, ugyanugy is maradt fenn, mert a francia zsidók önként maradtak együtt. Az együttmaradásnak pedig meg volt az a háttere és tán tudat alatti oka, hogy erkölcseik különböztek a fogadó nép erkölcseitől.

A forradalmi kormányok nem értek rá, hogy velük törődjenek. De Napoleonnak szüksége volt rájuk és ezért sokat foglalkozott velük. Alkalmat erre először az adott, hogy az elzászi parasztok a forradalom után 60 millió értékü földet vettek. Ezekre a földekre kilenc és fél millió frank kölcsönt vettek zsidó bankároktól. Ezek olyan szigorral hajtották be követeléseiket, hogy Napoleon 1806-ban betiltotta a további behajtást, mert a parasztok különben tönkrementek volna. A betiltó rendelet kimondja, hogy a zsidók eljárása igazolja, hogy hiányzik belőlük a polgári erkölcs, mert a hosszu elnyomás ideje alatt ez kiveszett belőlük.

Napoleon azonban ennek dacára arra töre-

kedett, hogy a zsidókat polgárokká tegye. Ezért 1808-ban összehivta a zsidó synhedriont. A synhedrion kimondta, hogy a zsidó erkölcsi és vallási szabályok legnagyobbrészt olyan viszonyok közé illenek, melyek a maiaktól nagyon különböznek s ezért nem is lehet megtartani. Mégis a zsidók nagyobb része továbbra is a Sulchan Aruchot tartotta bibliájának. A synhedrion határozatának eredménye azonban mégis volt, mert a zsidók két részre szakadtak, olyanokra, akik belátták a zsidók erkölcsi megnemesitésének szükségét s olyanokra, kik a régi zsidó erkölcsöket kivánták fentartani.

A farizeus és beolvadó zsidók pártja ettől kezdve uj nevek alatt szerepelt.

Jóllehet Napoleonnak szüksége volt a zsidókra és azt is megengedte nekik, hogy a hadseregbe maguk helyett mást állitsanak, de nem engedte, hogy a rajnai tartományokban letelepedjenek. Franciaországban is a kereskedelem folytatását a prefék külön engedélyéhez kötötte. Mindezek dacára az előző korhoz képest Napoleon hatása alatt a zsidók helyzete nagyon javult.

Hálát ennek dacára sem éreztek iránta s nem kis mértékben járultak hozzá bukásához 1812 után azzal, hogy a francia állampapirok árfolyamát lenyomták s hogy az élelmiszereket összevásárolva drágaságot okoztak. A Napoleon után jött szentszövetség aztán mindent a forradalom előtti állapotba helyezett vissza, de a zsidóság nem törődött vele s a Rotschild bankház egymaga 400 millió frank értékpapir kibocsátásával támogatta a királyságot a következő tizenkilenc évben, ami nem akadályozta meg a népeket abban, hogy a zsidókkal való elégedetlenségüknek kifejezést ne adjanak.

A gazdasági boldogulás és a tőkés termelési rend összefügg egymással. Az egyén kezdeményezésében rejlő érték ebben a korban,

amikor a termelésnek céh és egyéb renszerben volt korlátai ledőltek, mindennél nagyobb volt. A szabadverseny lett a jelszó és ebben a zsidók, akik mindig versenyeztek és mindig csak a törvénynélküli szervezetre voltak utalva, nagy előnyben voltak a nemzsidók felett. A zsidó szervezetet az uj kor nem szüntette meg, de megszüntette a nemzsidókét s ezek még nem teremthettek uj szervezetet, miért is hátrányosabb lett a helyzetük. Az eredmény ismeretes.

A gazdasági kereteknek megváltozása a vagyonok eltolódását vonta maga után. Ez a XIX-ik század második felében lett egészen világossá. Ezért aztán a polgárságban ekkor s ennek láttára támad fel ujra az antiszemitizmusz. A nemesség soha nem szünt meg sehol antiszemitának lenni, a munkásság legnagyobbrészt nem törődött azzal, hogy a kizsákmányoló zsidó-e vagy nem.

Különben is a munkással szemben már nem jelent meg egyetlen ember a XIX-ik században, hanem rendszerint részvénytársaság, mely mint személytelen tőke végezte a kizsákmányolást. Ez a tömegek lelkülete szempontjából nagy hasznára volt a zsidóknak, akik a tömeg előtt nem szerepeltek olyan szembetünően, akkor sem, amikor minden részvény az övék volt.

A militarisztikus szervezet a mult században való kiépitéséhez mégis ezek a társasági vállalatok járultak hozzá nagymértékben, ők voltak a hadseregszállitók s ők kényszeritették szervezetbe a munkástömegeket a saját üzemeikben, de ezzel megtanitották a maguk érdekében való szervezkedésre is, mert a munkásokat egyenkint megfosztotta a nagyvállalati üzem attól a lehetőségtől, hogy bármit is tehessenek a maguk sorsa javitására. Szervezkedni kellett a személytelen valami ellen, amit nem láthatván kellően, nem is értettek s igy

fétiszszerü tisztelettel álltak előtte, amikor küzdöttek is ellene, ezért a nagy tömegek teljesen átadták magukat a munkásszervezőknek, akikről azt látták, hogy sorsukon javitani akarnak. De a tömegszellem a nagyvállalatok nyomán született. A tömegnek engedelmességre szoktatásában a társaságok üzemei legalább is olyan hatással voltak, mint a katonai szervezetek.

VI. Fejezet. **Az emancipáció kora.**

A gazdasági emancipáció maga után vonta a politikai emancipációt, mint ahogyan a vagyonszerzés szabadsága és elismert volta mindig maga után vonja a meggazdagodott osztály társadalmi befolyását. Amig a zsidók kereseti módját nem tartották tisztességesnek, természetes, hogy megszerzett vagyonuk nem hozott tiszteletet s alkalomadtán elvették tőlük.

A feudalizmusz maradványainak és a céheknek megszüntével a szabad verseny: aki birja, marja elve lépett a régi szabályozottság helyébe, tehát a vagyonszerzésben nem a kitartó munka és a társadalom megbecsülése volt az egyik támasz, hanem a tülekedés; még sem lehetett többé az igy megszerzett vagyontól megtagadni a jogokat. De ennek megtörténte előtt még a vagyonszerzést akadályozó törvényeket kellett megváltoztatni, mert a zsidóknak a legtöbb államban még nem volt joguk, hogy pl a keresztényekkel egyformán látogathassák a vásárokat.

Azután gyors egymásutánban következtek a zsidók egyenjogusitására vonatkozó törvények. Hollandiában s Belgiumban 1796 s 1814-ben emancipálják; Bajorország s Poroszország 1812-ben kimondja katonai kötelezettségüket; Dániában 1814-ben teljes polgárjogot nyertek; Angliában 1849 és 1858-ban hozták meg az

erre vonatkozó törvényt. Az utóbbival a parlamentbe is beengedték őket. Olaszország 1860-ban, Ausztria 1867-ben, Magyarország s Németország ugyanakkor, Svájc 1869-ben tette egyenjoguakká, Bulgária és Szerbia 1878-ban. A zsidók egyenjogusitása azonban csak jogi megoldást nyert a törvények utján, de ez sem a társadalmi egyenjogusitás kérdését, sem pedig a beolvadhatást meg nem hozta.

Ezt a folyamatot a polgári házasság intézménye volt hivatva biztositani. A polgári házasságot Franciaország 1792-ben hozta be kötelező formában. Ugyanugy Hollandia 1833-ban, Luxemburg 1848-ban, Olaszország 1866-ban, Svájc 1874-ben, Németország 1875-ben, Belgium 1882-ben, Magyarország 1893-ban, Angliában s Irlandban fakultativ polgári házasság van. Spanyolországban (1889) s Portugáliában (1868) külön rendszer, Norvégiában (1845), Svédországban (1873), Dániában (1851) kisegitő polgári házasság. Ausztriában (1868, 1876) a szükségbeli polgári házasság. Amerikában megint külön rendszerek, de az összes müvelt államokban meg van ma már a lehetősége annak, hogy zsidók és keresztények összeházasodjanak.

A zsidóknak beolvadását azonban nagyon sokan ellenezték s még ma is sokan küzdenek ellene különösen Németországban. S nemcsak társadalmi s gazdasági, hanem természettudományos érvek is nagy sullyal hangzottak fel ellenne.

Schoppenhauer a zsidó gondolkozást tartotta veszedelemnek.[1]) Treitschke féltette tőlük a nemzet faji tisztaságát,[2]) mert a zsidók meg fogják akadályozni a német nemzeti egység kiépitését. Dühring s később Chamberlain ugyan-

[1]) Parerga und Paralipomena (Leipzig 1874) 312. l.

[2]) Treitschke: Ein Wort über unser Judentum (Berlin 1888); Marr: Der Sieg des Judentums über das Germanenthum (Bern 1879).

igy gondolkoztak.[1]) A gazdasági alapon álló antiszemitáknak pedig se szeri se száma.[2])

A Németországban megindult antiszemitizmusz Ausztriába s hozzánk is eljut. Mindkét helyen az elzsidósodástól való félelem diktálja. Franciaországban pedig az az aggodalom diktálja, hogy a zsidók a pénz hatalma révén mindennek főirányitói lesznek és szellemükkel megtöltik a közélet minden ágát.[3])

Egyszóval az antiszemitizmusz országonkint különbözik. Németországban azért volt olyan erős, mert a német nemzeti egység propagálói akadályt láttak a zsidókban. Ausztriában részben attól féltek, hogy a németséget nem fogják kellően támogatni, részben attól, hogy a monarchiában a magyarság befolyását emelik.

Oroszországban az antiszemitizmusz attól félt, hogy az orosz kulturátlan népet tulságosan kihasználhatja, illetve kizsákmányolhatja, mert egyoldaluan kereskedő nép. Romániában szintén.

Kétségtelen, hogy Ausztria és Magyarországnak fenmaradását és a Német egység megalapozását a zsidók olyan jól szolgálták, mint nem szolgálta volna egyetlen német törzs sem, mert ahol több szervezet, osztály, nemzetiség van, ott a zsidóság mindenütt az uralkodóval tart és ezért a több nemzetü államban a nemzetiségek beolvasztásánál nagy szolgálatokat tesz.

A zsidóság különben is az egész világon német barát. Ennek oka nem annyira Németország, mint Ausztria. Itt a német nyelv az állam hivatalos nyelve jóllehet, hogy Ausztriában

[1]) Dühring: Die Judenfrage als Frage der Rassenschädlichkeit; Chamberlain: Grundlagen des XIX-ten Jahrhunderts (München) VI. kiad.

[2]) Otto Glogau: Der Börsen u. Gründerschwindel in Berlin (1876); Tridon: Du Molochisme juif (Bruxelles 1884; Regnard: Aryens et Semites (Paris 1890).

[3]) Drumond és társai, akiket az első könyvben már emlitettünk.

a lakosságnak csak 35 %-a német. Ezért aztán a zsidók Ausztriában minden pozicióban a legerősebb versenytársai a nemzetiségieknek és ez az oka annak, hogy minden poziciót meg kellett nekik nyitni.

Hogy a zsidóság Németországgal is jó barátságban van, ennek oka nem az, mintha a német kormány ugy bánnék a zsidókkal, mint a németekkel egyenlő elemmel, hanem az a körülmény, hogy az ázsiai zsidóság a német kereskedőknek s ezek nekik nagyon nagy szolgálatokat tesznek a keleten és ezt a kereseti lehetőséget az egész világ zsidósága német szimpátiákkal honorálja.

Ezzel szemben a szláv államokkal szembeni ellenszenvnek oka az, hogy az oroszok azt követelik a zsidóktól, hogy ne csak kereskedők és lateinerek legyenek, hanem oszoljanak szét minden foglalkozásban olyan arányban, mint ahogyan a lakosság általában eloszlik.

Sok cár könnyitett már a zsidók sorsán, de ezt a kérdést megoldani Oroszországban nem olyan könnyü, mint azokban az országokban, ahol kevés a zsidó és a nép müvelt. II. Katalin, I. Sándor, II. Sándor mind könnyitettek a zsidók sorsán, de megoldani a kérdést nem tudták.

I. Sándor pl megengedte, hogy az ő birtokain bárhol lakhassanak, de az 1882. évi törvény megint megtiltotta. Most kijelölt területeken lakhatnak csak és megkisérelték, hogy földet adtak nekik, de alig néhány százaléka miveli a földjét maga. Az 1891. évi törvény megint megengedte, hogy városokban lakhassanak, mire megint odatódultak s meg nem határozott kereskedelmi foglalkozásokat üznek, de mindenképen olyat, mely nem jár testi megerőltetéssel.

Ennek ellenében a zsidók aztán nem is

hüek Oroszországhoz, mert pl Fromer Jakab[1]) volt orosz zsidó, később a berlini zsidó hitközség könyvtárosa önéletrajzában leirja, hogy az orosz zsidók mindent elkövetnek, hogy kibujhassanak a katonai kötelezettség alól. Miután az általános védkötelezettség a legsulyosabb teher, tehát nem lehet azon csodálkozni, hogy a zsidóknak ez a törekvése ellenszenvességüket növeli.

Nem elég azonban, hogy a zsidók a katonai kötelezettséget a legnagyobb tehernek itélik, hanem dalaikban is nagyrészt ezen siránkoznak, mint ahogyan a háboru folyamán Henry L. Gideon és felesége által kiadott Jüdische Volkslieder tanusitják, melyek nemcsak arról szólnak, hogy az orosz hadseregben olyan népért harcolnak, mely őket megveti, hanem arról is, hogy a katonaságnál a thora ellenére kell élni és hogy a volt katonából milyen nehezen lesz megint jó zsidó.

VII. Fejezet. **A magyar zsidóság.**

I. *A zsidóság az Árpádházi királyok korában.* Magyarországon állitólag már a népvándorlást megelőzőleg is voltak zsidók. Igaz-e, nem-e, azt nem lehet megállapitani. Azt is mondják zsidó részről, hogy magukkal a magyarokkal jöttek a Fekete tenger melléki vándorlás közben csatlakozott zsidók. De mindezek az állitások csak feltevéseken alapulnak. Azon pl, hogy a magyarok is kereskedtek s hogy e kereskedelmet bizonyosan náluk is idegen nép bonyolitotta le. Csakhogy ennek ellene mondanak az egykoru görög források, melyek arról szólnak, hogy maguk a magyarok kereskedtek. Jornandes a VI-ik századi magyar nyuszt- és

[1]) Ghetthodämmerung: 120 lap.

menyétbőr, Ibn Roszteh a IX-ik századbeli magyar rabszolgakereskedelemről szól.

A kereskedelem fellendülése azonban csak a királyság korában kezdődik. Ekkor verik az első pénzt. De a királyok sietnek a kereskedelem jövedelmének egy részét elvenni s kimondják, hogy azok, akik a maguk termelvényét árulják, kevesebb adót fizetnek, mint azok, akik csak kalmárkodnak. Kálmán törvényeinek I. könyve 33. cikke szerint azok, akik csak azért üznek kereskedést, hogy gazdagodjanak, kétszeres adót fizetnek. Ezek a törvények már a zsidók és izmaeliták ellen irányultak, mert László törvényei I. könyve 10. fejezete már szól a zsidókról, tehát bizonyos, hogy a királyok korában már voltak zsidók Magyarországon. De, hogy voltak-e a királyokat megelőző időben is, az kérdés marad.

László törvényei kimondják, hogy zsidónak nem lehet keresztény rabszolgája. Hogy a vasár- és ünnepnapi munkaszünetet meg kell tartaniok. Kálmán törvényei a zsidókkal annyiban bánnak el enyhébben, amennyiben kimondják, hogy a zsidónak időt kell adni, hogy keresztény rabszolgáin tuladhasson, ami annyit jelent, hogy a zsidók keresztény rabszolgákkal kereskedhetnek, csak tartaniok nem szabad őket. Törvényeinek I. könyve 75. fejezete szerint zsidónak lehetett földje és pogány rabszolgája, de laknia csak püspöki székhelyen volt szabad. Ennek célja azonban csak az volt, hogy a püspököknek biztositsa a zsidók adóját.

A kereskedelem nagyon nehézkes volt, mert még vásárokon is tanuk jelenlétében történt az adásvétel. Ha zsidó volt az egyik fél, akkor keresztény és zsidó tanukra volt szükség. Kisebb kölcsönügyletekre nézve ugyanez volt a szabály, mig nagyobb kölcsönügyletet irásba kellett foglalni (Kálmán törv.: II. könyv 2. fejezet.)

A zsidók és izmaeliták azonban nemcsak kereskedést folytattak, hanem ők voltak a pénzváltó helyeken a kamara ispánok, vám- és sóbánya hivatalnokok, mert az irás-olvasásban járatosabbak voltak. Ez ellen a nemesség sokszor emelt óvást, de csak II. Endre alatt ért célt, amikor sikerült kimondatni az Arany Bulla 24. cikkében, hogy ezentul a zsidók nyilvános tisztségeket nem viselhetnek.

Az Arany Bullának ez a szabálya, mint a többi is, csak irott malaszt maradt, mert IV. Béla már mindenfelé alkalmazott zsidókat s ezt egy ideig nemcsak a nemesség, de a papság sem kifogásolta. Utóbb a papság a zsidók eltávolitását követelte, de IV. Béla nem tehetett eleget e követelésnek s a zsidók megmaradtak kiváltságaikban. Adományokat is kaptak, a közjövedelmek kezelésében is részt vettek. Henuk nevü zsidó pl kamaragróf volt s Komárom várát 21 faluval kapta.

Ebben az időben a szomszédos Ausztriában a zsidóknak szintén kiváltságos helyzetük volt, mert egy II. Endre és Lipót osztrák herceg közt létrejött okirat szerint Lipót hercegért egy Teka nevü zsidó állott jót, aki mint Ruhtukeir nevü ausztriai uradalom ura szerepel, 1232-ben pedig ez a Teka már Bessenyő ura és kamaragróf Magyarországon.

IV. Béla a zsidókkal nagyon jó barátságot tartott s ő adta az első magyar zsidó kiváltságot, mely legnagyobbrészt az ausztriainak másolata. E szerint zsidó elleni ügyben egyedül keresztény vallomása nem elegendő itélethozatalra. Zsidó és keresztény közti perben, ha nincs más bizonyiték, mindig a zsidó esküjével kell az ügyet eldönteni. Zsidók bünügyében a király magának tartotta fen az itélkezést, ugy mint a nemesekében. A zsidók mindenütt szabadon kereskedhettek s csak annyi vámot tartoztak fizetni, mint más. Egymásközti ügye-

iket a zsidó biró dönti el. A zsidók ünnepeiken nem tartoznak a zálogot kiadni, stb.

Egyszóval a zsidók a XIII-ik században kiváltságokat élveznek. Igy aztán nem csoda, hogy a keresztények előtt gyülöltekké váltak s IV. Béla már 1256-ban kénytelen megismételni kiváltságaikat, hogy a kiváltságlevélnek nyomatékot adjon. A zsidókkal szembeni ellenszenv következménye volt aztán, hogy a budai 1279. évi zsinat nálunk is kimondta, hogy megkülönböztető jelet kell nálunk is hordaniok.

Ez a rendelkezés azért fontos, mert tudjuk, hogy ebben a korban Budán, Esztergomban, Nyitrán, Pozsonyban, Sopronban, Győrött, Bácson, Titelen, Pancsován, Székesfehérvárt, Szegeden a kereskedelem legnagyobbrészt idegenek és zsidók kezében volt. Az idegenek közül az izmaeliták voltak a legnagyobb számban, de ezeket a zsidók rövid idő alatt kiszoritották, ugy hogy a Vegyesházbeli királyok alatt már alig találkozunk velük.

Jellemző, hogy minden szabad királyi város statutumai megtiltották az idegenek kereskedését, de idegenek alatt csak ritkán értettek zsidókat s igy ők rendesen csak azokba a városokba nem mehettek, melyek egyenesen kizárták őket. Ezt a főpapi városok azonban a zsidók adója miatt nem tehették.

Az Árpádházi királyok korától kezdődőleg végig a Vegyesházbeli királyokon a főpapok voltak mindig a zsidók legnagyobb pártfogói. Viszont a városi polgárság volt a legnagyobb antiszemita. A főpapok azért kedvelték, mert pénzt kaptak tőlük, a városi kereskedők azért gyülölték, mert versenytársaik voltak, s mert bizonyos kereskedelmi cikkeket csak tőlük tudtak beszerezni. A zsidók aztán ezeknek olyan árakat csináltak, amilyet akartak.

II. *A vegyesházi királyok kora.* A keresz-

tényekre vonatkozó tilalmak a pénzügyletek és kamatszedésre nézve nálunk is ugyanazok voltak, mint a nyugaton. A pénzügyletek és kölcsönadás tehát zsidó foglalkozás. Jövedelmük ebből óriási volt, mert a kamatok nagyon magasak. Zsigmond pl 1436-ban megengedte, hogy 100 denár után heti 2 denárt, tehát 104 %-ot szedhessenek. Pozsony városának 1371. évi zsidó törvénye szerint 240 denár után is heti két denárt szedhettek. Amely nagy kamat ebben a korban tehát törvényes volt.

A pénzkölcsönzés nem volt ugyan veszélytelen ügylet, de más foglalkozás még kevésbbé volt az. Sokszor nem kapta meg a hitelező a tőkét. Sokszor elengedték a királyok a tartozásokat, mert egyik vagy a másik zsidóra megharagudtak.

Ezeket az eseteket ugy szokták emlegetni, mint a zsidó üldözés bizonyitékait. S mégis, aki a középkor felfogását ismeri, az tudja, hogy az ilyen eseteknek nem kell, hogy a legkisebb köze is legyen a zsidógyülölethez. A középkorban ugyanis minden foglalkozást ugy tekintettek, mint egy szolidaris összességet, melynek tagjai egymásért felelnek. Meg is volt a joga minden testületnek, hogy a meg nem felelő tagot kizárja kebeléből. Nem ritkán olvassuk egykoru forrásokban pl azt, hogy valamely város kereskedőjét egy másikban vagy a külföldön letartóztatták, mert egy városabeli más kereskedő tartozását nem fizette ki.

Az ilyen eljárás a mi mai fogalmaink szerint épen olyan igazságtalan, mint mikor a zsidókkal szembeni tartozást elengedi a király egy zsidó büne miatt vagy e nélkül, mert a zsidók az ő kamaraszolgái, akiknek minden vagyona ugyis az övé. Ne felejtsük el, hogy a királyok elvették főurak uradalmait is.

A nyugat gazdasági viszonyai a mi gazdasági viszonyainkra is hatottak és a mi uraink

is korán kezdték marháikat, lovaikat s terményeiket a zsidóknak eladni, akik ezeket tovább vitték. Mégis ez a csereszámba menő kereskedelem, mikor a földesur marhát, lovat adott egy aranyos szövetért, annál kevésbbé elégithette ki a feleket, mert nagyon megnehezitette a kereskedelmet. Az arany- és szövetkereskedőnek nem mindig volt módja hozzá, hogy lovakat és marhákat vagy épen gabonát fogadjon el áruiért. Ezért a magyar uraknak is hamar át kellett térniök a pénzgazdálkodásra. Ezt siettette a kereskedőknek az a kötelezettsége, hogy a vámot pénzben kellett fizetniök.

A pénzgazdálkodás egyszerüsitette az urak dolgát s igy ahol lehetett, nem törődve a néppel, keresztülerőszakolták. Különösen az Anjouk alatt idézett elő ez az áttérés nagyobb bajokat, amin Nagy Lajos ugy segitett, hogy kiüzte a zsidókat s az adósságokat elengedte. Azonban kiüzetésük után nem voltak meg a szervei, hogy az adót pénzben behajthassa s ezért a kiüzés utáni ötödik évben, 1365-ben visszahivta őket.

A városok közül különösen Pozsony és Sopron fejtettek ki nagy ellentállást, amikor Nagy Lajos visszaengedte a zsidókat. Sopron városa az osztrák herceghez fordult s ez megölte az adósleveleket, mint ahogyan akkor a követelések elengedését nevezték. Pozsonyban pedig 1371-ben külön zsidó törvényt hoztak, mely különféle adókat rótt ki rájuk. A király azonban védelmébe vette s ettől kezdve alig szünnek meg a zsidók elleni városi rendszabályok és a királyoknak ezekkel szembeni fellépése.

A XV-ik századtól kezdve aztán általánossá lesz az antiszemitizmusz. Buda 1421-ben kimondja, hogy tartoznak a szarvban végződő kalapot, vörös köpenyt és sárga foltot viselni. A ghettoban való lakást is kötelezővé tették.

Korlátozták kereskedelmüket s különféle intézkedésekkel zaklatták őket. Ezek közt a legterhesebb az volt, mely arra kötelezte őket, hogy az adósleveleket évenkint bemutassák. Igy használták ki hatalmukat a zsidó verseny gyengitésére.

De közvetlenül is megakarták a zsidó kereskedelem előnyét szüntetni s ezért eltiltották a zsidókat attól, hogy külföldi zsidó kereskedőkkel összeköttettést tartsanak fen. Csakhogy a zsidók ezt ugy játszották ki, hogy keresztény strohmannt szerepeltettek.

A nagy kereskedelmen kivül a zsidók kezében volt a kis- és házaló-kereskedelem. Ezt ugy akarták kivenni a kezükből, hogy megtiltották, hogy a vevőket lakásaikban felkeressék. Miután a keresztény kereskedőknek a zsidó kereskedő hatalmas versenytársa volt s miután e versengés közben egészen uj s nem mindig kifogástalan eszközökkel dolgozott, tehát mi sem természetesebb, minthogy a keresztény kereskedők gyülölték a zsidókat. Ezért már a XV-ik században összeirják minden »gonoszságukat« és a gonosz zsidók lajstroma cimen Pozsony város levéltárába helyezik.

A főpapokon kivül a főurak a XV-ik században kapták azt a jogot, hogy zsidókat tarthassanak. Ezzel aztán az a vágyuk, hogy pénzük legyen, teljesült. A zsidók azonban ezzel még közelebb fértek a néphez, mert azt a pénzt, amit ők a főuraknak adtak, a néptől kellett kapniok. A főurak kapzsisága kiszolgáltatta a tudatlan népet a zsidóknak, akik viszont a főurak zsákmánya voltak. Jellemző erre nézve, hogy milyen versengés volt a zsidó birói tisztségért, mely soká a tárnokmesteri állással volt összekötve. Zsigmond alatt Garai nádor magához ragadta, mert nagy jövedelmet jelentett. Ennek tulajdonitható, hogy Zsigmond ujra megerősitette a zsidók kiváltságait.

Hunyadi kormányzása alatt a zsidók helyzete kedvező volt. Mátyás alatt még inkább. Mi sem jellemzi jobban e korbeli helyzetüket, mint az, hogy Mátyás koronázási menetében a zsidók is képviselve voltak s az ország főnemesei közt ment a zsidó Meyer. Thuz kikeresztelkedett zsidó horvát bán, fivére zágrábi püspök volt. Hampo nevü kikeresztelkedett zsidó, aki az Ernuszt nevet vette fel, pécsi püspök volt. Ulászló alatt Szerencsés Imre szintén kikeresztelkedett zsidó, tárnokmester volt, de halálos ágyán megint zsidó lett.

A II. Lajos és Zápolya közti viszályok közt a zsidók a királlyal tartottak, de többször fenyegetődztek, hogy átpártolnak, hogyha a király meg nem védi őket. 1520-ban Báthory nádorral szerződnek, hogy ez évi négyszáz forintért megvédi őket. Miután e zavarok alatt a kereskedelem sokat szenvedett, a zsidók egy része kivándorolt s igy a királynak már nem sok haszna volt belőlük.

III. *A Habsburgok kora.* A török hódoltság alatt a törökökkel jött spanyol zsidók vették át a kereskedelmet a meghóditott területeken. De nyugat felé nem kereskedhettek. Ennél fogva a királyi területeken lakó zsidók kereskedési lehetősége is megcsappant. A keresztények lettek megint a nagyjelentőségü fémkereskedelem urai. A Fuggerek voltak ezek közt az elsők, akik a magyar Thurzókkal uralták a fémkereskedelmet.

A szükségletek azonban lassan feltámadtak s ez feltámasztotta a kereskedelem többi ágát is. A felvidéki városok megint elkezdték piacaikat fejleszteni, a kereskedők pedig járni, az iparosok dolgozni. De a zsidók kereskedési lehetősége nem nyilt még meg. A kereskedelem veszélyes foglalkozás volt. Erdélybe pl el sem jutottak a zsidók, a szászok és örmények ke-

zében volt minden kereskedelem. Ennek oka lehet, hogy az is volt, hogy Zápolya rögtön azután, amikor a fejedelemséget elfoglalta, kiüzte a zsidókat. A XVI-ik században utóbb csak Gyulafehérvárt lakhattak. Bethlen Gábor ujra megengedte, hogy más városokban is lakhassanak. Apaffy alatt ingatlant is szerezhettek, de viszont ugyanekkor 1786 s 1787-ben megtiltja az erdélyi kancellária, hogy idegen zsidók bevándoroljanak.

A kereskedelmet gátló ismert okokon kivül a kormányintézkedések is nem kevés nehézséget okoztak. Ezek közt a legnevezetesebb, hogy a XVII-ik század legelején a bécsi kormány a keleti kereskedelem jogát a keleti társaságra ruházta.

A kereskedelem ezzel békóba került, amihez hozzájárult, hogy a pénz kivitelét is megtiltották s igy a vásárlást tették lehetetlenné. A kereskedelem csempészettel segitett magán. I. Lipót király ugy próbált a kereskedelmen segiteni, hogy megengedte, hogy az iparosok más cikket is készithessenek, mint a céh szabályai szerint jogositva volnának, de ez nem sokat lenditett a kereskedelmen.

A zsidók azonban ebből a termelésből ki voltak zárva. Lipót azzal kárpótolja őket, hogy megengedi, hogy házalók és hadseregszállitók legyenek. Németországban ezért nagy szerepük van a kereskedelemben. Lipót, mint császár, nagy bigottsága dacára, kiváltságokat ad nekik és a külön Hofbefreite udvari kiváltságot kapják tőle. A hadseregszállitó zsidók az ő korában nagyon sokat kerestek, de mert rosszat szállitottak, nemcsak elvették tőlük a szerzett vagyont, hanem meg is büntették őket.[1])

[1]) Dr M. Grünwald: Samuel Oppenheimer u. sein Kreis (1913) 8 s köv. lapok.

Az idegen kereskedők és a hazai kereskedők közti küzdelem a kereskedelem méltóságának megőrzéseért nálunk is folyt, épenugy, mint a nyugaton; de nálunk nemcsak a zsidók, hanem a görögök és más idegenek ellen is. Igy a kassai 1722. évi céhgyülés jegyzőkönyve azt a panaszt foglalja magában a görög kereskedők ellen, hogy kirakják a selyemkendőt nyilvánosan. III. Károly ezért a kereskedők kivánságára korlátozza a török kereskedők házalását és kereskedelmét.

A versenyben a zsidók sem maradván el, ellenük is korlátozó intézkedéseket sürgettek. A kassai kereskedők már 1690 február 9-iki gyülésükön határoznak e tárgyban. De csak 1726-ban intézkedik III. Károly, kimondván, hogy egy családból csak egy zsidó férfinak szabad megnősülni.

II. József alatt a zsidóknak minden foglalkozás megnyilt és a császár minden korlátozást eltörült. Alighogy meghalt azonban, a zsidóknak kedvező rendelkezéseket megszüntették. Annyit azonban a József-féle rendelkezések mégis eredményeztek, hogy a kereskedelem elvesztette kiváltság jellegét.

A II. József korszaka utáni változást azonban a zsidók sem nézik egészen tétlenül s már az 1792-iki országgyüléshez egy kérvényt nyujtanak be sorsuk javitása iránt. Illetve jogviszonyaik megállapitása céljából, mert legnagyobb bajuk az a bizonytalanság volt, melyben éltek.

Az 1792. évi kérvényben azt kérik, hogy keresztény ünnepeken is végezhessenek zajtalan munkát és boltjaikat nyitva tarthassák. Szabadjon minden vásáron és minden városban megjelenniök. Hogy földesuraik engedélyével ingatlant szerezhessenek. Szabadjon házalniok, ipart üzhessenek, bérest, legényt tarthassanak. Minden iskolát látogathassanak. Keresztény és

zsidó közti ügyben csak uriszék, saját ügyeikben csak saját biráik itélhessenek.[1])

A keresztény kereskedők viszont a zsidók visszaszoritását követelik. A pozsonyi és pesti kereskedők kifejtik, hogy a zsidók veszélyeztetik a keresztények kereskedelmét. Mindenért a legtöbbet fizetik s mégis a legalacsonyabban árulnak. Mindenbe beleavatkoznak és mindenüvé, a családi életbe is, befurakodnak, a cselédeket megvesztegetik s kitudják tőlük, hogy kinek mennyi a készlete.

Az 1807. évi országgyülés regnikoláris bizottsága megállapitja, hogy a zsidók bevándorlása rendkivüli mérveket öltött s hogy védekezni kell ellene. Készitett is egy javaslatot a foglalkozás nélküli zsidók bevándorlásának megakadályozására. Az 1830: VII. tc. katonai szolgálatra kötelezte a zsidókat.

Az 1831. évi országgyülés megint foglalkozik helyzetükkel, de törvény nem jön létre, mig aztán az 1840. évi országgyülés XIX. cikke kimondja, hogy a bányavárosokat kivéve, bárhol lakhatnak zsidók. Gyárakat alapithatnak, kereskedést folytathatnak. Az 1867: XVII. tc. szerint pedig az ország zsidó lakosai a keresztény lakosokkal minden polgári és politikai jog gyakorlása tekintetében egyenlők.

IV. *A legujabb kor.* Az 1895: XLII. tcikkben megtörténik a recepció. A zsidó vallás a bevett vallások közé kerül. A recepció a zsidók, a demokraták, liberálisok szemében a mult század utolsó évtizedeiben valami demokratikus vivmánynak látszott s ezért mindenki követelte, aki szabadelvü, felvilágosodott vagy hasonló névre igényt tartott. Nem annyira a filoszemitizmusz kérdésének látszott, mint a demokráciáé. A zsidók az egyenlőség cimén követel-

[1]) Leopold Lőw: Der jüdische Kongress 1871. Pest.

ték a recepciót, de amint a recepció megvolt és a nép jogokat követelt, a zsidók legnagyobbrészt a nép jogait ellenzők táborát szaporitották.

A demokratikus haladást követelők csalódtak általában a zsidókban, azt hitték, hogy a zsidók a demokrácia hivei, holott csak a maguk jogát követelték a demokrácia jogcimén, de nem voltak hajlandók a nép jogát ugyan e jog cimén elismerni. A zsidók konzervativokká és előkelőkké lettek. A legradikálisabbak is mindig a kormánypárttal szavaztak.

A magyar zsidóság helyzetére épenugy, mint az osztrák zsidóság helyzetére rendkivül nagy, sőt döntő jelentőségü befolyással volt az a körülmény, hogy mindkét államban sok a nemzetiség és mindkét államban meg volt mindig az a törekvés, hogy a nemzetiségeket az uralkodó nemzet érdekében háttérbe szoritsák.

Az ilyen államokban a kormányzásnál a divide et impera klasszikusan érvényesül. A nemzetiségeket egymással ellensulyozzák. A zsidóság ugy Magyarországon, mint Ausztriában is maga kinálkozott minden nemzetiséggel szemben ellensullyul.

Tévedés volna persze azt hinni, hogy a zsidóságnak s vezetőinek ez az eljárása tudatos volt. Ez épenugy a fejlődés és a zsidóság helyzetéből következett, mint ahogyan a nemzetiségekkel szemben követett németesitő, illetve magyarositó politika.

Amig az állam kormányzatában a vallás volt a leglényegesebb tényező, addig a fejedelmek elve: cuius regio, eius religio. Vagyis az alattvalók tartoztak a fejedelem vallását követni. Amikor a vallás szerepét a nyelv vette át, akkor a kormányzat arra törekedett, hogy a fejedelem nyelvétől és az uralkodó nemzetétől idegen nemzetiségekkel a maga nyelvét fogadtassa el.

A zsidóság nem engedett vallásából, de

engedett nyelvéből annál inkább, mert a héber nyelvet, mely nemzeti nyelve volna, ugyis régen nem használta. A zsidóság a XIX-ik század második felében különösen nálunk gyorsan vette fel az uralkodó nemzet nyelvét. Ausztriában ugy is azt a jargont beszélte századok óta, mely a német egyik gyermeke.

Mi sem természetesebb mint az, hogy a zsidókat, akik magyarokká válásukat a magyar nyelv megtanulásával dokumentálták, szivesen fogadta a kormányzat és a közvélemény is. Benne szinte példáját látták annak, hogy ha valamely nemzetiség meg akar magyarosodni, akkor ez nagyon gyorsan megy.

A kormányférfiak és közvélemény e felfogása természetesen téves volt, mert hiszen a zsidó kereskedő mellett a német és más nemzetiségü kereskedő is magyarrá lett, mert ez hozzá tartozott a foglalkozásához épenugy, mint ahogyan magyarrá lettek az orvosok, ügyvédek, tisztviselők.

A zsidóknak ezt a nyelvi beolvadását aztán a zsidók helyzetének javitásával jutalmazták a kormányok. A zsidók lettek az uralkodó osztályok kedvenc nemzetisége, habár távoltartották is őket társadalmilag maguktól.

Az uralkodó osztály segitségével a zsidók lettek a magyar középosztály legtekintélyesebb eleme ugy számban, mint hatalomban. Ma már inkáb ők vezetik a népet és a városi elemet, mint bárki más. A zsidók a lapok és irodalom révén a müvelt osztály vezetői.

Ez természetesen nem egyedül a zsidók tulajdonságaiból folyó következmény, hanem annak a körülménynek is tulajdonitandó, hogy a magyar középnemesség nem bizonyult alkalmasnak arra, hogy a kapitalisztikus versenyben mindazokat a poziciókat elfoglalja, amelyeket az uj rend kinált. A magyar parasztságból pedig nem kellett a kormányoknak ál-

dozatok árán felemelni a megfelelő számot s igy a városi polgárság egyedül maradt a zsidósággal városi középosztálynak, a gentry pedig egyedül megyeinek.

Bármennyire zsidóbarát is valaki, nem felejtheti el, hogy ez a fejlődés egészségtelen volt és ennek káros hatásait nemcsak az osztálytagozódás terén érezzük, hanem érezzük kulturális téren is, mert az idegen eredetü kulturának mindig bizonyos időre van szüksége, mig belegyökerezik valamely fogadó népbe. Nálunk az a helyzet, hogy a müvelt zsidó osztály nem gyökerezik még a magyar népben és az ő kulturája nem e földből termett. Ezen tehát segiteni kell azzal, hogy a nemzsidó elem is megfelelően oszoljék meg az összes foglalkozási ágakban, amint hogy a zsidóknak is arányosan kell megoszlania.

A kultura szempontjából a zsidóság és a magyarság közt hiányoznak még azok a kapcsok, melyek révén a nép lelke, mint talaj mivelése révén lehessen kitermelni a legsajátabb magyar kulturát. A zsidóság nem gyökerezik még elég régen a magyarsággal egy talajban arra, hogy magyar kulturát tudjon csinálni.

De lelkének szálai és megélhetésének forrásai is mások, mint a magyarságé, mely őstermelő foglalkozásánál fogva föggőbbnek érzi magát a természettől, mint a saját ügyességének fogásaiból élő kereskedő zsidótól született zsidó kulturember.

VIII. fejezet. **Történelmi tanulságok.**

I. *Általában.* Az antiszemitizmusz történetének ez a rövid áttekintése arra tanit, hogy a zsidók a bevándorló népek közt mindenütt megmaradtak zsidóknak, hogy a fogadó népekben ez mindenütt ellenszenvet váltott ki s hogy

a zsidókérdésnek lényege az, hogy a zsidóság idegen népek közt él.

Ez a körülmény magyarázza meg azt, hogy a zsidóknak nem lehetett ugyanaz a jogállása sem, mint a fogadó népeknek, mert a jogtörténelem hosszu századokra visszamenőleg azt mutatja, hogy minden nép saját joga szerint élve, csak azokra terjesztette ki ezt, akik beolvadtak. Amilyen potenciális lehetetlenség volt a zsidókra nézve a beolvadás, épen olyan lehetetlenség volt a fogadó népekre az idegenség elfelejtése.

Viszont bizonyos, hogy ebből a jogi különbségből keletkezett az erkölcsi különbség, amelyet folyton panaszolnak a fogadók s amely irrealitás és tisztességtelen verseny formájában nyilatkozott meg. De hogy mennyire az elhelyezkedésből folyt mindez, azt világosan mutatja az a körülmény, hogy ma már a régi zsidó kereskedő házak nem kevésbbé kényesek kereskedői tisztességükre, mint a keresztények.

Épen ezért a multat azzal a meggyőződéssel kell mindig tekinteni, hogy ennek vége és most az egyenlő jog meg fogja hozni a teljes megértést és a zsidóság elolvadását. A mult ellentéteire nézve tehát mindig szem előtt kell tartanunk, hogy mindazok a megnyilatkozások, amelyekről a történelem beszámol, csak ugy érthetők, hogyha tudjuk, hogy *bevándorolt, de be nem olvadt népre vonatkoznak.* A vallás és foglalkozás, a vagyoni és társadalmi élet okozta különbségek csak járulékai a főoknak. Mert amint láttuk, a legvallásosabb korban sem mindenütt volt a zsidók helyzete egyforma, amint a gazdasági s jogi ellentétekből született antiszemitizmusz sem azt jelentette, hogy a zsidók jogi helyzete mindenütt egyforma.

Sőt ugyanakkor, amikor pl. Hollandiában és Angliában a zsidók és keresztények jogi helyzete a foglalkozások szabadsága szempont-

jából egyenlő s a pápák franciaországi birtokain a zsidók nem kevésbbé kedvező helyzetben vannak, ugyanekkor Németországnak egyik városában lehettek pl korcsmárosok, a másikban nem. Az egyik országban igy, a másikban másképen nyilvánul az ellenszenv.

Annyi áll azonban, hogy a kor általános jellege rendszerint rányomja a bélyegét a zsidók helyzetére.

A XVI-ik századig a társadalom legfőbb mozgató ereje a vallás volt. A különböző nyelvü népek vallásuk révén közelebb érezték magukat egymáshoz, mint az azonos nyelvüek, ha különböző vallásuak voltak. Csak a XVI-ik századtól kezdve érzik meg a népek, de még nem tudják, hogy a nyelv erősebb kapcsolat. Magának a reformációnak is gazdasági, politikai, világnézeti okain kivül nem kis részben a nemzeti érzés feltámadása volt az oka. S nem véletlen, hogy a nemzeti államok s nemzeti egység első hirdetője ebben a korban lép fel. (Macchiavelli).

Ezért vette át a vallás szerepét a nyelv és lett a nemzeti egység kialakulásának tényezőjévé. Az egy vallás és azonos nyelv érvényesülése révén támadt az első nemzeti állam Franciaországban a XVI-ik század folyamán.

Franciaországban már előbb ebből a forrásból fakadt a zsidóellenesség. Itt tiltják meg, hogy idegennek s igy zsidónak is kiváltsága lehessen. S bármiképen itéljük is meg a zsidóüldözéseket, annyi bizonyos, hogy ez az állapot ahhoz képest, amikor vallásuk miatt üldözik a zsidókat, haladás.

Az antiszemitizmusz történetét áttekintve, három fázist lehet megkülönböztetni: a) a vallásit; b) a nemzetit; c) a gazdaságit.

Ez utolsó fázisra nézve csak annyit jegyezhetünk meg, hogy ez az a korszak, amikor a nemzsidók a zsidóknak rendkivüli anyagi bol-

dogulásán kezdtek gondolkozni és e miatt gyülölték a zsidókat. Ez a korszak körülbelül a XVIII-ik században kezdődik. Ebben az időben a vallás már elvesztette jelentőségét, a nemzeti érzést pedig még ellensulyozta a *felvilágosodás*-nak nevezett világnézet. Viszont nem is éreztette még azt a nagy erejét, mint XIX-ik században Németországban.

A gazdasági alapu antiszemitizmusz abból fejlődött, mert a XVIII-ik században már majdnem egészen zsidó kézre került a fényüzési cikkek és a nagy tömegü áruk kereskedelme. Igy aztán minden rétege a társadalomnak érintkezésben állott a zsidókkal. Mégis a zsidóknak rendkivüli gazdagsága arany és más drágaságokban volt a legkiáltóbb oka az ő gyülöletüknek. A fényüzést annyira szerették, hogy ez magában véve is kihivta volna a nemzsidók kritikáját.

Nem érdektelen, hogy, jóllehet a vallási okokra visszavezethető antiszemitizmusz kora már elmulóban van a XVI-ik századdal, mégis csak 1602-ben nyomatják ki először az Ahasverus meséjét. Ugyanabban az időben, amikor Bécsben csak azért gyülölik őket, mert az ő kiváltságuk a pénzváltás, amelyért 1618-ban a császárnak hetenkint 19000 frtot tartoztak fizetni.

A népek gyülölete azonban nem igen ártott a zsidóknak, mert egyes üldözési korszakoktól eltekintve, a zsidók története a kiváltságok hosszu korszakait mutatja. Mert ne tévesztessük meg magunkat azok által, akik a multak eseményeit ugy tüntetik fel, mintha a cselekmények, törvények, erkölcsök akkor ugyanolyanok lehettek volna, mint ma.

A zsidóknak a multban is viszonylag épenolyan jó dolguk volt, mint amilyen ma van. Ezt a jó sorsukat az a hatalom biztositotta részükre, melyet vagyonuk révén gyakoroltak. S mert a fejedelem arra kényszeritette őket,

hogy kölcsönt adjanak neki, ez nem volt kegyetlenség, hanem a középkor és az elmult századok bevett szokása. Ha előfordultak pl üldözések, az nem jelentett az egész zsidóságból aránylag annyi halálozást, mint amennyi a különféle harcokban a nemzsidók közül történt Magyarországon pl az erdélyi fejedelmek a szász városok polgárait szintén kényszeritették, hogy adjanak kölcsönt nekik és nincsen olyan közkeletü történeti könyv, melyben ezt szászüldözésként tüntették volna fel.

A zsidók erőszakos megkeresztelése is beleillik a középkor uralkodó rendjeinek erkölcsei közé, hiszen a protestáns felekezeteknek sem engedték vallásuk gyakorlását és nem egy protestáns embert gályarabságra vittek és a szt Bertalan éjszakája sem zsidók ellen történt.

A zsidóknak a multban tanusitott az a magatartása, hogy csak a saját sérelmeik nagyságát tudták meglátni, ellenben a másokét nem, eredményezte azt, hogy a zsidók semmivel sem járultak hozzá ahhoz, hogy a protestánsok pl elnyerjék a vallás szabad gyakorlatának jogát, holott ez őket is érdekelte. Sőt ők a protestáns üldözések korában inkább elzárkóztak a protestantizmusszal való szövetségtől.

II. *A világnézet alapja.* Ha az ellenszenv gazdasági s igy leglényegesebb okát meg akarjuk találni, vissza kell térnünk a kereskedő és egyéb foglalkozások fejlesztette különféle világnézetekhez. Mert bizonyos az, hogy aki közvetlen részese a termelésnek másképen itéli meg a termelés nagy menetét, mint az, aki csak kereskedik, vagyis az árukat a termelőtől a fogyasztóhoz juttatja. Ez a tárgyalási alap itt annál indokoltabb, mert a történelmi fejlődés folyamának tárgyalása közben is azt láttuk, hogy az antiszemitizmusz alapja a gazdasági harc.

Erre való tekintettel azt kell vizsgálnunk, hogy milyen a különböző rétegeknek helyzete a termelésben. Hogy mi a lényeges mindegyikre nézve s igy mit néz, mi irányitja.

A fogyasztó elsősorban azt nézi minden árunál, hogy mekkora a használati értéke. A kereskedő azt, hogy mekkora a csereértéke. A termelőt valamely árunál az érdekli, hogy mennyi munkával lehet előállitani. Addig tehát, amig a termelő egyuttal forgalomba is hozza a termelvényeket, az áruk értékének megállapitásánál az ő szerepe sokkal nagyobb, mint akkor, hogyha a kereskedő hozza forgalomba.[1])

A kereskedő olcsón akar vásárolni és drágán eladni. Ezért ő az áruban lévő munka iránt nem érdeklődik annyira, mint a kézmüves. Ha tehát kisebb értékü munkával, keresettebb árut lehet előállitani, akkor a kereskedő a kisebb értékü munkát többre becsüli. Ha a vevőt rálehet beszélni, rábeszélik, pedig ezt az eljárást termelő s fogyasztó egyaránt helytelennek tartja s mindkettőnek felfogásával találkozik az a Plato féle felfogás (Leges XI. 907. C.), hogy az ilyen kereskedőt azonnal a helyszinén meg kell fenyiteni. Az volt a céhek és zsidók közötti összeütközések forrása, mert az iparos a termelés közben munkájának termelékenységét iparkodik emelni és ezért megfesziti erejét; a kereskedő csak meglesi, hogy mi tetszik a vevőnek.

A kereskedőt mindig csak az árak érdeklik és nem törődik avval, hogy nagy vagy kis munkával állitottak-e elő valamely árut. A kereskedő szemében az érték nem a munkától függ, hanem a kereslettől. Ha nagyon messze megyünk, azt mondhatjuk, hogy a kereskedő csak a munka társadalmilag hasznos, mondjuk absztrakt értékét tartja szem előtt. Valószinü

[1]) K. Kautsky: Ursprung d. Christentums: 203. s köv. l.

azonban, hogy ez egyáltalában nem tudatos. De tudatos az, hogy minden árunál csak a számokban kifejezhető értéket nézi. Számokban, tehát absztrahálva gondolkozik.

A termelő kutatási területe a termelés nagy mezején szükebbre szabott, mint a kereskedőé. De megélhetésük eshetőségei is kevesebb veszélynek vannak kitéve. Ezért a sokat keresésre nincs az előbbi ugy ráutalva, mint az utóbbi. Ezért foglalkozása közben az előbbi egyszerübb és kevésbbé versenyző tulajdonságokat fog kifejleszteni. A kereskedelem maga állandó kutatás és ezért a tudományra ösztönzőleg hat. Különösen a filozófiai gondolkozás fog kialakulni a kereskedelem hatása alatt. Ezért voltak az ókorban a kereskedő népek a kezdetleges népek filozófusai.[1] De mert a kereskedő foglalkozása közben megismeri a különböző népeket, öntudatosabbá lesz nemzeti érzése.

A kereskedelem a zsidókban is, mint minden kereskedő népben emelte a nemzeti öntudatot. Miután a kereskedő foglalkozása az első pillanatra mindig nemzetközi, sokan minden zsidót nemzetközinek tartanak. Az t. i., hogy hazájukat elhagyva idegen népek közé mennek, azt a hitet ébresztheti, hogy nem szeretik hazájukat. Ez azonban csak látszat, mert azzal, hogy a maguk és mások közti különbségeket észlelik, a maguk sajátosságaihoz csak annál jobban ragaszkodnak. Igy tehát a zsidók is megmaradtak zsidóknak, a nemzsidók pedig nem szerették őket, mert nem értették és nem érthették őket.

A zsidók nem tartoztak a feudális államszervezetbe, az állami átalakulás rázkódtatásai tehát az ő szervezeteiket nem érintette. Főleg

[1] F. Stähelin: Der Antisemitismus des Altertums (Basel 1905) 4 s köv. l.

nem voltak elfoglalva régi szervezeteik védelmével. Ők lassan, de biztosan nyomultak előtérbe, abban az arányban, amint az ingó vagyon több és több lett és amint ennek következményeképen az ingatlan és az ingó vagyonban rejlő hatalom viszonya megváltozott. Ezt a változást a társadalom szükségletének emelkedése idézte elő, ugyhogy a céhek nem voltak már képesek eleget tenni a társadalom igényeinek.

A kézmüipart a gyárnak kellett felváltania. A gyáralapitáshoz pedig pénz, illetve ingó vagyon kellett. A gyárak a XIX-ik század elején a napoleoni háboruk alatt a társadalom különbeni fejlettségével arányban nem álló szerephez jutottak, mert a hadseregek ellátását nagyon megkönnyitették. Ez a körülmény némi zökkenést is okozott, mert a háboruk megszünése után visszaesés állott be a gyári cikkek szükségletében.

A fejlődést azonban ezek a zökkenések lényegében nem befolyásolták, ugyhogy a céhrendszer szétbomlott, a feudálizmusz szertefoszlott és a polgárelem előtérbe nyomult. Miután minden korban csak annyi jogot tudtak a jog sáncaiba kerültek szerezni, amennyi az ő termelésbeli szerepüknek megfelelt, tehát a polgárság köréből is elsősorban a gazdagok jutottak előtérbe. Ezek közt ott voltak a gazdag zsidók is.

Ez utóbbiak már előbb is szereztek maguknak vagyonuk révén hatalmat az államban. Miután pedig a vagyon ereje az államban jog formájában nyilvánul, tehát a XVIII-ik században már megindult az a folyamat, melynek végén a zsidókat emancipálják. A zsidók emancipációja egyedül gazdagságuk következtében már előbb azért nem mehetett végbe, mert a vagyon egymagában nem változtatta meg a régi termelési módokat és igy nem robbanthatta fel a régi társadalmi rendet.

A francia forradalom az ingó vagyon küzdelme az ingatlan vagyon mintájára való lekötöttség ellen. Csakhogy a forradalom csak következménye annak, hogy a termelés rendjének átalakulására az időpont elérkezett. Ez az átalakulás nem maradhatott a zsidók jogi helyzetére nézve előnyös következmények nélkül, miután a zsidók már több, mint ezer év óta egyedül ingó vagyonnak voltak az urai.

III. KÖNYV.

A zsidók természete.

I. Fejezet. **A kérdés nehézségei.**

Az ugynevezett természettudományi érvekkel nem kivánunk itt foglalkozni, mert ezekkel szemben a laikus csak a hivés és nemhivés álláspontjára helyezkedhetik. Az egyik tudós ezt, a másik az ellenkezőjét állapitja meg. A zsidókérdés különben sem azért van, mert az antiszemitáknak és zsidó zsidóknak természettudományi kutatásokon alapuló meggyőződése az, hogy a zsidó alsóbb-, illetve felsőbbrendü faj, hanem azért, mert a zsidó zsidó magát különbnek tartja a nemzsidónál, ez pedig a zsidó zsidót magára, nemzetére, vallására, társadalmi osztályára veszedelmesnek tartja.

Arról szólok, hogy a zsidót magától különbözőnek érzi sok nemzsidó és különbözőnek viszont magától a nemzsidót a zsidó. Pedig sokan vagyunk, akik nem tudjuk megismerni a német zsidót Németországban, a francia zsidót Franciaországban, a spanyolt Spanyolországban, sőt az orosz zsidót sem Oroszországban. Utazók leirása szerint nem tudjuk a chinai zsidót a chinaitól sem megkülönböztetni.

Mégis bizonyos zsidó nemzeti sajátosságot

vélnek látni benne. Azt mondják, hogy a zsidó nép lelke más, mint a nemzsidóké. Néplélek alatt pedig a tettekben megnyilvánuló tulajdonságokat értik, amelyeknél fogva a zsidók legnagyobb része bizonyos körülmények közt, mindig ugyanarra a cselekvésre határozza magát.

Tudjuk, hogy erre nézve kisérleti adatok gyüjtése lehetetlen. Nem is kisérleti, hanem tapasztalati adatok alapján állapitják meg azt, amit zsidó tulajdonságnak neveznek. Az alap tehát labilis. Hogy mégis foglalkoznunk kell vele, ennek oka az, hogy azoknak magatartását, akik igy gondolkoznak, érzésük szülte hatások befolyásolják.

A zsidóellenzők eljárása nem helyes, de azért azoknak a zsidóknak az álláspontja sem helyes, akik ezt fájlalva eleve sértetteknek érzik magukat, mert hiszen a zsidó zsidók hasonlókép gondolkoznak. De különben is nemcsak azokkal a társadalmi kérdésekkel kell foglalkozni, amelyeknek tudományos alapja van, hanem mindegyikkel, amelyik felmerül. Ezzel a kérdéssel is igy vagyunk, kell tehát, hogy a zsidó és nemzsidó egyaránt foglalkozzék a kérdéssel.

Miután a látszat kedvéért szeretik az emberek, ha álláspontjuknak tudományos alapja van, tehát a zsidó kérdés tekintetében elfoglalt álláspontjukat is tudományos alapra akarják visszavezetni. Miután a természettudomány félszázad óta az embereket az állatvilág egyik tagjának tekinti, ennélfogva divat lett minden társadalmi kérdést is természettudományi mázzal bevonni.

A társadalmi kérdések tárgyalásánál azonban nem foganatositják alaposan a természettudományi módszert, hanem csak egy pár természettudományi igazságklisét mondanak el. Ezt a tömeg hamar eltanulja, közhellyé teszi s az emberek azt hiszik, hogy igazságtalan érzelmeiknek megdönthetetlen alapot találtak.

Ezért ma az a közkeletü frázis, hogy a zsidó faj és minden tulajdonságát fajisága magyaráz. De ezt épen ugy el kell vetnünk, mint azt a másikat, hogy azért mert a történelem folyamán a zsidókat mindig gyülölték, tehát megérdemelte és mindig is gyülölni fogják.

A történelem arra tanit, hogy a zsidóság inkább kaszt, a kasztokra nézve pedig Tocqueville a következőket mondja: »Minden kasztnak megvannak a maga különös véleményei, jogérzései, jogai, modora és életmódja. Igy az emberek, akik egy kasztot alkotnak, nem hasonlitanak polgártársaikhoz; máskép gondolkodnak vagy éreznek s alig hiszik el, hogy egyazon emberi fajtához tartoznak.« Ezért találunk annyi sajátosságot a ghetto zsidóknál s ezért hiszik el olyan sokan, hogy faj.

Pedig még ha ezt be is bizonyitanák róla, akkor sem tudnák bebizonyitani azt, hogy tulajdonságai fajiak, mert valamely ténybeli állitás bizonyitására nem elegendő más tényeket bizonyitani. Vagyis nem elegendő azt bizonyitani, hogy bizonyos zsidó tulajdonságok megvannak. Mert ha megáll is Spencernek az a tétele, hogy a társadalom fejlődésének egyik tényezője az emberi tulajdonságok és csak a másik az emberekre ható erők, akkor sincs bizonyitva, mint ő maga is elismeri, hogy milyenek azoknak az embereknek a tulajdonságai akikre az erők hatnak.

E szerint tehát állandóan szem előtt kell tartanunk az alábbi tárgyalások folyamán, hogy a természettudományok és a történelem egyaránt arra tanit, hogyha valamely faj származási helyétől eltérő viszonyok közé kerül, elveszti eredeti tulajdonságait. Tehát bizonyos, hogyha vannak is zsidó faji tulajdonságok, akkor ezek el is veszhetnek megint s nem bizonyos, hogy az őszsidókban megvoltak.

Ha már most egy és ugyanannak a faj-

nak különböző részei szétválnak s az egyik rész a másiktól eltérő viszonyok közé jut, akkor tulajdonságaiban az egyik csoport egészen elidegenedik a vele ugyanegy fajhoz tartozott másik csoporttól. Szétkülönül, mert mindegyik áthasonul. Az embereknél a társadalmi viszonyok különbözősége is szüli ezt az eredményt.

A zsidók története pedig azt mutatja, hogy egy évezrednél régibb idő óta kétféle zsidó van. E kétféleség annyira szembetünő, hogy merészség volna azt mondani, hogy e két csoportnak nincsenek külsőleg felismerhető ismertető jelei. De mindenki csak jól ismert környezetében tudja meglátni.

De épen ezt a kétféleséget tagadja a zsidó elfogultság és az antiszemitizmusz és ezzel tette lehetetlenné a zsidókérdés társadalmi részének megoldását, még ott is, ahol mint a nyugati államokban, már alig van a zsidó zsidókból számbavehető rész. Az antiszemitizmusz nem akarja meglátni, hogy ami zsidó hibát ő kifogásol, az tulajdonképen a zsidóknak a nemzsidó népektől különböző viszonyaiból született. Hogyha tehát a zsidó ősöket már századokkal előbb minden foglalkozás választására feljogositották volna, akkor valószinü, hogy gondolkozásmódjuk ma már másmilyen volna.

A zsidóság sok századon át egyedül kereskedelemmel foglalkozhatott. E foglalkozásnak érdemeit mindenek felett dicsérni ma olyan általános szokás, hogy a minisztereken kezdve az utolsó vidéki ujságig, mindenki csak dicsérőt mond a kereskedelemről. Pedig a nemzsidó polgárság igen tekintélyes részében még ez a meggyőződés nem él, hanem ellenkezőleg a gazdasági élet sok hiányát egyenesen a kereskedelemnek tulajdonitják. Miután pedig a kereskedő a zsidó, tehát minden zsidót okolnak azokért a bajokért, amelyeket a kereskedelemből származtatnak.

E tekintetben ujra nem szabad szem elől tévesztenünk azokat a hagyományokat, amelyek közt a nemzsidó elem gondolatainak nagyrészét magába szivja. A nemzsidó elem volt és nagyrészt ma is a tulajdonképeni termelő. A kereskedő a már meglevő árut csak forgalomba hozza. Tehát a termelő a kereskedő minden hasznát jogosulatlannak látja. Ehhez járul azután az is, hogy a kereskedelem az iparosok közvetlen összeköttetését a fogyasztókkal megszüntetvén, az iparos elem nagyrészét tönkretette.

De ezenkivül az antiszemitizmusz általában minden zsidóval szemben érvényesiti azt, hogy a modern gyáriparnak és a tőkéstermelésnek ők a megteremtői. Minden ebből származó bajt ennélfogva a zsidóknak tulajdonitanak és határozottan vallják, hogy a tőkéstermelés leghatalmasabb támogatója a kereskedelem volt, amelynek nem lévén érdeke a jó cikkek gyártása, hanem csak a minél nagyobb forgalom, tehát rosz cikkek tömegével tönkretette az iparost és a fogyasztót, maga pedig meggazdagodott.

Látni való tehát, hogy a természettudományi kérdések mellett gazdaságtörténelmi, társadalomgazdaságtani, sőt vallási, világnézeti kérdések is tisztázandók, mielőtt csak némileg is tiszta képünk lehetne a zsidókérdésről.

De tisztáznunk kell ezenkivül különösen a zsidó világnézet kialakulásának kérdését is, amelynek szerepét ebben a kérdésben figyelmen kivül hagynunk nem szabad.

A zsidók két évezred óta élnek idegenek közt és ez alatt az idegenek többé-kevésbbé üldözték őket. Akármennyire rabszolga és önállóságra nem való volna is az embereknek valamely csoportja, ha mindig ellenségként bánnak vele, kell hogy ő is ellenséges érzéseket tápláljon azokkal szemben, akik őt üldözik. Kétezer év óta csak kereskedhetik, tehát akár-

milyen önzetlen volna is, kell hogy gondolkozása a haszon irányában fejlődjék.

Ha azután ennek dacára azt látjuk, hogy a csak a hasznosságot szem előtt tartók mellett, ugyane népben vannak, akik egész életüket meddő és hasznot nem hajtó könyvbölcseségekkel töltik el, akkor nem térhetünk ezek felett egyszerüen napirendre, mert külsőleg épen ezeket a talmudistákat tekintik máskor a zsidóság képviselőinek, bár számuk csekély voltánál fogva ezeket külön csoportnak nem tekinthetjük.

Ezzel aztán a zsidókérdésben való zavart csak annál inkább fokozzák és a tanult emberek nagy részét is egyedül érzelmeire és a hagyományokra utalják, ami megint megneheziti a zsidókérdés megoldását. Viszont azonban a tényeket nem szabad akkor sem letagadni, hogyha a meglevő tények valamely olyan körülménynek következményei, amelyért valaki nem tehet.

Igy nem szabad letagadnunk azt a tényt, hogy a zsidók aránytalanul nagyobb számban vannak olyan foglalkozásokban, amelyek a könnyü pénzkeresést teszik lehetővé. Az a körülmény, hogy ezeken a pályákon milyen okból vannak, más kérdés.

Elég ha tudjuk, hogy a pénz azoknak az embereknek és csoportoknak egyetlen célja, akiknek nincs másuk, ami örömet adhasson. A dekadens államokban és a dekadens népeknél ez a legfőbb jó. Juvenalis szerint Rómában sanctissima divitiarum majestas az arany volt. A zsidóké századokon át sem lehetett más. A nemzsidók előbb türték, hogy a zsidó kereskedjék, azután kényszeritették, hogy uzsoráskodjék.

A pogányság befogadta, de be nem olvasztotta. A kereszténység elzárkózott tőle előbb egyházilag, aztán társadalmilag. Sőt azt sem en-

gedte meg, hogy a zsidó idegen világnézetnek hódoljon. S mégis hányszor feltámadt a zsidóság a maga lelki és érzelmi elzárkózása ellen! A farizeusok és neológok harca olyan régi, mint a zsidóság, pedig e harc a nemzsidóvá lett zsidók harca az összes zsidók beolvadása érdekében is épannyira, mint a zsidó zsidók harca a beolvadás ellen.

Azt mondják, hogy a zsidók vallása szerint a pénzzel mindent jóvá lehet tenni. Mi sem természetesebb, minthogy náluk ilyen vallási tétel kialakult. A pénzzel egyebet nem szerezhettek, mit tarthattak volna ennél hatalmasabbnak és gyógyitóbbnak.

És mégis a zsidó intézmények arra is elég támpontot nyujtanak, hogy az istent helyezték mindenek fölé és épenugy hitték azt, hogy az isten az ember kérésére beleavatkozik az ő apró ügyeikbe, mint ahogyan a keresztény tanitásnak is a lényegéhez tartozik ez a hit. Még az egészen kereszténynek tartott istenitélet is zsidóeredetü. Ők alkalmazták először a házasságtörést tagadó asszonnyal szemben.

Egyszóval népek érzelmeinek, felfogásának, tulajdonságainak megállapitása nagyon bajos vagy talán lehetetlen feladat. Mert hiszen népek tulajdonságait nem egy időpontra, hanem a történelem folyamatában kell megállapitani, ebben pedig nem mutatnak azonosságot. Innen van, hogy akik valamely népben csak hibát keresnek, ezt olyan könnyen megtalálják.

Milyen könnyü meglátni azt, hogy a zsidók hol az egyik fejedelem, hol a másik szolgálatában állottak. De milyen nehéz megvallani, hogy még alig kétszáz év előtt a legelőkelőbb nemesek is hol az egyik, hol a másik uralkodó szolgálatában álltak, hogy a legelőkelőbb mesterséget, a haza védelmét gyakorló katonák egyik fejedelemtől sokszor egyenesen ellenfelének pártjára mentek át.

S ha igaz is, hogy a zsidók nem olyan hüek fogadó hazájukhoz, mint azok, akik nemzsidók, mégis igaz az is, hogy nemzetek közt való elhelyezkedésüknek ez természetes következménye és nem külön tulajdonságuk, amellyel számolni kellene.

Meglátni mármost azt, hogy a zsidóknak mely magatartása folyik helyzetükből s melyik tulajdonságaikból, a tudományos antiszemitizmusz egész fegyvertárának tönkretételével azonos. Viszont meg kell látni azokat a ferdeségeket is, amelyek a zsidó zsidóknak elkülönzéséből származnak s amelyek üres, értelmetlen formaságokká váltak, holott a zsidók önálló népi élete korában hasznos és szép szokások vagy szertartások voltak.

Milyen ferde pl ma a zsidóknak az a szokása, hogy bizonyos emberi szükséglet után az ujjaikon keresztül vizet öntenek és hosszu imát mondanak, holott a kézmosás a lényeges és az ima csak kisérő jelenség. A zsidó szülő már négyöt éves gyermekét beleerőszakolja az egészségtelen cheder iskolába, ahol összezsufoltan ülnek és összeszoritott mellkassal egész nap hajlongva tanulnak a gyermekek. S eltiltják a gyermeket a játéktól, a levegőtől. Pedig a zsidó vallás az életöröm vallása és nem a sanyargatásé.

Mármost ki fogja megmondani, hogy azért fajult-e el a zsidó vallás igy, mert a zsidóságnak ilyen a természete vagy azért, mert a zsidóság ilyen viszonyok közé került? Hol vannak azok az okok, melyeknél fogva a mai tuberkulotikus, sérves, vézna, ludtalpu orthodox zsidóság azt állithatja, hogy ő az igazi zsidó, mig a machabeusokra emlékeztető életerős modern zsidót megtagadja?

II. fejezet. **A kétféle zsidó.**

I. *A kétféle zsidó világnézete.* Ahogyan két testvérben az életkörülmények egészen ellentétes tulajdonságokat váltanak ki, ugy a két zsidó csoport ma már sem testileg, sem lelkileg nem rokona egymásnak. E két csoport már sokkal távolabb áll egymástól, mint azt külsőleg látni lehet és még jobban el fog válni. Az összetartó kapocs eddig az összekovácsoltság volt, ma ennek az emléke.

Ha valakinek vele ellenségeskedésben élő testvére ellen azt a vádat emelik, hogy helytelenséget követett el, nem fog tudni felemelkedni az igazság magaslatára és testvérének igazságát fogja keresni, mert szivében a testvér közelebb áll hozzá, mint az idegen. A kétféle zsidóságnak a világon ez az egyik összetartó kapcsa. A másik, hogy e miatt a nemzsidó minden zsidót egyformának tekint.

Amikor a két testvér idegenektől távol van, akkor mindegyik meggyőződése érvényesül a köztük való viszonyban, de kifelé ritkán. Még az is lehet, hogy az egyik testvér gyülöli a másikat, de csak amig harmadik nem bántja.

A zsidóság két csoportja testvér csoport. Amikor az ujkor elején a Spanyolországból kiüzött szefard zsidók Törökországba vándoroltak, ott mindenütt külön zsinagógát és hitközséget alapitottak, de azért a szefard zsidók az ottani aszkenáz zsidókat megvédték az üldözés idején.

Az előkelő külsejü, tartásu, viselkedésü s arcvonásu zsidó, aki előkelően is gondolkozott, nem társalgott az aszkenáz zsidóval, de testvérének ismerte és segitette. Nemcsak előkelőségből tette ezt, hanem azért, mert minden nemzsidó népet magával szemben látott s szüksége volt az alacsony rendü és alacsony gondolkozásu aszkenázra.

Igy érzi szükségét a zsidóságát le nem

vetett zsidó ma is minden zsidónak s ebben az összetartás és megmaradás kulcsa. Valahogyan huzza visszafelé a zsidóságtól külsőleg elszakadt zsidót az, hogy ő mégsem nemzsidó.

Ez az oldala a zsidókérdésnek azonban rávilágit arra, hogy a zsidókérdés nemcsak felekezeti, hanem nemzetiségi kérdés. Nem a felekezetéhez huz a zsidó, hanem a nemzetiségéhez. Ezért támogatják a legmodernebb zsidók is a cionizmuszt.

Mégis lényeges különbség van a kétféle zsidó közt. A neológnak nevezhető zsidó csak azért támogatja az orthodox zsidó kivándorlását, hogy megszabadulva tőle, lelkének legbensőbb vágya szerint megszünjék zsidó lenni; ezzel szemben a nemzetiségét érző, azt kidomboritó zsidó akar zsidó lenni és akar zsidó maradni.

A cionizmusz tulajdonképen szintén irredentista[1]) mozgalom, csak árnyalatbeli különbségek választják el más irredentizmusztól. Az orthodox a fogadó népek közt akar zsidó maradni, a cionista saját országában. A fogadó népek szempontjából a cionizmusz az őszintébb s jogosultabb álláspont. Csakhogy sok orthodox csak azért nem irredentista, mert a zsidó vallás szerint az istennek kell a zsidó országot visszaállitania. Lelke mélyén tehát az orthodox is irredenta, csak a módban tér el a cionistától, ezért a nemzsidók szempontjából a cionista s orthodox zsidó egy kategória.

A kétféle zsidót azonban világnézete is elválasztja egymástól. Ugy, mint ahogyan a nemzsidót világnézete teszi antiszemitává. Nem a két felekezet, illetve sok zsidó felekezet

[1]) A cionizmusz ugyan hivatalos programja szerint Palestinában török alattvalókká akarja tenni a zsidókat, de a nem török államok szempontjából ez mégis irredentizmusz.

vallási tanításairól szólunk, hanem arról, ahogyan a zsidóság a nemzsidó előtt megjelenik. Ezért nem foglalkozunk a Sulchan Aruch szabályainak megtartásával és a zsidó klerikálizmusszal.

Ahogyan a nemzsidók közt, ugy a zsidók közt is a modernizmusz küzd az ósdisággal. Ahogyan ott, itt is nagyon sok árnyalata van mindkét tábornak.

A zsidó ósdiság abban nyilvánul, hogy a zsidóban az a hit él, hogy ő minden népnél különb. Az ósdiság abban nyilvánul, hogy a zsidó vélt kiválóságánál fogva a megkülönböztető hajviselet és ruha a zsidónak dicsősége és büszkesége; mig a modernség abban nyilvánul, hogy zsidó nem keresi kiválóságát hanem a népek egyenlőségét. Ezért a modern zsidó szégyelné, ha megkülönböztető ruhát kellene viselnie, mig az ósdi zsidó büszke rá.

Az ósdi zsidó ma is ghettoban akar lakni, mint ahogyan ősei akartak s ezért választottak maguknak külön helyet már a pogány Rómában s ezért ők nem is érezték ennek megszégyenitő voltát, azután, amikor a keresztény rómaiak már nem engedték meg, hogy a ghetton kivül lakjanak. Az ósdi zsidó mindig azt hallja: »Chükasz agoj!« Különb vagy másnál! Ezt mondja egy belső hang neki s ezt mondja ő fiainak.

II. *A zsidó zsidók és a keresztények hatása a nemzsidó zsidókra.* A népeknek egymást megértő s. ezért egymásba olvadó mozgalmai csak békés viszonyok közt és az ellentétek letompitása esetén lehetségesek. S az olyan korokban is, amikor a népeknek nem a zsidókkal szembeni viszonya hegyeződik ki, hanem a nemzsidó népek egymásközti viszonya, akkor is megromlik a zsidók viszonya a fogadó népekhez.

A nem egytestvér népekben bizalmatlanság

támad egymás iránt, ha másokkal összeütköznek. Ilyenkor veszi észre a fogadó, hogy az ő szomszédságában, vele együtt is él idegen. A közel rokonok fognak csak szorosan össze és az összefogottságból kinmarad az idegen. Hiába fegyverbarátság, hiába szövetség, hiába a honpolgárság. Tapasztaljuk ezt naponkint, nem szabad ez előtt a jelenség előtt szemet hunynunk.

Ennek a háboru után meg lesznek a következményei, hogyha csak a háboruval együtt a háboru lelke is el nem tünik.

Az igazság kedvéért le kell szegeznünk azt a tényt, hogy a zsidóság is másnak érzi magát, mint a háboru előtt. Sokan, akik nem voltak zsidók, csak zsidó anya szülöttei, zsidó zsidókká lettek. Mégis nagyon sokan maradtak kint Magyarországon ebből a háborus zsidónemzeti közösségből s ezek oda soha vissza nem térhetnek. Ezeknek sem gondolatvilága, sem érzelmei, sem lelke, sem szive nem zsidó. Ezek a jövendő *csak emberek* vagy *csak magyarok*. Nem zsidó, nem katolikus, nem protestáns, csak ember, csak magyar, akiknek a vallása is csak az emberiség vagy csak a magyarság lesz.

Ezeket a zsidókat az antiszemitizmusz sem sorozhatja már a zsidók közé. Elszakadtak. S ha mégis megmozdul bennük valamely gyengén rezonáló hur, mikor a zsidók összeállanak, az csak azért van, mert egyedül állani a világban, kitaszitottan vagy türten mindenki nélkül, a legkeservesebb emberi sors.

Másrészről azonban, azok az egyének s azok a népek, melyek nem régen olvadtak be más nemzetekbe, különösen, ha nem is fogadták még be őket abba a közösségbe, melyben uj testvéreket reméltek, nagyon könnyen jutnak arra a gondolatra, hogy másokhoz is csatlakozhatnak.

Az olyan beolvadtak pedig, akik kis nem-

zetekbe olvadtak, a világháboru alatt arra a gondolatra is jöhettek, hogy a kialakuló nagy nemzetekbe való beolvadás talán még nem késett el rájuk nézve. A még be nem olvadt, de beolvadásra hajlandókat a világháboru meg épen az elé a választás elé állitotta, hogy nem volna-e célszerü nagy nemzetbe olvadni. Mert a világháboru mindenki elé oda vetette azt a gondolatot, hogy megmaradhatnak-e a kis nemzetek államai?

A zsidóság, arra való tekintettel, hogy bár minden nemzet s nép befogadottja, mégis megőrizte különállását s igy bizonyos a többi nemzeteken kivül álló nemzetköziséget őrzött meg, tehát e gondolat nem volt tőle olyan idegen, mint másoktól.

Ebben a gondolat s érzésmenetben megint nagy nyomást gyakorol a nemzsidó zsidókra vagyis a zsidó anyáktól született, de zsidóságukat levetett zsidókra az a körülmény, hogy sokan a zsidók közül megőrizték nemzeti öntudatukat. Ezekben a világháboru csak a zsidók szenvedése iránti érzelmeket váltotta ki.

A fogadó nemzetekben is meg volt az az érzés, hogy a zsidók még mindig számosan kivül állanak a fogadó népeken. Ezért aztán ha egyetlen zsidó kivonta magát a katonai kötelezettség teljesitése alól, hogyha gyáva volt, hogyha a hadseregszállitás körül visszaélést követett el, ezt minden zsidóval éreztették.

A zsidók közül viszont nagyon sokan félrevezettetve némely antiszemita nyilatkozattól, különös gondot forditottak arra, hogy zsidótestvéreiken, hitsorsosaikon segitsenek s ezt nyiltan hangoztatták is. Igy pl a zsidó felekezeti egyletek számos letartóztatott zsidónak rituális élelmezéséről gondoskodtak. Nem gondoltak arra, hogy ez a nemzsidókban nem válthat ki rokonszenvet, mert a háboru alatt letartóztatottak kivétel nélkül ellenszenvesek voltak.

A zsidó összetartást is tehát inkább emelte a háboru, mint csökkentette. A zsidóságra a háboru alatt azonban még erényeik sem jelentették zsidóságuk elhomályosulását s igy a velük szembeni rokonszenv gyarapodását. Ha önfeláldozóbbak s hősiesebbek voltak, akkor kihivták az irigységet. S ez igy természetes, mert olyan általánossá lett versenyben, mint a háboru, az egymásközti verseny is feltámad. Ezért különösen jó szolgálatot nem tettek a zsidóságnak azok, kik felsorolták és összegyüjtötték az ide vágó adatokat. A másik felet szinte belekényszeritették a zsidók erényeinek kicsinylésébe.

A háboru annyiban is megnehezitette a zsidók helyzetét, hogy a nemzsidó zsidók épen attól való féltükben, hogy a háboru következtében az a kolonc, mely őket a zsidóságban visszatartja, nőni fog, hogyha még több keleti zsidó jön be Magyarországba és a zsidó zsidók számát tetemesen emeli; nem szivesen látták ugyan a beözönlést, de az álszemérem visszatartotta őket attól, hogy hangosan tiltakozzanak.

Mert más az a keleti zsidó, mint a mi zsidóink, akik csak zsidó anyától születtek. E zsidók egy részéről, a román zidókról nagyon jó jellemzést adott a »Világ« 1915 szeptember 22-iki száma, mikor igy ir róluk: ». . . ijesztő modoru és csufságu férfiui ábrázatok huzódnak ide be. (t. i. Magyarországba). Valahogy mind az a torzitás kiül a tipusokra, melyet elnyomott fajtáknak szenvedésben el kell viselniök. Örmények, lengyelzsidók, románzsidók; pogromok előre vetett véres árnyéka elől földönfutóvá lett nemzedék igyekszik menteni magának a menthetőt. Sok izzó üldöztetésben élesre köszörült elmésségük tulcsap hajótörésen, talpraáll és felülkerekedik. De arcuk, testük, orruk, ajkuk, kezük s lábuk elvesztették emberi nemességüket, a kapzsiság, a könyörtelenség, a cinizmusz, a gyávaság, az alattomosság s a szeny

hordozóivá lettek. Az elnyomott ember az emberiség salakja. Az elnyomóik tette s gazsága ezeknek a szomoru embereknek embertelensége.«

A zsidó zsidóról támadt gondolatsorban irt ez a jellemzés az első látásra is nagyon jó s bizonyos, hogy a mi zsidó zsidóinkra is épugy áll, mint a keletiekre, de kétségtelen, hogy a nemzsidó zsidóra nem. A nemzsidó zsidó és az árja közt nincs az a különbség, mely a zsidó zsidó és nemzsidó zsidó közt. Emberi ember csak az előbbi kettő. A fogadó árja demokráciája tette emberré.

Különbnek érzi magát a zsidó, mint a nemzidó, mondják sokan, akik a beolvadt zsidót is zsidónak nézik. Lehet. Mégis az a zsidó, aki megszünt zsidó zsidó lenni, azt bizonyitja, hogy ő még különb zsidó sem akar lenni, ha a fogadó nép tagja lehet.

Van aztán a két kategórián belül sok árnyalat, amelyik vagy ide, vagy oda tartozik. Ezeket itt nem osztályozzuk, mert felesleges, mivel itt csak arról van szó, hogy az egész zsidókérdés megitélése szempontjából vonjuk meg a határokat. Lejjebb a zsidók beolvadásának tárgyalásánál több kategóriáról is fogunk szólni, de ott a cél ezt indokolttá teszi.[1])

III. fejezet. **A zsidó zsidók.**

I. *Tulajdonságaik.* Miután a zsidókat két főcsoportra osztottuk s azt mondtuk, hogy a zsidóság tulajdonságai az egyikből többé-kevésbbé kivesztek, tehát figyelmünket főleg a zsidó zsidók tulajdonságaira kell forditanunk. Ezekről pedig épenugy lehet beszélni, mint ahogyan beszélünk magyarok tulajdonságáról,

[1]) Lásd lejjebb a VI-ik könyv II. fej. II. szakaszát.

mágnásokéról, diákokéról, katonatisztekéről, kereskedőkéről, iparosokéról, mint ahogyan beszélünk korok jellemző tulajdonságairól, stb. A nemzsidó zsidók a zsidó tulajdonságokat vagy nem mutatják már, vagy pedig sokkal halványabban.

Az emberek tulajdonságait viselkedésükből állapitjuk meg. Azzal mégis, hogy bizonyos emberek azonos viselkedését megállapitottuk, még nem állapitottuk meg fajuk azonosságát. Mert az embercsoportok bizonyos irányban való fejlődését nemcsak fajiságuk, hanem szokás, kényszer, azonos életkörülmények, stb. is megállapitják.

Ilyenképen a zsidók azonos tulajdonságainak bizonyitottsága nem jelenti a zsidó faj tisztaságát s igy azt sem, hogy a zsidó tulajdonságok a zsidó faj tulajdonságai. Vitatható ugyanis, hogy más faj hasonló életkörülmények közt hasonló tulajdonságuvá fejlődött volna. Ez azért lényeges kérdés, mert különben pl az örökbéke érdekében a harcias népeket el kellene pusztitani.

Távol áll tőlünk, hogy a zsidó tulajdonságok létét tagadjuk. Vannak ugyanis olyan tulajdonságok, melyeket ilyeneknek nevezhetünk, de nem azért, mert mindig is zsidó tulajdonságok voltak, hanem azért, mert ma az idegen népek közt lakó, de zsidóságukat és a zsidó foglalkozást megőrzött zsidók nagy tömegénél ezeket a tulajdonságokat feltalálhatni.

Azok, akik összeállitják a zsidó tulajdonságokat, rendszerint a következőket emelik ki, mint a leginkább jellegzeteseket: a) a kereskedelmi szellem; b) pénzsóvárság; c) ravaszság; d) éles ész; e) önérdek; f) a gyengével szembeni kiméletlenség; g) dolgozni és élvezni tudás; h) céltudatosság; i) mozgékonyság; j) fáradhatatlanság; k) alkalmazkodás; l) józanság; m) a képesség, hogy annak a földnek a gyü-

mölcsét tudja leszedni, melyet nem ő mivelt; n) az őt üldöző és lenéző tökfilkót rá tudja venni, hogy az az ő érdekében dolgozzék stb.

E tulajdonságok mind olyanok, melyek azt mutatják, hogy a zsidók kétezer éves kötelező népoktatása megteremtette gyümölcseit részükre és a zsidók minden népnél ügyesebbek, élelmesebbek, hogy eszük csiszoltságánál fogva meg tudtak állani kétezer évig az üldözéstől vissza nem rettenő idegenek közt. Hogy ez alatt olyan tulajdonságoknak is ki kellett bennük fejlődni, melyek az üldözés elől való kibujást tették lehetővé, az természetes s igy az alkalmazkodás és az erősebb előtt való meghajlás nem vethető szemükre.

Különben is az uralkodás feltétele, hogy a másik meghajoljon, hogy felfelé alázatos legyen. S nincs a világnak az a szolgája, aki nem volna gőgös a még lejjebb állókkal és nem iparkodnék urát kijátszani. Ha egy egész nemzetet igáznak le, akkor ennek minden tagja a leigázó minden tagjával szemben a kijátszásban keresi a maga kárpótlását. A szétszóratásra kárhoztatott zsidó pedig üldözött volt, mert idegen volt. Nagyobb értelmisége megakadályozta a fogadó népek közé olvadását. Az üldözés oka viszont a zsidók elzárkózása és be nem olvadása volt, de társadalmi törvénynek látszik, hogy azok a népek, amelyek szétszóratás dacára összeköttetésüket fentartják, sohasem olvadnak kisebb müveltségü népekbe. Mint a szászok nálunk, a németek Oroszországban.

A társadalom alapja a magántulajdon. A zsidók törekvése arra irányul, hogy tulajdont szerezzenek, de erre irányul a nemzsidóké is. A zsidók azonban könnyebben s ügyesebben tudnak szerezni. Ez a nemzsidóban irigységet vált ki s elfelejtve azt, hogy a társadalom berendezése mindenkitől követeli, hogy tulajdont szerezzen, megvádolja azt, aki jobban ért hozzá.

Sombart a zsidóknak ezt a tulajdonságát kapitalisztikus szellemnek nevezi és egész könyvet szentel annak a bebizonyitására, hogy a zsidóság a kapitalizmusz hordozója. Azt mondja, hogy a zsidó vitte bele a gazdasági életbe azt a regardnélküliséget, ami a mai gazdasági életet jellemzi. Az előző könyvben már rámutattunk mi is erre a fejlődésre. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a regardnélküliség az elnyomottnak a harcmodora volt az elnyomóval szemben, akit az elnyomók sem méltattak arra, hogy a lovagiasság szabályai szerint vivtak volna vele. Ha megtürték a zsidókat maguk közt, akkor másképen kellett volna velük bánni.

Az elnyomatásra kell visszavezetni azt is, hogy a zsidók egymással szemben nem kegyetlenek s egymást kizsákmányolás esetén is támogatják gazdasági téren. Erre kell visszavezetni azt is, hogy sok olyan foglalkozásra adják magukat, melyet nem tart a fogadó nép tisztességesnek. Mi tartotta volna a zsidókat távol az ilyen foglalkozásoktól, mikor akármilyen foglalkozás mellett is a megvetett zsidók voltak?

Önmagukba kellett nézniök s ott keresni a minden embernek kedves megtiszteltetést. Ezt tudósaik és tudományuk tiszteletében találták meg. Régi nemességük emléke ugyan nem veszett el, de azért nem jelentett soha annyit, mint azoknál a népeknél, ahol előnyöket élveztek. A zsidóságot a fogadó népek fölé nagyobb ismereteik s müveltségük emelte, természetes tehát, hogy a müveltség ápolóit nagy tiszteletben tartották. A kemény öklü népek közt a zsidókat az eszük védte és tartotta meg, tehát az észt tisztelték.

Igy aztán nem csodálni való, hogy Lengyelországban, ahol a zsidó szervezet a Németországból való kiüzetés után (XV-ik század) a legelevenebben élt, a Talmudisták álltak a zsidók közt a legnagyobb tiszteletben s a XVI-ik

század óta itt az volt minden zsidó legnagyobb ambiciója, hogy minél alaposabban ismerje a Talmudot. Aki maga nem ért el magas fokot a Talmud-tudományban, az fiát tanittatta rá s akinek csak leánya volt, az mindenképen arra törekedett, hogy vőül olyant kapjon, aki e téren kivált.

E zsidóknak tudománya azonban tulajdonképen agytornánál egyéb nem volt. Elménckedés, csavarás, furfang, agyafurt fejtegető müvészet, mondja Graetz.[1]) Az itteni zsidóból ezért kiveszett a becsületesség s jogérzés épugy, mint az egyszerüség és igazságszeretet.[2]) »A csőcselék magáévá tette a főiskolák e körmönfont szellemét és a kevésbbé furfangosak kihasználására használták fel. Az embereknek kedvük telt abban, ha rászedhettek valakit és diadalmas örömet éreztek, ha tuljártak mások eszén. Elmés fajrokonaikkal szemben nem élhettek a ravaszság fegyvereivel, annál jobban érezte kárát a talmudi szellem fölényének a keresztény lakosságnak az a része, mely a zsidókkal érintkezett.«[3])

A zsidók tehetség dolgában ma is fölényben vannak s Leroy Beaulieu irja, hogy német tanitók mondták neki, hogy a német gyermekek nem birják az iskolában a zsidó gyerekekkel a versenyt. Innen van az, hogy pl Disraeli szerint bárhova megy ma valaki a világon, mindenütt zsidókra fog lelni a vezető állásokban. Innen van az, hogy mint John Foster Fraser: The Conquering Jew cimü 1915-ben megjelent munkában leirja: a zsidóknak olyan rendkivüli a befolyása az egész világon. Innen van, hogy mint Leroy Beaulieu mondja, aránylag háromszor-négyszer annyi kiváló embert adnak az

1) A zsidók története: VI. k. 458. l.
2) u. o. 459. l.
3) u. o. 459. l.

emberiségnek. Innen van, hogy a pénznek a világon a zsidók az urai. Frankfurttól, Londonon át Páris s New-Yorkba, innen vissza Berlinbe a zsidó Rotschildok, Bleichröderek, Mendelsohnok, Montagok, Sassoonok, Sternek, Camondok, Fouldok, Perierek, Bischoffsheimek, Gunzbergek, Kuhnok, Loebek, Seligmanok, Lazarok stb, akik pénzügyletekkel világra kiterjedő ügyletekben foglalkoznak, zsidók.

Csodálkozhatni-e azon, hogyha a pénzvilágban kitünt zsidók mindenütt másutt is kitünnek és vezető szerepre jutnak politikában, müvészetben, irodalomban, tudományban is? Különösen a tudomány némely ágaiban ez a vezetés nem is jelent ugrást, mert amikor nyugat felé kezdtek vándorolni, akkor a természettudományokban a fogadó népek mesterei voltak.

Ha mind ez igaz is, mégis tulzás Graetz nagy munkájában olvasható következő zsidódicséret: »Két teremtő nép volt annak a nemes erkölcsiségnek a megalapitója, mely az embert ősállapotának barbárságából és vadságából kiragadta: *a hellén és a zsidó* ... Vegyétek el a jelenkor román, szláv és germán népeitől az Oceánon innen és tul mindazt, amit ők a hellén és zsidó néptől kaptak és bizony sok mindennek lesz hijával ...«

II. Az összetartás és a kereskedelem. A zsidóság helyzeténél fogva különös tulajdonságokat fejlesztett. Amig egyrészt ragaszkodott zsidó testvéreihez, amig segitette őket, addig még legszegényebb testvére tájékozatlanságának kihasználásától sem riadt vissza. Amig a zsidók családi élete keleti maradt a legujabb időig, mely a nőt elnyomatásban tartotta, addig e mellett a nőnek piperére és fényüzésre vonatkozó kivánságait soha meg nem tagadta. Amig gyermekeinek nevelését mindig rábizta a zsidó iskolára és nem fájt neki azok piszkossága, mégis

egyedül a családjához ragaszkodott a zsidó és nem a feleségéhez, aki csak eszköze volt vágyai nemi része kielégitésének és gyermekeinek anyja. De gyermekeiben nem más s uj embert, hanem csak saját magát látta a zsidó apa s innen gyermekeinek imádata.

A zsidó közösséghez való ragaszkodása mellett minden zsidó individualista. Ezért egoista, nem tud az eszmében felolvadni s érte áldozatot hozni. Az eszmék hirdetőitől sem képes az eszméket elválasztani s mint ahogyan saját nagyjai előtt, ugy az ő maga nagysága előtt is térdet hajt. Elsősorban magában keresi az érvényesülésre vezető eszközöket és a zsidó nemzetközi szervezethez csak azért ragaszkodik, hogy ez neki üzleti összeköttetései keresésében és üldöztetés esetén segitségére legyen. A zsidó tehát az első, aki nemzetközileg szervezkedik.

Ez a szervezkedése megint csak szélesbiti látkörét és ezzel emeli a versenyben az ő győzelmének kilátásait. Igy maradt meg benne mai napig a nemzetközi szervezetek iránti előszeretet, ami azt a téves hitet ébresztette az antiszemitákban, hogy a zsidók nemzetköziek és saját nemzetiségüket könnyen levetik. Mintha a kétezer éves szétszóratás dacára való fenmaradás nem volna ennek eleven cáfolata.

Az üldöztetésnek következménye azonban, hogy a humánus intézmények jelentőségét jobban meglátja, mint a nemzsidó, akinek sokkal több támasza van, mint a zsidónak. De a humánus intézményeknek sem kezelésében, sem alapitásában nem okvetlenül vezetik humánus célok, hanem külső disz és a hivek összetartása. A sok alkalmazott pedig arra való, hogy a vezetőknek a politikai befolyása emelkedjék.

A zsidók még ma is annyira összetartanak, hogy egyes orthodox hitközség elnökének, vagy rabbijának nagyobb hatalma van a hitközség tagjai felett, mint a katonai parancsnoknak ka-

tonái felett. Amikor 1913-ban, juliusban betiltották a chéder iskolákat egészségtelen voltuk miatt, a Világ augusztus 2-iki száma irt ezekről a zsidókról. Elmondja, hogy a rabbinak nem engedelmeskedőt árulónak tekintik a többiek »leköpik, kiközösitik maguk közül, mint az ősi hit árulóját, tulajdon testvéreinek megtagadóját. A rabbi tekintélye vigyáz a kóser koszt szabályainak betartására. Vigyáz az öltözékre, az imádság és mosakodás szigoru betartására, a szombati munkaszünetre, mely annyira megy, hogy egy gyufaskatulyát sem szabad a zsidónak magánál hordania.«

»Hozták magukkal — irta a Világ — a keleti népek vallásos fanatizmuszát, a rabbi iránt való korlátlan tiszteletet, a megvetést és gyülöletet minden iránt, ami az ő világnézetükkel, az ő vallásos meggyőződésükkel ellenkezik, hozták a gyülöletet és megvetést elsősorban azok ellen a zsidók ellen, akiket renegátoknak tartanak.«

Ugyanezek a zsidók, akik a renegátokat gyülölni látszanak, mégis rákényszeritik rokonságukat és azonosságukat a már nemzsidó zsidókra, mert ez rájuk nézve előnyös. Kitalálnak valami formulát, amivel másokat meggyőzhetnek, hogy azok, akiket ők kitagadnak, mégis zsidók. Mert az a fő, hogy minél furfangosabb formulával saját igazságukat is megsérthessék. Isten, aki erkölcseik főforrásának látszik, valami formulával épenugy félrevezethető, mint embertársaik. Különben sem az igazságnak, hanem a bosszunak istene.

A bosszu nagyon hamar feltámad minden zsidóban. Mutatja ezt saját történetük, mert egy nép részéről sem lehet annyi kifakadást olvasni ellenségei ellen, mint a zsidók könyveiben és irásaiban.

A kiméletlenség és gyülölet különben sincsenek távol egymástól. Már pedig kétségtelen,

hogy a kereskedő foglalkozása kiváltja a kíméletlenséget, mert ő abból él, hogy a fogyasztó nem tudja közvetlenül a termelőtől megvenni az árut. Minél tájékozatlanabb a vevő és az a termelő, aki neki eladott, annál jobban keres. Keresetének az a kíméletlenség az alapja, melylyel kihasználja mindkettőt. A kíméletlenség nagyon régi vád a zsidók ellen, de minden más kereskedővel szemben is érvényesithető.

Kiméletlenség az is, hogy azokat a foglalkozási ágakat keresik, melyek nem fárasztóak. Persze ez az érzés természetes mindazok részéről, akik fáradságukat magasabb müveltségüknél fogva többre értékelik. Kiméletlenségnek tünt, hogy a háboru alatt az irodai munkára sokakat alkalmaztak, amiből azt következtették, hogy magasabb müveltségükkel ebben az esetben a harcoló nemzettel való összetartás kisebb érzése párosult. Rosszul hatott továbbá, hogy a zsidók közül kevesebb alkalmas katonának.

A zsidó, mint árusitókereskedő mindig kevés gondot forditott testének edzésére és erősitésére. A zsidó kereskedő ugyanis nem volt szállitó, mint az angol, akinek nagy fáradtsággal kell az árut az egyik helyről a másikra vinni, hanem kereskedő, aki árulja az árut. A zsidó megfogadja a Talmud tanácsát, mely azt mondja: »Addig add el az árut, mig a por még a sarudon van, mely ott ragadt rá, hol az árut vetted.« Az angol kereskedő ezzel szemben fuvarozó, neki tehát kell a testi erő, de az elárusitó kereskedőnek nem.

A zsidó árusitókereskedő, aki még istenével is az adok-veszek alapján áll. A fogadónépek magasabb erkölcsi közösségéből kizártan élt és ezért anyagias gondolkozásuvá kellett lennie. Amikor mind több zsidó csak kereskedő lett, rányomták gondolkozásuk bélyegét a többi zsidókra, akik a többi foglalkozásokból a

középkor folyamán mind a kereskedői pályára szorultak. E gondolkozás egy pár generáción keresztül sajátja marad azoknak, akik most a demokratikus fejlődés eredményeképen megnyilt más pályákra lépnek s ezzel az általános zsidógyülöletet, mely abból táplálkozik, hogy egyedül a haszonkeresés a zsidó tulajdonsága, tartják ébren.

A zsidók mindig kereskedők maradnak, mondják az antiszemiták. Ez annyiban igaz, hogy gyors sikerre törekszenek. Pedig nemcsak a zsidó marad kereskedő, hanem minden más is, hogyha századokon keresztül az volt, illetve mindenki, aki kereskedői környezetben nevelkedett. Ezért mondja Heine, hogy a zsidók nem tudnak az általános ember magasságáig felemelkedni.

Az emberi általános eszmék magasságában tanulja meg csak az ember, hogy meghalni is lehet boldogság, nemcsak élni. De a zsidókból még mindig kiált az alacsonyabb rendü ember aggodalma: Nem akarok meghalni! Bródy Sándor Lyon Leájában a zsidó hitközség küldöttségének és a rabbi meggyalázás előtt álló leányának nincs más érve csak ez az egy: Élni akarok!

Pedig a zsidók élete, egészségben fogyatékos testükkel nem tökéletes. Minden gondjuk csak az, hogy szellemüket képezzék. Ennek előnye a békében a könyebb érvényesülés, a háboru alatt pedig, hogy életük nagyobb biztonságban van. Mégis egészen bizonyos, hogy még ennél a céltudatos népnél sem tudatos ez az eljárás. A nemzsidók azonban igazságtalannak érzik, mert abból, hogy testüket harcképességre nevelték, hátrányuk volt békében és hátrányuk a háboruban.

Az emberiség nagy érdekei szempontjából azonban nem lehet a zsidók magasabb szellemi képességeit igy elbirálni. A zsidók Ame-

rika hasznositása körül a legkorábbi időtől kezdve sokat dolgoztak. Ők vezették be Amerikába a cukorgyártást s ők szervezték a dohányültetvényeket. Ahol hasznot lehet valahonnan kivenni, ott ők ott vannak. Ez azonban nemcsak az illető egyénre nézve lehet hasznos, hanem sok esetben a közre is.

Épigy hasznos az egész emberiségre nézve a zsidóknak az a tulajdonsága, hogy pihenés alatt egyedül képzeletével foglalkozik és nincs szüksége arra, hogy szeszes itallal teremtsen magának álomvilágot. A zsidó példa nagyon sok helyen a müveltség magasabb fokán azt eredményezte, hogy a szeszes italok élvezete csökkent.

Az antiszemiták a nyerészkedést, kíméletlenséget, kizsákmányolást tekintik a zsidók fősajátosságainak, melyek kiirthatatlanul élnek a zsidókban. Ezért aztán azon a véleményen vannak, hogy ezeket a sajátosságokat nem a gazdasági élet nyomta rá a zsidókra, hanem a zsidók a gazdasági életre. Ez a felfogás az alapja Werner Sombart könyvének is, melyben a zsidókról és a gazdasági életről beszél.

Elfelejti, hogy a zsidók nemzetközi szervezete a nagyban termelő gyárak piacainak kedvezett, mig a nemzsidók kis nemzetekre és kis országokra való szakadozottsága a céhrendszernek. Amikor a gyár legyőzte a mestert, akkor a zsidók nagy előnyökhöz jutván csakhamar vezető helyzetbe jutottak a gazdasági életben, de ez az előzmények természetes következménye és nem zsidó kigondolás volt.

A magántulajdon mellett a termelés csak anarchikus lehet. Mikor a mester termelését a sokat és raktárra dolgozó gyár váltotta fel, mely anyagát és piacát egyaránt az egész világon kereste, nem lehetett jobb utmutatója, mint a zsidók, akik minden nemzetek közt éltek.

A kapitalisztikus termelési rendben a termelő számító géppé lesz s a számitás volt

egyik főereje a zsidóknak századok óta. Még szórakozásul is csak számitást igénylő játékokban találták örömüket. A Talmud maga semmi más, mint csupa számitásra, agytornára ingerlő példa.

A számitó kereskedő azonban természetesen arra törekszik, hogy minél nagyobb nyereséget érjen el. Minden elhomályosul körülötte és csak a haszon, a pénz van állandóan előtte. Célja nem is lehet más, mert más csinálja azt, amit ő árul és más veszi meg azért, hogy élvezze. Ezért a kereskedő mindkét irányban előzékeny, sőt alázatossá lesz. Nem a zsidó, hanem a kereskedő a méltóság nélküli. Ő mindenkinek vásárlása és a tőle elért haszon arányában ad tiszteletet, tehát azt hiszi, hogy a maga részére is csak pénz kell, hogy tisztelete is legyen.

Ezért lett a csak kereskedő zsidó nép egyetlen céljává a pénzszerzés és sokan közülök nemzeti büszkeségként emlegetik, hogy a zsidók tudnak pénzt szerezni. Ezért nevezik zsidó fejünek az olyant, aki tud szerezni. Pedig mi sem érthetőbb, minthogy a nemzsidók létesitette mai társadalmi rendben, amely magántulajdonon épül a zsidó és a nemzsidó minden áron szerezni akar. Azok, akiknek más társadalmi örömük és lehetőségük is van azonban, kisebb erőfeszitéssel mennek bele a küzdelembe. Különben is a zsidó nemkereskedő kereskedő szülői- s testvéreitől ebben a tekintetben többet tanulhat.[1]) S ezeknél azt látja, hogy a gazdagság és tisztesség azonos fogalmak.

III. *A zsidó zsidó ideál.* Felvetődik a kérdés, hogy az azonos foglalkozás, egyforma tár-

[1]) Lazare: L'antisemitisme, son histoire et ses causes (Paris 1894) 285,294, 299 s köv. l. társadalmi s vallási okokra vezeti vissza a zsidó tulajdonságokat.

sadalmi viszonyok és kultura nem nagyobb összetartó kapocs-e, mint a fajiság. Vajjon az a kulturközösség, melynek eddig a vallás volt a kifejezője nem hathat-e olyan mértékben, hogy valamely nép gondolatvilága nagyjában egyformává lesz. Áll ez különösen az olyan korra nézve, amikor még a vallás a nép egész idealizmusának foglalata.

Amikor tehát a vallásnak és valamely nép gondolkozásmódjának irányát kutatjuk, akkor nem szabad abból kiindulnunk, hogy a vallás önállóan befolyásolja a nép gondolkozásmódját, hanem a vallást csak mint a nép gondolatvilága egyik részét tekinthetjük. Sombart ezzel ellentétben a vallást önálló gondolkozást irányitó tényezőként fogja fel és nem veszi észre, hogy a müveltség bármelyik fokán a vallás a nép idealizmusának foglalata.

A zsidó vallásnak különös jellegét nem szabad e megállapitás után sem szem elől tévesztenünk. A zsidó vallás ugyanis nem hit, hanem erkölcsi, sőt jogi szabályok foglalata; nem hit, hanem a zsidónak az istenhez való viszonyát megállapitó szabályösszesség. Az istennek, mivel ő a legnagyobb hatalom, mindenki bizonyos szolgáltatással tartozik; amit, vagy az istennek vagy ellene tesz a zsidó, azt Werner Sombart szerint (aki pedig maga is zsidó), elkönyvelik az isten könyvelési osztályában s végül megcsinálják a mérleget.

A zsidó vallásnak alapja állitólag az a felfogás, hogy a jót is a földön kell végrehajtani, tehát a legtöbb jót az teheti, akinek legtöbb eszköze van rá, ez az eszköz a vagyon. Az isten tehát azt, aki jót tesz, segiti üzleti ügyeiben, hogy meghálálja a jó tettet. Ezek az elvek világnézeti elveké is lettek, mert a zsidóknak a diaszpórában nem volt semmi másuk, mint ami vagyont szereztek.

A vagyonszerzés irányitotta a világi hata-

lomhoz való viszonyukat is, illetve a világi hatalomról való gondolataikat is. Ezek a gondolatok az alkalmazkodás érzéséből fakadtak. Eminenter zsidógondolat az az uj testamentumban is feltalálható elv: Add meg a császárnak, ami a császáré — és ez a szellem tette lehetővé, hogy a keresztény vallás államvallássá lett a pogány intézmények fentartotta római birodalomban.

A zsidók az idegen népek közt megadták a császárnak, ami a császáré, mintahogy az istennek is megadták, mert ez őket megvédte.

Azért kell ezt az elvet zsidó elvnek neveznünk, mivel a zsidók kétezer év óta idegen államokban élve e szerint az elv szerint éltek. Ez az elv belegyökerezett a zsidóságba és mint tudat alatti vezetőgondolat élt bennük.

Hogyha valaki ezzel szemben arra hivatkoznék, hogy a zsidóság forradalmi elem volt, mert szétbontotta a termelési rendet, ugy ezzel nem cáfolja meg a tételt, mert a zsidóság forradalmisága a gazdasági téren maradt. Nem találni őket sem a maguk, sem az összesség jogaiért küzdő forradalmak résztvevői közt. A zsidóság nem politikai forradalmár elem.

Az orosz példára való hivatkozás sem gyengiti meg ezt a tételt, mert Oroszországban még mindig a foglalkozások szabadságáért is folyik a harc. A jelenre való hivatkozás sem cáfolat, mert ennek okai különlegesek.

A zsidóság két évezreden keresztül ugy látta, hogy fenmaradásának az a feltétele, hogy a hatalmasokkal jó viszonyban legyen és anyagilag gyarapodjék; tehát az egész világ és minden társadalmi osztály boldogulása szempontjából is ebben látta a megoldást. Nem a politikai hatalom segitségével a gazdasági boldogulás felé, hanem a gazdasági boldogulás után a politikai jogokhoz! Ez volt a jelszava.

Ez a gondolat a Marxé is, amelyet részben

ő, részben mások, még azzal a magyarázattal erősitettek meg, hogy nem is kell semmit se tenni, mert a fejlődés ugyis meghoz mindent. Ez az elv a gazdasági predesztinációhoz vezetett, pedig a munkásság ezt a gondolatot nem fogadta el, hanem állandóan aktiv volt és vezetőitől is ezt követelte.

Ez az aktivitás azonban ellentétes a zsidóságnak lelkével megegyező gazdasági predesztinációval és a Messiás hittel. A zsidóság élettapasztalata szerint elegendő a gazdasági boldogulást keresni, a jó világot meghozza a Messiás. Áldozatokat hozni, meghalni eszméiért azért felesleges, mert a Messiás eljövetele előtt ugy sem lehet semmi jobban. Ezért nem mártir természet a zsidó. A mártir alatt azt értve, aki eszméinek érvényre juttatásáért áldozatot hoz, akit eszméinek megvalósitása céljából szükséges cselekedettől halálfenyegetés sem riaszt el, aki nemcsak hallgat, hanem halálfélelmet nem ismerve cselekszik. Nem mártir tehát, aki csak tür, aki csak szenved. A türelem és szenvedés nem teszi a mártirt, hanem a cselekvés és az emiatti halál.

Az európai szocialista mozgalom annyiban mutat azonos alapgondolatot, mint a zsidó, hogy elsősorban a gazdasági előnyök kiküzdését tartotta szem előtt és egyáltalában nem volt forradalmi. Amit a munkásmozgalmak forradalomként tüntettek fel, az evolucio volt, amint evolucio az a végső összeomlás, amit, mint a zsidók a Messiást, várnak. Ezt a várakozást és meggyőződést gazdasági messzianizmusnak lehetne nevezni. S ebben van a hasonlóság, amivel egyáltalában nem akarjuk érinteni a marxizmusz alaptételeit.

Marxra azonban más körülmények hathattak, amikor a maga tételét formulázta. A zsidók történetükből azt tanulták, hogy nem szükséges, hogy valaki nemzete, népe szabadsága érdeké-

ben dolgozzék. Csak a maga jóléte érdekében dolgozzék s minden jóra fordul a nép sorsában is. A zsidók sohasem lázadtak fel és sohasem követelték a fogadó népektől, hogy ezek szabadságot adjanak nekik, hanem minden zsidó külön, csak arra törekedett, hogy gazdagságot szerezzen.

Ebben a küzdelemben mindegyik kihasználta zsidóságát és a zsidók nemzetközi szervezetét, de csak saját egyéni előnyei biztositására. Természetes, hogy Marxban, aki zsidó szülők szülöttje és neveltje, feltámadt az a gondolat, hogy végül a munkásságra nézve is be fog következni a jobb idő, csak arra kell törekednie minden munkásnak, a nemzetközi szervezkedés kiépitése és bérharcok által, hogy minél nagyobb anyagi előnyökhöz jusson.

Minden kereskedőben a közvetlen haszon, a közvetlen előny megszerzésének vágya lebeg. A kereskedő nép tehát olyanra nem vállalkozik, ami nem ad közvetlen hasznot. A tisztán szellemi mozgalmakból, az egyéntől áldozatokat követelő mozgalomból tehát a zsidók kimaradnak. Nem is lesznek vértanuk ennek folytán, mert vértanu csak az lehet, aki munkájának gyümölcsét nem akarja maga szedni.

A gazdasági gondolkozás sok zsidóban benne van s bármennyire szorosan csatlakozzék is a zsidó a forradalmi mozgalmakhoz, mégis azt látjuk, hogy forradalmi tetteket csak nagyon kivételesen visz végbe. Azt is látjuk, hogy a forradalmi *tetteket* követelő mozgalmakban (anarchizmusz) aránytalanul kisebb számban vannak benne, mint pl a szocialista táborban, mely a marxi alapon állva, ellenzi a forradalmak szitását.

Az egyéni előnyöket kereső zsidó utóda lett a mai zsidó törtető, aki nem ismer mást, mint a saját érvényesülését. A marxi fenti gondolat és a zsidó törtető az egyén szempontjá-

ból ugyanegy elv alapján állanak. Épugy, mint ahogyan a bálványimádástól félő palesztinai ős zsidó és a fogadó népek közt bujkáló képzőművészet nélküli zsidó egy s ugyanaz. Az első is tiltotta a faragott képek használatát, a másik is. De hiába tiltotta volna az ős vallás, hogy ha a zsidóknak nem kellett volna aggódniok a fogadó népek közt, bizony feldiszitették volna templomaikat és temetőiket és egész müvészi kulturájuk nem elégedett volna meg a versekkel és egy kis zenével!

Ezért maradt meg a vallásos zsidó amellett, hogy csak egy temploma lehet Jeruzsálemben, a többi templom csak iskola. Az egy templom, mint Prestel Jakab a templom épitésének történetéről irt munkájában kifejtette, konkretizálása a nemzeti egység absztrakciójának. Csak Palesztinában van a zsidó egység szimboluma s ezt nem lehet szétrombolni, mert ez is maga a föld s nem valamely emberi épitmény.

Ez a gondolat is a zsidó nemzet egységét szimbolizálja, mint ahogyan nemzeti az istenük és az a hitük, hogy ők a kiválasztott nép. Különösen az utóbbi hit olyan erősen él még sok már-már beolvadt zsidóban is, hogy minden emberi ideált a zsidóságnak tulajdonit. Igy vannak az antiszemitákon kivül zsidók is, akik azt vallják, hogy a kommunista eszme zsidó gondolat, amely a zsidó prófétáknak abban a követelésében, hogy a földet bizonyos időközökben ujra kell felosztani, már benne volt.

Felületes szemléletre hihetőnek is látszik ez az állitás. Mégis arra való tekintettel, hogy ezt az ujraosztást követelték, épen nem bizonyitja azt, hogy közös tulajdonban volt a föld, hanem ellenkezőleg azt, hogy nem.

Épenigy nem szabad a maguk kiválósága tekintetében elfogult zsidókat arra a térre követnünk, hogy azért, mert a próféták tanitásaiból a kereszténység nőtt ki, ők a legegyeteme-

sebb nép. Hanem ellenkezőleg azért, mert nem ők lettek a keresztények, hanem más népek azt kell látnunk, hogy az egyetemesség ideálja épen bennük élt legkevésbbé.

Ha ilyen szemmel nézzük a zsidók ideáljait, akkor kellő mértékére szállithatjuk le azokat a véleményeket, amelyek Jézus kommunizmuszát és Marxét ugyanegy forrásból fakadónak hiszik, akik Jézusban csak a zsidó próféták utódát és Marxban a zsidó Jézus folytatását látják.

Visszatérve a zsidók földosztására és feltéve, hogy ez a próféták valamelyikének hatalma folytán meg is valósult egyszer, mit bizonyit ez? Nem épen az ellenkezőjét annak, amit közösségnek nevezünk?!

Ott, ahol közös a föld, ott nem kell és nem lehet ujra osztani. A zsidóknál tehát a föld is a legrésibb idők óta egyéni tulajdonban volt és amikor orvoslást kerestek az e miatt keletkezett szegénység ellen, akkor megint csak egyéni tulajdont követeltek. Evvel szemben azonban rá lehet mutatni arra, hogy ugy a kezdetleges, mint a fejlődöttebb népeknél meg volt a földközösségnek valamely formája. Rómában az ager publicus, a szlávoknál és germánoknál a közös határ, a házközösség intézménye, a mir stb. Vagyis a kommunista eszme testet öltött intézményekben. Ezzel szemben a zsidóknak az a büszkesége, hogy az ő prófétáik követelték, üressé kell hogy váljék, annál inkább, mivel a zsidók a multban és ma is a kommunizmusnak tetteikben a leghatározottabb ellenesei voltak.

A zsidók kétezer év óta majdnem kizárólag csak ingó dolgok felett szerezhetnek tulajdonjogot. Az ingó dolgok pedig sokkal egyénibb tulajdona a tulajdonosnak, mint az ingatlan, akkor is, hogyha az ingatlan is egyéni tulajdonban áll; de még sokkal inkább akkor, hogyha az ingatlanra vonatkozó tulajdonjogot tételes törvények közössé teszik.

Már most az egyéni tulajdonjogon kétezer év óta nevelkedett zsidóság természetesen nem lesz kommunistává. De mégis ott vannak a zsidók a szocialista táborban! Ott vannak, de távolról sem olyan sokan, mint azt a zsidó vezetők számából következtetni lehetne. És az a körülmény, hogy ott vannak még abban is leli magyarázatát, hogy a legközelebbi multig a zsidóságnak gazdasági előnyökért kellett küzdenie. De abban is leli magyarázatát, hogy a proletariátus nemzsidó részének szervezeteiben a vezető szerepeket könnyü megszerezni és ezzel a jobb individuális életet biztositani.

Ha a zsidóságban és azokban a zsidók ban is, akik a kommunizmuszt követelő moz galmakban részt vesznek, a kommunista ideá olyan erős volna, mint ahogyan lennie kellenel hogy ha ez évezredes zsidó gondolat volna,, akkor a zsidóknak a tömeg közösségében annál inkább el kellene tünnie, mert épen ők hirdetik, hogy a kommunizmuszt és más társadalmi átalakulásokat ugy sem lehet hirtelen megvalósitani. Ők nem tünnek el, ők nem oszlanak el a tömegben, ők nem végzik az aprólékos munkát és nem hoznak minden nap áldozatot a tömeg érvényesülésének, mert él bennük a hit, hogy ők a választottak, akiknek a többieket vezetniök kell.

Az ebből a hitből származó önbizalom emeli fel őket és ad nekik bátorságot arra, hogy akármibe belefogjanak. Amint a gazdasági életben ellenük emelt azok a panaszok, hogy kontárkodnak, nemcsak a céhmesterek elfogult vádjai voltak, hanem alapos vélemények. Igy a zsidók tettei bizonyitják azt, hogy szellemük nem az egyént a közösségnek feláldozó és abban feloldó, hanem az egyént előtérbe toló. Szellemük nem az általános közösséget, hanem az egyént magasra tartó s igy nem szociálista, nem kommunista nem forra-

dalmi, nem hivő, hanem aszociális, individualista és egocentrikus.

Le kell azonban szögeznünk azt a tényt, hogy ennek a gondolkozásmódnak forrása a zsidóság évezredes helyzete[1]) s meg kell állapitanunk azt a tényt is, hogy valamely egyén politikai elhelyezkedése és világnézete nem mindig födik egymást.

IV. Fejezet. **A zsidó psyche.**

I. *Az ős zsidó tulajdonságok.* A természettudomány, mint lejebb látni fogjuk nem tudja bizonyitani, hogy a zsidó faj. Meg kell tehát vizsgálnunk azt, hogy a psychológia nem tudja-e. Nem lehet-e arra az álláspontra helyezkedni, hogy testileg ugyan nem faj a zsidóság, de szellemileg az? Természetes, hogy a zsidóságot eleve nem tekintjük itt sem egységnek, mert akkor az antiszemitizmusz hibájába esnénk, mely a nemzsidó zsidók meg a zsidó zsidók tulajdonságait egyaránt az összes zsidók tulajdonságainak tekinti.

A zsidó psyche vizsgálatának kérdése kényesebb, mint a faji jellegnek a testben való vizsgálata. Olyan sokszor fogtak rá a zsidókra bizonyos rossz tulajdonságokat, hogy nem csoda, hogyha a zsidóság minden kisérletet bizalmatlanul fogad, melynek célja lelki sajátságait megállapitani. A zsidó tulzók egyszerüen tagadják ennélfogva, hogy volnának különleges zsidó lelki tulajdonságok. Ügyelni is kell ezzel a megállapitással, mert ha vannak mégis olyan tipusok, melyek külsejük szerint okvetlen a zsidók közé sorozandók, akkor a megállapitandó lelki tulajdonságoknak találkozniok kell.

E tekintetben nagyon bajos a bizonyitás.

[1]) V. ö. IV. K. III. fej.

Mert tegyük fel, hogy a történelem valamely fázisára nézve be lehet bizonyitani, hogy a zsidók bizonyos történeti hatások alatt ilyen vagy amolyan tulajdonságokat mutatnak. Ezzel még nincsen bebizonyitva az, hogy már ezeket a hatásokat is nem bizonyos tulajdonságok váltották ki. Mert hiszen mindig a körül forog tulajdonképen a kérdés, hogy a zsidóknak voltak-e olyan tulajdonságai, melyek a többi népet bizonyos irányban kihivták. Avagy a fogadó népek magatartása tette a zsidókat olyanokká, amilyenek.

A zsidók ős hazájukban olyan hatások alatt éltek, mint a beduinok. Ők is raboltak. De a beduinok ma is rabolnak. Igaz, hogy a beduinok ma is ott laknak a sivatagban, a zsidók pedig a többi nép városaiban. Vajjon a beduin és a zsidó közt nincs-e ma is rokonság? Vajjon a tőkés szellem, melyről Werner Sombart azt mondja, hogy zsidó szellem, nem beduin szellem-e egyuttal. De ha igen, akkor miért nem lett a többi rablónép is kereskedőnép, kapitalista nép?

Vajjon mi az oka annak, hogy a zsidók azóta, amióta más népek közt laknak, városlakók? Fajuk sajátossága ez? — Nem! A zsidók azért laknak városokban, mivel minden idegen népek közé vándorló természetes törekvése, hogy olyan helyre menjen, ahol legjobban eltünik. A zsidót szétszórták hazájából. El kellett mennie valahova. Miután legelőször a városlakó lett hontalanná, tehát a városi vándor elem indult meg először. Városokban a sok ember közt különben is inkább remélhette a bevándorló, hogy külön-külön nem fognak vele törődni. Ezért van ma is a városoknak a bevándorlókra a legnagyobb vonzó ereje. Igaz, hogy a zsidó nem tünt el a fogadó népek közt, de ez épen a probléma, hogy miért nem. Mert a zsidó vándorlók lassan idegenbe folyó pa-

takja táplálta aztán a mindenfelé meg volt zsidó kereskedők megállapodott tavát.

Ha már most azt nézzük, hogy miképen van az, hogy a zsidók jobban érvényesültek, ugy ennek okát abban a körülményben is találjuk, hogy ez irányu képességüket a folytonos átöröklés is mind nagyobb tökéletességre emelte, mert a legalkalmasabb fenmaradását biztositotta közülök. A nemzsidó városi elemmel szemben is jobban megáll a zsidó városi elem, mert nem keveredett olyan mértékben az ujonnan bevándorló falusi elemmel, mint amaz. Illetve a zsidó városi elem már akkor is tisztán városi életet élt, amikor a nemzsidó elemekből kikerült iparosok és kereskedők még csak félig voltak városiak, mert a városokban is maguk termelték azt a gabonát s más élelmet, amire szükségük volt.

A zsidók mindazoknál a népeknél, amelyek közé kerültek, tanultabbak voltak. A zsidók minden jelentős városban rendelkeztek összeköttetéssel. Mi sem volt könnyebb nekik, mint a nemzsidó városi lakossággal szemben a kereskedelemben érvényesülni. Ehhez járult, hogy magukkal hozták az orvostudományokban és jogban való jártasságot.

A zsidónak a nemzsidó kereskedő felett abból kifolyólag, mert sok helyen volt zsidó, az az előnye volt, hogy mindenütt azonnal talált barátot és informátort, meg szállást.

A zsidók egyoldalu foglalkozása kellett hogy a haszonlesést váltsa ki belőlük. De az élelmesség, a kiméletlenség, alkalmazkodás és a haszonlesés csak együtt gyülöletesek, mert csak ebben az összetételben kellemetlenek másokra. Hiába haszonleső valaki, hogyha nem tudja ezt a tulajdonságát érvényesiteni.

A sikerrel érvényesitett haszonlesés révén lehet csak parvenüvé valaki s igy a haszonleséssel függnek össze mindazok a zsidó tulaj-

donságok, amelyeket a zsidók kárára felhoznak. Amig a zsidóság főleg olyan foglalkozást üz, melynek egyetlen célja a haszon, addig mindig csak ezt a tulajdonságát fogják a nemzsidók látni. De bizonyos az is, hogy a haszonleső környezetben felnőtt más foglalkozásba is átviszi a haszonlesést és ezzel gyülöletessé teszi magát a kereskedő és zsidó környezetből kivált első és talán második generáció is.

A haszonlesés teszi érzéketlenné az embereket más, főleg szellemi értékekkel szemben s ez az érzéketlenség a cinizmusz.

A zsidóknak arról a tulajdonságáról, melyet bomlasztónak neveznek, már szóltunk a második könyvben. Itt csak annyit, hogy nem kell-e az olyan embernek elégedetlenné válnia, aki tudatában van a saját értékének s mégis éreznie kell, hogy másokkal szemben hátrányban van.

Mégis nem tudjuk megtalálni a zsidókban azt a némely zsidó részéről hangoztatott tulajdonságot, hogy a zsidók célja a földön megvalósitani az igazságot, mint azt Mendelsohn (Jeruzsálem) mondja, aki ezt a véleményét az ótestamentumból vehette, ahol Jézsaiás I. 17; XXXIII, 15; LVIII, 6, 7; Amos VIII, 4; Zsoltárok XXVI, 10; LVIII, 2; LXIX, LXXXII, 2, 3; stb. helyeken találunk ilyen kijelentéseket, csakhogy ezek csak a vallásra vonatkoznak.

A zsidók épenugy koruk szellemi hatása alatt állottak és állanak, mint a nemzsidók. Mutatja ezt a legnagyobb bölcsészük Majmonidesz, aki pogány filozofusokhoz, főleg Aristoteleshez fordult, mert a nemzsidók is azoktól tanultak. A biblia olvasást és magyarázást követelő középkori mozgalom is egyidőben keletkezett zsidók és keresztények közt. Bár a zsidók e tekintetben az elsőbbséget maguknak követelik Lutherrel szemben, azt mondván,

hogy a zsidó Lyra Miklós előbb követelte a bibliaolvasási szabadságot, mint Luther. Si Lyra non lyrasset, Luther non saltasset, mondták.

Igaza van azonban Kecskeméti Lipót: Egy zsidó vallás van-e, több-e? cimü müvének, amelyben kifejti, hogy a zsidó vallási gondolkozásba is belevág az idők filozofiája. Mert a zsidó vallásba Szádja a mohamedán racionalizmuszt, Gerson a keresztényházassági jogot, Majmonidesz Arisztotelesz filozófiáját, Crescas a keresztény dogmatizmuszt vitte bele.

II. *A céltudat.* A zsidóság magasabb müveltségü és főleg több ismerettel rendelkező nép volt, amikor bevándorolt a többiek közé. Elhelyezkedését magának kellett kinéznie és életének fentartásához tervet kellett készitenie, ami öntudatosabb tevékenységet igényelt, mint a benszülötteké volt. Igy aztán a zsidóságban ki kellett fejlődnie a céltudatosságnak. A százados különállás ezt állandóan ébren is tartotta.

A befogadott nép minden tette azért történt, hogy létét az idegenek közt biztositsa. És ebben a biztositásban is van magyarázó tényező. A zsidósághoz külső erőszakkal is gyakran kötött zsidó kénytelen erénnyé tenni a megváltozhatatlant és igy a különben felvilágosodott zsidó a mai napig az ős barbárságból származó szokásokat meg és fentartja.

A kulturtörténelem a körülmetélés, a ruhabevágás, az ételkészités, szakálnövesztés és egyéb szokásokról bebizonyitotta, hogy a teljes tudatlanságból származtak át, nincsen tehát semmi ok arra, hogy ezeket felvilágosodott emberek kövessék, csak a babona parancsai. És a zsidók legnagyobbrészt akkor is követik ezeket a parancsokat, hogyha az istennel nem is törődnek.

Mindezek érthetetlenné teszik a zsidóságot és talányt látnak benne, amelyet megfejteni

törekszenek. Dehát a legegyszerübb és legvilágosabb dolog is talány, hogyha annak nézzük. Igy a zsidók tulajdonságai is. Ha az okát nézzük, megértjük. Az ok nagyrészt a helyzetben van. Ez kényszeritőleg hatott. Közös szokásaiknak az volt a célja, hogy egymást általuk megismerjék. Nem keresték tehát, hogy értelmetlenek-e vagy nem, az volt a kérdés csupán, hogy céljuknak megfelelnek-e vagy sem.

Épenigy nem probléma az sem, hogy miért nem olvadt be a zsidóság; nem probléma, hogy miért maradt idegen a nemzsidó erkölcsöktől és gondolkozásmódtól. Nem probléma az sem, hogy miképpen van az, hogy egyedül a zsidók nem változtatták meg vallásukat, pedig látjuk, hogy mellettük keletkezik a kereszténység, a protestantizmusz.

Minden változás veszélyeztette volna fenmaradásukat és ezért maradtak meg konzervativeknek. Ezért tartották meg nemzeti istenüket, amely isten-fogalomként a kereszténységénél fejletlenebb. Ezért lett a zsidó gondolkozásmód deduktiv, vagyis a szélesebb eszmekörből a szükebb térre menő, ami különben a célszerüséget szem előtt tartó népnél lehetetlen lett volna.

A zsidóságnak különállásából folyólag meg volt a gondolatalapja. A főtétel az ő fenmaradása, mint cél. A zsidó egység, mint feltétel. A zsidó isten, mint külső kifejezés. A zsidó összetartás, mint előny.

Ezért minden zsidó bölcsész és a legtöbb zsidó ember gondolkozása deduktiv. És ebben az a sajátságos, hogy a konzervativ orthodoxia és a modern neológia, a Talmud és a modern zsidó egyházi beszédek egyformák. Alaptételből indul ki és igy jut valamely eredményre, de az alaptételt eredményező tényeket nem kutatja.

A filozófusok kimutatták, hogy a deduktiv

gondolkozásmód mindig arisztokratikus formáju, még akkor is, hogyha az alaptétel demokrata követelések megvalósitását követeli, mert az alaptételt valamely tekintélynek kell megerősitenie. Ezzel szemben az induktiv gondolkozásmód demokratikus, mert az egyén élettapasztalata, mint autonóm gondolat és következtetés a forrása. Az indukciónál az egyénnek másokkal egyenlő szerepe van s ebben az egyenlőségben van az eszményien demokratikus gondolkozás alapja.

A zsidóságnak deduktiv gondolkozási formái abból a körülményből magyarázhatók, hogy mindig abból kellett az idegen népek közt kiindulniok, hogy nekik is joguk van az élethez. E gondolat a saját énjük védelméből fakadt és uralta egész életüket. Miután védelmüket azonban közvetlenül maguk nem teljesithették, mert fegyvert nem viseltek, tehát gondolkozásukban az életüknek életük árán való megvédése nem merült fel. Igy a zsidóság nem lett véresen harcias, csak typikusan versenyző nép. Innen van az is, hogy a zsidónak ma sincs olyan eszménye, amelyért életét adná s igy a saját vére ontásának abszolutabb ellensége, mint bármely más nép.

A zsidó küzdelmét csak a versenyzés eszközeivel folytatja. Ezek közt első helyen a jog áll. Miután a zsidók az idegen népek közt megtartották saját jogukat, ez a jog pedig formalisztikus volt, tehát gondolkozásuk deduktiv jellegét ez még emelte és formalisztikussá is tette. Joguk formalizmusza s vallásuk formalizmusza találkozott. A jog és vallásuk egyaránt azt mondja: *tedd ezt igy, meg igy*. Ők pedig megkeresik azokat a parancsokat, amelyek a legkevésbbé terhesek.

Jákob megkötötte az istennel a szerződést épenugy, mint ahogyan Ézsauval megkötötte. A formailag létrejött szerződés az ő követelé-

sének jogalapja. Igy gondolkoztak és gondolkoznak a zsidók ma is.

A zsidó az irás előtt hajlik meg, a nemzsidók pedig a saját igazságérzetük előtt. Ez a különbség a nyilvános és jogi életben nagyon sok összeütközés oka. De előidézői ép anynyira a zsidók, mint a nemzsidók. S mégis ennek a gondolkozásmódnak megint nem a zsidók faji tulajdonságai az okai, hanem helyzetük és foglalkozásuk.

Meg kell tehát állapitanunk, hogy a zsidóknak lelki tulajdonai nem függetlenek helyzetüktől és a nekik hagyott kereskedői foglalkozástól. Meg kell állapitanunk, hogy amikor a zsidóságnak az a része, amelyben ezek a tulajdonságok már nincsenek meg, mégis fajnak, nemzetnek érzi magát, csupán őseinek vele közölt, talán átörökölt érzelmei alapján teszi ezt.[1]) Hiszi, hogy zsidó és ezért zsidó marad, pedig sem testi tulajdonságai, sem lelkivilága nem az. Zsidó vallását s istenét már nem, csak zsidó voltát hiszi. S hiszi azért, mert ősei és mert a nemzsidók hiszik. Nem látja meg, hogy a zsidó ma már nem mind kereskedő s még kevésbbé látja, hogy a kereskedő sem az már, aki volt.

A nemzsidó zsidónak, a nemkereskedő zsidónak hamar más lesz a gondolatvilága s nyüggé válik legbelsőbb énjének, hogy zsidónak született, ha összeköttetéseinél fogva megmarad is jó, vallásos zsidónak.

V. Fejezet. **A nemzsidó zsidó tulajdonságok.**

Aki elfogulatlanul vizsgálja az európai társadalomban a keresztény elemmel együtt élő

[1]) V. ö. ennek átértése céljából I. könyv, I. Fejezet, I. A világnézetről mondottakat.

még zsidók tulajdonságait, aki a hivatalokban, irodákban dolgozó nemzsidó zsidókat közelebbről figyeli, annak fel kell, hogy tünjék, hogy ezeket mennyire nem lehet felismerni sem külsejük, sem lelkületük szempontjából. Hogy ha pedig valamelyiknek zsidó származása, illetve a zsidó zsidókkal azonos gondolkozása és igy tulajdonsága szembeötlik, akkor majdnem minden egyes esetben megtalálhatni azokat a személyes vagy családi okokat, amelyek ezt érthetővé teszik.

Megállapitható tehát, hogy a zsidóságát levetett zsidó természete nem különbözik a nemzsidókétól s igy vérbeli zsidó tulajdonságokat nem, csak társadalmi helyzetből folyókat lehet felismerni.

Azok a társadalmi hatások, amelyek a zsidó tulajdonságok kifejlesztésére vezettek, nem a zsidók faji, hanem társadalmi helyzetükből folyó tulajdonok, amelyek tehát eltünnek, hogyha azokból az életkörülményekből kikerülnek, amelyek között azok a tulajdonságok születtek.

Ez a felismerés azonban nemcsak a nemzsidókra nézve állapit meg következményeket, hanem a zsidóságukat levetett zsidókra nézve is. Ha szükséges, hogy a nemzsidók elfelejtsék azt, hogy a zsidó tulajdonságok nélküli zsidó nem zsidó; akkor szükséges, hogy a zsidó is elfelejtse és ezt csak ugy mutathatja, hogyha a zsidó zsidókkal való közösségét megtagadja.

Erre annál nagyobb szükség van, mert a mai társadalomnak nincs már közössége a mult társadalmával. A zsidó nem jogtalan és épenezért a közös üldöztetés nem utalja az egyik zsidót a másik segitségére. A társadalom ma nem a szeparáció, hanem az egység felé tendál. Ennek a megértését követelni nem tulkövetelés.

Amikor épenezért azt mondjuk, hogy a mai társadalom alapelve keresztény, akkor a ke-

reszténységnek nem vallási, hanem társadalmi alapelvét, az egyetemességet tartjuk szem előtt, amely az emberi egyenlőséget és testvériséget vallja. Bár a gazdasági körülmények erősebbek s az osztálytagozódást ez az *egyetemességi* elv megszüntetni nem birta. Viszont azonban az a körülmény, hogy a zsidók nagyobb arányban vannak a középosztályban, a zsidókérdést osztálykérdéssé is tette.

Ezért tehát jól átértvén a modern társadalom fejlődésének alapelveit, arra kell törekednünk, hogy előkészitsük a nemzetek közötti egyetemességet. Ezt elméletileg megértik a nemzsidó zsidók és nem egyszer olvashattuk is tollukból azt a kijelentést, hogy a mai társadalom alapja a kereszténység. De természetes, hogy ezért ők osztályállásukat az elv kedvéért feláldozni nem hajlandók, mert ezzel egyik legfőbb erősségüket áldoznák fel. Mint ahogy a nemzsidók sem áldozzák fel. Amig ezeknek azonban nem tudják be hibául; a zsidóknál ezt a hiányt ellenségeik ugy magyarázzák, hogy ez épen a legfőbb bizonyitéka annak, hogy a zsidó vérbeli és nem szociológiai faj. Pedig annak az oka, hogy a nemzsidóvá lett zsidó sem ragadja ki magát a zsidóságból az az oka, hogy az emberek általában és igy a zsidók is rendesen egész életükön át azt tartják helyesnek, szépnek, jónak, aminek helyességét, szépségét, jóságát kora ifjuságukban beléjük oltotta a zsidó iskola s család.

Az emberek legnagyobb része »homme projectile« vagyis olyan, hogy azzal a véleménynyel szalad végig az életen, amelyet az életbe indulásakor beleoltottak. De a zsidó iskola mellett ott van a zsidó hitközség, a zsidó egyletek, a zsidó összetartás stb., amelyek mind oly irányban hatnak, hogy a zsidók megmaradjanak külsőleg zsidóknak akkor is, hogyha már nemzsidók.

Mégis tévedés azt hinni, hogy ez faji tulajdonság. Majdnem olyan ez, minthogy az emberek megmaradnak a már nem kedvelt pályán, a nem kedvelt városban, stb. Csoporttulajdonság ez, amelyet megfigyelhetni a déclasséknál, akik előkelő modorukat, sőt bőkezüségüket megtartják akkor is, amikor már régen lecsusztak abból a társadalmi rétegből, amelyhez tartozókra nézve a bőkezüség erkölcsi kötelesség.

Azok, akik a már nemzsidó zsidók tulajdonságait vérbelieknek akarják feltüntetni, nem gondolnak arra, hogy a csoportoknak, osztályoknak, foglalkozásoknak is vannak azonos tulajdonságai. Ezek a tulajdonságok a magatartásban nyilvánulnak, bár indokukat rendesen nem találhatni valamely elfogadható okban. Az egyes rendesen nem is tud másképen eljárni, mint ahogyan többi csoportbelije eljár, mert igy szokta meg, mert csoportjával szembehelyezkedni nincs ereje.

Az ilyen magatartásnak oka rendesen a messze multban gyökeredzik, amikor valamely kényszerből, vagy életérdekből született s amikor ez az alap már teljesen elvész, az ember még mindig ragaszkodik a régi szokáshoz. Igy a nemzsidó zsidó is, akit erre még az a körülmény is kényszerit, hogy éreznie kell sokszor, hogy mégis zsidó.

Azt pedig, hogy mégis zsidó, valamely nemzsidó csoport részéről éreztetik vele és igy nincs meg a reménye arra, hogy levetve zsidóságát, más csoport átmenet nélkül befogadja. Ez aztán a legfőbb oka annak, hogy zsidó vérbeli tulajdonságokról beszélnek egyedül azon az alapon, mert a már nemzsidó zsidók is zsidók maradtak. Egyszóval nem pozitiv adatokból meritik meggyőződésüket, hanem olyan negativumokból, amelyek megteremtésében épen az antiszemitizmusnak van igen tekintélyes szerepe.

VI. Fejezet. **A zsidó zsidók erkölcsei.**

I. *A Talmud és a Sulchan Aruch.* Az antiszemiták egyik legkedveltebb tárgya ez a két gyüjtemény, mert ezekben olyan erkölcsi elvek vannak, amelyek a zsidók szétszóratása idején; vándorlások, nyomoruságok közt keletkeztek. Mindkét gyüjteményben számos kifakadás van az üldöző idegenek ellen és számos elv, amely meghagyja a zsidóknak, hogy ha a szemet-szemért elvet nem valósithatják meg, ugy legalább bosszulják meg magukat a nemzsidókon és maradjanak meg zsidóknak, mert ők a legkülönb nép.

Jóllehet ezek a könyvek régóta megvannak, mégis a tekintetben, hogy mi van bennük, sok vita folyik, mert leforditásuk rendkivül bajos. Megneheziti a zsidó erkölcs tárgyalását az is, hogy a neológ zsidóság modern világi erkölcstant tanul s ezért azt hiszi, hogy ez a zsidó erkölcstan. Pedig ez inkább keresztény, mint zsidó s igy eltér a Talmud és Sulchan Aruch erkölcstanától.

Ha ezeket a könyveket az uj testamentummal összehasonlitjuk a különbség annál élesebb, mert a keresztény elvekkel szembe állitva, a zsidó erkölcsi szabályok az avultság és erkölcsi sülyedtség benyomását kell hogy ébresszék. A keresztény erkölcs a világ minden népei számára való erkölcs, mig a zsidó a világ minden népétől idegen zsidók erkölcse.

Azonban a zsidók a fogadó népek közt még sem mindenben követhették külön erkölcseiket, hanem kénytelenek voltak a fogadó népek erkölcseihez alkalmazkodni. Ez alkalmazkodás azonban csak annak az erőnek a következménye, mellyel a fogadó népek rendelkeztek s igy a zsidó könyvek erkölcse nagyon soká élő erkölcse volt a zsidóknak s csak a fejlődés folyamán hal ki lassanlassan.

A zsidó erkölcsnek a fogadó népek erkölcseitől való különbözősége sok surlódást vont maga után, amelyet más körülmények még fokoztak. Ellenségnek tekintették egymást, tehát mi sem természetesebb, minthogy arra törekedtek, hogy ártsanak egymásnak. Mellékes, hogy ezt szent könyveik szentesitették-e vagy nem. Lényegében tehát a könyvek semmit sem bizonyitanak.

Minden társadalmi alakulat, mely a másiktól elzárkózik, külön erkölcsi elveket alakit ki. Ezek az elvek ellenségesek más alakulatok erkölcsi elveivel szemben. Ebben a tekintetben semmi különlegességet sem mutat a zsidók és nemzsidók egymáshoz való viszonya. Hiszen még a különböző foglalkozásuak közt is mindaddig meg van az ellenségeskedés és a másik megröviditésére irányuló állandó törekvés, amig lezárt csoportok.

A kezdetleges népek erkölcse kivétel nélkül azt mutatja, hogy az idegent megröviditeni erény volt. A zsidók sem voltak haladott nép és igy erkölcseiket csak igy szabad megitélni. Akárhogyan nézzük is a világ fejlődését, az bizonyos, hogy a kereszténység a zsidósághoz képest nagy haladás. A zsidóságnak csak az élete volt nemzetközi, de nem a gondolkozása és érzése. Majdnem azt lehetne mondani a zsidó talmudi erkölcsre is, hogy a Talmud szerint gondolkozó zsidó érzése ellenséges lehet a nemzsidóval szemben, de a zsidó élete már századok óta nem lehet pozitive ellenséges. Már pedig a népek egymáshoz való viszonyát az élet határozza meg.

A nemzsidónak azonban kellemetlen az a tudat is, hogy a zsidónak nemcsak az istene, hanem az erkölcse is ellenséges más népekkel szemben. Elfelejtik, hogy nincs csunyább látvány, mint elégedett, elnyomott, aki még csak nem is gyülöli az elnyomóját. Mint Eötvös József

mondta: Nem ismerek aljasabbat az elégedett szolgánál.

Az antiszemitizmusz nem törődik azzal sem, hogy a zsidók erkölcsi szabályait magukba foglaló könyvekből sok olyan elvet is kivehet, melyek azt igazolják, hogy a zsidók szabályaikat mindenkivel szemben érvényes szabályoknak tekintették. Még sem érdektelen a zsidó magasabb erkölcsi elvek némelyikének megismerése.

Az ótestamentum szerint a zsidó és nemzsidó a jogok szempontjából egyenlő, de nem egyenlő a kötelességek szempontjából. Az isten törvényeit ismerő zsidónak több kötelessége van, mint az azt nem ismerő nemzsidónak.[1])

A Talmudból számos idézetet lehet felsorolni, melyek azt igazolják, hogy a zsidónak zsidó és idegen ellen egyformán nem volt szabad gazságot elkövetnie. E tekintetben különösen a kereskedelmi forgalomra vonatkozik sok szabály. Igy a Talmudnak Baba Bathra cimü részéből, ennek 88/a-90/b fejezetéből idézik azt az elvet, hogy a mértékkel való csalás (akár zsidóval, akár nemzsidóval szemben) nagyobb bün, mint a fajtalanság.[2])

Az antiszemiták azonban, ugyancsak a Talmudból és a Sulchan Aruchból bizonyitják, hogy a zsidó erkölcstan szerint a nemzsidó nem volt felebarát.[3])

[1]) Dr E. Grünebaum: Die Sittenlehre des Judenthums anderer Bekenntnissen gegenüber (Strassburg 1878), ahol rámutat arra, hogy az ótestamentum nem exkluziv s rámutat a következő helyekre:. Gen. könyve 12,2, 18,7; Deut 33,3; Mózes V. K. 33,2; III. K. 24,17; II. 5,21; II. 23,9; V. 10,19; V. 16,1—12.

[2]) Samson Rafael Hirsch: Über die Beziehungen des Talmud zum Judenthum (Frankfurt 1884).

[3]) Fritsch: Handbuch der Judenfrage 166 s köv. lapokon.

A Sulchan Aruch a Talmudnak az a kivonata, melyet Ouaro József rabbi 1565-ben adott ki s amely ma az orthodox zsidóságnak legfőbb erkölcsi és jogforrása, négy részből áll: orach chajim (az élet utja); jore dea (a megismerés tana); eben haezer (a segités könyve); chosem ha mispat (a jog vértje). Az egész könyv a teritett asztal nevet kapta s minden zsidó kötelező gyüjteménynek ismeri el.

A chosem ha mispatból az antiszemiták a következőket emelik ki: 28/3. fejezete szerint zsidónak nem szabad zsidó ellen nemzsidó javára vallani; 156/5. fejezete szerint a goj pénze uratlan s aki előbb jön, elviheti; 176/12. fejezete szerint ha a zsidó segédje megcsalja a nemzsidót, a haszon a zsidó gazdáé; 227/6. fejezete szerint a nemzsidóval szemben nincs csalás, mert irva van: testvéredet meg ne csald; 283/1. fejezete szerint, ha nemzsidó meghal, akinek zsidó tartozik, akkor csak ugy kell megfizetni a tartozást, hogyha más nemzsidók is tudnak róla.

Bizonyos, hogy ezek a szabályok azt igazolják, hogy a zsidó erkölcs nem tekinti a zsidót a nemzsidóval egyenlőnek, csakhogy ez a középkor felfogása volt és a nemzsidók más eszközökkel, de épenugy jártak el a zsidókkal szemben.

Ezeket az idézeteket épenezért nem is tekinthetjük nagy horderejüeknek, mert hiszen nem lehet ma már kérdés, hogy miképen éreztek a multban, hanem az a lényeges, hogy ma miképen éreznek. És az a kérdés, hogy mi történjék. Mert legyen hát igaz, hogy az orach chajim 230/2. fejezetében az van a Sulchan Aruchban, hogy nemzsidó szülő nőnek szombaton még olyan segitséget sem szabad nyujtani, mely a szombatot nem szentségteleniti meg. Legyen igaz, hogy a középkori zsidók igy éreztek. Nem éreztünk-e mi a németekkel

szemben ugy, hogy mindegyik halálát kivántuk?! Nem harcoltunk-e a kunokkal s aztán ide telepitettük őket s ma nem is tudjuk, hogy ki a kun közülünk!

Ugyanez lehet csak az álláspontunk a még rendszertelenebb Talmudból vett idézetekre nézve is, melyek azt mutatják, hogy Jehova nemzeti isten létére jobban szerette állitólag a zsidókat, mint másokat.

A Talmudban traktatuszok vannak, melyeket rendszerint névvel jelölnek. E nevek szerint fogjuk idézni a Talmudot.

Chisuk emuna szerint a zsidó nép a legelőkelőbb a nemzetek közt, mint ahogyan a sziv a legelőkelőbb a tagok közt. Sefa tel bevezetése szerint egyetlen zsidó lélek kedvesebb az istennek, mint más nép összes lelkei. Sene Luchoth Haberit 124/2. fejezete szerint az isten a világot egyedül a zsidók kedvéért teremtette. Szanhedrin traktatusa szerint, aki zsidót pofon üt, az magát istent ütötte pofon.

Ez az öndicséret igazán ártatlan és nem veszedelmes az a tehetetlen mérleglődés sem, mely a következő idézetekben nyilvánul: Midras Sir Hasirim 273/3. fejezete szerint az idegen olyan, mint a kosár, melybe szalmát és trágyát tesznek. Vagy Jalkut chadas 154/2. fejezete kifakadása, mely szerint a nemzsidónak csak olyan lelke van, mint az állatnak.

Egyenesen roszhiszemüség azonban amikor keresztény alapon állók a Talmudra hivatkoznak, mint amely megengedi, hogy a nemzsidótól kamatot szedjen a zsidó. Hiszen a katholikus egyház hatalmasai is megengedték a zsidóknak, hogy a keresztényektől kamatot szedjenek és csak a keresztényeknek tiltották el ezt.

Evvel szemben a Talmud Baba Mezia 59. fejezete szerint a szentirás 36 helyen tiltja az idegen megbántását. A Talmud B. Gittin 61 a.

174. szakasza, valamint Maimonidesz, Hilch, Melachim X/12 szerint a nemzsidó betegeket a zsidó betegekkel együtt kell ápolni.

Egyszóval vannak a Talmudban helyek, melyek nemzsidó ellenesek és olyanok, melyek azt mondják, hogy a zsidók és nemzsidók egyformák s ugyanigy a Sulchan Aruchban szintén. Ez természetes olyan munkában, mely hosszu századokon keresztül irt szerzők gondolatainak gyüjteménye és illetve e gyüjtemény kivonata.

A Sulchan Aruch magukkal a zsidókkal sem olyan kiméletes, mint azt sokan hiszik. Mennorath Hamaor 13/4. fejezete igy szól: Aki hamisan esküszik, az megtagadja isten igazságát, pedig sokan az emberek (zsidók) közül hozzá vannak szokva, hogy naponkint százszor is elkövetik ezt a bünt; talán ez az oka, hogy még most is rabságban sinylődünk.

Annak, hogy a zsidók rabságban sinylődnek és sinylődni fognak, nincs semmi köze sem ahhoz, hogy hamisan esküdtek, sem ahhoz, hogy az idegenekkel ugy viselkedtek, amint viselkedtek, de annak igen, hogy idegen országokban megmaradtak zsidóknak. A nemzsidók gyülölték őket és ennek épugy kifejezést adtak, mint a zsidók, de irásaikat senki össze nem gyüjtötte.

Ha a szinházi nézőtérről végignézi valaki ma a velencei kalmár előadását, akkor rendszerint csak azt látja az előadásból, hogy Shylok nemcsak arra használta ki a velencei szorultságát, hogy magas kamatot szedjen, hanem arra is, hogy a fizetést ennek testéből kivágható egy font hussal is biztositsa. Hány néző tudja, hogy nemcsak Shylok volt kegyetlen a kereszténnyel, hanem a keresztények is kegyetlenek voltak a zsidókkal, akik ugyanakkor, amikor Shylok a szerződést kötötte, százával érkeztek lerongyolódva Spanyolország-

ból? Az Antoino husa csak bosszu lett volna a sok zsidó életéért, aki elpusztult, mert elüldözték.

A zsidó nézőnek mind ez talán eszébe jut és menteni tudja Shylokot, de mivel menti a zsidókat, akik idegenek maradtak a fogadó népek közt?!

Az idegenség nemcsak annyit jelentett ekkor, mintha azt mondták: francia, olasz, spanyol, német, stb. Mert ezek mindannyian keresztények voltak, már pedig a vallás sokkal nagyobb szerepet játszott akkor, mint ma. A zsidó nemcsak idegen, hanem titokzatos és gyanus volt az ő meg nem értett nyelvével és furcsa betüivel.

II. *Kolnidre és Mipné darke szalom.* Még ma is vannak, akik azt mondják, hogy a Sulchan Aruch 228. traktatusza szerint, ha valamely zsidó megbánta tett igéretét, akkor valamely előkelő rabbi vagy községének három férfi tagja feloldhatja.

Mások azt mondják, hogy a 619. traktatusz szerint az engesztelés napján elmondott ima (a Kolnidre) felment a következő évben teendő igéretek betartása alól. A zsidók azt mondják, hogy az illető hely a Sulchan Aruchban a megkeresztelt zsidókra (abarjamin) vonatkozik, akik az engesztelés napján tettek tanuságot zsidóságuk mellett és bünbocsánatot nyertek előre a következő évre azért, mert a keresztény szertartásokat megtartják.

Mások kifogásolják a Mipné darké szalom intézményt, melyről sokan azt mondják, hogy annyit jelent, hogy a keresztényeknek azért kell és csak azért szabad alamizsnát adni, hogy ezzel a zsidók az üldözést elhárítsák magukról. A zsidók viszont azt mondják, hogy ilyen szabályuk nincs és a Mipné darké szalom a szántóföldön hagyott kalász összeszedésére vonat-

kozik.[1]) Csakhogy ezt azért nem hiszik a keresztények közül sokan, mert a zsidók kétezer év óta nem mivelnek földet. Persze, ha a zsidó nem adna nemzsidónak alamizsnát, akkor ezt kifogásolnák benne.

Ismételten hangsulyoztuk, hogy az antiszemitizmusznak azt az álláspontját, hogy a zsidók régi könyveit is felhasználja arra, hogy a zsidók elleni gyülöletet fokozza, nem helyeselhetjük. Erre vonatkozólag azonban arra hivatkoznak, hogy a zsidóknál, mint egyetlen más népnél sem, meg van az erkölcsi kontinuitás. Értve ez alatt azt, hogy minden zsidó erkölcsi tétel egy előzőre épithető.

Ezt a tulajdonságot viszont nemcsak az antiszemiták, hanem a legelőkelőbb zsidó tudósok is vallják,[2]) persze más célból. Amikor azonban a Talmudban járatlan hallja ezeket a magyarázatokat, akkor sokszor az a benyomása, hogy ezek a magyarázatok mindkét oldalról célzatosak s ezért aztán nincs is bizalma azok őszintesége iránt.

A zsidók minden erkölcsi és vallási, sőt jogi tételükről azt hitték, hogy istentől származik. A zsidó hit szerint az isten sugalmazza mindenkinek a gondolatait is, csakhogy amig a prófétákét közvetlenül, addig a többi emberét csak közvetve. Igy tehát minden gondolat, melyet az emberek a prófétáktól ismernek meg, az isten gondolatai. Forrásuk több tehát, mint az ész, mert isten kinyilatkoztatásai.[3])

Miután a zsidó isten legfőbb akarata az erkölcs, tehát a vallás csak az erkölccsel fog-

[1]) V. ö. Hoffmann: Der Sulchan Aruch, die Rabbinen u. d. Verhältniss der Juden zu den Andersgläubigen (Berlin 1894) 49. lap.

[2]) Prof. Dr Lazarus: Die Ethik des Judenthums (Frankfurt a M.) 10. lap.

[3]) Hermann Cohen: Ethik des reinen Willens. (Berlin 1904) 51. s köv. lapok.

lalkozhatik. Az isten a biztositéka annak, hogy az erkölcs jó. Isten a biztositéka annak, hogy a zsidó egység nem képzelet, hanem valóság. Itt a zsidó tudományos erkölcstan ellentétbe jut a keresztény tudományos erkölcstannal, mert a keresztény erkölcs és keresztény isten egyetemes.

Amig azonban a zsidó isten az élvezetre buzditja az embert, addig a keresztény isten a lemondásra oktat. Ez ismét ellentétet jelent és előbb-utóbb összeütközésekre kellett hogy vezessen, mert két ilyen ellentétes tételü erkölcs nem férhet meg egymás mellett. Kiegyenlitést kell találni és a keresztény erkölcsnek is át kell vennie mindenki részére azt az elvet, hogy az örömet élvezni kell.

VII. fejezet. **A zsidók bünözése.**

Azok közt a kisérletek közt, melyeknek célja az összes zsidók alacsonyabbrendüségét bizonyitani, szerepel az a kisérlet is, mely azt akarja bizonyitani, hogy a zsidók több büncselekményt követnek el s épen ezért a társadalom szempontjából ez okból is veszedelmes elem.

Azért nevezzük ezt a törekvést kisérletnek, mert a statisztikai adatgyüjtés mai állapota mellett az ilyen bizonyitás teljesen illuzórius törekvés. Ma nem állanak rendelkezésre ennek a bizonyitására olyan adatok, melyek ezt a feltevést igazolnák. Mert ha igaz is, hogy bizonyos büncselekmények elkövetői közt több a zsidó, ez nem jelenti azt, hogy a zsidók közt általánosságban több a büntevő. Épenolyan kevéssé, mint ahogy abból a körülményből, hogy a zsidó nyelvben és a régi tolvaj nyelvben sok szó azonos, nem lehet azt következtetni, hogy a tolvajok legnagyobbrészt zsidók.

A statisztikai táblázatok igazolhatják ugyan azt, hogy bizonyos büncselekményeket a zsidók gyakrabban követnek el, de arról hallgatnak, hogy az ugyanazon foglalkozási ágakban dolgozó zsidók és nemzsidók közt milyen arányban szerepelnek zsidók és nemzsidók.

Ennek ellenében az antiszemiták azt hozzák fel, hogy a statisztika ugyis tökéletlen képet ad, mivel a zsidók büncselekményeinek nagyrésze ugyis titokban marad. Elfelejtik, hogy ebből a szempontból minden statisztika egyaránt tökéletlen. Mindenütt maradnak büncselekmények titokban.

Természetes tehát, hogy hivatásos kriminálisták, mint pl Liszt Ferenc is, kevésre becsüli ezeket a számadatokat. Igaz, hogy ő is dolgozik velük, de annyira megrostálja, hogy végül is nem marad kétségbevonhatatlan adat belőlük.

Das Problem der Kriminalität der Juden (Giessen 1907.) cimü értekezésében a következő érdekes számadatokat találjuk: Ha a keresztények átlagos bünözési arányszámát 1892—1901 közt 100-ra tesszük, akkor a büntetendő haszonszerzésnél a zsidók bünözési száma 1400; az uzsoránál 1250; szellemi tulajdon elleni büncselekményeknél 1100; hamis bukásnál 890; munkások és gyermekek tilos foglalkoztatásánál 730; munkaszabály megsértésénél 680; visszaeső orgazdaságnál 490; élelmiszer hamisitásnál 470; titok megsértésnél 330; testisértésnél 33; lopásnál 33; hatóság elleni erőszaknál 30; rongálásnál 24; fertőzésnél 21; rablásnál 21; gyujtogatásnál 18.

E számokból nyilvánvaló, hogy a zsidók más foglalkozásokban lévén, mint a keresztények, másféle büncselekményeket követnek el. Ezt legjobban a következő Ruppin: Di Juden der Gegenwart cimü munkájában olvasható statisztikai adatokból láthatni. E szerint:

A zsidók többször követik el %-al		
A büncselekmény neve	Az ország neve	
Uzsora és tisztességtelen hitelügylet	Németorsz.	29·05
	Ausztria	75·45
	Magy. orsz.	4·88
Csőddel kapcsolatos büncselekmények	Németorsz.	12·62
	Ausztria	8·79
	Magy. orsz.	28·20
Csalás	Németorsz.	2·04
	Ausztria	3·27
	Magy. orsz.	4·62
	Holland	2·02
Fajtalan iratok terjesztése	Németorsz.	2·04
	Holland	5·01
Zsarolás	Németorsz.	1·61
	Magy. orsz.	1·45
Hadkötelez. elleni büncselekmény	Németorsz.	2·16
	Ausztria	1·59
Sikkasztás, zártörés	Németorsz.	2·01
	Ausztria	2·22
	Magy. orsz.	2·07
Okirat-hamisitás	Németorsz.	2·33
	Magy. orsz.	1·68
Becsületsértés, rágalmazás	Németorsz.	1·31
	Holland	1·61
Párbaj	Németorsz.	3·66
	Magy. orsz.	11·49

A keresztények többször követik el %-al		
A büncselekmény neve	Az ország neve	
Hatóság elleni erőszak	Németorsz.	3·63
	Ausztria	1·60
	Magy. orsz.	2·56
	Holland	2·18
Rablás	Németorsz.	5·55
	Ausztria	8·73
	Magy. orsz.	7·43
	Holland	15·33
Lopás	Németorsz.	2·84
	Ausztria	1·66
	Magy. orsz.	1·87
	Holland	1·90
Magánlaksértés	Németorsz.	2·00
	Ausztria	2·30
	Magy. orsz.	2·91
	Holland	1·59
Élet elleni büncselekmények	Németorsz.	4·33
	Ausztria	1·45
	Magy. orsz.	3·01
Gyujtogatás	Németorsz.	2·67
	Ausztria	1·45
	Magy. orsz.	4·07
Testisértés	Németorsz.	2·55
	Ausztria	3·29
	Magy. orsz.	3·24
	Holland	1·95
Magzatelhajtás	Németorsz.	1·19
	Ausztria	1·25
	Magy. orsz.	4·42

A felsorolt adatok Németországból 1903—6-ból, Ausztriából 1898—1902-ből, Magyarországból 1904-ből, Hollandból 1902-ből valók.

Természetes, hogy e számokból nem szabad könnyelmüen következtetéseket vonni, mert pl Amsterdamban, ahol sok a zsidó munkás, több a testisértés miatt elitélt zsidó, mint keresztény. Az életmód vált ki bizonyos büncselekményeket s ezért csakis azoknak az adatoknak van bizonyitó ereje és értéke, melyeket ezeknek a körülményeknek figyelembe vételével fognak összeállitani.

De más irányban sem szabad elsietni a következtetéseket, mert pl az a körülmény, hogy Németországban a pénzügyletekkel foglakozóknak 33'12 százaléka zsidó és az 1903—4. évben elitélt uzsorások közt csak 22'73 százalékkal szerepeltek, még nem enged messzemenő következtetésekre jogot.

Egyszóval minden adatgyüjtés e téren ma még tökéletlen, amiről a fenti számokra vetett egyetlen tekintet bárkit meggyőzhet. Itt vagy a legkülönbözőbb elvek szerint jártak el némely adatgyüjtők, vagy pedig a legkülönbözőbb lelkülettel gyüjtötték össze az adatokat. E nélkül valószinütlen, hogy ennyire különböző számokat eredményezett volna a gyüjtés.

Másrészről, az összes zsidókat egynek véve, nem törődnek azzal, hogy nagyrészük régen levetette a zsidó ghetto erkölcsöt, miért is lehetetlen épen azok erkölcséről megfelelő képet kapni, akiknek erkölcséről legtöbbet kellene tudnunk. Azok erkölcse érdekel legjobban, akik még nem olvadtak be a fogadó népek közé. Erre vonatkozólag pedig nem lehet adatokat gyüjteni, mert a gyüjtőnek minden egyes büntevőt ismernie kellene.

VIII. Fejezet. **A zsidó jog.**

Zsidó jogról csak olyan korból lehet beszélni, amikor a zsidóknak még meg volt a

biráskodási joga. Zsidó jogról csak olyan zsidók közt lehet beszélni, akik még ma sem viszik jogvitáikat a rendes biróságok elé, hanem a rabbihoz mennek, hogy ez a Talmud, illetve a Chosem ha mispat szerint döntse el azokat. Nem lehet kétséges, hogy azok, akik ezt teszik, zsidó zsidók.

A zsidó jog a maga kötelező erejét a fogadó népek közt a fejedelmek kiváltságainak köszönhette, akik a zsidók adója ellenében megengedték azt, hogy saját joguk szerint döntsék el jogvitáikat. A zsidók ezért a legrégibb idő óta hálásak is a fejedelmeknek és a zsidó bölcsek ismételten figyelmeztetik hiveiket, hogy imádkozzanak a kormányok jóvoltáért, mert ha a kormányok nem volnának, akkor az emberek elevenen megennék egymást.

A zsidók joga megfelelt annak az elzárkózásnak és annak a foglalkozásnak, melyben éltek. Forrása az isten és a vallás, illetve ugy összefolyt az erkölcsi szabályokkal, hogy sokszor bajos volt megállapitani, hogy valamelyik szabály jogszabály vagy erkölcsi szabály-e?

Igy természetes aztán, hogy a zsidóknál nem lehetett jeles s tudós ember, aki járatlan volt a jogban. Minden rabbi egyuttal jogász. A jog kiegészitő része a vallásnak, mely viszont egyuttal erkölcs is. A rabbi biró is, tehát tekintélyének materiális alapja is volt.

Miután a vallás, erkölcs és jog összefolyt, tehát minden zsidónak ismernie kellett a jogot is. Amint nem lehetett jó zsidó, aki nem tartotta be a vallás és erkölcs parancsait, épugy nem lehetett, aki a zsidó jog ellen vétett. Igy lett szoros az a kapocs, mely a zsidóságot összetartotta. A zsidó vallás, erkölcs és jognak forrása mindenütt, ahol zsidó élt, ugyanaz volt. Az egységes forrásból fakadt az egység. Egy istent imádtak, aki nemcsak a vallást, hanem a erkölcsöt és társadalmi berendezést is adta

nekik, minden részlet szabállyal, mely szerint a hétköznapi életben éltek.

Igy kellett a zsidó vallásnak a nemzetté tömörítésben a zsidók gazdasági helyzetét támogatva hozzá járulnia ahhoz, hogy a zsidó nemzet összetartója látszólag a zsidó vallás lett, holott a zsidó vallás azért fejlődött igy, mert a zsidóság helyzetében minden más vallás is igy fejlődött volna. A zsidóság elszigeteltsége magával hozta, hogy amint a vallás, ugy az erkölcs és jognak szabályai is csak zsidókra vonatkoznak.

A rabbi volt a biró is, tehát még külső tényezője is volt a jog és vallás összeforradásának.[1]) Amint a vallási tételeken nem engedtek változtatást, ugy a jogaikon sem. A Thora, melyet Mózes a sinai hegyen átvett az istentől volt a jog főforrása. Ezenkivül, mint a zsidó erkölcsnek és a jognak másik forrása, a szóhagyomány szerepelt, melyet Mózes szóbelileg közölt, mert nem birt olyan sokat leirni.

Ezért tehát semmiféle törvényt sem lehet megváltoztatni. Ezért nem változtathatja meg a király sem a törvényeket, mert hiszen isten törvényei. Innen van, hogy a jó zsidó más törvényhozó hatalmat nem ismerhet el, mint a sajátját és ezért sokan vannak, akik azt mondják, hogy a zsidóságukhoz mindenben ragaszkodó zsidók egy államnak sem lehetnek jó polgárai. De joguk mozdulatlanságánál fogva a külön zsidóországban sem volna megfelelő.

A mozdulatlanság azonban csak látszat. A zsidók önmagukat ámitják azzal, hogy vallásuk, joguk nem változik. Elméleteik még a törvény nyilt megváltoztatását is megtudják indokolni, mikor igazi talmudista módon azt mondják, hogy a törvény keletkezésének sokszor épen a

[1]) Dr Rapaport Morché: Der Talmud und sein Recht (Berlin 1912) Kohler előszavával.

törvényváltoztatás az indoka, tehát természetes, hogy a törvény nem lehet változhatatlan. Igy aztán a zsidó felfogás hol a jog állandóságát, hol változását vitatja s mindkettőt vissza tudja vezetni Jahve-ra. Az életben a zsidó mozdulatlanság a külsőségek és szertartások megőrzésében nyilvánul, a változások elfogadása az anyagi szabályok, a lényeg tekintetében tett engedményekben.

Azokat a törvényeket amelyekben az életkörülmények változásának engedményeket tettek s amelyekben jogukat az élet követelményeihez alkalmazták, *feltételeknek* nevezték. Ezek jogerejét azzal magyarázták, hogy az isten ellenőrzése alatt álló elöljárók rendelkezései, tehát az isten akaratából jönnek létre. Igy aztán az isten állandósága dacára akaratának állhatatlanságához jut a zsidó dogmatika.

A *feltételeket* persze csak zsidó elöljárók hozhatják. Igy aztán mégis akadályai maradnak annak, hogy a zsidó zsidók és a fogadó népek közt szorosabb kapcsolat keletkezzék.

A zsidó jog változatlanságát a fentieken kivül előmozditották az egyes rabbik csinálta magyarázó szabályok, amelyeket a zsidók épenolyan tiszteletben tartottak, mint magukat a törvényeket. Hilel rabbi pl 32 magyarázó elvet állapitott meg s ezeket a rabbik kivétel nélkül alkalmazták. Ezek alapján felosztották a feltételek egyes rendelkezéseit parancsokra és tilalmakra. De miután minden parancs s tilalom nem volt a Thorára visszavezethető, Maimonidesz megállapitotta, hogy csak 613 parancs és tilalom van, mely a Thorára vezethető vissza.

A többivel szembeni engedelmességet azon az alapon követelték, mert Mózes V. könyvének XVII. fej. 11. részében irva van: attól a parancstól, melyet ők (a bölcsek és irástudók) neked mondanak, ne térj el se jobbra, se balra. Miután az irást és Thorát csak a rabbik ismer-

ték, tehát a Talmud elterjedése utáni korban ők lettek a jognak tulajdonképeni forrásai, amint mindenütt a biró lesz törvényhozóvá ott, ahol nincs törvényhozó, aki a változó igényekhez alkalmazza a törvényt.

Kitalálták, hogy a jognak két része van: isteni és vagyoni része. Csak az első rész a megváltozhatalan, illetve az, amelyre nézve betü szerint kell a Thorát követni. Hogy a vagyoni jognak mégis teljes tekintélye legyen, mindig hozzáfüzték: »Mózes és a zsidók törvénye szerint.«

Ezt a toldalékot az egyes jogviszonyoknál aztán felhasználták arra, hogy az isteni jog alól kibujjanak. Igy pl a házasságot az isteni törvény állapitotta meg, amit pedig az isteni törvény állapitott meg, azon nem lehetett változtatni. De mert változtatni akartak rajta s mert a házasságot sokszor fel akarták bontani, azért szokássá lett, hogy a rabbik hozzátették ezt a toldalékot a házasságkötési formulához: »Mózes és a zsidók törvénye szerint«. Ezzel biztositották, hogy a házasságot felbonthatták.

Persze az ilyen toldás és magyarázgatás csak annak vált előnyére, aki a jogban jártas volt. De épen az a zsidó magánjog jellege, hogy az erőset, a ravaszt védi a gyenge és gyámoltalan kárára. A zsidó jog még formalisztikusabb, mint a római, már pedig a formalizmusz annak az előnye, aki a formákat ismeri. Nincs is a zsidó jogban az igazságérzetnek szerepe, mint ahogyan az Ezsau és Jákob esetében sem az igazság, hanem a forma győzött.

E formalizmuszt szolgálja a zsidó jogforrások rangsorának megállapitása is, mely 21 egymás felett álló jogforrást ismer. A legfőbb forrás a misna és a legutolsó a senui. Ha valamely jogszabály érvényességének megállapitásánál máskép nem lehet eredményre jutni, akkor az a szabály alkalmazandó, amely mellett több s erősebb források szólnak.

A zsidóság egyik alaptulajdonságaként emlegetik az élelmességet, mely semmi más, mint a nagyobb jártasság a kereseti lehetőségek kihasználásában és saját érdekének érvényesitésében. A zsidók helyzete iskolája volt ennek a nemzsidókkal szemben, a zsidó jog pedig a zsidóknak egymásközti életében. A zsidók helyzete élelmességre kényszeritette őket és igy természetes, hogy eszük ebben az irányban fejlődött. E fejlődés azonban a fogadó népekre nézve kellemetlen s igy az antiszemitizmusz rugójává lett.

A zsidók másik tulajdonságaként a kiméletlenséget emlitik. Ennek a jogban megtestesitője a váltó és a bemutatóra szóló értékpapir. Mindakettőnél a követelés behajtója valaki, akinek semmi köze az alapügylethez és az adóshoz. Jogi felfogásuknak ez a két intézmény megfelel s ezért dologi jogukban is étvényesül, ahol a forgalom érdekeire való tekintettel a birtokos jogát a tulajdonosé fölé tudták emelni és ezt a felfogást ma már minden jogrendszer elfogadta.

IX. Fejezet. **A zsidó zsidó nő.**

I. *A nő.* A zsidó nő általában munkátlanabb, mint a keresztény, mert századok óta nagyobb a keresztény nő munkatere, mint a zsidó nőé. Amig ugyanis annak minden foglalkozásu férj oldalán már a multban nagy feladatai voltak, addig a zsidó nőre legfeljebb a háztartás és gyermekápolás gondja nehezedett. A keresztény főuri nő is kastélyában a sok vendégeskedéssel, a ruhaszövéssel s a reprezentálással nem csekély munkát végzett. A kis nemes asszonynak a gazdaság körül, a cselédséggel volt sok teendője; az iparos asszonynak a nagyszámu családtagok és legények ellátása adott gondot; a jobbágy asszony pedig férjével egyformán dolgozott.

Evvel szemben a zsidó nő, akinek gazdasága nem lehetett, mivel nem volt ingatlana, aki készen vásárolta a fogyasztási cikkeket, már a középkorban olyanféle háztartást visz, amely nagyon hasonló a mai kisvárosi háztartáshoz és az ujkorban olyat, amely a nagyvárosi háztartáshoz áll közel.

Hogyha tehát összehasonlitjuk a közép s ujkori zsidó nő munkáját a keresztény asszonyéval, akkor azt kell hogy lássuk, hogy emez sokkal többet dolgozott. A munka nemessége hat ránk a legszebb asszonyi kéz érintésekor is, amikor acélos izmai fölé simuló bársonyos bőrét érezzük. A munkátlanságot érezzük a vastag csontok dacára is, amikor formátlan zsirpárnák feküsznek szorító kezünkben. Mert a kéz még sok emberöltő után is elárulja az ősök szorgalmát vagy dologkerülését.

Ezt a gondolatot fejezi ki röviden s pregnánsan a Világ 1915 szeptember 22-iki száma abból az alkalomból, amikor a romániai zsidók 1915 nyarán attól való féltükben, hogy Románia és a központi hatalmak közt kitör a háboru, bejöttek a magyar határszéli városokba. A Világ tudósitója ekkor Brassóból a zsidó nőkről igy ir: »A nő, a hebron rózsája, sehol sem karakterisztikusabb, mint épen itt. Mint épen ezeknek a silány férfiaknak feleségei és leányai. A kelet üt ki rajta, a hárem, a semmitevés, a hiábanélés, az érzékiségbe fulás, a nőstényi erotikum, mint eszköz, mint végcél és akarat. Majdnem szép a maga erős race jellegével akkor is, mikor csunya. A vidéki utca parasztiságán cifrán virul ki nagyvárosi toiletteje... Kezét a kávéházban sokszor elnézem. Hófehér mandulakörmü, csupa gyürü és majdnem gyönyörü, de hiányzik belőle az erély, az intelligencia és valamennyi munka. Megint csak mindig: az emberi kifejezés«.

A *zsidó* zsidó nő és nagy részben a nem-

zsidó nő tipusa is a zsidó zsidó felfogás és szokás teremtvénye. A Talmud előirásait követő zsidó nője nem lehet mássá, mint háremnővé. A Talmud szerint a zsidó nő csak arra való, hogy férjének gyönyörüséget adjon s gyermekeket szüljön, főleg azonban fiakat.

A zsidó zsidó ·nő mai helyzete is többé kevésbbé keleti. A Talmud szerint ékszer és játékszer, melyet a férjnek épen ezért mindig vagyoni viszonyai felett kell ruháznia. Ezt az elvet a zsidók a fogadó népek közt meg is tartották s ezért már Rómában felhangzott a panasz, hogy a zsidók nagyon fényüzők.

A zsidó nő épen ezért sohasem arra való, hogy nyilvánosan tegyen valamit, hanem csak arra való, hogy mutogassák. Nem is volt szabad a Talmud szerint a nőnek idegen férfival érintkeznie, mert már ez egymagában is erkölcstelen. A nő csak férje számára éljen és csinosan öltözzék, mert csak igy tarthatja meg férjét hüségben.

A zsidó nő csak otthon élhetett. Férjhez kellett tehát mennie, hogy becsülete legyen. De a férjnek fiat kellett szülnie, hogy a becsületét megőrizze. Nyilvános ügyekbe bele nem szólhatott. Zsidó királynő csak egyetlen egy volt, Athalia.[1]) A zsidó közéletben is kevés nő szerepel. De ha szerepelne is, ez nem döntené el azt a kérdést, hogy milyen volt a zsidó nők helyzete, mert egyes kiváló személyiségek mindig képesek arra, hogy kivételes helyzetet teremtsenek maguknak.

A zsidó zsidó hajadon ma sem érintkezhetik megszólás nélkül nemzsidó férfival, kezet nem foghat vele, jelenlétében nem ehetik. A zsidó özvegynek hozzá kell mennie elhunyt férje fivéréhez. Kell! Ez olyan megszégyenitő

[1]) M. Kayserling: Die jüdischen Frauen (Leipzig 1879) 15. l.

és a nőt semmi embernek tekintő rendelkezés, hogy ebben kifejezést nyer a nőre vonatkozó felfogás.

Egyetlen népnél sem idézett elő azonban e tekintetben a gazdasági helyzet olyan hatásokat, mint a zsidóknál. A legvallásosabb zsidók feleségei, a talmudisták feleségei Oroszlengyelországban és Galiciában egyetlen eltartóivá lettek a talmudistáknak és gyermekeiknek. Ezekben az országokban a zsidók közt annyira elszaporodtak a talmudisták, hogy rabbi állást nem tudtak kapni, viszont a talmudtudomány olyan tiszteletben áll, hogy müvelőinek nem illik dolgozni, igy tehát a talmudisták feleségei kimennek házon kivül kereskedni, megszerzik a szükségeseket, amig a férjek a templomban talmudhelyeket magyaráznak és ezekről vitatkoznak.

A sors iróniája, a zsidó zsidók egyik főelvével szemben, hogy épen azok nem respektálják, akik abból élnek, hogy ismerik ezeket az elveket.

Ez azonban arra is élénk világot vet, hogy az irott betü hatalma csak addig van meg, amig a viszonyok hatályon kivül nem helyezik. A zsidó nő addig marad háremnő, amig lehet. Azután vagy munkásnő lesz vagy pedig férjének társa. Miután pedig a nő törekvése is az, hogy alárendelt helyzetéből kikerüljön, tehát a nők a zsidóknál is csak ott háremnők, ahol ezt a férj vagyoni helyzete lehetővé teszi. A szegény zsidó nő dolgozik, mert muszáj és munkájával arányban a családon belül mind több joghoz is jut. A Talmuddal a nemzsidó zsidók nem törődnek s a zsidó nőt sok kereskedő, orvos, ügyvéd férj ma már nem a Talmud parancsa alapján, hanem azért öltözteti, mert jó, ha mutathatja, hogy telik neki, mert ez emeli a hitelképességét.

A zsidó zsidó nő régi helyzetéből folyik

mégis a mai nagy felöltöztetés. A hárem nő csak élvezeti cikk s elzárják, hogy mások ne jussanak hozzá. Amikor e bezárás nélkül is egyedül magának biztosithatja már a férj, akkor cicomázza, hogy ingerlőbbé tegye magának a mások megkivánása vágyával.

Az asszony hajának lenyirása és a tulcicomázottság ugyanegy okból fakad. Az első mellett szól az az érzés: egyedül az enyém! A második mellett: mindenki megkivánja, de az enyém.

II. *A lakás.* Kis jelentőségünek látszik, pedig a zsidó asszonyok és férfiak gondolkozásvilágába egyaránt érdekes bepillantást enged lakásuk berendezkedése. E körül pedig nagyon érdekes jelenséget tapasztalhatni a beolvadási processzuson már keresztül ment zsidóknál. Mig husz-harminc év előtt csak a zsidó nagybirtokosok lakása hasonlitott az ősrégi nemesi családok berendezkedéséhez, addig ma már a középosztályu zsidó családoknál is mind több régi nemesi butort és régi berendezési tárgyat találni. Mind több zsidó család gyüjt régiségeket.

Ennek a gyüjtő szenvedélynek azonban nem mindig müvészi a háttere, hanem egyenesen az a tudat alatti oka van, hogy ezzel a maguk régiségét és főleg előkelőségét elhitessék. A sok zsidó családnál látható szedett-vetett régiség, sok régi pipa, másutt régi fésü s egyéb, nem alkalmas ugyanis másra, mint arra, hogy olyan látszatot keltsen, mintha ezek a dolgok mind régen a családban lennének. A zsidó nőkön sok régi, bár értéktelen ékszer az előkelőséget akarja mutatni.

Előkelőnek lenni akarni pedig arisztokratikus érzés- és gondolkozásra vall. S ez a gondolkozás meg is van a zsidóban, sőt szinte hozzátartozik a zsidó jellemvonáshoz.

A mások felett kitünés nyilvánul meg az ékszerek szeretetében és a ruházkodásban kifejtett nagy fényüzésben is. Kitünni és külömbnek lenni, habár áldozatok árán s bár az eszük azt kell hogy mondja, hogy a régi ékszerekkel és régi butorok közt ők maguk ujak és nem bennük nőttek, mert hiszen nem régi zsidó butorokat és dolgokat gyüjtenek, hanem olyanokat, amelyek a nemzsidóknál voltak előkelők.

A mutogatás vágya olyan tulajdonság, amely a kiválóság érzésével függ össze, már pedig ez meg van a zsidóban.

X. Fejezet. **A zsidók s a nemzeti öntudat.**

A nemzeti érzés meghatározása már magában véve is nehéz feladat, mivel ezt az érzést sokszor olyanok hangoztatják, akik arra akarják felhasználni, hogy valamely társadalmi rétegnek biztositsanak vele előnyöket. A nemzeti érzés cimén lemondást követelnek valamely rétegtől és maguknak ezzel implicite jobb megélhetést, ezért a saját követeléseik ellenzőit nemzetelleneseknek bélyegzik.

Nehéz ez a kérdés még azért is, mivel a zsidókérdés szempontjából beszélnünk kell a zsidó nemzeti öntudatról és a beolvadt zsidóknak nemzeti öntudatáról, mely már nem zsidó, hanem a beolvasztó nemzethez való tartozás öntudata.

A nemzeti érzés a büszkeség érzése a felett, hogy bizonyos nemzethez tartozunk. Láttuk, hogy a zsidó zsidó büszke arra, hogy zsidó. Ez a büszkeség összeütközésekre vezet azokkal a népekkel, amelyek az ilyen zsidót befogadták.

A beolvadt zsidó megmaradt zsidónak és mégsem tartja magát a zsidó nemzethez tartozónak, hanem csak zsidó felekezetünek, aki a

fogadó nemzet tagjává lett. Ennek a zsidónak a zsidóság már csak felekezet.

A beolvadó zsidónak ez az érzése megérthető, de megérthető a fogadó nemzetek részéről érvényesitett az az ellenészrevétel is, hogy a zsidót nem lehet egyszer felekezetnek, egyszer nemzetnek tekinteni. Nem lehet elfelejteni azt, hogy a zsidók kivétel nélkül támogatják a zsidók fentartásának munkáját. Igy tehát érthető, hogy a fogadó nemzetek nemzeti öntudatát kidomborító polgárok nem tekintik a zsidó felekezetüeket sohasem teljesen magukkal egyenlő érzelmüeknek.

Lehet, hogy ez az érzés a zsidó felekezetü beolvadtakban is él. Lehet, hogy ők sem tudják magukat emancipálni az alól az érzés alól, hogy ők nem tartoznak vérbelileg a fogadó nemzetbe. Lehet, hogy él bennük a gondolat és érzés, hogy közelebb állanak a be nem olvadt zsidókhoz. Lehet, hogy ma még nem teljes érzésü beolvadtak.

Ezen nem lehet csodálkozni. A zsidó zsidóban benne élnek az ezredeken át elnyomott szolga tulajdonságai. A már nemzsidóban is maradt ebből valami. A zsidó kevés ideje szabadult fel arra, hogy vérévé válhatott volna a noblesse oblige elve. A zsidó még kivétel nélkül érzi, hogy elnyomott fajtából származik, melyet lehet, hogy egy szép napon elüznek a fogadó népek. S bármennyire jogosulatlan vagy indokolatlan ez az aggodalom, azért mégis megvan s igy számolni kell vele, annál inkább, mert az alsó osztályok nem sorstársukat látják a zsidóban, mivel csak felfelé volt szolga, lefelé pedig a barát és sorstárs alakjában megjelenő kizsákmányoló eszköz.

A kizsákmányoltakkal szemben az államhatalom védelmét vette igénybe, az állam uralkodó rétegeivel szemben saját ravaszsága védte. Milyen nagyszerüen kiépitette pl a pénzügy-

letek nemzetközi szervezetét, aminek következtében a zsidó üldöző fejedelmek nem juthatván pénzhez, mindig vissza vontak minden zsidó ellenes intézkedést.

A zsidó rosszul türte és viselte a fogadó államok terheit. Neki mindig arra kellett gondolnia, hogy a fogadó állam engedékenysége következtében elveszthet mindent és ezért mindig előre kárpótolta magát. Eltitkolt, eldugott mindent, amit lehetett. Ilyenképen lehetetlen, hogy az ő érzéseinek emlékeiben ne éljen a régi, az ősök által átélt helyzete.

A zsidóság kétezer éven át el volt zárva a többi nemzetekkel való együttéléstől. A nemzetek nemcsak annyiban fejlődtek, hogy a technikai eszközök tökéletesedtek, hanem annyiban is, hogy szervezeteik megjavultak, hogy gondolkozásmódjuk nemesedett. Mindebből a zsidóság ki volt zárva. Ezért aztán nem is tanulta meg azt, amit nemes áldozatkészségnek neveznek. Jótékonykodásában még sok a reklám.

Pedig a nemzeti érzés épen az az érzés, hogy mindazokért, akik velünk egy nemzethez tartoznak, a legnagyobb áldozatokra is hajlandók vagyunk. A beolvadt zsidók uj elméleteket állitottak fel és hirdettek. A hazáért élni! Kétségtelen, hogy ez helyes elv, de mégis az a baja, hogy kevésbbé szép, mint a hazáért meghalni elve. Mert aki kész meghalni a hazáért, az bizonyosan élni is hajlandóbb érte. A hazáért élni elvénél az a veszedelem, hogy mindenki, aki él, azt mondja, hogy a hazáért él. Ami a hazáról áll, áll más eszméről is. S igy sokszor tapasztaltuk, hogy a *hazából*, az *elvekből* éltek, akik a hazát s az elveket legtöbbet emlegették.

A hazáért, az elvekért élés abban nyilvánulna meg, hogyha sokan volnának, akik nem a nagy vagyont, nagy jövedelmet nézik, mikor hivatást választanak, hanem azt, hogy hivatásuk meny-

nyire válik a mások hasznára. A zsidó ezt az áldozatot még nem hozza meg. Mert ha a zsidóság annyira nemzeti, mint ahogyan azt némelyek állitják, akkor a zsidó középosztálynak nem a szabad pályákra kellene mennie, hanem mindenütt arányának megfelelően eloszlania s minden foglalkozás szellemét átitatni a köz javára az ő üzleti szellemével. Egyszóval a nagyobb kereseti lehetőséget eldobva, a hazáért élni.

E helyett a zsidók a tanult pályákat számarányuknál öt-tizszer akkora arányban lepik el.

Ez a jelenség azonban csak azt mutatja, hogy a zsidóság a modern államban is ugy helyezkedik el, mint ahogyan a régi államban elhelyezkedett, t. i. az uralkodó és kizsákmányolt réteg közt és az uralkodó rétegnek szolgálatára áll. Modern középnemességet alkot, ha tetszik ez az elnevezés.

Ez a körülmény arra vezet, hogy a beolvadó zsidóság jobban együtt marad, mint amennyire a beolvadási processzus ezt kivánatossá teszi. Igy aztán marad valamelyes bizalmatlanság a nemzsidók részéről és marad valamelyes összetartozás a beolvadás dacára.

A modern államok polgársága régóta küzd az egyenlőségért. Ez alatt a tehetségek szabad érvényesülését is érti, de nem érti azt, hogy a beolvadtak összetartása ezeknek az utóbbiaknak könnyitsen meg bizonyos pályákat.

Minél tagoltabb valamely állam nemzetiségileg, annál könnyebben helyezkednek el a zsidók benne. A nemzetiségiekkel szemben az uralkodó réteget és nemzetet támogatva biztositják maguknak, hogy az uralkodó nemzet megvédi őket az alávetettekkel szemben. A nemzetiségekkel szemben azonban ugyanaz a helyzete, mint a középkorban a jobbágyokkal szemben volt.

Ahol több nemzetiség van, ott egymás ellensulyozására használják fel őket s az uralkodó

nemzet mellé álló idegen nemzetiség az uralkodó kedvencévé lesz. Ha már most a haza érdekében levőnek tekintjük, hogy csak egy nemzet uralkodjék, akkor a zsidók hazafiassága minden vitán felül áll.

Az uralkodó nézet ma az, hogy a nemzetiségeket szabad és kell is elnyomni. Az uralkodó nézet ma az, hogy nem a nemzet a lényeges, hanem az állam. Már pedig a zsidók hüek az államhoz. Az államhoz való hüség egyrészt a háláérzésen épül, másrészt a szülőnek a gyermekeivel szembeni gyengeségén. Szereti azt, ami az övé. Az állam polgárainak szülöttje s igy mindenki szereti, aki meg van vele elégedve.

A nemzetiségeknek az államról és a nemzeti érzésről azonban az az érzése, hogy nem a nemzeteknek kell az állam meglévő formáihoz és területeihez alkalmazkodnia, hanem az államnak kell az élő nemzetek szerint alakulnia.

E felfogás éles ellentétben van az előbb tárgyalttal és ezért a hazafisággal, mely alatt az államhoz való hüséget szokták érteni, nem mindig lehet azonositani.

Ezt a nemzeti érzést a zsidó zsidó, aki cionizmuszról álmodik, aki zsidó ruhában jár, aki zsidó szokásoknak hódol stb, ismeri és érzi. De épen ezért az ilyen zsidó sohasem lehet más nemzet tagja. De mert a nemzsidó zsidó vallása is nagy részben a zsidó ősök tisztelete, tehát zsidó vallásától is el kell annak szakadnia, aki más nemzetbe érzése szerint is beolvadt.

A zsidó az államban uralkodó nemzetbe szokott beolvadni. Magyarországon a szlávok s románok közt is magyarrá lett. A délafrikai bur köztársaságokban angollá lett, mielőtt ezek formailag elfoglalták volna. Ma Kisázsiában német a zsidó és várja a német uralmat, pedig a fogadó nemzet a török.

Ezek a tanulságok teszik nehézzé a zsidók helyzetét ma is s állanak utjában annak, hogy a nemzsidó elfelejtse, hogy a zsidó mégis csak más nemzet. De talán a zsidó sem felejti. Ez a megoldhatatlan kérdés!

A sok nemzetiségü országban rendesen az uralkodó nemzetbe való olvasztásra törekszik a kormányzat. Oroszországot kivéve erre a zsidókat használják fel. A zsidóknak mind több érvényesülési lehetőséget hagynak nyitva, a beolvasztandó nemzetiségnek pedig a zsidókat példakép mutatják. Németországban, Ausztriában és Magyarországon egyaránt nagy szolgálatokat tett igy a zsidóság a kormányzatnak.

A nemzetiségek azonban épen ezért sehol sem nézik jó szemmel a zsidókat. Sőt egyenesen a zsidóknak az uralkodó nemzethez való huzása az oka annak, hogy a nemzetiségi mozgalmak klerikálisok, illetve antiszemiták.

Csakhogy a zsidók sem mindig tartanak ki a fogadó uralkodó nemzet mellett. Ha a zsidók elég erőseknek érzik magukat, akkor nem támogatnak más nemzetet, hanem a saját nemzeti létük feltámasztása érdekében dolgoznak. Erre nézve igen érdekes tanulságokkal szolgál Lengyelország és Galicia. A lengyelországi zsidó a mult században lengyel volt, de amióta az orosz kormány megnyitotta a lengyelországi területeket a zsidóknak s itt nagy tömegben laknak együtt, azóta éles politikai és gazdasági harc fejlődött ki a lengyelek és zsidók közt. A zsidók ma már zsidók akarnak lenni és nem lengyelek.

Galiciában a zsidóság német volt. Ma azonban a zsidóság itt is mindenfelé nemzeti házakat épit, melyek bevallottan kulturcélokat szolgálnak, de lényegében a zsidó nemzeti eszmét. Vagyis Galiciában is meg van már a zsidó nemzeti törekvés és csak mellékes a német. Legjobban mutatja ezt egyrészt az a körülmény,

hogy a cionista propaganda folyton tért nyer, másrészt az a körülmény, hogy a galiciai zsidók közt mind jobban terjed a héber nyelv.

A héber nyelvhez való visszatérés tulajdonképen a szellemi ghettot jelenti. A galiciai zsidóságnak ez a törekvése már most minket is közelről érdekel, mert a magyar zsidóság innen kapja folyton ujabb s ujabb erősitéseit. A galiciai zsidó beözönlés tette, hogy a magyar zsidóság már régen el nem tünt. A galiciai pajeszes jövevény a már-már magyarrá lett zsidónak a memento!

XI. Fejezet. **A nyelv s az irodalom.**

I. *A nyelv.* Előre kell bocsátanom, hogy nem osztom azt a véleményt, amit általában vallanak, hogy a zsidóknak egészen különös és fajinak nevezhető tulajdonsága, hogy a fogadó népek nyelvén erőszakot követnek el és azt elrontják. Ez nem a zsidók tulajdonsága, hanem egyszerüen kisérő jelensége a tömegesen letelepedett népek nyelvátvételének. Végre is egyszerre nem tanulhat meg mindenki egyformán valamely nyelvet. Más részről mindenütt tapasztaljuk ugyanezt a jelenséget, ahol valamely tömeg két nyelv hatásának van kitéve. Igy pl nálunk a dunántuli magyar nyelv kiejtésében lehetetlen észre nem venni bizonyos eltérést a tiszántulitól. A felvidéki magyar kiejtése valamelyes idegenséget mindig elárul. Miért legyen már most épen csak a zsidó nyelvátalakitása zsidó faji sajátosság?

A zsidó is két nyelvü nép, mint ahogyan a nemzetiségből a nemzetbe olvadt vagy a nemzetiségbe beékelt nemzeti ember kétnyelvü. Ennek a kétnyelvüségnek hatással kell lennie beszédjére. Nemcsak arra a nyelvre, melyhez csatlakozott, hanem arra is, mely őseinek nyelve.

Ha csupán a magyar nyelv szempontjából vizsgáljuk a kérdést, akkor megállapithatjuk, hogy a kétnyelvüség elnémetesitette sok magyar kifejezésünket, ugy hogy nagyon sokunknak gondolkoznunk kell már azon, hogy melyik kifejezés az igazán magyaros. Sok magyarul iró talán gunyból, talán eredetiség keresésből elrontott magyar nyelven ir s ezzel segitett kivetkőztetni a magyar nyelvet jellegéből. De ez nemcsak zsidó hatás, hanem német hatás is.

A magyar valószinüleg a szlávból vette a határozói részesülőt. A magyar paraszt ma is használja, mert rövidebbé teszi a beszédet, a város s az irodalom nem ismeri. Feleslegesekké teszi a mellékmondatok nagyrészét, ami német mondatszerkesztés. A közönséges beszédből épen ugy kiveszett a magyar kérdő mondat, mint az irodalomból és ma inkább énekelünk, amikor kérdezünk, sem mint hogy a kérdő mondat szerkezetet használjuk. Az uj és röviditett szók nagyon gyakoriakká lettek, de nem magyarok.

Ugy jártunk e tekintetben nyelvünkkel, mint a magyar népviselettel, melyet az idegen kelme és forma már kiszoritott, de amely még kirí, illetve leri népünkről. Az ősi butort is kidobálják a jobbmóduak, mert nem modern. Pedig a nyelv, ruha, butor, szerszámokban stbben a nép minden ősi emléke benne rezeg és ezek együttvéve teszik ki azt, ami a nemzeti jellegből látható.

Minden nép gondolkozásának beidegzett képei nyelvével együtt szállnak át. A mi népünk régi nyelvével eltüntek a régi érzések és eszmék, pedig az uj nyelvnek még nincs mit mondania, mert a germán vagy a zsidó emlékek és érzések tőlünk idegenek. Csakhogy itt megint nem lehet csak zsidó tulajdonságot látni, hanem csak általános emberit.

Épenugy, mint ahogyan a magyar nép érzi

ezt, bár kifejezni nem tudja, ugy érzi ezt a zsidó is. Azért tér vissza ősei nyelvéhez. Érzi, hogy az elrontott német nyelv nem lehet valamely nép nyelve és ma már Galiciában, Bukovinában, Lengyelországban, Palestinában mindenütt tanitják a hébert. Palestinában a lakosságnak 14%-a volt zsidó 1910-ben, az óvodába járó zsidó gyerekek 39·3%-a pedig héber anyanyelvüként szerepelt, a spanyol zsargon is csak 38%-nak volt az anyanyelve.

A héberhez való visszatérés a zsidó nemzeti szellemhez való visszatérés és a zsidó nemzeti törekvések térfoglalása. Minden nép önálló akar lenni és nincsen kizárva, hogy ez a törekvés hamar átcsap a Kárpátokon és nálunk is fogunk az utcán héber beszédet hallani.

Akkor aztán teljesen kiéleződik a zsidó-nemzetiségi kérdés, mely most alszik, mert a Magyarországba átjövő zsidó is inkább homo oeconomicus, mint homo nationalis. Ha azonban a zsidók nemzeti öntudatra ébrednek, akkor nem az uralkodó nemzetnek, hanem az elnyomott nemzetiségeknek lesznek fegyvertársai. Ez az idő pedig el fog jönni, hogyha a kellő időben maga a magyarországi zsidóság erélyesen nem foglal állást a beözönlés ellen.

Ehhez azonban nagy heroizmuszra van szükség és kérdés, hogy olyan nép, mely mindig csak a nemzeti türésben volt heroikus, a cselekvésben is tud-e majd heroikus lenni.

II. *Az irodalom.* Az utóbbi időben nálunk és másutt is sokat vitatkoztak az irodalomról, mert az irodalom legujabb irányai képviselik a társadalmi mozgalmakban felszinre került irányokat. Mégis nagyon sok hiba és féreértés csuszott bele ezekbe a vitákba.

Nem arról akarok szólni, hogy azt mondották, hogy a magyar irodalom megtelt zsidó szellemmel. Mert ha zsidó iró magyarul ir, ak-

kor mi sem természetesebb, mint az, hogy zsidó szüleitől, rokonaitól tanult eszméket visz bele irásaiba. Mi sem természetesebb, mint az, hogy csak saját szellemében tud irni, hogy hasonlatait a zsidó iskolában tanult gondolatkörből fogja választani. Ha már most mindez idegen attól, amit az olvasó tőle vár, akkor nem olvassa.

A mi irodalmunkat azonban olvasták. De az olvasók nem az ős magyar puszta televényén nőtt magyarok, hanem a városi polgárok közül kerültek ki. Irodalmunk nem nőtt a magyar talajból. Sokat panaszkodtunk emiatt és tehetetlenségünkben a magyar kulturátlanságot szidtuk, holott tévedtünk. Irodalmunk nem ismerte eléggé a magyar gondolatkört, a magyar lelket és ezért nem hathatott rá nevelőleg. A falu a mi irodalmunknak a kulturátlanság volt, mert a falunak más a kulturája.

Irodalmunkban nagy szerep jutott a más életküzdelemben élesre fent zsidó észnek, a zsidókban kifogásolt cinizmusznak, mely még a tulajdon édes anyját is kigunyolja, ha ezzel szellemesnek tud látszani. A Talmud agytornáiban kicsiszolt zsidó észből született megjegyzések a nemzsidónak érthetetlenek voltak s igy a nemzsidó olvasó nem tudta megkapni azt a szellemi táplálékot, melyre vágyott.

A falusi ember csendes szép meséken nevelt gondolatkörét a magyar irodalom nem tudta felébreszteni. A messze erdőkig siró magyar dalok hangjain ábrándozó magyar nem értette a városi gondokban fáradó kereskedő világjárót. Hosszu szenvedések után felcsapó szenvedélye nem talált hangot a magyar költészetben. A magyar nem csipked, de vág. Hogyan szeresse a csipkedő irodalmat?!

Nagy képzelő tehetségek meséin nőtt nagyra a falu népe és nem elmés irók ötletein. Nehéz táplálék kell az irodalomban is

a magyarnak, melyen elkérődzik. Nehéz legyen és tartalmas.

Igy lett értelmes falusi lakosságunk betügyülölővé, holott Petőfit, Csokonait, valamikor Tinódyt, Balassát szivesen mondta, olvasta, tanulta.

Miért nem irtak hát mást? Mert az irodalom annak ir, aki megfizeti. Mert nem tudtak hozzáférni a magyar faluhoz, elfordultak inkább tőle. Valamely néphez csak akkor lehet szólni, ha előbb mélyebben gyökeret ver valaki benne. Ez hiányzott.

De a munka már megindult. Most már vannak zsidó és nemzsidó irók, akik tudják, hogy milyen a magyar gondolkozásmódja s most meg fog indulni az ujabb magyar irodalom, mely nemcsak a város, hanem a falu irodalma is lesz. De ezt az irodalmat csak magyarokká lettek irhatják, mert hiába, minden nemzetnek meg van a sajátossága s ezt nem lehet eltiporni s nem lehet figyelmen kivül hagyni.

Mindezeknek a kérdéseknek azonban semmi köze a zsidók sajátságaihoz. Beszéltünk róla, mert rá kellett világitani.

XII. Fejezet. **Kulturnép-e a zsidó zsidó?**

I. *Szociális kultura.* Azok szemében, akik a zsidókat csak felületesen ismerik és, akik azt hiszik, hogy a kultura egyetlen mértéke az irni-olvasni tudás, idegenszerünek tünhetik, hogy ezt a kérdést felvetjük. Mégis tudnunk kell, hogy a kulturának először is nincsen semmiféle a méterhez hasonló minden körülmények közt használható mértéke, másodszor pedig minden nép kulturáját aszerint kell megitélni, hogy milyenek annak a népnek életviszonyai. Igy nézve pedig a zsidókat, azt kell látnunk,

hogy a főleg kereskedelemmel foglalkozó zsidó müveltséget a kereskedelem szempontjából és nem az olyan népek szempontjából kell elbirálni, melyek földmiveléssel foglalkoznak.

A földmives és kereskedő kulturáját nem vethetjük össze. Épenugy nem vethetjük össze a papét és a kereskedőét. A társadalomban nagyobb szükség van arra, hogy földmivesek legyenek, mint arra, hogy a zsidók legyenek a kereskedők. Ha már most a földmiveléshez egy bizonyos kulturára van szükség, amely főleg egészséges testet igényel, a kereskedelemhez pedig olyan kulturára, mely az ész számitó képességét feltételezi, akkor a kulturfok összehasonlitásának egészen téves módja, hogyha abból indulok ki, hogy egyedül az irástudás legyen a kulturmérték. De azért ezzel nem azt mondjuk, hogy a földmivesnek nem kell irniolvasni tudni, hanem ellenkezőleg, mivel kereskedőnek is kell lennie, hiszen terményeit értékesiteni is kell, tehát irni és fogalmazni is kell tudnia, tehát a tökéletességhez több ismeretének és képességének kell lennie, mint a kereskedőnek.

A társadalom szempontjából nem szabad elfelejtenünk, hogy a testi és értelmi kulturán kivül van érzelmi kultura is. Az értelmi kultura egyéni kultura, az érzelmi pedig szociális kultura. Az értelmi kultura arra való, hogy magunk érvényesüljünk, a szociális élet teremtésére csak az érzelmi kultura alkalmas. Nemcsak magunknak, hanem mindenkinek akarunk az élet küzdelemhez szükséges felszerelést biztositani azzal, hogy ismereteket nyujtunk neki.

Az értelmi kultura csak kizsákmányoláshoz vezet, ellenben az érzelmi kultura az egymás segitéséhez. Az egymás alatt azonban nem a hasonlóan kizsákmányolók kölcsönös segitését kell érteni, hanem mindenki együttérzését, akivel egy társadalomban együtt

élünk. Az érzelmi kulturában az egyes saját értelmi kulturáját a köznek rendelkezésére bocsátja.

Az ókor kulturája mindenütt egyéni és értelmi. A mai kultura kezd az érzelmihez hajolni, pedig az osztályharc elméletek hangoztatása sokakban azt a hitet támasztja, hogy ma kisebb az érzelmi kultura, ami tévedés, mert hiszen eddig soha nem ismert mértékben küzdenek más osztálybeliek is az alsó osztályokért és küzdenek az alsó osztályok tagjai egymásért.

A régi diaszporabeli zsidó kultura értelmi. Minél előnyösebb fegyverzet szerzésére törekszik, mely az életküzdelemben a győzelmet biztositsa. Amikor saját körén belül szociális intézményeket tartott fen, akkor ebben is eszediktálta meggondolás vezette, (mert lehet, hogy szüksége lesz rá). Igy aztán saját nemzete körében szociális volt, de nem az emberiség szempontjából.

A zsidóság épen olyan kevéssé ismerte az összemberiség gondolatát, mint a többi nemzet. A zsidóság is céh volt, azzal a különbséggel, hogy az egész világra kiterjedt. Müveltsége a könyvelési és jogi elvek ismeretéből állott, ami csak előnyök és hátrányok mérlegelésére tette alkalmassá. Még jótékonyságában is megnyilvánul az individuális és értelmi tényező. A zsidók sokat jótékonykodnak, de személyesen. Nem gondolják meg azt, hogy a jellemre milyen hátrányosan hat az, hogyha valakinek jó kabátban koldulnia kell, hogy milyen rosz irányu jellemfejlesztést eredményez az, hogy még egyetemi hallgatók is havonkint vagy hetenkint bekopogtatnak alamizsnáért. Nem gondolják meg, mert az alamizsnaadás és a hálálkodás hallása, öröm nekik, mint minden arisztokratának.

A szegényeknek adott alamizsna nem jelenti tehát az érzelmi kulturát. Az érzelmi kul-

tura a társadalom minden tagjának érdekét szolgáló intézmények létesitésére vezet s nem jótékonykodásra. Tagadhatlan azonban, hogy ez irányban a szabadkőmivesség a zsidóságot nagyon kinevelte s ezért az antiszemitizmusz nagyon rosszul irányozza támadásait, mikor a szabadkőmivességet támadja, amely a zsidók és nemzsidók közti ellentétes érzelmek megszüntetése tekintetében olyan sikeresen dolgozott. A szabadkőmivességnek tagadhatatlan érdeme, hogy a *csak emberi* alapra vezeti vissza a zsidót és nemzsidót egyaránt. Ha pedig azt látjuk, hogy a zsidóság modern részének tekintélyes hányada szabadkőmives, ugy ezt az antiszemitizmusznak is örömmel kell üdvözölnie, mert ez azt mutatja, hogy a zsidók közül sokan leakarják vetni a külön zsidó tulajdonságokat és keresik az általános emberi kulturához vezető utat.

II. *Államalkotás.* Vizsgálható már most valamely nép kulturáltsága abból a szempontból is, hogy milyen államot alapitott.

A zsidóknak egyezredév óta nincs országa. Nem tudtak államot alapitani, szólna a felületes felelet. De mégsem egészen igy van, mert volt az exilarchátus megszüntéig forma szerinti államuk is.

Azonban az állam létesitésének épen a szociális kultura a feltétele, melyről fentebb szóltunk. Az állami szervezetben ez a szociális kultura aztán abban nyilvánul, hogy az állam polgárai annak az államnak eszméjeért, léteért, intézményeiért áldozatokat tudnak hozni, sőt meg tudnak halni érte, anélkül, hogy az állam léte közvetlen hasznot jelentene számukra.

A meghalni tudást nem a háboru szempontjából vizsgálva állapitjuk most meg, mert az állam háboru esetén kényszereszközökkel éri el azt, hogy polgárai mind mennek a há-

boruba, hanem megállapitjuk, hogy minden államnak vannak olyan polgárai, akik meghalni is tudnak azért, hogy államuk megmaradjon; akik megtudnak halni egy eszméért; akik mártirokká lesznek meggyőződésükért.

A zsidók a zsidók összességeért nem haltak és nem halnak meg. Ők azt a meggyőződést vallják, hogy a vértanuság hiábavaló, pedig az államokat a történelem tanusága szerint az érte folyt vér teremti meg és tartja fen.

Itt ellenünk fogják szegezni a zsidó üldözéseket. Ez helytelen ellenvetés, mint a történelmi részben láttuk, — mert nemcsak a a zsidóknak megmaradt, hanem a megkeresztelkedett zsidókat is üldözték, sőt még inkább, mint a meg nem keresztelkedetteket. De helytelen ez az ellenvetés főleg azért, mivel nem a negativ áldozat, nem a passziv magatartás dönt, hanem a cselekvő, a teremtő fellépés, amelyet soha meg nem kiséreltek. Nem voltak zsidó lázadások és nem voltak zsidó hittéritők.

Valamely nép államalkotó kulturájának mértéke azok az intézmények, melyeket életre tudott hivni és azok a törvények, melyeket alkotott. E tekintetben a zsidó nem minta. Törvényei mutatnak ugyan fel csodálatosaknak látszó szociális intézkedéseket, de semmit sem tudunk arról, hogy valamikor is alkalmazták volna őket. A diaszpora után pedig nem volt rá alkalom.

A zsidónak meg van az értelmi kulturája, de nincs sem érzelmi, sem testi kulturája. E kettő nélkül pedig nem lehet államot alkotni és ezért nem is alkothat államot addig, amig ezt a két irányu kulturát meg nem szerzi, mert ez feltétele annak is, hogy minden foglalkozásban eloszolják, miután nem lehetséges, hogy zsidóország földmivesei ne legyenek zsidók!

IV. KÖNYV.

A zsidók fajisága.

I. Fejezet. **A faj.**

I. *Az emberfajok.* Miután az ember, mint Finot: A fajok problémája cimü könyvében mondja: par excellence értelmes lény, tehát meg kell vizsgálni értelmi és öntudati megnyilatkozásait, ha az ember fajáról akarunk beszélni. Ezt az előbbit vizsgáltuk az előző fejezetekben. De mert minden élőlény fajisága testi jellegétől is függ, ezért ebben a fejezetben ez utóbbiról fogunk szólani. Magáról a Gobineau, Chamberlain-féle népszerü fajelméletekről csak annyit: hogyha áll az, hogy emberi fajok vannak és hogy ezeknek jellegzetes tulajdonságai vannak, akkor ezt a történelem folyamán mindenesetre felismertük volna már. Ha nem lehetett felismerni, ugy az elméletben kell a hibának lennie.

Különben is a zsidók tulajdonságait visszaidézve emlékezetünkbe, meg kell állapitanunk azt, hogy ezek a tulajdonságok nemcsak a zsidókéi, hanem a nemzsidókéi is. Ennélfogva a lelki tulajdonságok tanulmányozása nem erősiti meg azt a feltevést, hogy a zsidók olyan tulajdonságokat mutatnak, amelyek más hasonló körülmények közt élőkben nem találhatók. Ha

a testi tulajdonságok sem olyanok, mint amelyek egyenesen hozzájuk kötöttek, akkor a zsidóság nem lehet faj.

Ha ennek dacára kimutatják azt, hogy a zsidóság faj, akkor meg ebből az következik, hogy az emberi fajtáknak nincsen jelentősége, mert hogyha még csak jellegzetes tulajdonságaik sincsenek, akkor az emberi társadalom szempontjából alárendelt kérdés, hogy vannak-e emberfajok vagy sem. Persze a fajelmélet hirdetői azt vitatják, hogy a zsidóknak a természettudomány megállapitása szerint jellegzetes tulajdonságai vannak, ha pedig valamely embercsoportnak azonos, a többiekétől eltérő tulajdonságai vannak, akkor az faj.

Akik zsidó fajról szólanak, a faj fogalmával tehát könnyelmüen bánnak és a természettudomány gyüjtötte adatokat bőkezüen prédálva, olyan helyekre juttatnak belőle, ahova a természettudós nem juttatott volna. Máskor a zsidó összetartás vagy a vallásosság ébrentartása céljából maguk a zsidók hangoztatják, hogy ők faj.[1]) Nem gondolják meg, hogy ezzel az antiszemitizmuszt szolgálják.

Az antiszemiták és zsidó zsidók a faj fogalmát mindnyájan ugy kezelik, mint amit érzés és nem tudás utján is meg lehet állapitani. Érzésük pedig az, hogy a zsidók minden nemzsidótól különböznek, tehát önálló faj. Jóllehet a kérdést sem a társadalomtudomány, sem a pszichológia alapján, sem a történelem utmutatása szerint nem vizsgálták, mégis egyszerre mindazokat az érveket érvényesitik, amelyeket ezek a tudományszakok bizonyos sajátosságok megállapitása, fejlődése szempontjából megállapitottak. Nem veszik figyelembe, hogy ezek a tudományszakok nem

[1]) Dr Kecskeméti Lipót: Ha majd győzött az igazság (Egyenlőség 1916. évi 8. sz.)

mondhatják ki sehol, hogy faj ilyen vagy amolyan feltételek mellett alakul.

Elfelejtik, hogy a zsidókat azok a népek, amelyek velük a legközelebbi rokonok, mondjuk velük egy faj, mint az arabok, épugy üldözték, mint ahogyan üldözték a spanyolok, franciák, németek, szlávok. Elfelejtik, hogy a faj szigoruan körülirt ismertető jelek és azonos sajátosságokon kivül az azonos eredetből határozható csak meg. Már pedig vannak magas és alacsony; világos és sötét haju; kék és barna szemü; hosszu s rövid fejü; izmos és csontos emberek, akik egy faj leszármazottjai s akik különben azonos tulajdonságokat mutatnak.

Zsidó és árja faj olyan kérdés, melyről sokaknak az a véleménye, hogy ezt csak a tudósok szobáiban találták ki. Mások, akik elfogadják a faj létezését, azt mondják, hogy ez nem jelent áthidalhatatlan különbségeket. Mert a fajok nem változatlanok, hanem folytonos változás alatt állók. Nem is szólva azokról, akik azt mondják, hogy az emberek ugyanegy fajhoz tartoznak.[1]) Hallgatva azokról is, akik azt mondják, hogy az egész emberiség, amint ezt Ratzel kifejtette, a történelem folyamán mind közelebb jut egymáshoz tulajdonságaiban.

És ha már mindenáron ragaszkodik valaki a fajok szerinti felosztáshoz, akkor talán mégis el kell ismernie, hogy a fehér, sárga, fekete, veres fajra való felosztás nem mellőzhető. Már pedig Abessziniában van vagy 200,000 fekete zsidó;[2]) Chinában sárga a zsidó.

[1]) V. ö. Kautsky: Rasse und Judenthum (1914) cimü füzetét, aki erre nézve felhasználta Luschan berlini anthropológusnak az 1911. évi londoni kongresszuson tartott előadását.

[2]) Lęroy-Beaulieu: Les Juifs et l'antisemitisme (Revue des deus Mondes 1891. évf. február és májusi füzeteiben a IV. fej.)

Ha csak beszélni akar is valaki arról, hogy a zsidó külön faj, akkor legalább azt kell tisztázni, hogy az emberiség maga hány fajra oszlik. Mert tudni kell, hogy az emlitett álláspontom kivül, mely szerint az egész emberiség egy faj, még a következő felfogásokkal találkozunk: Virey szerint két emberfaj van; Jaquinot szerint három; Kant négyet vél felismerhetni; Blumenbach ötöt ismer; Buffon hatot; Hunter hét fajra osztja az emberiséget; Aggassiz nyolcra; Pickering már tizenegyre; Haeckel tizenkettőre; Bory St Vincent tizenöt fajról beszél; Desmoulins tizenhatról; Morton huszonkét fajra osztja az emberiséget; Crawford hatvanra; Burke hatvanháromra.

Azt hiszem, hogy a tudomány ilyen állása mellett nagy merészség zsidó fajról beszélni. Persze az a körülmény, hogy a zsidóság faji-ságát nem lehet könnyen eldönteni, nem jelenti azt, hogy nincs zsidókérdés. A naivitás csak az, hogy az osztály, vallási, gazdasági, társadalmi, müveltségi elemekből összetevődött kérdést mindenáron vérségi kérdéssé akarják tenni s a természettudományba is át akarják játszani.

Azok már most, akik a fajnak a természettudományokban való eldöntetlenségét ismerik és mérlegelik, ugy akarnak a kérdés alól kibujni, hogy azt mondják, hogy fajnak ugyan nem faj a zsidó, de alfaj, variáció. De miképen beszélhetünk alfajról, mikor fajról nem beszélhetünk?!

Utalnak arra, hogy a háziállatoknak alfajai vagy variációi milyen eltéréseket mutatnak eredeti fajuktól. Igy tehát, ha sémi is a zsidó, ennek alfaja. Elfelejtik, hogy senki sem tagadja, hogy vannak zsidó tulajdonságok, csak arról van szó, hogy ezek nem a zsidók véréből eredők, hanem felvettek, a történelem folyamán kialakultak, melyek épenezért kell hogy más hatások alatt el is tünjenek.

A fajelmélet ugyanis arra való az antiszemitáknak és a zsidó nacionalistáknak egyaránt, hogy ezzel a zsidóknak a predesztinációját bizonyitsák, hogy azt az érvüket támogassák vele, hogy a zsidók nem lehetnek másmilyenek, mint amilyeneknek ők látják.

De még a természettudományra való hivatkozás sem állja ki a birálatot, mert ez is azt mutatja, hogy a vérkeveredésnek az a következménye, hogy az előállott uj egyed uj tulajdonságokat is mutat. Tehát a zsidóknak csak másokkal kell keveredniök, hogy uj tulajdonságokat mutassanak.

Épen ilyen kevéssé állja ki a birálatot az az állitás, hogy a zsidók tulajdonságai állandók, mert Darwin a fajok keletkezéséről szóló könyvében bizonyitotta, hogy a milieu uj tulajdonságokat vált ki. Mi sem volna természetesebb, minthogy meglássuk, hogy a zsidók más hatások alatt álltak, mint a többi népek és megértsük, hogy amint a zsidó tulajdonságok kialakulása természetes fejlődés eredménye, ugy a változott körülmények közt a zsidók uj tulajdonságokat fognak kifejleszteni.

II. *Faj és életmód.* Faj alatt állatoknál és növényeknél a közös származás által összekötött csoportot értünk. Ilyent az emberek közt nem lehet találni. A növény és állatvilágban is csak bizonyos időponttól, illetve bizonyos szülőpártól kezdve lehet ezt ellenőrizni. De még talán igy sem biztos, mert minden továbbszaporodáskor ott van a keveredés lehetősége. Tehát fajokról csak ellenőrzés alatt álló állatoknál lehet beszélni Csakhogy épen ezért olyan szük körre terjed az ilyen közös törzsszülőpár leszármazottjainak ellenőrzése, hogy a széles kört jelentő faj elnevezés tulzás.

A népek sokkal szélesebb csoportok, semhogy keveredésük ellenőrzésére gondolni

is lehessen. A népek közt sokkal több a keveredés, semhogy valamelyiknek fajtájáról szólhatnánk. A népek olyan ethnikus csoportok, melyeket a nyelv, vallás, társadalmi berendezkedés, uralmi tényezők, földrajzi viszonyok stb. tartanak össze, de nem a vérrokonság. A vérrokonság csak gyakoribb az ilyen csoportok körén belül az egyedek közt, de nem okvetlen fenforgó.

Ha csak a test szempontjából nézzük a fajkérdést, akkor az egyenlő fajuságot elsősorban a bőr, a szem, a haj szinéből; a fej s arc formájából; másodsorban az izomzat, zsirképződésből, a csontok képződéséből és test magasságából lehetne megállapitani, illetve ebből állapitják meg.

Amennyire ma a természettudomány valamelyes megállapodásra jutott, ugy ez az, hogy a vérkeveredés a faji tulajdonságok első csoportját nem változtatja meg. Illetve, hogy nem keletkezik közép tipus. Bizonyos viszont, hogy a test magasságát és az izomképzést a jólét egymagában is befolyásolja. Az emberi fej formája is változást mutat, mert mint a mérések mutatták az Európából kivándorolt szülőknek Amerikában született gyermekeinek fejformája más, mint a szülőké.[1]) Ezért ne tévesszük szem elől azt, amit Ratzel mond: «Némely esetben, amikor fajról beszélnek, helyesebb volna osztályról beszélni. Testi különbségek minden népnél felismerhetők s ezek annál nagyobbak, minél távolabb állanak a népek a szabadságtól és müveltségtől ... A bőr szinének árnyalata könnyen érthető okokból az osztálykülönbségek kisérője ...»[2])

[1]) Dr Fischberg Móric Die Rassenmerkmale der Juden (München 1913) 1—8 lap.

[2]) Anthropogeographie: II. k. 590., 591. lap.

Miután a különböző osztályhoz tartozók mindig egymás közt házasodnak, tehát az osztály szerint különbözők ugyanegy népen belül rendszerint nagyobb különbségeket mutatnak, mint a különböző népekhez tartozó, de megfelelő osztályállásuak. Nem szabad sohasem elfelejteni, hogy az emberek testére és nemcsak lelkére is milyen rendkivüli befolyással vannak az uralmi viszonyok s az ezekből fejlődött tényezők.

Ezek a tényezők egyenkint a következők: a) a termelés rendje; b) a mai társadalom alapját tevő tulajdon megoszlásának módja; c) a társadalom szervezete; d) a nyelv; e) a földrajzi és társadalmi munkamegosztás; f) a müveltség különböző foka ugyanegy nép keretén belül.

Mindezeknek a tényezőknek hatását nem áll módunkban kimutatni, de azt hisszük, hogy az azokra való utalás is eléggé megvilágitja e kérdést. A faj, mint azt a fentiekből is láthattuk ugyis illuzió és a kérdés eldöntésénél kényszerüleg elesik, mert amit nem lehet kétségtelen bizonyossággal megállapitani, aminek léte vitás, az mint imponderabilia szerepelhet csupán és mint ilyen mindenki annyi sulyt tulajdonit neki, amennyi az ő érzése szerint kijár neki.[1])

Legjobban bizonyitja ezt az antiszemitáknak az az eljárása, hogy nemcsak a zsidók fajiságáról, hanem egyes történelmi alakok fajiságáról is beszélnek. Milyen értéke van az olyan álláspontnak, mely Jézust és az apostolokat megteszi árjáknak, hogy faji elméletét valami érzésbeli gáncs ne érje?[2])

[1]) Lazare: L'antisemitisme 248. l.

[2]) Antisemitenspiegel (Danzig 1892) 132. l.; Chamberlain: i. m. I. kötete nagyrészt erről szól.

II. Fejezet. **Faj-e a zsidó?**

I. *A fajiságot meghatározó jelleg.* Jóllehet a zsidók fajiságának vitáját az előző fejezetben mondottakkal tulajdonképen elintézettnek lehetne tekinteni, mégis sokkal részletesebb adatok alapján kivánunk ezzel foglalkozni. Nem követhetjük az antiszemitákat a könnyü bizonyitás terén, mert különben azt a benyomást nyerhetné az olvasó, hogy itt csak arról van szó, hogy a zsidókat az antiszemiták ellen megvédjük. Pedig ez sohasem lehet a kutatás és valamely kérdés komoly tárgyalásának célja. Az antiszemitizmusznak az volna a legjobb megoldás, hogyha a zsidók fajiságát lehetne bizonyitani, mert akkor az ő céljuk: a zsidók kiüzése a fogadó országokból, magától értetődő megoldása volna a zsidókérdésnek. Ha ugyanis bizonyos tulajdonságok olyan mélyen gyökereznek a zsidókban, hogy a vérükkel együtt szállanak át az utódokra, akkor nem lehet szó arról, hogy a fogadó népek közt megmaradhassanak.

Kényelmes ez az antiszemita álláspont, mert ha a zsidóknak vérében vannak ezek a tulajdonságok, akkor nem lehet ezekért senkit felelőssé tenni és nem lehet arra az álláspontra helyezkedni, hogy a mult hibáit jóvá kell tenni és ezért a zsidókkal a jövőben épen e tulajdonságok megváltoztatása érdekében másképen kell bánni.

Ha a zsidókra nézve bizonyitható, hogy tulajdonságaik fajiak, akkor az antiszemitizmusz örök érvényü és igazságos álláspontként tüntethető fel. Ha bizonyos tulajdonságokról, melyek csakugyan meg vannak egyik-másik zsidóban, azt mondhatjuk, hogy zsidó faji tulajdonságok, akkor nem lehet a javitás módjáról tárgyalni.

Jól mondja Spencer Herbert, a fajelmélet

a legdurvább magyarázó elmélet és ezért a legtöbbet ezzel élnek vissza. Semmi se könynyebb, mint azt mondani, hogy bizonyos tulajdonság faji és ezzel elvetni a kutatás további gondját. Hiszen, ha a faj határozná meg a népek jellemét, akkor az összes sémi népeknek azonos tulajdonságokat kellene mutatniok.[1]) De ne felejtsük el azt sem, hogy vannak anthropologusok, akik azt tanitják, hogy a zsidók nem sémiek, hanem árják[2]). Mások azt tanitják, hogy a zsidók nem tiszta faj, hanem vegyes s igy a kérdés tisztázását még inkább megnehezitik. Azok, akik a zsidókat tiszta fajnak mondják, a következők: Blumenbach, Nott, Clidonn, Andree, Jakobs, Judt, Elkind, Zollschan, Chamberlain. Vegyes fajnak a következők tartják: Renan, Loeb, Vogt, Broca, Ikoff, Ripley, Reinach S, Weissenberg.[3])

Vélemények helyett azonban a faji tulajdonságok ismertető jeleit vesszük sorba és megvizsgáljuk, hogy a zsidókra nézve minden egyes esetben mit bizonyitanak. Erre nézve az anyaggyüjtő munkát Fischberg már elvégezte, az ő nyomán fogunk tehát haladni.

1. A bőr szine. Az európai zsidó szine, mint tudjuk fehér. De tudjuk azt is, hogy a déli európai országokban a zsidó szine is sötétebb éppenugy, mint ahogyan sötétebb az ott lakóké általában. Afrika északi részén, Palestinában, Syriában, Arábiában egészen sötétek, illetve Abessinában csokoládészinüek, a kinai zsidók meg sárgák.

2. A haj és szem szine. Németországban az iskolába járó zsidó gyerekek haját és szemét statisztikailag felvették s ez a felvétel azt

[1]) Leroy-Beaulieu: Izrael chez les Nations (Paris XV. kiad.) 144. lap.

[2]) Lombroso: Der Antisemitismus u. die Juden (ford. Kurella Leipzig 1894) 8. lap.

[3]) Fischberg: i. m. 91. lap.

mutatja, hogy 65%-ának haja, 52%-ának szeme sötét. Mig Ausztriában 72%-ának haja és 46%-nak szeme sötét. Körösi szerint nálunk a zsidó gyermekek 23%-ának haja és 42%-ának szeme világos szinü. Tuniszban azonban már csak a zsidók 6%-ának van világos haja és 22%-ának világos szeme. Lombroso szerint Olaszországban a zsidóknak 4—8%-a szőke és 30%-a világos szemü. Angliában a zsidók 25%-a szőke és 41%-ának világos a szeme.[1]) A zsidók tehát általában sötét hajuak és szemüek, de mégis olyan nagy a világos szinüek száma, hogy faji jellegnek a sötétet nem lehet tekinteni.

3. A fej forma. A zsidók fejformája sem mutat egyforma tipust. Van rövid és hosszu fejü zsidó. Sőt vidékenkint különböznek sokszor a zsidók fejei, amennyiben egyik vidéken hosszu, más vidéken meg rövid fejüek. Kaukázusban pl általában rövid fejüek, Marokkóban, Tuniszban, Arábiában meg hosszu fejüek. Azt tapasztalták, hogy a zsidók szabályszerint hosszu fejüek ott, ahol hosszu fejü a többi lakosság is és megforditva.[2])

4. A test magasság. A nyugati államokban a zsidók alacsonyabbak, mint a nemzsidók. Általában pedig mindenütt alacsonyabbak ott, ahol szobafoglalkozásokat üznek. Tehát pl Oroszországban, ahol főleg szabók és más ruházati ipari foglalkozást üzők. A szegény zsidók alacsonyabbak, mint a gazdagok. A londoni Westend zsidóinak átlagos magassága 171·4 cm., az Ostend zsidóé 164·1 cm. Azt is tapasztalták, hogy olyan országokban, ahol a lakosság általában magasabb, ott a zsidók is magasabbak.

[1]) Judt: Die Juden als Rasse. (Jüdischer Verlag Berlin.) 45. s 55. lap.

[2]) Judt: i. m. szerint háromféle zsidó arcról szoktak beszélni: 1. keleti s déli; 2. nyugati; 3. orosz. Lagneau szerint: 1. afrikai; 2. római; 3. német-orosz.

5. Az orr. Általában görbe orruaknak tartják a zsidókat. Fischberg New-Yorkban 2836 férfit és 1284 nőt vizsgált meg és azt találta, hogy a zsidó férfiak 57·26 százalékának s a nők 59·42 százalékának egyenes az orra. Az a tapasztalata, hogy tömpe orru is több van a zsidók közt, mint görbe orru.

6. A zsidók izomzata gyengébb, mint a nemzsidóké, mert nagyon sok generáció óta nem végeztek izommunkát. Igy természetes az is, hogy mellbőségüknek a test magasságához való aránya is kisebb, mint a nemzsidóké. Európában a testmagasságnak 55—58 százaléka rendesen a mellbőség, mig Lengyelországban az ujoncoknál csak 49 százalék.

7. A szaporaság. Általános az a meggyőződés, hogy a zsidók születési arányszámai nagyobbak, mint a nemzsidókéi, holott ez nem áll. Nálunk pl az 1910. évet megelőző öt évi átlagban 1000 lakosra 35 születés esett országos átlagban, mig a zsidókra csak 28. Bajorországban a nemzsidókra 33·65, a zsidókra pedig 16·27. Romániában a keresztényekre 50·11, a zsidókra csak 29·33. Különben is a zsidók szaporodása folyton csökken. Igy Berlinben 1880-ban 1000 15—45 év közti zsidó nőre 112, 1892-ben 75, 1900-ban 67, 1910-ben csak 54 születés esett.

8. A nyelv tanulás. Azt tartják, hogy a zsidó tulajdonságokhoz tartozik, hogy a zsidók sohasem tudnak valamely nyelvet jól megtanulni. Nem szorul bizonyitásra, hogy ez a felfogás mennyire téves. Viszont áll azonban, hogy a zsidó sokszor még a harmadik generációban is megtartja a beszédben a zsargon hangsulyát, melyről meg lehet ismerni.

9. A betegségek. E tekintetben lehet a legkevesebb adatot felhozni, mert a tudomány mai állása mellett nem lehet bizonyitani, hogy a zsidók valamely betegségre szervezetüknél

fogva hajlóbbak, mint a nemzsidók. Époly kevéssé lehet a fajisággal megmagyarázni, mint azt, hogy kevés köztük az alkoholista. Ennek az utóbbi jelenségnek magyarázata inkább az, hogy hasonló sorsban lévő nemzsidóknál tanultabbak és hogy életmódjuknál és helyzetüknél fogva mindig elzártan éltek a nemzsidók szórakozásaitól, melyekben az alkoholnak mindig s mindenütt nagy szerepe volt. Állitják, hogy a zsidók hajlamosabbak a cukorbetegségre, de ami adatunk erre nézve van, azt fürdőorvosok gyüjtötték, már pedig köztudomásu, hogy a zsidók egészségük helyreállitására sokkal nagyobb számban keresik fel a fürdőket, mint a nemzsidók. Inkább a jómóddal függ össze, hogy több cukorbeteg zsidóról tudnak. Ez a körülmény indokoltá teszi, hogy ezzel a kérdéssel lejjebb a zsidók gazdasági viszonyainak megvilágitása után foglalkozzunk.

10. A zsidó arc.[1]) Fentebb már leirtuk a szefard, vagyis spanyol zsidót. Köztudomásu, hogy arcának jellege és egész fellépése eltér az aszkenáz zsidóétól. Azonban még sincs arra nézve egyöntetü vélemény, hogy az egyiknek és a másiknak melyek a sajátosságai. Azok, akik a vegyes házasságokból származók arcának tipusát megállapitani törekedtek, majdnem egyhangulag azt erősitik, hogy a vegyes házasságokból származók arcának jellege zsidó. De erre nézve igaza lehet Nordcliffe N. Salamonnak, aki azt mondja, hogy ez elfogultság, mert általános zsidó vélemény, hogy minden keresztezésből csak zsidók születnek. Ez a vélemény egyik büszkesége a zsidóknak, akik ebben látják fajtájuk nagyobb erejét. Erre még Graetz is büszke s öntudatosan ismétli a mondást: és ha százszor kereszteződik is a zsidó

[1]) Judt: i. m. szerint háromféle zsidóarcról beszélnek: 1. keleti s déli, 2. nyugati, 3. orosz. Lagneau szerint: 1. afrikai, 2. római, 3. német-orosz.

nemzsidóval, mindig csak kis zsidók születnek. Nordcliffe nem fogadja el ezeket a véleményeket s azt mondja, bajos nehány száz család megfigyeléséből szabályt levonni. Másrészt pedig az is tudni való, hogy az emberek a környezetükben élők arcvonásait is átveszik s nem csak öröklik.

Különben is, mint már emlitettük, a zsidók mindenfelé azt az arctipust veszik fel, mely valamely országban, illetve területen általános. AbesszHiniában feketék, Chinában sárgák, Oroszországban pisze orruak. Beszélnek ezenkivül palestinai külön tipusról is, sőt Szamaritánus, sziriai, mezopotámiai, ázsiai, Perzsa, kaukázusi, indiai, északafrikai tipusról is. Minthogy e sok tipus közül bajos kiválasztani az igazit, különbséget tesznek valódi és kripto zsidó tipus között s igy beletévednek olyan utvesztőbe, amelyben a komoly tárgyalás lehetősége egészen megszünik.

Jóllehet a kérdés körül ilyen eltérő vélemények alakultak ki, mégis azt tartja a legtöbb ember, hogy a zsidókat arcukról fel tudja ismerni. Elfelejti, hogy nem annyira arcukról, mint inkább ruhájukról, haj és szakáll viseletükről, modorukról ismeri fel. Ami nem jelenti viszont azt, hogy nincsenek határozottan zsidó arcok, csak arról van szó, hogy az arc nem biztos alapja a zsidó felismerésének akkor sem, amikor csakugyan kétségtelenül megállapitható valakinek zsidósága.

A külsőnek és viseletnek jellegzetessége nem jelent fajiságot, amint pl. a quakerek nem faj és mégis felismerhetők. Ennek oka abban is van, hogy bizonyos irányu szellemi élet az arcon visszatükröződik. A ghetto zsidók mai zsidó zsidó utódainak szeme bánatos, melankolikus. Sokszor álmosnak tünik a félig nyitott pillák alatt, sokszor azonban ravasznak látjuk. A modern zsidó szemében mindebből semmi sincs. Tehát ez sem faji jelleg.

II. *A zsidók keveredése a történelemben.* Tiszta faj-e tehát a zsidó? Külön faj-e?

Az első kérdésre nem is igen kell felelni, illetve erre tulajdonképen csak a történelem tudomány adhatna feleletet, ha megelőzőleg már megállapitottuk a tételt, hogy a zsidóság faj. Láttuk ugyan, hogy nem az, de tegyük fel, hogy volt és nézzük, hogy mire tanit a történelem?

Bizony ez is szétrombolja a faj illuzióját, mert azt mutatja, hogy a zsidók nagyon sokszor keveredtek más népekkel. Egyiptomban rabságban voltak, Babilonban szintén. Képzelhető-e az, hogy ez alatt idegen vérkeveredés nélkül szaporodtak volna?

Józsua könyvének IX. fejezete szerint a gibeoniták beszinlelték magukat a frigybe. Eszter könyve VIII. fejezetének 17. szakasza szerint sokan lesznek vala zsidókká a föld népei közül. Ugyanezt olvassuk Ezekielnél 44, 9, 47, 22 alatt. Nemkülönben Esdrásnál 6, 21 alatt. Ugyanerről szól a Talmud legrégibb részeinek sok helye és a Misna is.

Tacitus csodálkozással irja, hogy nem érti, hogy a fájdalmas operáció dacára milyen sokan lesznek zsidókká. Tudjuk, hogy a zsidók rabszolgáikat minden népnél maguk tették zsidókká, hogy megtarthassák őket, ahol nem volt szabad nemzsidó rabszolgát tartaniok. Ki ellenőrizheti azt, hogy ezek közül hánynak utódai lettek a mai zsidó nép tagjai?[1])

Aki csak egyszer is látott nemzetközi zsidó társaságot, az minden időkre kiábrándul abból a hitből, hogy a zsidó tiszta faj, sőt abból is, hogy faj, mert a nemzetközi zsidó társaságban nem fogja tudni megmondani azt sem, hogy zsidók közt van-e vagy nem.

Bécsben 1913-ban cionista, tehát nemzeti

[1]) V. ö. Judt: i. m. 111, 151 lap.

zsidó kongresszus volt. S bizony itt sem lehetett egységes zsidó tipust látni. A keleti zsidók közt is volt itt szőke és a lengyelzsidók közt is volt itt fekete. A hosszu és rövid koponyák össze-vissza keveredve mozogtak egymás mellett s ha valaki itt kezdte volna el az anthropológiai méréseket, bebizonyithatta volna mindjárt, hogy fajilag a zsidó nem egységes nép.

A cionistáknak nem jut eszébe, hogy a zsidó törzsapák közül még Jákobnak is volt idegen felesége. Ábrahám szolgáit is körülmetéltette és idegen feleséget is vett. Mózes idejében a foglyul ejtett nőket a zsidók háremükbe vitték. A cionisták is épen ugy, mint az antiszemiták elfelejtik, hogy a judeohellének valami zsidógörög keverék voltak, nemcsak gondolkozásban, hanem sokszor vérben is. Elfelejtik, hogy hány zsidó lett kereszténtnyé, hány római, görög, keresztény, kazár zsidóvá.[1]) Kazárország zsidóvá létele egymagában is megdöntene minden fajelméletet. Nem áll meg tehát az a Judt[2]) féle álláspont, hogy a zsidók már régen kialakult faj, melybe számbavehető idegen vér nem keveredett.

Az embereket itéletükben könnyen megtévesztik a legfelületesebb különbségek. Igy pl. az a körülmény, hogy a zsidók beszédmodora más, mint a mienk. De vajjon nem különbözik-e pl. a németországi német beszéd modora a bécsiétől s kinek jut ezért eszébe azt mondani, hogy más faj. A németországi német többé-kevésbé a torkából beszél, mig az ausztriai az ajkával.

A zsidó beszéd jellegeként a sok torokhangot emelik ki s azt tartják, hogy más nem énekel beszéd közben csak a zsidó. Pedig a francia, olasz, spanyol is énekel. De különben

[1]) Caro: i. m. 5, 9, 48, 177, 209, 213, 285 lapok.
[2]) Judt: i. m. 209 lap.

is, ha a beszédmodor faji tulajdonság volna, akkor egynehány magyar parlamenti szónokról be kellene igazolni, hogy nem is vérbeli zsidó.

Amig egyrészt bizonyos tulajdonságokat mint zsidó tulajdonokat emelnek ki, addig másrészt másokról a leghatározottabban megállapitják azt, hogy zsidó nem lehet, aki ilyen tulajdonságokkal rendelkezik. Azok közt a tulajdonságok közt, melyekről azt tartják, hogy zsidóknak nem lehet, a harciasság a leghatározottabban kiemelt tulajdonság.

Tudjuk mégis evvel szemben, hogy a zsidók ugy, mint a többi kezdetleges nép, nemcsak harcolt a szomszédjaival, hanem hóditott is tőlük. Sőt pl. Schoppenhauer olyan harciasnak tartja még a zsidó istent is, hogy azt mondja, hogy az olyan nép, melynek olyan istene van, hogy megengedi neki, hogy más népeket leigázzon, megérdemli, hogy elpusztitsák a föld szinéről.

Még a középkorban is előfordult, hogy fegyvert fogtak. Igy Spanyolországban, Franciaországban. Némely városban rájuk bizták valamelyik kapunak az őrzését épugy, mint a valamelyik céhre. De általában csakugyan nem ékeskedtek harci erényekkel.

A zsidóság tehát nem természettudományi jelentésben vett faj, hanem olyan közössége a zsidó nemzetiségi egyedeknek, amelyet azonos történeti emlékek, részben azonos nyelv, azonos vallás, azonos sors tart össze annyira, hogy a közösségben való megmaradás érdeke az egyesnek.

Ennél a körülménynél fogva mindazokat a tulajdonságokat felismerhetni benne, amelyeket az igy összevetődött s igy összetartott csoport felmutat. Ezeket a tulajdonságokat azonban csak *kaszttulajdonságoknak* lehet nevezni.

V. KÖNYV.

A zsidók a fogadó népek közt.

I. Fejezet. **A zsidók befolyása.**

I. *A zsidók az emancipációs országokban.* Miután a zsidók természete és fajisága nem adott felvilágositást arra, hogy miért van zsidóellenesség, ennek okát egészen másutt kell keresnünk. E keresés közben megint visszatérünk az emberek gondolkozásához, amelyről már szólottunk és amelynek szerepét kifejtettük.

Megállapitottuk, hogy a zsidóknak nagyban és egészben más a világnézete és más a gondolkozásmódja, mint a nemzsidóknak. A zsidók másképen is éreznek, érzelmeiknek emlékei is mások, mint a nemzsidókéi. De mindennek oka nem abban van, hogy zsidók, hanem abban, hogy a nemzsidókkal szembeni helyzetük olyan, amilyen. Vagyis akármely más nép lett volna hasonló viszonyok közt, mint a zsidó, ugy ez a nép volna ma olyan, mint amilyen a zsidó.

Ezzel nem mondottuk sem azt, hogy a zsidókra nézve ez a helyzet hátrányos, sem azt, hogy előnyös. Mert az a körülmény, hogy valaki mit érez, megint nagyrészt attól függ, hogy milyen az érzelmi világa. Azt azonban meg kell álla-

pitanunk, hogy a zsidókérdés létezésében a zsidóknak épenolyan a szerepe, mint a nem-zsidóknak.

A zsidóságnak a történelem folyamán jobb volt a helyzete, mint a népeknek általában és sokkal jobb volt mindenütt, mint az alsó osztályoknak. És ez a helyzet nem változott meg a mai napig sem. A zsidók átlagának ma is előnyösebb a helyzete, mint az illető ország lakosaié. És e tekintetben nem veszem ki azokat az országokat sem, ahol a zsidókat még nem emancipálták. Másrészről csak a tényeket nézem.

Ezt a jobblétet a maguk összetartása mellett nagyobb intelligenciájuknak és a fejedelmek támogatásának köszönhették, amelyet ezek csak akkor vontak meg tőlük, amikor ugy találták, hogy a zsidók nem eléggé fizetik azt meg. De ez a jobb dolguk hivta ki a nép zsidóellenességét.

Ez a zsidóellenesség megnyilvánulhatott és hangot is adhatott, nem úgy, mint a nemesség elleni hangulat. De az utóbbi is meg volt, csakhogy nem nőtt meg akkorára. De hogy megnőhetett, annak az oka a zsidóság fenmaradásában van. A fenmaradás biztositotta viszont a zsidónak azt a számával arányban nem álló befolyást, amelyet mindenki jogtalannak tart, ha látja; mindenki visszaszoritani igyekszik, ha előtérbelépését észreveszi.

A zsidók aránytalan nagy befolyása tulajdonképen a zsidóellenesség forrása. Már pedig kétségtelen, hogy a zsidóságnak befolyása nem a számához mért. Ezt elismerik az antiszemitákkal együtt a dicsekvő és büszke zsidók épenugy, mint a tárgyilagosak. A zsidók örülnek ennek, az antiszemiták pedig ezzel indokolják zsidógyülöletüket. Sok volt zsidó is kéjeleg annak a kutatásában, hogy a világtörténelem szereplői közül kire lehetne zsidó vérkeveredést rásütni.

Disraeli Coningsby cimü regényében adja érdekes példáját annak, hogy az ilyen irányu előitélet miképen láttat aztán minden európai miniszterben zsidót. Olyan ez a gondolat, mint az, amellyel sok zsidó áltatja magát, hogy másnak, mint zsidónak nem is lehet esze.

Az alábbiakban nem szándékszom sem az antiszemiták, sem a zsidók célját szolgálni, hanem a tényeket az igazságnak megfelelően megrajzolni, hogy tiszta képünk legyen arról, hogy hol, milyen szerepet játszanak a zsidók. Erre való tekintettel két csoportra osztjuk az országokat: a) olyanokra, ahol a zsidókat emancipálták; b) ahol nem emancipálták.

Minden országok közt e tekintetben a legelső az Egyesült Államok. Ez a zsidóknak valóságos eldorádója. Mihelyt a zsidó amerikaivá lett, akkor senki sem törődik többé azzal, hogy zsidó-e vagy nem. A zsidó pedig amerikaivá is lesz csakhamar, elfelejti, mint John Foster Fraser: The Conquering Jew cimü müvében mondja, hogy zsinagóga is van a világon. Amint az amerikai zsidó lapok megállapitják, az amerikai zsidó hitközségeket a bevándorló és igy folyton uj áradatként özönlő zsidók tartják fen. Az amerikaivá lett zsidó nem törődik ugyan a zsinagógával, de törődik a zsidóval.

Épen ezért még Amerikában is van zsidókérdés. Hiába, hogy a régen bevándoroltak és amerikaiakká lett zsidók lenézik az ujonnan bevándoroltakat, mint azelőtt a spanyol a német zsidókat. A zsidó egység azonban ennek dacára is érezteti hatását, mert még itt is segiti zsidótársát az emancipálódott. Bár Brudno azt mondja, hogy egyik kezével segiti, a másik kezével pedig leszoritja és épen a régen bevándorolt zsidó terjeszti legjobban azt a véleményt, hogy az orosz zsidó inferioris fajta, hogy az orosz zsidó nem becsületes.

A zsidóval szemben azonban Amerikában nem az önálló foglalkozásuak foglalnak állást, hanem a munkások. Amig ugyanis Amerikában a vállalkozóknak jut elég alkalom arra, hogy boldoguljanak, addig a munkásoknak keservesen kell minden bérlenyomót érezniök. Már pedig a zsidók Foster Fraser szerint, kisebb bérért vállalkoznak munkára, mint a nemzsidók. Miután már most az orosz zsidók Amerikába még sajátos ruhájukban és hajviseletükben mennek, tehát a bérlenyomó és zsidó azonos fogalommá lesz a munkások közt.

Ha aztán az ilyen orosz müveletlen zsidó meggazdagszik, akkor mi sem természetesebb, minthogy a gazdagsággal együtt modort nem sajátitott el. Ezért Amerikában is vannak olyan finom szállodák, nyaralóhelyek, ahova zsidót nem engednek be azok miatt a zsidók miatt, akik nem tudják magukat a helyhez mérten viselni.

Az amerikai zsidóknál is megfigyelték a zsidók nevelésének egy nagy fogyatékosságát, amely abban áll, hogy a gyermek magát tul nagy jelentőségünek látja a szülő szemében. Ez a viszony azért jelentős, mert a szülőhöz való viszony alapja az idegenekkel szembeni viselkedésnek s miután ez ellentétes azzal, amit a nemzsidók helyes nevelésnek tartanak, tehát érthető, hogy a zsidó nem kifogástalan modoru.

Vagyis az az észrevétel, hogy a zsidó modortalan, nemcsak európai megfigyelés, hanem amerikai is. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy ebből faji tulajdonságokra vonatkozó következtetést vonhassunk le. De bizonyos, hogy a zsidó igy felismerhető marad Amerikában is.

Ez a körülmény igazolja azt, hogy milyen téves az elfogult zsidóknak az a panasza, hogy a nemzsidók tartják fenn a zsidókérdést. Ezt megcáfolja Nordau mondása is, hogy a zsidó Amerikában megtanulta az önbecsülést, megtanulta, hogy jogokat követeljen. *Ezért tehát*

szerinte ott fog az első zsidó — az egész világra terjedő — szervezet megalakulni. Ha Nordaunak igaza van, akkor nincs semmi mód a zsidókérdést megszüntetni. Mert ha a szabadság, az emancipáció, a jogegyenlőség a zsidó nemzeti követelések felébresztését eredményezi, az elnyomás pedig a ghettot, akkor a nemzsidókra nézve mégis csak okosabb az elnyomás, mint az emancipáció. Ezért egyik legnagyobb antiszemita nyilatkozatként hat, mikor Nordau igy szól: «Az Egyesült Államok meg fogja tanitani a zsidó népet arra, hogy politikai hatalommá legyen, mely képes saját hatalmával élni, hogy ellenségeivel szemben érdekeit megvédje.»

Ez a nyilatkozat azért is érdekes, mert tudni való, hogy az idegen államba *bevándorló* a bevándorlás tényével arra kötelezi magát, hogy a fogadó állam népébe beolvad. Az Egyesült Államok rövid két év után még vizsga utján is meggyőződnek arról, hogy ez a folyamat a nyelv elsajátitása által megindult-e. De ha mindenképen zsidó marad valaki, akkor nem lehet csodálkozni, ha elzárják előle a teljes polgárjogot.

A zsidók is azonban minden állami hivatalt elérhetnek és az amerikai kongresszusnak most is huszonnégy zsidó tagja van. Voltak az Egyesült Államoknak zsidó követei több udvarnál, volt államtitkár és a legfőbb biróság tagjai közt zsidó. A chicagoi egyetemnek nyolc zsidó tanára van.

A new-yorki zsidó nagykereskedők évi egy billió forgalmat csinálnak. A zsidó bankházak legnagyobbikának Kuhn, Loeb and Comp-nak kezében 1300 millió dollár értékü részvény van. Pedig a déli államokban még nagyobb a befolyásuk. A Manhattan sziget (New-York legértékesebb része) nagyobbrésze már a kezükben van. New-York más részeiben gazdát cse-

rélő házak legnagyobbrésze zsidó kézbe jut. Az amerikai szeszipar 60%-a a kezükben van. A szesz, bor és dohánykereskedelem még ennél is nagyobb arányban. Pedig Amerikában nem lehet azt mondani, hogy nem foglalkozhatnak azzal, amivel akarnak.

Az amerikai tudományos intézetekben mindenütt nagy számmal vannak zsidók. Egyszóval ebben a szabad országban, ahol mindenkire nézve meg van a jog és társadalmi berendezésektől függetlenül az érvényesülés utja, a zsidók számarányukat messze tul haladó befolyást gyakorolnak politikai, társadalmi, gazdasági, tudományos tekintetben. De kicsi számban találni őket is a testi munkánál. Legfeljebb felügyelőkként szerepelnek.

Ezt a jelenséget kisebb mértékben látni a másik angol államban az Atlantin innen. Nagybrittánia azonban e tekintetben egészen különös képet mutat. Azt lehetne mondani, hogy a zsidók csak átmenetileg laknak Angliában, főleg Londonban. A londoni zsidók száma vagy háromszázezer s ezek közül a fele megtartotta ruháit, szokásait, yiddis nyelvét, összetart és legnagyobbrészt a ruházati iparban talál foglalkozást.

A londoni westendi zsidók nagy cégek számára dolgoznak. Kis vállalkozók vállalják egy-egy üzlet számára a munkát és kiadják hitsorsosaiknak. Ezek valóságos éhbérért dolgoznak, de mégsem zugolódnak, mert minden gondjuk az, hogy mihamarabb ők is vállalkozók legyenek s akkor ők zsákmányolják ki a többieket. Miután a zsidó munkás itt is bérlenyomó, tehát az angol munkások előtt is népszerütlen.

A zsidó összetartás itt egészen különös gazdasági következményekkel járt. Miután ugyanis a zsidók mind együtt akarnak lakni, tehát a zsidó negyedekben rendkivüli módon

összeszorulnak és a béreket hihetetlen magasságra verik fel. Ennek érdekes példája a Lucas Street. Az egyik oldalon laknak zsidók, mig a másikon nem. Azon az oldalon, ahol zsidók laknak, a házak jövedelme az eredeti telekérték számitásba vételével 60%, mig a másik oldalon, ahol nem laknak, csak 20%.

A zsidók kezében van Anglia dohánykereskedelmének 85%-a, ugy, mint ahogyan az Egyesült Államokban a gyártásnak ugyanilyen aránya. Kezükben vannak továbbá a szórakozó helyek és korcsmák is. De a pénzhatalmasságok közt is nem kevés a zsidó és hat lord s 21 képviselő zsidó. London városi képviselőtestületének 40 tagja zsidó.

Az angol gyarmatokban előbb emancipálták őket, mint az anyaországban s mai napig rendkivül nagy szerepük van. A legnagyobb állásokba emelkednek s a legnagyobb befolyásu emberek közt számos zsidó van. A délafrikai gyémántbányák kihasználása körül rendkivül nagy a szerepük s nem kis részben nekik köszönik az angolok, hogy a bur köztársaságok maradisága felett az erkölcsi győzelmet kivivták, amely jogcimet adott nekik a háborura.

Németországban különösen a francia-német háboru után beállott gazdasági fellendülés korára esik az ő nagyobb szerepük. A gombamódra keletkezett uj vállalatok alapitói közt számos zsidó volt és amikor három évvel később bekövetkezett a nagy összeomlás, akkor fellobogott az antiszemitizmusz, mert azt tapasztalták, hogy a zsidók által alapitott vállalatokban Werner Sombart szerint a zsidók az összeomláskor már nem is voltak érdekelve s amikor a vállalatok tönkrementek, a zsidók nem veszitettek.

A német közgazdászok szerint a német nemzeti vagyon tekintélyes része igy a zsidók kezébe került. Ők pedig ezt a vagyont a kellő

időben biztonságba helyezték. Természetes azonban, hogy a gazdasági kérdésekkel kapcsolatosan más kérdések is felvetődtek. Ezek közt első helyen szerepel a német nemzeti öntudat felébredése. Amihez hozzájárult, hogy a szocializmusz is kezdte a fejét felütni, ezt pedig Németországban Lassalle Ferdinánd s Marx Károly eredetére való tekintettel s azért, mert sok zsidó csatlakozott hozzá, zsidó mozgalomnak minősitették.

Németországban eddig is nagyon gazdag antiszemita irodalom volt, de ettől kezdve még jobban megnőtt s az antiszemitizmusz politikai hitvallássá lett. A zsidók azonban sietve megtettek minden védelmi intézkedést. Megalapitották a Berliner Tageblattot és több más kimondottan zsidó lapot és mindenütt megkeresték az utakat, melyeken keresztül be lehet jutni a szerkesztőségekbe, hogy a közvéleményt informálják.

A zsidók Németországban számban még sem tudtak ugy gyarapodni, mint ahogyan másutt sokkal kisebb gazdasági fellendülés mellett gyarapodtak. Nagy bankházakat sikerült alapitaniok és a szabad foglalkozásokban is nagy tért hóditottak. A legnevezetesebb városokban ők a legnagyobb befolyásu tényezők, de számszerint egész Németországban alig több a zsidó, mint a budapestiek kétszerese.

Németországban nincs ma már kiabáló antiszemitizmusz, hanem minden tényező a zsidók visszaszoritására törekszik és ezért a zsidók száma nem is emelkedik. Annyi zsidó van, amennyit az ilyen nagy lakosu ország könnyen felszivhat.

Ausztriában az a körülmény növelte meg a zsidók számát, hogy az osztrák németesitő tendenciába minden nemzetiség közt legkönnyebben ők illeszkedhettek bele. Igy Ausztriá-

ban a lojalitás volt a jogcimük arra, hogy minden zsidó részére jó bánásmódot követeljenek. Igy jutottak be olyan tulnyomó számban Wienbe.

A zsidóknak itteni visszaszoritása sokkal nagyobb feladat volt, mint Németországban, mert hiszen a lojális zsidót kellett bántani. Innen van, hogy az antiszemitizmusz tulzó német politikát hirdetett, hogy a németség veszélyes helyzetéről is szólhasson és hogy eleinte az állam elkereszténytelenedését csak másodsorban emlegette. A kormányoknak nagyon bajos volt a helyzete, de végül mégis a keresztény szocialistáknak nevezett antiszemiták mellett döntött.

A keresztény szocialisták voltak olyan előzékenyek a kormánnyal szemben, hogy nemzetiségi vidékekre nem terjesztették ki propagandájukat. Igy a kormány nem jutott abba a kellemetlen helyzetbe, hogy germanizáló zsidait a nemzetiségi vidékeken megtámadni engedje. A zsidók a nemzetiségi tartományokban megmaradtak a kormány és a nép közötti középszervnek, mint már a középkorban is voltak. Megmaradtak az állami hatalom támaszai és korcsmaengedélyeik sok illetéket, korcsmáik sok szeszfogyasztási adót jelentettek az osztrák államnak és kortest a hatalomnak.

A fővárosban a részvénytársaságok igazgatói, nagy vállalatok finanszirozói és vezetői voltak, a bürokrata és katonai arisztokrácia azonban megtartotta pozicióit, sőt sokan igazgatósági tagságot kaptak a zsidó alapitásoknál. A nagybirtokosok pedig maguk csináltak ipari vállalatokat és pénzintézeteket, ahova azonban nem engedték be őket. Mégis egészen jól megvoltak egymás mellett a felső körökkel, de a középosztály szabad foglalkozásait a zsidók ezalatt a keresztények elől elhóditották, ugy, hogy az antiszemitizmusz végül a különben demokrata középosztályban a legerősebb volt. S ezek nyo-

másának tulajdonitható, hogy a hivatalokba és magasabb tiszti állásokba csak kikeresztelkedés esetén engedték be a zsidókat.

Franciaországban nagyon kis szerepe van a zsidóknak. Amig Ausztriában 1.220,000 van, addig Franciaországban csak 95,000, ami annál kisebb szám, mert nemcsak nagyobb Franciaország lélekszáma, hanem egységes nemzeti jellegénél fogva különben is sokkal többet birna el. De e csekély számnál fogva nincs is zsidó kérdése. Viszont azonban a zsidók számuk arányainál nagyobb szerepet játszanak itt is. A hadseregben pl. 14 ezredes, 21 alezredes, 68 őrnagy, 107 százados került közülök 1912-ben. Az állami hivatalokban számos zsidó van s az államtanács hatodrésze zsidó. A miniszteriumokban vagy 50 titkár, altitkár s osztályvezető zsidó. A főiskolai tanárok közül 202 zsidó van. Közülök ketten inspécteurs générals de l'instruction publique, négyen inspécteurs de l'Académie. Volt a legutóbbi időben három zsidó miniszter is: Millaud, Raynald és Klotz.

Az ujságkiadók s szerkesztők közül itt is több a zsidó, mint amennyi különbeni arányszámuknak megfelelne. Persze azt az arányt nem érik el, amilyen nálunk van.

Olaszországban, Spanyolországban, Portugáliában s az északi kis államokban nem tudják, hogy mi a zsidókérdés. A zsidók aránya olyan aránytalanul jelentéktelen, hogy nincs ok arra, hogy vele foglalkozzanak. Különben is a tapasztalat arra tanit, hogy minél egységesebb valamely állam nemzetileg és minél demokratikusabb, annál kevesebb a zsidaja és annál kisebb szerepet játszanak.

Már emlitettük, hogy az angol gyarmatokban a zsidók helyzete teljesen olyan, mint az angoloké. Az egész világ zsidóságának mégis

csak ötödrésze, körülbelül két millió lakik angol területen, pedig a világ szárazföldjének ötöde angol kézben van.

Különösen Délafrikában nagy befolyásuk van és itt ők voltak az angol érdekek hordozói a bur parasztokkal szemben, akik nem akartak a gyémántbányákhoz vasutat épittetni s illetve az épitkezésre az engedélyt megadni. Mikor pedig az első alkalom megnyilt arra, hogy kereseti lehetőségeik szaporodjanak, ők a befogadó burokkal szemben az angol érdekek védői lettek és a bur háboru előtti politikai zavargásokban letartóztatott 64 politikus közt hét zsidó volt, pedig egész Délafrikának nem volt kétezer zsidó lakosa sem. A békekötésre is ők birták rá végül Krüger elnököt.

Az itteni zsidók közül a legrégibb kereskedő Pass Éliás és Áron, kinek elődje 1840-ben telepedett le. A cég guano földek kihasználásával, cukorültetvényekkel foglalkozott. Ugyanebben az évben telepedett le Mosenthal nevü gyapjukereskedő. Ezeken kivül Barnato, Kisch, Alfred, Neumann, Marks, Harris, Wolf ma a legtekintélyesebb délafrikai zsidó kereskedők.

II. *A zsidók Oroszország, Románia s Törökországban.* Oroszország különböző területein lakik a világ összes zsidóinak nagyobbik fele. Itt nyomják el őket leginkább s még sem hagyják ott Oroszországot. Kétféle zsidó van itt: a) olyan, akinek csak a zsidók részére kijelölt területen szabad laknia; b) akinek szabad a kormány engedélyével másutt is laknia. Az első csoportba 4·5—5·2 millió, a másodikba 0·55—0·75 millió tartozik. A második csoportba tartoznak: a) olyan kereskedők, akik üzletük engedélyéért állandó dijat fizetnek; b) orvosok, ügyvédek s más egyetemet végzettek; c) iparosmesterek.[1]

[1]) Erről részletesen a következő fejezet II-ik szakaszában szólunk.

Azokon a területeken, ahol a zsidóknak lakniok szabad, nagy nyomorban élnek és ennek dacára is azt tapasztalni, hogy a részükre kiadott földeket csak nagyon kevesen mivelik, e helyett bérbeadják őket és ők egyik napról a másikra üzletek után futkosnak.

A zsidók közül sokan azonban még a cár birodalmában is óriási vagyonok urai, bankházak vezetői, a tőzsdék vezérei, a termelés irányitói. Az állami szállitásokat ők monopolizálják. A kereskedőket, ha valamely városba beengedik, versenyük tönkreteszi. Az egyetemeken mindenütt elsők. De iparos csak 13·2% közülök. Az összes iparos zsidók közül viszont 38·7% szabó s 17% lábbeli készitő. A zsidó területeken a házalók a zsidók 52·9%-át teszik ki.

Romániában a törvények és a kormányok egyaránt megakadályozzák a zsidók érvényesülését. Jóllehet már az 1878. évi berlini szerződés kötelezte a románokat, hogy a zsidókat emancipálják, még a balkáni háboru után is maradtak zsidók, akiket nem tekintenek román állampolgároknak, habár ott születtek is. Ezt azzal indokolják, hogy a zsidó tönkreteszi a kevésbé tanult román elemet s ezt nem türhetik.

Törökországban a zsidók tevékenységét ma már nem gátolja semmi és amióta a németek nagy számban telepitettek le oda zsidókat és a cionista mozgalom Palestinába telepit, azóta a zsidók a német befolyásnak nagy támaszai Törökországban.

Más államok zsidóinak helyzete nem foglalkoztathat minket, mivel a kérdés megoldása szempontjából szükséges adatokat nem szolgáltat.

III. *A zsidók befolyása az államok politikájára.* A zsidók politikai szereplése még a zsidók itélete szerint sem mindig rokonszenves.

A zsidók a hatalom támogatói. Nem épen a jelen hatalmának, hanem esetleg csak a jövő hatalmának támogatói. E támogatásnál elsősorban azt nézik, hogy a jövő alakulás gazdaságilag előnyös lesz-e rájuk nézve vagy nem.

A zsidók ma még általában csak kisebb számban tartoznak ahhoz a nemzethez, amely őket befogadta. Legnagyobb részüket a gazdasági érdek tartja letelepedése helyén, mint ahogyan ez is vezette oda és nem az a meggondolás, hogy azért vándorol egy bizonyos területre, mert ott politikai jogok tekintetében zsidó és nemzsidó egyenlő. Az utóbbi két évtizedben pl. rendkivül sok lengyel bányamunkás vándorolt Franciaországba, de lengyelzsidó nem.

A zsidó a többi néphez való viszonyában csak gazdasági ember, mint ahogyan a német ma szintén az. Csakhogy amig a német ezt a tulajdonságát ősi módon kiforditja és kijelenti, hogy igen is akar a népek nagy osztozkodásában részt venni és e célból kardot is köt, addig a zsidó ezt nem teszi. Ma azonban a kardot kötött kereskedő német minden zsidónak imponál. Meg kell állapitani, hogy a világ zsidósága legnagyobb részének ma a német a legszimpatikusabb nemzet. Ugy látják, hogy a német elég nagylelkü lesz a Balkán, Törökország és Kisázsia germanizációjáért megfelelő koncot adni, mint ahogyan a zsidóságnak Posenben teljesitett szolgálatait jutalmazta?

Mindenesetre kap a zsidóság jutalmat német hüségeért, mint ahogyan ausztriai és magyarországi helyzetét is az uralkodó nemzet támogatásának köszönhette. Igy nem csoda, hogy ha pl. Verhaeren belga költő La Belgique sanglante cimü munkájában a németek és zsidók hasonló szelleméről ir. Kétségtelenül helyes az a megállapitás, hogy dinasztikus államalakulásokra főleg a zsidók támogatását kell biztositani, mert ezek a mindenkori hatalom leg-

biztosabb támogatói. Ennek a magatartásnak is meg vannak azonban a feltételei. A zsidóság tömege az uralkodó nemzettel tart, ha lehet s ha kell, de ellene is fordul, ha lehet. Igy szivósan kitartott az ő német zsargonja mellett Lengyelországban; nem lett orosszá, mert ez nem fogadta be. De nem lett lengyel sem.

Nem lett orosz vagy lengyel, hanem zsidó nemzeti érzésüvé lett. A cionizmusz az ábrándja. Uj országot akar alapitani, fel akar szabadulni. Nemzet akar lenni letelepedése helyén. S mindezek dacára azt akarja, hogy az is szeresse, akit ő nem szeret. Az elnyomotthoz nemcsak nem csatlakozik, hanem abból él, hogy az elnyomottnak pálinkát, narkotikumot ad el és kölcsönt ad. Pedig nem védekezhetik azzal, hogy nem tudja mit csinál, mert amig a lakosságnak majdnem hetven százaléka analfabéta, addig a zsidók közül nincs egyetlen analfabéta sem. Bármilyen álláspontot foglal el valaki az orosz cárizmusszal szemben, az tagadhatatlan, hogy a cári kormányzatnak egyik módja oroszait megvédeni a kizsákmányolás ellen az, hogy nem engedi át egészen a zsidóknak a kereskedelmet s hogy ujabban a lengyel lakta vidékekre telepitett át sok zsidót. Más kérdés, hogy ennél nem volna-e jobb védekezési mód.

Ami a zsidóknak a közéletben gyakorolt általános hatását illeti, vagyis azt a hatást melyet minden országban gyakoroltak a közfelfogásra, e tekintetben elsősorban a gazdasági gondolkozást kell kiemelnünk. Ők megszokták, hogy kétezer év óta egyedül a gazdasági érdekek irányitották közéletüket. Ezért minden kérdésben elsősorban ezt vizsgálták. Valósággal homines oeconomici lettek, szemben az őket befogadó homines nationales, religiosi, lojales stb-vel. De mert a gazdasági érdekek többé-kevésbé mindenkit befolyásolnak, a zsidók bevonják bankjaikba s alapitá-

saikba az előkelő keresztényeket. Ennek is van része benne, hogy az általános ellenszenv nem ellenük, hanem a személytelen s nemzetközi pénz ellen fordul.

A gazdasági alapon való uj államalakulások legrajongóbb hivei azt domboritják ki, hogy minden nép tulajdonképen gazdasági nép és a jövő népei kivétel nélkül ilyenek is lesznek. Vannak, akik Marxot is segitségül hivják e bizonyitásuk közben. Pedig Marx csak azt mondotta, hogy a termelés természetes fejlődése esetén a társadalom fejlődését is a termelés fogja meghatározni. Természetes fejlődés. Ha tehát hatalmi szóval létrejön bármely államalakulás, akkor az nem természetes fejlődés eredménye s nem a termelés rendje hozta létre. Hiszen még a mai ipari fejlődés is az államhatalom teremtménye.

Eddig mindenki ugy látta, hogy az államok fejlődése a nemzeti államok irányában halad, mert a népek nyelvüket levetni nem tudják. Most a nyelv fölé helyezik a gazdasági érdeket. Mintha az idegen nyelvü népeket épen az idegen nyelvüség nem akadályozná a gazdasági boldogulásban is. Ha zsidók vallják ezt a felfogást, ugy következetesek, de elfelejtik, hogy ők kétezer év óta kétnyelvü nép, mely saját nyelvét nemzetközi nyelvvé tudta tenni és ezáltal olyan gazdasági értékké, mint ma pl. a vasut. Mert a zsidó nyelv volt a nemzetközi közlekedés eszköze.

Egyelőre nagy befolyással van a zsidóknak saját történetükön szerzett tapasztalata az európai közfelfogásra, mely nem jól látja ma még azt, hogy itt nem forognak fenn azonos helyzetek s igy ezeknek az eszméknek a gyakorlatba való átvitele a népeknél nagy nehézségekbe fog ütközni s igy a háborus hangulatot fentartja ahelyett, hogy lecsendesitené.

II. Fejezet. **A zsidók száma s elhelyezkedése.**

I. *Az összes zsidók száma.* A zsidók a diaszpora óta minden nép érdeklődésének tárgyai, mert minden népek között élve, magukra vonták a népek figyelmét. Ezért minden időkben vizsgálták és becsülték, hogy hol mennyi zsidó lakik. Felbecsülték, hogy egyáltalában mennyi zsidó lehet.

Már Tacitus azt mondja, hogy a zsidók száma Jeruzsálemben 600,000 lehet. Valószinü azonban, hogy ez a szám rendkivül tulzott, bár Josefus meg épen 1,100.000-re becsüli a jeruzsálemi zsidók számát. Philo szerint a Krisztus utáni első században Egyiptomban egy millió zsidó lakott más hét millió lakos mellett. Alexandria lakosságát hol 200,000, hol egy félmillióra tették, ami eléggé megvilágitja, hogy milyen kevés alaposság van ezekben az adatokban. Syriában Nero korában állitólag szintén nyolc millió lakos volt, akik közt egy millió volt a zsidó.

Harnack: Die Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrhunderten (Leipzig 1902) a keresztény időszámitás elején 700,000-re becsüli az összes palesztinai zsidók számát. Mig az egész római birodalomban lakó zsidók számát négy és félmillióra teszi. Szerinte ez a szám a XIV-ik századig nem szaporodott, mert a zsidók nagyrésze kereszténnyé lett. Magában Castiliában 1290-ben 850,000 zsidó volt, 1474-ben már csak 150,000.

Látnivaló, hogy a zsidók számára nézve csak nagyon megbizhatatlan adataink vannak. Bár tudjuk azt, hogy több városban össze is irták az adófizető zsidókat. Viszont két zsidó kereskedő a második és harmadik keresztes háboru közti időben beutazta az akkori kulturvilágot és mindenütt felbecsülte a zsidók számát. Az egyik zsidó Regensburgból

való Petachja, a másik navarrai Tudela Benjamin.

Megbizható adataink a zsidókra nézve csak a XIX-ik század kezdete óta vannak, esetleg a XVIII-ik század vége óta. Ha a régi adatokat már most csak hozzávetőleg is helyeseknek lehet elfogadni, akkor megállapitható, hogy a zsidók igen nagy része felolvadt a nemzsidók nagy olvasztó tégelyében.

De akkor viszont a XIX-ik században sokkal kisebb a felolvadás, mint a régebbi századokban. Igy pl. Erdélyben a XIX-ik század közepén (1845-ben) 3000-re tették a zsidók számát, az abszolut uralom alatt már 15000 volt. Magyarországon pedig Fényes Elek szerint 1848-ban volt 292,000 s 1857-ben már 413,118. Vagyis majdnem megkétszereződött kilenc év alatt a számuk, holott 1785-től mikor 75089 volt 1805-ig csak 127,815-re emelkedett s 1840-ig 241,632-re. Az abszolut uralom után szintén nagyon hirtelen szaporodtak a zsidók, amennyiben 1880-ban már 624,680, 1890-ben 730,342, 1900-ban 851,378, 1910-ben 932,458 zsidó volt Magyarországon.

Lengyelországban 1772-ben 308,500 zsidó volt, a XIX-ik század elején egy lengyel iró 450,000-re becsüli őket, 1856-ban egyedül Oroszlengyelországban már 563,000 zsidó volt, 1907-ben pedig már 1,321.000.

Galiciában 1785-ben a zsidók száma 212,000, 1857-ben 448,000, 1900-ban 811,000. Morvaországban és osztrák Sziléziában 1775-ben 23,382, 1830-ban 32,244, 1850-ben 40,681, 1900-ban 56,243. Egész Ausztriában 1,224,899.

Oroszországban Lengyelország nélkül 1883-ban 1,023.543 volt, 1897-ben 3,789,448.

Poroszországban 1816-ban volt 123,921, 1843-ban 206,529, 1858-ban 242,416, 1905-ben 409,501. Németországban 1905-ben 607,862 zsi-

dót számláltak, Poroszországban a negyvenes években körülbelül annyi zsidó volt, mint Magyarországban. Nálunk ma több, mint négyszerannyi van, Poroszországban mégegyszer annyi. Husz év előtt a zsidók a németországi lakosság 1·25%, tiz év előtt 1%-át tették, ma 0·95%-át teszik.

Romániában 1899-ben 266,652 zsidó volt. Angliában 1906-ban 240,000 Franciaországban 95000. Németalföldön 1899-ben 103,988. Európai Törökországban 1904-ben 188,896. Az Egyesült Államokban 1907-ben 1,777.185. Kanadában 60000, Argentinában 1907-ben 40000, Mexikóban 1895-ben 8972. Ázsiában Szibéria nélkül 240,000, Afrikában 361,857, ebből Marokkóban 1908-ban 150,000, Ausztráliában 17239.

Ami már most a zsidóknak más népekhez való arányát illeti, erre nézve a következő összeállitás adhat legjobb képet.

10000 lakosra esik[1])	zsidó	10000 lakosra esik[1])	zsidó
Lengyelország . .	1402	Anglia	65
Palestina	1400	Hercegovina . .	52
Bukovina	1317	Ausztrália . . .	40
Oroszország . . .	1112	Svájc	38
Galicia	1109	Németország . .	35
Alsóausztria Wiennel	507	Egyiptom	34
Románia	448	Franciaország . .	25
Magyarország . .	442	Görögország . .	24
Tunis	310	Szerbia	23
Marokkó	300	Belgium	22
Egyesült Államok .	210	Ujzéland	21
Németalföld . . .	204	Dánia	14
Tripolisz	186	Olaszország . . .	11
Algier	120	Svédország . . .	7
Transvaal	115	Mexikó	7
Kanada	112	Norvégia	3
Bulgária	93	Portugália . . .	2
Argentinia	70	Spanyolország . .	1

[1]) Az adatok nagyobbrészt 1900-ból valók.

Ezt az összeállitást azért tartottuk szükségesnek közölni, mivel Sombartnak az a véleménye, hogy a zsidók magukkal viszik mindenüvé a jólétet és vagyonosodást. Erre az összeállitásra vetett egyetlen pillantás meggyőzhet mindenkit arról, hogy ez is olyan álláspont, mint sok más a zsidókérdésben, melynek semmi alapja sincs.

A számokból a zsidók beolvadásának majdani gyorsaságára sem lehet következtetést vonni. Ahol kevés a zsidó, ott épen olyan nehezen megy a beolvadás, mint ahol sok van, de a nehézségek persze mások. Ha be is olvadnak vagy ha a multban be is olvadtak a zsidók, mégis nagyon soká megőrizték annak az emlékét, hogy zsidók voltak, épenugy, mint ahogy a zsidókká lettek is megőrizték. Igy pl. az Angliába bevándorolt s ott végleg beolvadt spanyol maranusok. Másutt a zsidókká lettek őrizték meg annak az emlékét, hogy más nemzetből olvadtak be. Ezek közül ismeretesek a Baleári zsidók, akiket chuetas vagy anuszin néven jelölnek. Az abessziniaiak, akiket falasasz névvel jelölnek. Krimben is van 20000 karaita, s Törökországban is vannak ilyenek. A Saharában is van 10000 daggatum, Bombayban 6500 beni izrael.

II. *A foglalkozás szerinti eloszlás.* A zsidók száma és a foglalkozások közötti megoszlása egészen más arányokat mutat. Minél nagyobb az ősfoglalkozásuak száma valamely országban, annál feltünőbb az a különbség, mely a zsidók és nemzsidók foglalkozása közt van. De annál nagyobb az ellenszenv is zsidó és nemzsidó lakosság közt.

Oroszországban a nagyorosz lakosság 70·35%-a, a fehér orosz lakosság 89·93%-a földmivelő, mig a zsidóknak csak 3·55%-át sikerült földmivelésre fogni, pedig az orosz kor-

mány mindent megkisérelt, hogy e célját elérje. S még e 3·55%-ban azok a zsidók is mind benne vannak, akiknek csak földje van. Pedig ezeknek csak a fele miveli földjét sajátkezüleg.[1])

Iparosnak már nagyobb arányban mennek a zsidók. Oroszországban is 13·2%-a a zsidóknak iparos, de jellemző a tekintetben, hogy rendszerint olyan iparágakat választanak, melyek készárut készitenek és csak kivételesen olyat, mely félgyártmányt készit. Ellenben, mint vállalkozót viszont igen sok zsidót találunk a félgyártmányok készitői közt.[2])

De mindenütt elsősorban kereskedelmi pályára mennek a zsidók, a nem kereskedelmiek közül pedig azokat a poziciókat foglalják el, melyek kommercializálhatók. Még a betevő falattal sem rendelkező zsidó sem azt keresi, hogy hol talál munkát, hanem azt, hogy hol lehetne üzletet közvetiteni vagy kötni.

Az ilyen zsidó foglalkozásnak nincsen önálló neve. Az összeirásokban az illető mint önálló szerepel, de foglalkozásának megnevezése nélkül. A galiciai összeirások szerint az ilyen meg nem nevezhető önálló foglalkozásuak közt 51·51% a zsidó, pedig a lakosságnak csak 11·09%-a zsidó. Ezeket a bizonytalan foglalkozásuakat Nordau levegőembereknek nevezi. Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy még e levegőemberek közül is sok kereskedőnek nevezi magát.

Ez a határozott foglalkozásnélküliség nagyon sok visszaélésre vezeti az illetőket és igy minél több bizonytalan foglalkozásu van valahol, annál könnyebb közülök valakit bünre kapni.

A kereskedők aránya a zsidók közt min-

[1]) l. ezeket az arányokat a 252. s 253, lapon.

[2]) Margolin: Die wirtschaftliche Lage d. Jüdischen arbeitenden Klassen in Russland. Jaffé: Archiv f. Sozialwissenschaft XXVI. K. 240. s köv. lapokon.

denütt rendkivül nagy. Igy Oroszországban a zsidó területeken a lakosság 52·0%-a kereskedőnek vallja magát, mig 24·3% szabónak. Romániában is a kereskedők 19·7%-a zsidó. Az önálló iparosoknak ugyanitt 26·36%-a zsidó, mig az ipari munkásoknak csak 16·7%-a kerül ki a zsidók közül. Vagyis ha a zsidó már nem kereskedő, akkor legalább önálló.

Németországban is a zsidók közül önálló volt $^{3}/_{5}$, mig a keresztények közül csak $^{1}/_{4}$ rész. Igy aztán természetes, hogy a zsidók jobbmóduak is, mint a nemzsidók, ami az adófizetésnél tünik ki, ahol megállapitható, hogy a zsidók aránytalanul több adót fizetnek, mint a nemzsidók.

A zsidók s nem zsidók foglalkozására nézve az alábbi táblázat adja a legjobb áttekintést.

A foglalkozás neve		10000 zsidó vagy nemzsidó közül a megjelölt foglalkozást üzte				
		Olaszországban 1901-ben	Németországban1) 1907-ben	Ujdél Walesben 1901-ben	Ausztriában2) 1900-ban	Oroszország 1897-ben
Földmivelés	Keresztény	5326	3166	—	5444	7157
	Zsidó	31	128	174	11443)	381
Ipar	Keresztény	2244	3587	—	2668	1144
	Zsidó	867	2151	2494	2867	3463
Kereskedelem	Keresztény	832	1068	—	607	543
	Zsidó	5034	4972	4985	2826	4315

1) Németországi adatok csak a 15 éven felüli férfi lakosságra vonatkoznak.

2) Ausztriában s Oroszországban a számok a hozzátartozókkal, tehát eltartottakkal együtt tüntetik fel az arányokat.

3) A földmivesekként Ausztriában kitüntetettek közt benne vannak a bérlők, tisztek, a mezőgazdasági iparban alkalmazottak is, de épen ezért a tulajdonképen földmiveléssel foglalkozók arányáról nem adnak ezek a számok felvilágositást.

Oroszországra nézve kiemelendő még, hogy mig a szabad foglalkozásuak országos átlaga 0·61% volt, addig a zsidóknál 6%. A zsidók a jogászoknak 8·44%-át tették 1897-ben, a lakosságnak 3·4%-át. Az oroszok 4·66%-a önálló kereskedő, az orosz zsidóknak 33·87%-a. De földmives még a kongresszusi Lengyelországban is csak 2·33%.

Az 1907. évi adatok szerint Németország lakosságának 35·5%-a földmives, a zsidóknak csak 1·3%-a. Ausztriában a zsidók 11·4%-a foglalkozik földmiveléssel, de itt az összlakosságnak kétharmada földmives. Romániában az 50 hektárnál nagyobb birtokok bérlői közül 14·2% zsidó, mig az összes bérlők 18·87%-a zsidó.

A magyar izraelita kézmü és földmivelési egylet 1842 óta müködik s célja, hogy a zsidó ifjakat ipari és földmivelő pályára nevelje. Mégis 1890-ig egyetlen zsidó fiut sem tudott földmivelővé nevelni, 1894—1900 közt állitólag 25-t, pedig ez alatt az idő alatt 2779 zsidó fiu iparossá neveltetett. Galiciában a zsidó nagybirtokosok száma 38-ról (1867-ben) felemelkedett 1896-ban 680-ra.

Oroszországban nem szerezhetnek csak kis birtokokat. Itt 58881 zsidó közt kiosztott a kormány 100,107 desjatin földet. De ezek közül csak a fele foglalkozik a föld megmivelésével, mig a többi bérbeadja. Azt azonban elérte az orosz kormány, hogy 11894 zsidó foglalkozik a kertészetekben, 1746 dohánykertész, 655 bortermelő, 177 méhész, 7185 pedig tejgazdaságban dolgozik. A Jewisch Colonisation Association-nak 1898 s 1899-ben végzett kutatásai is azt igazolták, hogy a zsidók nem akarnak földet mivelni, amint egyáltalában nem akarnak nehéz testi munkát végezni. Igy van ez Amerikában is, ahol ma 18590 zsidónak (eltartottakkal együtt) 437,265 acre földje van az Egyesült Államokban a zsidó telepeken.

Inkább más foglalkozások után mennek. Igy van aztán, hogy a szabad foglalkozások arányában Oroszországban is csak a lengyelek haladják tul őket, akik közül közszolgálatba lép és szabadfoglalkozást üz ezer közül 192, mig a zsidók közül 184, akik igy magukat az oroszokat is messze tulhaladják, akik közül csak 115 jut ezerre. A kereskedelem s iparban foglalkozó ezer emberre Oroszországban 778 zsidó s csak 170 orosz jut. Ezért ott, ahol a zsidók tömegben laknak főleg városokba huzódnak. Igy Edwabnoban a lakosság (3700 összlakos) 92·7%-át, több helyen 80—90%-át, (Jeruzsálemben is csak 55·7%), Lublinban 51%-át, Varsóban 36%-át, Lodzban 35%-át, Odesszában 33·7%-át teszik.

Egyszóval a zsidók mindenütt a városokba törtetnek és mindenütt a kereskedelem és szabadfoglalkozásokat lepik el és ez igy van Oroszországban is, ahol pedig állitólag minden lépésüket korlátozzák.

Minden államban a zsidóság elsősorban városi elem. Kétezer év óta csak városokban lakik, tehát természetes, hogy ragaszkodik ma is hozzá, hogy megmaradhasson a városokban. A városi lakással velejár a városi foglalkozás és mégis azt látjuk, hogy a földmivelésnek jövedelmezőbb része, hogy a nagy és középbirtok is a kezükbe került sokkal nagyobb arányban, mint ez az országos aránynak megfelel, nem is szólva arról az arányról, mely a kis és törpebirtok arányában illetné.[1])

Egészen különös jelenség, hogy Németországban, ahol a városi lakosság az összes államok közt a legnagyobb szaporodást mutatja, a zsidóság a lakosság arányában nem mutat szaporodást. Ennek oka az a kormányzati politika, mely nem engedi a zsidóságot előtérbe

1) l. VI. k. II. fej.-t.

lépni és külföldi zsidók bevándorlását lehetőség szerint megneheziti. Igy volt lehetséges, hogy a zsidók az össznémet lakosság arányához képest kisebb szaporodást mutatnak.

De azért a tudományos pályák és szabadfoglalkozásokban itt is aránytalanul nagy számban vannak. Poroszországban is a birák közt 7·3% zsidó, holott a lakosságnak 1%-át se teszik. Berlinben az antiszemiták összeállitása szerint az ügyvédek 62%-a zsidó volt 1900-ban, amikor a lakosságnak csak 4·85%-a. Az orvosoknak is a fele zsidó. A porosz egyetemeken a hallgatók 9·58%-a zsidó.

Nálunk a lakosság 5%-a zsidó, a középiskolai tanulók 21·5%-a volt zsidó 1913-ban, mig 1912-ben 21·8%-a. A budapesti orvosi fakultás hallgatóinak 49%-a, a kolozsvárinak 18%-a volt 1912-13-ban zsidó. A müegyetem hallgatóinak 30%-a, az összes joghallgatók 20%-a, a zeneakadémiai hallgatók 48%-a zsidó. A kereskedelmi iskolaiaknak pedig épen fele. Poroszországban az egyetemi hallgatók 6·97%-át tették 1905—6-ban. Az orvosi fakultáson már akkor is 16·14%, a jogon pedig 9·35%, a bölcsészetin 4·88% volt a zsidók aránya. Száz zsidó hallgató közül 1886—7-ben 17 volt jogász, ma már 41—43. Ausztriában is az egyetemi hallgatók 15·54%-a zsidó. Oroszországban 1899-ben 10·9%. Anglia lakosságának nem egész félszázaléka zsidó, magasabb müveltségü lakosainak azonban 6%-a. A new-yorki colege és a columbiai egyetem hallgatóinak fele zsidó.

Berlinben 1904-ben a községi iskolákban a következőképen oszlottak meg a tanulók:

	Az alsó iskolákban	A felső iskolákban
Evangélikus	197043	33798
Katholikus	20106	2517
Zsidó	4119	9847
Felekezet nélküli	679	94

A következő táblázat még jobb képet ad:

	10000 iskolába járó közül esik			
	népiskolai	közép-iskolai	felső iskolai	egyetemi tanuló
Evangélikus	9163	487	325	25
Katholikus	9727	118	148	13
Más keresztény	8836	782	355	36
Zsidó	5271	2440	2129	160

A fiu- és leánytanulók közül magasabb iskolát jártak:

	Tanévben	Keresztények közül	Zsidók közül
Poroszországban	1906/7	7·93%	58·91%
Bajorországban	1905/6	5·49 «	39·62 «
Badenben	1905/6	7·14 «	45·20 «
Hamburgban	1906/7	20·94 «	95·59 «
Berlinben	1906/7	14·07 «	67·53 «
Frankfurt M/m.	1906/7	26·47 «	86·61 «

III. *A vagyoneloszlás.* A magasabb iskolai képzettségnek következménye mármost a több ismeret és a több ismeretnek a nagyobb jövedelem. Ugy, hogy pl. Berlinben 1905-ben alig volt olyan zsidó, aki kevesebbet fizetett volna 21 márka adónál.

Ha megbizhatók azok a becslések, melyeket Badenre nézve csináltak, akkor ott 1907-ben egy fejre eső vagyon ilyen arányt mutat: Egy zsidó fejre esett 13829 márka, egy protestánsra 2806 M, egy katholikusra 1646 M. Az évi jövedelem pedig igy oszlott meg: a zsidók átlagos évi jövedelme fejenkint 1229 M, a protestánsoké 224 M, a katholikusoké fejenkint 117 M. Frankfurtban M/m. 3000 márkán felüli jövedelme volt a zsidók 63·15%-nak, a protestánsok 25·45%-nak, a katholikusok 16·93%-nak.

Más adatok is a zsidók nagyobb vagyonát mutatják. Igy Achenban a zsidók a lakosság 1·06%-át teszik, de az adó 7·79%-át fizetik.

Berlinben ma a lakosság 5·06%-a zsidó s az adó 13·73%-át fizetik. Gleiwitzben 3·2% a lakosságnak és 23·9%-át az adónak fizetik. Posenben a lakosság 4·21%-a s az adó 24%-át fizetik.[1])

Erre az utolsó adatra még külön rá kell hogy mutassunk, mert ez megint fényesen igazolja azt a már a történelmi fejlődés tárgyalása során és a politikai viszonyok tárgyalása közben megállapitott tényt, hogy a zsidóság legjobban a különböző nemzetek egymásközti harcából tudja kivenni a hasznát.

Amit egyes városokra nézve láttunk, az áll egész Németországra nézve, mert a részvénytársaságok igazgatósági és felügyelőbizottsági tagjainak 13·3%-a, illetve 24·4%-a zsidó.[2]) De ezenkivül a kezükben vannak a tőzsdék és ők az ugynevezett alapitók. Ez a tevékenységük Sombart szerint a legnagyobb 1871 s a következő években volt, amikor az alapitásokban 35·40 %-ban vettek részt a zsidók.

A zsidók és keresztények vagyoni viszonyai közti különbséget még az is mutatja, hogy a zsidók jobb lakásokban laknak, mint a keresztények. Erre nézve egy koppenhágai statisztikai kimutatás a következő képet adja:

	Zsidók	Keresztények
1—2 szobás lakásban lakott	11·9%-a	48·5%-a
3—4 « « «	21·7 «	35·8 «
5—7 « « «	47·2 «	12·9 «
8 s több « « «	19·2 «	2·8 «
Az összes koppenhágai családok közül cselédet nem tartottak	34·8 «	87·2 «
Egy cselédet tartott	37·6 «	10·4 «
Két « «	21·0 «	2·0 «
Három « «	4·7 «	0·3 «
Négy « «	1·9 «	0·1 «

1) Sombart: Die Juden und das Wirtschaftleben: 214. lap.

2) Sombart: i. m. 135 l.

IV. *A városokban lakás és a keveredés.* Hogy a városban lakás milyen méretü, azt az alábbi összeállitás világitja meg.

Az ország neve	Az év, melyből az adatok valók	Az összes zsidók	Az összes keresztények
		hány százaléka lakik városban	
Dánia	1901	94·98	39·06
Galicia	1900	34·04	7·30
Poroszország	1905	85·85	44·89
Szerbia	1900	99·95	13·88
Bulgária	1900	96·49	19·39
Norvégia	1900	37·90	28·30
Oroszország	1897	50·50	11·80
Magyarország	1910	35·55	11·14

A külföldről bevándorló zsidók mindenütt a nagyvárosokat választják. Igy az Angliába vándorlók 90%-a nagyvárosokba vándorol s ezekből is egyharmadrész Londonba. Az Egyesült Államokba vándorlók 60%-a New-Yorkba megy, ahol a lakosság 26·3%-a zsidó. Németországban is az 1900. évi számlálás szerint az összes zsidók 42·72%-a a százezer lakosnál nagyobb városokban lakott, mig a keresztényeknek csak 15·90%-a. Romániában a megyei székhelyeken (32 városban) lakik a zsidók 72·27%-a. Olaszországban a 69 kerületi székhelyen lakik a zsidók 86·4%-a.

Magyarországon nagyjában ugyanez a helyzet, a zsidóság nálunk is városokban lakik, de amint másutt nem sikerült a városba tódulással eltünni, ugy nálunk sem sikerült. A zsidóknak városi arányai olyan nagyok, hogy a városokban való tömörülés ténye nem jelenti a zsidókérdés megoldása felé vezető utat.

Nálunk a helyzet a következő: a törvényhatósági jogu városokban lakik Budapesttel együtt 2,195.717 lakos, ebből 320,994 zsidó. Vannak azonban megyéink, ahol a zsidók nemcsak városokban laknak nagyszámban, nevezetesen az északkeleti megyékben; de a tapasztalat

szerint ez csak átmeneti állapot. Máramarosban 65694, Beregben 33660, Zemplénben 33041, Szabolcsban 25316, Szatmárban 22274, Ungban 17587, Biharban 17307 zsidó lakik. De a nyugatra eső megyék közül Pest 39448, Nyitra 32942, Heves, Szolnok, Sáros, Ugocsa 10000-en felüli zsidójával csak Galiciában mutat hasonló zsidó eloszlást, a lakosságnak Hevesben 3·6%-a, Szolnokban 2·8%-a, Sárosban 7·1%-a, Ugocsában meg épen 12·9%-a zsidó.

A zsidó városi lakosság nagy tömegénél fogva nehezen szivódhatik fel a nemzsidó lakosság közt. Berlinben lakott a porosz zsidók 24%-a, Budapesten a magyar zsidók 22·77%-a. A magyar törvényhatósági jogu városokban lakik a zsidók harmadrésze. De amig a külföldön a zsidó lakosság a városokban felveszi a városi külsőt, megtanul latin betükkel irni, elszokik zsidó különlegességeitől, addig nálunk ugy mint Galiciában s Lengyelországban a magyar városok veszik fel a zsidó jelleget, mert a nagytömegü zsidó mindenben megmarad zsidónak.

A zsidók, főleg az ország keleti részében külön iskolákat tartanak, megtartják zsargonjukat, chéder iskoláik szük s piszkos oduiban a Talmuddal fárasztják gyermekeiket, akik aztán a világi oktatásban vagy nem tudnak, vagy nem akarnak részt venni.

Az ilyen tulnyomólag zsidó városokban még foglalkozásában sem idomul a zsidóság a nemzsidóhoz. Kereskedő, közvetitő mind a hány. Ipart csak a régebben bevándorolt üz s az a néhány, aki napszámos munkára kényszerül, egyenesen szellemi gyengeségben szenved.

Igy aztán nem csoda, hogy ez az átalakulás nemhogy elősegitené a zsidókérdés megoldását, hanem megnehéziti. Ahol a zsidók eltünnek a nagy tömeg nemzsidóban, ott az életmódjuk, családi életük hozzáidomul a többieké-

hez s nemsokára nagy emelkedést mutatnak a vegyes házasságok. Mig ott, ahol sok a zsidó, a vegyes házasságok igen ritkák. Ennek oka az, hogy a fogadó népek mindenütt türelmesebbek a zsidókkal, mint a zsidók a nemzsidókkal.

III. Fejezet. **A magyar zsidók foglalkozásonkinti megoszlása.**

Miután Magyarországon a földmivelés a legnagyobb emberszámot foglalkoztatja, tehát itt kezdjük vizsgálódásunkat. E tekintetben csak a legujabb számokat fogjuk kiemelni, mert a mai állapot ismerete elegendő alapot szolgáltat mindenkinek, hogy gondolkozzék a tényeken.

A nagybirtokosok vagyis ezer holdnál nagyobb birtokuak vallásuk szerint Magyarországon következőleg oszlanak meg:

r. kath.	gör. kath.	reform.	ev. luth.	gör. kel.	unit.	zsidó
845	20	306	133	31	6	315

E szerint az 1657 nagybirtokosból 315 zsidó van, vagyis az összesnek 20·3%-a.

A 200—1000 holdas birtokosok vallás szerint igy oszolnak meg:

r. kath.	gör. kath.	reform.	ev. luth.	gör. kel.	unit.	zsidó
2548	184	1783	540	345	54	1108

Ebben a kategóriában 20% a zsidó. De a 100—200 holdas birtokosok közt ennél kisebb az arányuk, amennyiben 12859-ből csak 848 zsidó van, vagyis az összeseknek 6·6%-a zsidó, amely arány már nem igen sokkal haladja meg a zsidóknak az ország összlakosságához való arányát, amely 5%.

A 100 holdon felüli birtokok haszonbérlői közt azonban ez az arány az országos átlagot messze meghaladja. Az összes idetartozó ha-

szonbérlők száma 5172, ebből zsidó 2515, vagyis az összesnek 48%-a.

A kisbirtokosok és kisbérlők között a zsidók aránya a következő: 50—100 holdas van összesen 54649, ebből zsidó 1257, vagyis 2·2%. Ezen aluli birtokos és bérlő van 1,785.526 s ebből 6534 zsidó, ami az összes 0·36%-a. Birtokos napszámos vagyis olyan kisbirtokos, akinek legfeljebb öt holdja van, az egész országban 958,835 van s ebből 3272 zsidó, ami az összes 0·34%-a. Részes földmivest már az egész országban csak 44 zsidó vallásut találtak.

Az 502,001 gazdasági cseléd közt 765 zsidó, az 1,216.944 mezőgazdasági munkás között 2852. De a 9657 gazdasági tisztviselő közül 2559 zsidó volt.

A többi őstermelési ágakban még nem érik el a lakossághoz viszonyitott arányukat sem. Ép igy nem érik el a bányászat és kohászatban sem.

Az önálló iparosok száma az egész országban 440,021 s ebből zsidó 64,857 vagyis az összesnek 14·9%-a. Az ipari tisztviselők száma 28,689 s ebből 13840 zsidó, ami az összesek 46%-a. Az ipari munkások száma 844,955, akikből 75021 zsidó, vagyis az összesek 6·4%-a.

Magyarországon van 124,843 önálló kereskedő, akikből 67676 zsidó, vagyis 52%. Amely arány a kereskedelmi tisztviselők közt is megmarad, mert az összes 44851 kereskedelmi tisztviselő közt 23935 zsidó van, de a többi alkalmazottak közt a zsidók száma kisebb, mert 105,296-ból csak 36735 zsidó. A közlekedéssel foglalkozó önállók száma 22308 s ebből zsidó 4132 vagyis 19%. Vasuti pósta, távirda, telefon stb. közlekedési tisztviselő van az egész országban 28371, ebből zsidó 3674, vagyis 13%. Ugyanitt a segédszemélyzet száma 135,485 s ebből zsidó 3258, vagyis az összesek 2·3%-a.

Az egész országban 203,085 napszámost

számláltak össze s ebből 5057 zsidó volt, vagyis az összesnek 2·4%-a.

Az országban alkalmazott állami, megyei, községi tisztviselők, dijnokok, jegyzők száma 41442, ebből 2169 zsidó, az összesnek 5%-a, ami az ország lakosságának a zsidókhoz való arányának megfelel. Ez azért érdekes, mivel a közvélemény nagyon hajlik arra, hogy elhigyje, hogy a zsidókat nem engedik a tisztviselői pályákra. Az igazságszolgáltatásnál alkalmazott és abban foglalkozók száma 25651 s ebből 6447 zsidó, vagyis 25%. Csakhogy a birák közt ez az arány csak 4%, viszont az ügyvédek közt 46% a zsidó, mert a 6743 ügyvéd közül 3049 zsidó. A tanügynél az összes alkalmazottak száma 56399, ebből 5436 zsidó, az összesnek 9·5%-a. A közegészségüggyel foglalkozók összes száma 24072, ebből 4990, vagyis 20·8% zsidó. Hatósági orvos ebből 2190 s ebből 898 zsidó, magánorvos 2065 s ebből zsidó 1285, vagyis az orvosok 50·8%-a zsidó. A tudománnyal foglalkozók és tudományos intézeteknél meg lapoknál foglalkozók száma 5304, ebből zsidó 1391, vagyis 26%, mig az ujságirók közt az arányuk 43%, a korcsmáros, vendéglős s kávésok közt 41%.[1])

Ez az összeállitás teljes és tiszta képet ad a zsidóknak Magyarországon való jelentőségéről s arról, hogy a zsidók az ő számuknak megfelelő arányt a jobb poziciókban mindenütt messze tulhaladják. Csak a köztisztviselői karban vannak számuknak megfelelő arányban.

A zsidóknak ilyen eloszlása nemcsak az antiszemitákat, hanem a filoszemitákat is gondolkozásra késztette és pl. a magyar szabadkőmivességen kivül más szervezetek is külö-

1) Horvátországban az önálló kereskedők közt 26%, a korcsmáros, vendéglősök közt 9%, a 200 holdon felüli birtokosok közt 3·3%, az iparosok közt 2·8%, a tisztviselők közt 2·5%, az orvosok közt 25 %, az ügyvédek közt 21% a zsidók aránya.

nös gondot forditanak arra, hogy keresztény ifjakat középiskolai és egyetemi tanulmányaikban támogassanak. Nagy eredményt eddig nem értek el, mert már a népiskolában kellene kiválogatni azokat a tanulókat, akik továbbképzésre alkalmasak. De nem érték el azért sem, mert a keresztény tanárok tanitványaik boldogulásával nem, legfeljebb lelkiüdvösségével törődnek.

Annak a megértése, hogy egy állam sem engedheti azt, hogy egész középosztályában egyetlen elem legyen uralkodó, vezette a zsidók kiválóit, amikor a felekezeti szempontok ellen küzdöttek. Ez vezette őket, amikor a maguk részéről kikapcsolódtak a zsidó szervezetből, amely történeti hagyományaihoz hiven a zsidók támogatását minden zsidó kötelességének tartja és megfeledkezik arról, hogy a zsidóság a fogadó ország, a fogadó néppel szemben is tartozik valamivel.

Azt lehetne itt felhozni, hogy a zsidók azért boldogulnak, mert többet tudnak. Igaz, de ez a tudás nem születik velük. Ahogyan a zsidók a zsidó tanulókat támogatják, ugy támogatniok kell a nemzsidókat is, mert a tökéletes zsidókölcsönösség olyan országban, amelyben a zsidók egyenlő joguak, okvetlenül azt eredményezi, hogy a zsidók előnybe kerülnek. Miután pedig a zsidók ezt az előnyt a fogadó népnek köszönhetik, mely nekik is megcsinálta az államot, tehát a fogadó népek előtt ellenszenvessé válnak, ami kifejleszti az antiszemitizmuszt.

Nagyobb anyagi és értelmi erő nem több jogra, hanem több kötelességre ad kiváltságlevelet.

IV. Fejezet. **A zsidók egészségi viszonyai.**

A zsidók nagyobb jóléte és több ismerete érezteti hatását a zsidók minden életnyilvánulásában. Elsősorban szaporodási arányszámuk

sokkal nagyobb, mint a többi népé, jóllehet, hogy születési arányszámuk épen nem tartozik a magasak közé. Másrészről a járványok és más betegségek nem pusztitanak annyira köztük, mint a nemzsidók közt, amiből a mult tudatlan elemei sokszor meritettek okot a gyülöletre és alapot a vádakra.

Az 1348. évi nagy pestis alkalmával feltünően kevés zsidó pusztult el. A lakosság tehát könnyen elhitte azt a vádat, hogy a halálozás oka az, hogy a zsidók megmérgezték a kutakat.

A mult század közepén 1851-ben volt nagy pesti kolerajárvány idejéből Tormay: Lebens- und Sterblichkeitsverhältnisse der Stadt Pest (1866) cimü munkájában megirja, hogy a keresztényeknek 18·5%-a pusztult el, mig a zsidóknak csak 2·57%-a.

Kőrösy szerint az 1885—1893 közti időben a tuberkulózisban elhaltak közt a legkevesebb a zsidó. Amig ugyanis 10000 haláleset közül a katholikusoknál 722, lutheránusoknál 788, kálvinistáknál 655 tuberkulózis okozta halál volt, addig a zsidóknál csak 376.

A zsidók halálozási arányszáma különben is sokkal kedvezőbb, mint azt Dr Hugo Fischberg: Krankheiten und Sterblichkeit bei den Juden und Nichtjuden (1893) cimü munkájában kimutatja. E szerint:

Év	Keresztény		Zsidó	
	férfi	nő	férfi	nő
	halálozási száma		halálozási száma	
1822—44	28·7	27	22·1	19·1
1841—66	30·2	28·2	19·8	17·9
1878—82	25·23		17·53	
1880—92	23·26		15·71	
1893—97	21·84		14·73	

Ugyanezt bizonyitják Ruppin számai, aki Die Verhältnisse der Juden in Preussen cimü

értekezésében a Jahrbücher für Nationaloekonomie u. Staatswissenschaft 1902. évfolyamában a következő táblázatot közli:

Év	Keresztények halálozási száma		Zsidók halálozási száma	
	15 éven alul	15 éven felül	15 éven alul	15 éven felül
1878—82	13·41	11·82	7·40	10·13
1888—92	12·17	11·09	5·06	10·65
1893—97	11·47	10·37	3·96	10·77

Kőrösy Budapestre nézve ugyanilyen arányu számokat mutat ki, mikor kiszámitja, hogy 1000 ember közül hány milyen korban halt meg a különböző felekezetek szerint 1886 és 1890 közt.

Hány éves?	Kath.	Luth.	Kálv.	Zsidó
Egy évnél fiatalabb	160	145	135	76
5—10 évig	17	15	16	9
10—30 évig	11	10	10	6
30—50 évig	21	22	18	11

Romániában 1000 lakosra a keresztényeknél 38·2 halál esett, mig a zsidóknál 26·1.

Ugyanezt tapasztalták Amerikában is. Ezeket Billings: Report on vital statistics of New-York City 1890-ben tette közé. Ezek azt mutatják, hogy a zsidók átlagos életkora az Egyesült Államokban 57 év, mig a keresztényeké csak 41 év. Ruppin számitása szerint Berlinben a zsidóknak 2·632%-a éri el a 70-ik életévét, mig a keresztényeknek csak 1·862%-a. Budapesten a zsidók fele eléri az 50-ik életévet, mig a keresztényeknek fele csak a 30-ik életévet.

A zsidók nagyobb szaporasága hosszabb élettartamukkal függ össze és nem nagyobb születési számukkal, mint sokan és sokáig tévesen hitték. Sőt hihetetlen különbségek mutatkoznak a zsidók hátrányára. Igy pl. Porosz-

országban ezer anyára keresztényeknél 33·80 születés esik, mig a zsidóknál csak 17·19. Miután azonban Németországban a keresztény lakosság életmódja is helyesebb, mint pl. a mienk s az uj bevándorlás a müvelt zsidó elemet a müveletlenebb zsidóságba vissza nem huzza, ez a születési arányszám folyton csökken. Innen van, hogy amig 1870-ben 10000 keresztényre 125 zsidó esett, ma már csak 100 esik.

A születések arányszámai mindennél jobban megvilágitják azt a tényt, hogy a zsidók egészségesebben élnek és jobban ügyelnek gyermekeikre. Lásd erre nézve az alábbi táblázatot.

Az ország neve	Évszám	1000 személyre hány születés esik	
		zsidóknál	keresztényeknél
Poroszország	1908-ban	17·37	34·22
Bajorország	1906-ban	16·12	34·73
Holland	1906-ban	23·95	33·69
Európai Oroszország	1901-ben	36·15	52·16
Ausztria	1900-ban	32·65	37·23
Magyarország	1900-ban	33·81	39·34
Bulgária	1900—1—2-ben	39·60	39·66
Románia	1897—1902-ben	36·83	46·22
Bukovina	1900-ban	29·54	42·81
Galicia	1900-ban	38·01	45·09
Alsó-Ausztria	1900-ban	20·51	32·10
Csehország	1900-ban	17·85	34·88

Halálozási számaik:

Poroszország	1907-ben	13·96	18·31
Bajorország	1907-ben	12·70	21·33
Oroszország	1901-ben	18·08	32·50
Magyarország	1900-ban	16·98	27·21
Ausztria	1900-ban	18·37	25·52

E táblázatok mutatják azt a jólét különbséget is, mely a zsidók és nemzsidók között az egyes országokban fenáll.

A fogadó népek szempontjából csak ugy lehet felfogni a kérdést, hogy az ő országába bevándorolt vendégnek jobb dolga van, mint neki a vendégfogadónak.

Ez tulajdonképen a zsidóprobléma a legegyszerübb okra visszavezetve. Mert habár állitják is, hogy a zsidók viszont rendkivüli hasznot hoznak minden országnak az ő vállalkozási szellemükkel, de nem lehet bizonyitani először azt, hogy a sok zsidó általános gazdagságot jelent és másodszor nem lehet bizonyitani azt, hogy azok az országok, melyek a zsidók folytonos szaporodása mellett fellendültek, nem lendültek volna-e épen ugy fel, hogyha nem lett volna annyi zsidó lakosuk?!

V. Fejezet. **A zsidók szerepe a fogadó népek gazdasági életében.**

I. *Az ember s a gazdaság.* A gazdasági kérdésekkel foglalkozók általában annyira előtérbe állitják a gazdaság jelentőségét, hogy a gazdasági kérdések tárgyalásánál mindég abból indulnak ki, hogy az emberrel, annak tulajdonságaival és lelkületével a gazdasági élet szempontjából nincs mit törődni. Ugy képzelik el az embert, hogy akkor, amikor az ember beállt termelni, amikor az ember gazdasági ügyeit bonyolitja le, akkor nincsenek emberi tulajdonságai, vagy ezeknek szerepe legalább is olyan alárendelt, hogy nem kell figyelembe venni.

Wagner Adolf már egy emberöltővel ezelőtt rámutatott Grundlagen der politischen Oekonomie cimü munkájában ennek a felfogásnak fogyatékosságaira. Szerinte «minden gazdasági megismerésnek azzal kell kezdődnie, hogy az emberi lelket veszi vizsgálat alá. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a gazdasági problémák

épen azért, mert az emberrel s az ember cselekedeteivel s ezért az ösztönökkel és a cselekedetek egyéb rugóival állanak összefüggésben, elsősorban s főleg psychologiai problémák.»

Wagnernek véleményét az emberiség története megerősiti, de nem annyiban, hogy csak az ember lelkületét kellene vizsgálni, hanem annyiban, amennyiben ezt a tényezőt kihagyni egyoldaluság, mert végül is az emberre a gazdasági tényezők hatnak és lelkületét alakitják, tehát bizonyos, hogy e hatások megint vissza is hatnak a gazdaságra.

Amikor a zsidóság szempontjából nézzük mármost a kérdést, nem szabad szemet hunynunk az előtt a tény előtt, hogy a zsidók gazdasági tevékenysége a legujabb ideig a kereskedelem volt. A zsidók szervezték Európa több gazdaságilag elmaradt népét. De e szervezésük nem általános gazdasági szervezés volt, hanem csupán kereskedelmi szervezés, azaz a zsidók nem szervezték a termelést, hanem a maguk kereskedelmét, amely visszahatott a termelésre.

A zsidóság nem is szervezhette egyetlen állam termelését sem, mivel az ipari termeléstől épugy, mint a mezőgazdasági termeléstől elzárták. Most kezd belenyulni mindenfelé a termelés e két ágába. De mert századokon át idegen volt a fogadó népektől, e szervezésnél elsősorban az az elv érvényesül, hogy miképen reüszálhat ő gazdaságilag a legjobban.

A kereskedelmi szervezés célja egyedül a kihasználás, amiért is a kereskedelmi szervező nem törődik a szervezett terület és a nép jövendőjével. Célja csak a kihasználás s a szervezett nép sajátosságait figyelmen kivül hagyja. Ezzel szemben a gazdasági szervezet célja a nép termelőképességének emelése, miért is ezt a szervezést a nép tanulmányozása előzi meg. E tanulmány célja azonban nemcsak az,

hogy mit lehet neki eladni, hanem, hogy mit lehet vele termeltetni. Ha ugyanis csak az a cél vezeti a szervezőt, hogy eladjon, akkor be kell állania a szervezett elszegényedésének, melyet nyomon követ a szervezővel való nagyfoku elégedetlenség.

A zsidók történetéből tudjuk, hogy a zsidók csak mint kereskedők maradhattak meg a fogadó országokban. Ott tehát, ahol számuk a fogadó néphez képest aránytalanul nagy, ott a nép kommercializálódása nem előny, hanem hátrány volt, mert a nép nem fejlődött, nem gazdagodott, kulturájában nem emelkedett.

A fogadó nép a kereskedő zsidónak idegen maradt. Az ok, amely miatt idegen maradt, nem gazdasági, hanem psychológiai. Az idegen néppel nem érzett a zsidó s nem érez ma sem a *zsidó* zsidó. Az idegen népet lelkének minden szemrehányása nélkül kizsákmányolhatta és ha ez megtörtént, mehetett tovább. Aki állandó letelepedésre, soha elnemmenésre rendezkedik be, az nemcsak kereskedővé lesz.

II. *A gyarmatnép.* Hogy az itt elmondottakat még jobban megértsük, vizsgáljuk csak meg a kereskedelmi szervezések legtipikusabb példáit, a gyarmatositásokat. A gyarmatositó mindig a kereskedő, aki elviszi az árut a kezdetlegesebb népeknek és elhozza tőle a sokkal nagyobb mennyiségü nyersterményeket. A kereskedő áruinak mutogatásával felkelti a kezdetleges ember vágyakozását s ezt ráveszi felesleges áruk vásárlására, amivel csak kárára van, bár annak a távoli termelőnek, aki ezt az árut készitette, ujabb áru készitésére ad alkalmat.

Ez az oka annak, hogy a gyarmatositást igen sokan perhorreszkálják és jogtalanságnak és kizsákmányolásnak minősitik. Az ember ugyanis természeténél fogva azokat, akik ta-

pasztalatlanabbak, mint ő, hajlandó megröviditeni. A kereskedő az őstermelő lakossággal szemben mindig előnyben van, mert üzleti ügyekben mindig ő a képzettebb. Igy tehát kétségtelen, hogy a zsidóság nem mutat ezen a téren rosszabb tulajdonságokat, mint más, de más körülmények közt mutatja azokat.

A kereskedő foglalkozásánál fogva sokkal inkább gondolkozik a magángazdálkodás szellemében, mint az őstermelő vagy az iparos. Mert a kereskedő kevésbé szoros összeköttetésben áll az emberekkel. Igy aztán nem csoda, hogy minden ténykedésénél egyedül a haszon gondolata lebeg előtte. Ezt a kereskedővel érintkező érzi, ha nem is tudja. Mi sem természetesebb, minthogy olyan néppel szemben, mely *csak* kereskedő, bizalmatlan.

Mert nézzük csak a gyarmatnépek sorsát s nézzük azoknak a népeknek a sorsát, melyek közt csak zsidó a kereskedő.

A müveletlen ember és nép sajátságai közé tartozik, hogy az ujat csak hosszu kapacitálásra fogadja el, de ha elfogadta, akkor egészen felesleges mennyiségekben vásárolja és egyszerre abban látja saját kiválóságát, hogy neki abból az eddig nem ismert cikkből mekkora mennyiségü készlete van. Nem a szükségesség határozza meg azt, hogy veszi-e a dolgot, hanem a kereskedő ügyessége.

Ennek a helyzetnek iskolapéldája ma a Kelet és iskolapéldái voltunk mostanáig mi. A szükségesekre és hasznosakra nem jut és ezért elszegényedés következik be, melyet azonban sokan azért nem vesznek észre, mert az előző időkhöz képest nagy a pénzbőség. Azt kevesen látják meg, hogy sokkal több pénzért sem lehet többet vásárolni.

Az első lépést követi a második, amely az eladósodásba visz. Ezt aztán a fellépő uzsora teszi lehetővé. Igy aztán a nép a nagyobb

pénzbeli kereset mellett kevesebbet élvez, mint a kereskedelem kifejlesztése előtt. A kereskedő elem azonban aránytalanul meggazdagszik. Igaz, hogy gazdagságát arra használja, hogy földet szerezzen és iparvállalatokat létesitsen, de ez a törekvése most már csak irigységet vált ki. Amikor tehát a helyes utra lép, akkor találkozik leginkább a tájékozatlanok ellenszenvével.

Ez a zsidóság tragikuma. S azoknak, akiknek maguknak sikerült már meggazdagodni vagy, akik magukat már a fogadó nép tagjainak érzik, azért kell már most utját állani annak, hogy az ő hitsorsosaik tovább folytassák azt, amit az ő őseik elkezdtek, mert most érdekellentét áll fen a kétféle zsidó közt gazdaságilag is. A zsidó zsidó kereskedőnek a fogadó nép gyarmatnép, melyet csak kizsákmányolni akar. Nincs is semmi köze hozzá, mert hiszen, ha nem sikerül a terve, akkor megy tovább. Nem igy az iparossá és szabadfoglalkozásuvá letteknek, akiknek érdeke, hogy a nép módja gyarapodjék. A nép azonban az őt még csak fillérekért kihasználó zsidót nem gyülöli, mert nem látja ennek fejlődési utját.

Ez a körülmény aztán nagyon sok, különben nagyon intelligens zsidó látását is megzavarja s azt hiszik, hogy egyrészt csak osztálykérdés a zsidókérdés, másrészt, hogy épen ezért helyes a saját érdekükből is, ha zsidók maradnak, illetve tartják az idegen zsidókkal a közösséget. Nem akarják észrevenni, hogy a keleti zsidóság beteg. Igaz ugyan, hogy e betegség okai a nemzsidók, de az okozót még sem lehet megoperálni, hogy a beteg meggyógyuljon.

VI. KÖNYV.

A megoldás.

I. Fejezet. **A nagy zsidóbirálók.**

I. *A zsidóbirálat nem antiszemitizmusz.* Senki sem akar antiszemita szinében feltünni, mert az antiszemitizmusz elfogultságot jelent, mint ahogyan minden gyülölködés elfogultságból és a gyülölködő némi hibájából is ered. Mégis minden nemzsidó zsidóban is van bizonyos antiszemitizmusz, a legtöbb nemzsidó zsidóban még több, mint a nemzsidók legnagyobb részében, mert bennük a zsidó zsidók elleni hangulatot az is fokozza, hogy nekik egyenesen kellemetlenségeik vannak belőle, hogy *zsidó* zsidók vannak. Ezért amint láttuk, a multban a zsidóellenes hangulatok szitói nem ritkán zsidók voltak.

A zsidók nagy tömege azonban sohasem mutatta azt az erőt, hogy hibáit elismerve azok javitására törekedett volna, pedig kétségtelen, hogy a zsidóknak is vannak hibái s hogy az antiszemitizmuszt nem lehet egyedül a felekezeti különbségre visszavezetni.

Innen van, hogy a zsidóbirálók közt, illetve azok közt, akik nem féltek a zsidók rosz tulajdonságaira vonatkozó véleményüket kifejezni, nagyon sok vallástalan embert találunk.

Azért nevezem zsidóbirálóknak az alábbiakat, mert szokásba jött, hogy a zsidókkal szembeni minden birálatot antiszemitizmusznak neveznek el. Miután eddig ismételten mondtam birálatot a zsidókról és még ezután is fogok mondani, tehát tiltakozom az ellen, hogy ezért antiszemitának nevezzen valaki. Az igazság még nem jogtalanság és nem kiméletlenség, pedig az igazi barátnak nemcsak igazságosnak, hanem kiméletlennek is szabadna lennie. De lehetetlennek tartom, hogy a zsidóság hibáinak elismerésében ne mutatna annyi erőt, mint más népek, melyek naponkint foglalkoznak tévedéseikkel, hibáikkal, büneikkel s azok orvoslásával.

Már a fentiekben s ebben a könyvben is csak arról szólottam, ami a zsidókérdés lényege és nem szóltam a zsidókról, tehát nem szólottam a zsidók erényeiről. Ismételten megállapitottam azonban, hogy mint olyan csoport, amely a neki kijelölt helyen kitünően megállta a helyét, kétségtelenül nagy olyan tulajdonságokkal dicsekszik, amelyek a mai társadalom fentartása szempontjából erények.

Hogy a mai társadalomba való illeszkedés dacára van zsidókérdés, annak oka abban a körülményben rejlik, hogy a zsidók érdekei és a társadalom közép és alsó osztályainak érdekei nem fedik egymást. Küzdelem folyik a zsidók ellen a középpoziciókért. Már most mindazok, akik ezeket nagyobb arányban szánták a nemzsidóknak, kifogásolják a zsidókban azt, hogy olyan eszközökkel győznek, amelyeket a másik használni nem tud.

Hogy ezek a tulajdonságok bünök-e vagy nem, azt mindig az a nézőpont dönti el, amelyből a tulajdonságokat vizsgáljuk. Amikor a zsidókat beengedte valamely uralkodó a multban, tudta, hogy mit vár tőlük és ezért ha megtartotta őket, ugy ezzel azt fejezte ki, hogy a zsidóság a várakozásnak megfelelt, tehát hibát-

lan. De a nép nem azonositotta magát akkor sem az uralkodóval.

Ezt a felfogást tükrözik vissza a következő szakaszban közölt vélemények. De ezekből a véleményekből nem szabad azt a következtetést levonni, hogy a zsidóságot egyedül bünei tartották fen, mert aki a meglévő társadalmi berendezkedés alapján áll, az a zsidók legtöbb tulajdonságát erénynek kell, hogy lássa.

Aki az államot olyan szervezetnek tekinti, amely a társadalmi rend megőrzésére öncélu alakulatként él, az nem kifogásolhatja azt, hogy az állam célját akként éri el, hogy a benne élő zsidók közül többen boldogulnak anyagilag, mint a nemzsidók, mert ezzel lecsuszik arról az alapról, amelynél fogva a mai berendezkedés jó, amelynél fogva az államban senki sem vetheti fel azt a gondolatot, hogy más állam nem ad-e neki nagyobb előnyöket. Csakhogy az államnak ez a felfogása csak elmélet s ezért látjuk azt, hogy az állambölcseleti elvek sem akadályai annak, hogy a zsidókat egyedül nagyobb boldogulásukért birálják. Ebben az esetben a birálat arra is irányulhat, hogy a zsidók szünjenek meg az államon belül zsidókként együtt maradni. Ehhez azonban az szükséges, hogy a társadalom uralkodó osztályai ne dicsérjék erényként azt, ami a zsidóság erejét adja: családi érzését. Ez a dicséret megint abból a tévedésből származik, hogy azt tartják, hogy a család az állam alapja. Pedig a család nem is az állam, hanem a nép, a nemzet, a nemzetiség alapja.

Az államnak a polgárokra egyenkint és egyénenkint van szüksége. Az állam a polgárokat a ő hivatásuk és foglalkozásuk szerint használja fel. A család családtagokként. Az állam megköveteli minden polgárától, hogy mindenki tehát családjával szemben is az államot szolgálja.

Ezért oldja fel az állami élet inkább azoknak családját, akik az állam tulajdonképi fentartói, mint azokét, akiket az állam csak eltür.

A család szolgáltatja a mai államban a polgárokat, de hivatásra az állam tanitja. Ez veszi el a családtól a gyermekeket, hogy iskoláiban és laktanyáiban a maga céljának megfelelően kioktassa.

A család és állam tulajdonképen küzd egymással. A család tagjai legkönnyebben hajlandók egymásért áldozatokat hozni és ott, ahol a családi érzés a legerősebb, ott az ilyen áldozatok a leggyakoribbak. Viszont az ilyen érzésüek az állami hatalom tultengése ellen küzdenek.

E küzdelem nem mindig tudatos, hanem sokszor abban nyilvánul, hogy a tulajdonképeni célt negative éri el. Aki családját minden más előtt támogatja, az formailag ugyan nem, de lényegében az állami rendet támadja, amelyen belül mindenki egyenlő. Ugyanez áll, ha a társadalmi küzdelmet az osztályok szempontjából vizsgáljuk.

A társadalom mai kérdéseit csak a mai alapon, tehát a mai hatóerők alapján vizsgálhatjuk. A mai társadalomban osztályok vannak, amelyeket a vagyon és jövedelem alapján lehet meghatározni. Ez osztályok közt az emberek ma nem felekezetük szerint helyeződnek el, hanem gazdagságuk alapján. A szabad verseny hivei szerint a társadalom egyik nagy baja, hogy a magántulajdonnál fogva az osztályok egyes tagjai nem természetes kiválasztás alapján kerülnek valamely osztályba, hanem szüleik összeköttetései, vagyona alapján. Vagyis a tulajdon nélkül érvényesülne a természetes kiválasztás és a verseny, mig igy nem érvényesülhet.

Ez a társadalom szempontjából egészségtelen állapot s ezen változtatni akarnak.

Ha mármost azt látjuk, hogy bizonyos fele-

kezeti szervezkedésnél fogva az egyik felekezetből nagyobb arányban kerülnek magasabb osztályba, ezt az állapotot sem lehet egészségesnek és helyesnek tekinteni. Nem lehet, mert bizonyos, hogy valamelyik felekezet tulsulya nem mint superplus foglal helyett abban az osztályban. Igy aztán a többiek elől elfoglalja a helyet.

Formailag valamelyik társadalmi csoportnak olyan szervezkedése, amelynél fogva tagjait segiti, nem támadás a többiek ellen, de lényegében az. Ezért támadják a társadalmi igazság alapján állók az előjogoktól kezdve a szeparatisztikus szervezkedésekig mindazokat a tényeket, melyek a társadalom fejlődésének olyan irányt adhatnak, amelyek igazságtalanságokra vezethetnek.

Bizonyos már most az, hogy a zsidóságnak sok olyan intézménye van, amellyel tagjait össze tudja tartani, hogy sok módja van, hogy szegényebb hitsorsosait tanulmányaikban támogassa. Ez a támogatás, mint minden összetartás és jó tett dicséretes, mert mindazok, akik csinálják helyesnek itélik és azok, akik előnyeiben részesülnek, jóként érzik. De azok a nemzsidók, akik csak látják, azok csak azt érzik, hogy hátrányba kerülnek a versenyben és felvetik a kérdést, hogy a zsidók miért csak a zsidókat támogatják?

Mihelyt pedig ez a kérdés felvethető, akkor a zsidó különálló és be nem olvadt. Akkor a zsidó olyan be nem olvadt, aki nem is keresi a beolvadást, mert különben nem válogatna a támogatandókban. Épen ezért az államban való egyenlőség nem is hozta meg a társadalmi egyenlőséget és nem hozhatja meg addig, amig a zsidóság az ilyen elkülönzési törekvéseiről le nem tesz.

II. *A nagy zsidóbirálók.* A világirodalom és világtörténelem nem egy kiválósága nyilat-

kozott elitélőleg valamely zsidó tulajdonságról. Már Tacitusnál a következő kifogásokat olvashattuk a zsidókkal szemben: «Makacsul összetartanak és egymással szemben áldozatkészek, de minden mással szemben ellenséges gyülöletet éreznek. Sohasem étkeznek és sohasem alusznak ellenséggel és bár nagyon érzékiek, az idegen nőkkel szemben tartózkodók ... De népük szaporodására nagyon ügyelnek és a gyermekölés nagy bün náluk ...» Azután elmondja, hogy vagyont gyüjtenek, nagyon csunyák és rosszak.

Tacitus tehát mindazt elmondja már, ami a zsidókérdésnek lényege. Ha ugyanis igaz az, hogy sok rosz tulajdonságuk van, akkor ezek csak azért szülték a zsidókérdést, mert a zsidók összetartanak. Ha pedig nem igaz, hogy sok a rosz tulajdonságuk, de a fogadó népek azt tartják, hogy az összetartás már magában véve is elegendő a kifogásra, akkor a zsidókérdésnek az az oka, hogy zsidó összetartás van.

Akármilyen sok kellemetlen ember származik egy népből, ha mindezek a kellemetlen emberek egyénekként jelennek meg mások előtt s nem mint egy nép fiai, akkor mindig az egyének lesznek kiállhatatlanok és nem a nép. Viszont ha valamely nép összetartása kellemetlen másoknak, akkor ezt az összetartást bünnek fogják minősiteni, melyet semmiféle jó tulajdonságokkal nem lehet jóvátenni.

Ezért van zsidókérdés és ezért nyilatkoznak szabadgondolkozók is, mint pl. Giordano Bruno zsidóellenesen. Voltaire is szabadgondolkozó volt s mégis az a véleménye a zsidókról, hogy tudatlan barbár nép, mely a piszkos pénzsóvárságot a legutálatosabb babonával egyesitve gyülöli azokat a népeket, melyek befogadták és amelyek révén gazdagszik.[1]) A zsi-

[1]) Dictionaire philosophique XXV. köt. 462 l.

dókat mindenütt azért gyülölik, mert ők mindenütt olyan szokásoknak hódolnak, melyek a társadalom viszonyaival nem egyeznek.[1])

Ebben benne van a zsidókérdés létének indokolása. Benne az a ritkán hangoztatott vád a zsidók ellen, hogy ők nem haladók, hanem maradók.

Kant szerint a köztünk élő palesztinaiaknak uzsora szelleme miatti az a hirük, hogy csalnak, nem indokolatlan. Idegenszerü ugyan, hogy egy csalókból álló népet feltételezzünk, de épen ilyen idegenszerü egy kereskedőkből álló népet feltételezni. És idegenszerü, hogy ez a nép ne keressen jogokat, hanem jogtalanságáért abban lásson elégtételt, hogy a polgárokat becsapja.[2])

Göthe Wilhelm Meisters Wanderjahre II. kötetének második fejezetében igy beszélteti egyik alakját: az izraelita nép sohasem ért sokat, amint ezt vezérei, prófétái, birái ezerszer szemére vetették; van egy pár erénye, de az összes népek bünei rajta vannak.

Napoleon szerint a zsidó nemzet Mózes óta hajlamánál fogva mindig uzsoráskodik és zsarol. Ugyanő mondotta azt, hogy mikor a zsidók Lengyelországban seregeit ellátták, ő politikai jogokat akart nekik adni, de látta, hogy a zsidók legfeljebb arra valók, hogy ócska ruhákkal kereskedjenek.[3])

Fichte János Gottlieb szerint Európa majdnem minden államán keresztül huzódik egy ellenséges érzületü állam, mely a többivel állandó harcban áll s mely sokban borzasztó

[1]) Essai sur les moeurs, XV. K.; Dictionaire phil. LXVIII. K. 392. l.

[2]) Kant: Anthropologie in pragmatischer Hinsicht, Königsberg 1798. 129 l.

[3]) Dictionnaire Napoleon ou recueil alphabetique des opinions et jugements de l'empereur Napoleon. Paris 1854.

sulyosan nyomja a polgárokat: ez a zsidóság. Nem azért nagy veszedelem, mert elzárt állam, hanem mert a többiek elleni gyülölet tartja fen. Polgári jogokat csak ugy lehet nekik adni, ha egy éjjel levágjuk mindegyiknek a fejét és másikat teszünk a helyébe.[1])

Bismark szerint minden jogot meg lehet nekik adni, csak azt nem, hogy keresztény államban közhivatalt viseljenek. Fourrier még politikai jogokkal való felruházásukat is veszedelemnek tartotta.

Schoppenhauer a zsidó vallást a többiek elleni izgatásnak tartotta, Nabukodonozort pedig tiszteletreméltó férfiunak, mert a zsidókat elpusztitotta, mivel az olyan nép, melynek olyan istene van, hogy ez neki a többi népek területeit odaadja s feljogositja, hogy rablás és gyilkosság által megszerezze, megérdemli, hogy elpusztitsák a föld szinéről.[2]) A zsidó hazája ma sem a fogadó ország, hanem a többi zsidó s ezért helytelen nekik az állami hatalomból részt adni. Nincs semmilyen olyan szervezet, mely annyira összetartana, mint a zsidók.[3])

Billroth szerint van különbség a teuton és a zsidó közt, melyet az ember minden gondolkozás és szimpátia dacára érez, mint ahogyan a teuton is érezte a közte és a phoeniciai közti különbséget.

Széchenyi István a Hitelben a kiváltságok ellen irván, a zsidókra is kitér és igy szól: «... ez is (t. i. sanyaru helyzetünk) praerogativáinknak egyik szép következése, melynek a zsidó annyira örül és nevet, midőn mi felemelkedett büszke érzéssel függetlenségünkről ál-

[1]) Összes munkáinak kiadása VI. K. 149 l. Beiträge zur Berichtigung der Urtheile des Publikums über die französische Revolution.

[2]) Parerga I. K. 136 l.

[3]) U. i. II. K. 133 l.

modozunk, de magunkat egyszersmind általa megköttetni engedjük, hogy azt valóban inkább az ő praerogativájának mondhatnók.»

Antiszemita Wagner Richard is, akit pedig nem ritkán zsidó származásunak mondanak. Ő müvészeti szempontból nézi a zsidókat és a következőket mondja müvészi képességeikről: «Amit a müvészetek heroszai kétezer éves, borzasztó, életet és örömet nyelő küzdelemmel a müvészetellenes démonoktól kiverekedtek, azt a zsidó ma müáruforgalomban csereberéli: ki látja az ő apró darabkáikon, hogy kétezer év küzdő zsenijeinek küzdő izzadtsága fogja össze?»

Wagner ime a minden térre átvitt kereskedelmi szellemet kifogásolja a zsidóban. E tekintetben nem különbözik lényegében felfogása Marxétól, aki azt mondotta, hogy a zsidóság jellegének semmi köze sincs vallásához. Létalapja egészen világi. Melyik ez a világi alap? A gyakorlati szükségesség, az önérdek. Mi a zsidók világi vallása? A kalmárkodás. Melyik a világi istenük? Az arany.

Marx azért tartotta szükségesnek ezt a kijelentést, mert ő is azt tartotta, amit Heine, hogy a zsidókat nem ismerik az emberek. Heine szerint ugyanis az emberek azt hiszik, hogy ismerik a zsidót, mert ismerik a szakálukat, pedig semmit sem figyeltek még meg belőle, épen csak a szakálát. Ma is, mint a középkorban a zsidó vándorló titok.[1]) Más alkalommal meg ezt mondja: «Ekkor jött egy nép Egyiptomból, mely bőrbetegségeken, lopott ezüst s arany edényeken kivül egy ugynevezett pozitiv vallást is hozott . . . ez a népmumia, mely betüpólyájába csavarva vándorol a földön, egy darab megkövesedett történelem. Kisértet, mely váltóval és ócska nadrágokkal kereskedik. A zsidó hosszu orra olyan, mint az uniformis,

[1]) Geständnisse 1853—4 év.

melyekről Jehova régi testőrségét megösmerheti akkor is, hogyha netalán dezertáltak volna.»[1])

A zsidók képességeire büszke Disraeli szerint egész Európa felett uralkodnak, mert mint Tankred cimü regényében kifejti, összetartanak. És mindig lesznek zsidók, mert mint Gans mondja: «A századik generációban is zsidók maradunk, mint voltunk 3000 év előtt. Nem veszitjük el fajunk szagát tizszeres keresztezés által sem. Bármely asszonnyal párosodjunk, mindig a mi fajunk lesz uralkodó: fiatal zsidók születnek.»

Graetz büszkén emlegeti, hogy nem használ keresztelés, sőt keresztre feszités sem. Heine, Börne, Marx zsidók maradtak. Vannak azonban, akik kevésbé büszkék arra, hogy zsidók, igy Heyermanns, aki Diamandstadt cimü regényében azt mondja, hogy a zsidó öreg nép, melyet türtek és amely türte, hogy türjék, mert sokkal szolgaiabb és nyomorultabban romlott, semhogy vágyakozó kéjes szemét fel tudta volna a föld saráról emelni.

Akárkinek szemén keresztül vizsgáljuk tehát a zsidókérdést, nem lehet letagadni a létét. Van és mert van, tenni kell valamit, hogy ne legyen többé.

Van zsidókérdés, mert a zsidók politikai rövidlátásukban nem értették meg azt, amikor az 1789. évi nemzetgyülésen azt mondta Tonnerre Clermont: a zsidóknak, mint egyeseknek minden jogot, de a zsidóknak, mint nemzetnek semmit!

Ez az egyetlen ut, melyen ezt a kérdést meg lehet oldani. De azért ez mégsem az egyes zsidóknak kérdése, hanem a zsidóságnak, mint összességnek kérdése. De azért mégis sok egyes zsidó is érdekelve van a kérdés körül, mert minden zsidót huz valami az összességhez.

[1]) Reisebilder 4. és 5-ik rész.

Huzza, mert nyiltan csak a zsidóságból kilépő szakitotta el azokat a szálakat, melyek az összesség tagjává teszik. Nekik zsidóságuk kényszerüség, kellemetlen teher, amelyet még viselnek s melyet senki sem vehet le róluk. De ők maguk ledobhatják magukról, ha belátják, hogy a fogadó népek más nemzeti hagyományokat, más nemzeti sajátosságokat, más nemzeti erkölcsöket, más történelmet, más hősöket stb. nem tisztelhetnek, mint a magukéit.

III. *A zsidók erényei.* A fent felsorolt nagy emberek véleményét nem azért soroltuk fel, mert ezzel tekintélyi érveket akartunk az antiszemitizmusnak szolgáltatni, hanem azért, hogy rámutassunk arra a körülményre, hogy ebben a kérdésben a tisztánlátás és következetesség milyen bajos. Ha áll az, hogy a történelemben törvényszerüségek mutatkoznak, akkor ennek a zsidókérdésben is kell mutatkoznia.

A történelem és fejlődés szempontjából nézve a zsidók tulajdonságait és másokhoz való viszonyát, lehetetlen észre nem venni azt, hogy a zsidóknak erényei is nagyszámban voltak, hogy akár tulajdonságaiknál, akár helyzetük és foglalkozásuknál fogva sok olyan eszme vivői voltak, amelyek az emberiség haladásának állottak szolgálatában.

Azzal, hogy megismertették az egymástól messze lakó népek termékeit, felkeltették ezekben a több igényüséget és ezzel a nagyobb munkára való kedvet. Igy előmozditották az emberiség gazdasági fejlődését és a több igényüség révén párhuzamosan a gazdasági fejlődéssel a felettük állókkal szembeni követelésekre való hajlandóságot. Előmozditották a politikai téren a demokrácia ébredését. Azzal, hogy a nemzsidó hagyományok rájuk nézve idegenek voltak, uj szokások és erkölcsök keletkezéséhez adtak impulzust.

Az orvostudományt hordván magukkal, hozzájárultak a babonák leküzdéséhez, mert megláttatták az emberekkel, hogy a papok és istenben bizó hatalmasok, betegségben orvossal, zsidó orvossal gyógyittatták magukat.

Megmutatták a maguk sorsán, hogy a több tanultság az emberek egyéni és népek közös sorsára előnyösen hat és igy felébresztették a tudományok utáni vágyat.

Szervezett összetartásuk élő példája volt annak az előnynek, amelyet az összetartással el lehet érni s ezzel a szervezetek erejére hivták fel a nemzsidók figyelmét.

Tanulási vágyukkal kényszeritik a velük versenyre kényszerülteket, hogy hozzájuk hasonlóan eszük és idegeik teljes megfeszitésével dolgozzanak s ez számos eredményre vezette a társadalmat, amelyet aligha ért volna el e nélkül a verseny nélkül.

Élelmességük arra kényszeritette a nemzsidókat, hogy termelésükben szakitsanak a régi elavult módokkal és szerszámokkal s többet termeljenek, hogy a népek versenyében könnyebben helyt álljanak.

Mindezek s ezeken kivül sok más olyan erényük van, amelyekről megfeledkeznek azok, akik egyoldaluan antiszemiták s nem tudnak mást látni, mint azt a kárt, amelyet a zsidók az egyeseknek okoztak. Hogyha mi ennek dacára sem foglalkoztunk részletesen a zsidók erényeivel és jó tulajdonságaival, ugy ennek oka az, mert nem ezekben rejlik a zsidókérdés alapja, hanem azokban a tulajdonságokban, amelyeket rosszaknak neveznek ellenségük.

II. Fejezet. **A történelem utmutatása.**

I. *Az összeolvadás mai folyamata.* Az előző könyvek során ismételten rámutattam arra, hogy a zsidók nem minden korban voltak el-

zárt rend, vagy kaszt, hanem folytonosan folytak átáradó zsidó csermelyek a nemzsidók nagy álló tengerébe. Ez a folyamat ma is folyik. Most csak azokra a tényezőkre akarok rámutatni, amelyek ezt megkönnyitették; ezek a nyelv, a város, a házasságok s a megkeresztelkedés. De épen azért rá kell mutatnom az ezt gátló tudáskülönbségekre, melyek hozzájárulnak azokhoz az érzéskülönbségekhez, amelyekről fent szóltunk.

A zsidóság nyelvét tulajdonképen csak a Krisztus előtti ötödik századig beszélte. Ekkor felcserélte nyelvét az arameusszal. Majd nagyrészük a görög nyelvet vette fel. A Krisztus utáni VII-ik században arabul beszél és ir, bár az ekkor virágzott pumbaditai és szurai iskolán a héber nyelvet ápolták. Az arab nyelv a XIII-ik század végéig maradt az érintkezés nyelve, de már tudták a zsidók a spanyol nyelvet, melyből a spanyolzsidó zsargon lett. Németországban szintén a XIII-ik században keletkezett az ekkor a ghettoba szoritott zsidók yiddis zsargonja.

Az Oroszországban lakó zsidók 96·90%-a anyanyelvéül a yiddist vallja s ugyanigy az amerikai zsidóknak még mindig tulnyomó többsége.

Sokan ugy tüntetik fel a zsidókat, mintha nem volna nyelvük s mert nincsen nyelvük nincsen nemzetiségük sem. Támogatják ezt a véleményüket azzal a hivatalos állásponttal, hogy pl Ausztriában és Magyarországon, ahol a zsidóknak több, mint negyedrésze lakik, nem ismerik el a yiddist külön nyelvnek.

A zsidókérdés szempontjából ez a felfogás mellékes, mert Németországban is van zsidókérdés, pedig a yiddis elrontott német nyelv. Vagyis a zsidókérdésnek a nyelv sem egyedüli alapja, hanem csak egyik része, még pedig nem is nagy jelentőségü része, mert a világ

minden népe közül a zsidó a legtöbb nyelvü nép. A zsidó tanul meg legtöbb nyelvet és vesz fel legkönnyebben uj nyelvet társalgási nyelvül.

Ez azért lényeges kérdés, mert sokan abban látják a zsidókérdés megoldását, hogy a zsidóknak meg kell magyarosodni, franciásodni, németesedni stb. és akkor megoldódott az egész kérdés.

Igy vagyunk azzal a kérdéssel is, hogy a zsidókérdés megoldódik, mert a zsidóság mindenütt ott lakik, ahol legkönnyebben elbujhatik, t. i. a városokban. Az csakugyan igaz, hogy a zsidók városlakók, de ez sem jelenti a kérdés megoldását.

De, amint mondottuk, nem minden zsidó egyenlő. Nagyon sokféle zsidó van. Mi magunk a fentiekben kétféle zsidó közt tettünk különbséget. Ruppin Die Juden der Gegenwart már emlitett müvében négyféle zsidó közt tesz különbséget a beolvadás lehetősége szempontjából.

E négyféle zsidó a következő: 1. a nagy tömeg, mely ma is csak a XVIII-ik század közepén való kulturnivón áll, zsargont beszél, csak a zsidóbetüket ismeri, pajeszt, kaftánt hord, nemzsidóval nem érintkezik; 2. az a csoport, mely vallását szigoruan megtartja, beszél más nyelvet is mint yiddist, olvas is mást, de zsidóiskolát tart; 3. az, mely nem tartja már a szombatot, nem jár templomba, de gyermekeit még körülmetélteti; 4. az elidegenedettek, akiket csak a pietás tart meg zsidóknak s ezért szivesen kötnek nemzsidóval házasságot.

Mármost e négyféle zsidócsoport sem mutatja azonban eléggé, hogy hol lehet a kérdés megoldását megtalálni, mert hiszen a megoldás egyedül az volna, hogyha a zsidókról már csak ugy beszélnénk, mint ahogyan az örményekről beszélünk Magyarországon.

De igy ma nem lehet beszélni a negyedik csoportbeli zsidókról sem, mert sokan vannak másféle zsidók, akik csak yiddist beszélnek s csak a héberbetüket ismerik. Ezek a többi zsidót zsidóbbá teszik, mint a milyenek különben volnának. Ennek oka az is, hogy a zsidó vallás legtöbb szertartása s ünnepe zsidó nemzeti. Innen van, hogy a zsidóságtól csak ugy lehet elszakadni, hogyha valaki a zsidó vallástól is elszakad. Az elszakadás előtt a zsidó szivéhez mindig közelebb van a zsidó, mint a fogadó nép és ezért a zsidóság nem veheti rosz néven, hogyha a fogadó népnek is közelebb van a saját vérebeli, mint a zsidó.

A zsidó mint zsidó a társadalmi fejlődés utján a fogadó népek közt nem tünhetik el azért sem, mivel a zsidóság mindenütt, de különösen nálunk sokkal tanultabb, mint bármely nemzetiség. Amig ugyanis a zsidók közül a hat éven felülieknek 83·03%-a tud irni olvasni, addig a katholikusoknak csak 68·26%-a, a reformátusok 75·52%-a, a lutheránusok 82·26%-a, de már az unitáriusoknak csak 64·95%-a, a görög katholikusoknak 23·85%-a, a görög keletieknek pedig épen csak 20·83%-a.

Fentebb[1]) láttuk a zsidóknak a városokban való eloszlását, itt még a zsidóknak házasodás utján való elkeveredését kell megvilágitanunk. E tekintetben a következő számadatok állanak rendelkezésre:

Ausztráliában a zsidók által kötött házasságok 39·4%-a vegyes házasság, Uj-Dél-Walesben 46%, Kopenhágában 1880 és 1890 közt 68·9%, 1905—10 közt 82·9%-a, Németországban 22·2%-a, Berlinben 43·8%-a, Hamburgban 49%, Budapesten 16·5%-a, Triestben 69%-a. Mig a Magyarországon kötött zsidó házasságoknak csak 3·7%-a vegyes.

[1]) L. V. k. II. fej. 4-ik szakaszát.

A legkevesebb zsidó köt nemzsidóval házasságot ott, ahol a zsidóság erős. Tehát a legritkábbak a zsidó vegyes házasságok Galiciában, Bukovinában, Oroszországban, Romániában.

Számszerint következőleg lehet a zsidók és keresztények egymás közti házasulási hajlandóságát feltüntetni:

A házasságok 2—10%-a vegyes Németország katholikus részeiben, Magyarországon (Budapest nélkül), Csehországban.

A házasságok 10—30%-a vegyes a német protestáns részeken, Hollandiában, Alsó-Ausztriában és Budapesten.

30%-nál több vegyes házasság fordul elő a fent felsorolt helyeken.

A zsidók beolvadásának leghatározottabb módja a megkeresztelkedés. Ennek számai is azt mutatják, hogy a zsidók nagyon nehezen olvadnak fel a fogadó népben. A városok itt is vezetnek és pedig épen az a város, melyben a legnagyobb a zsidóellenes propaganda: Wien. Itt 10000 zsidóra 40 megkeresztelés esik egy évben, mig Dresdenben 33, Budapesten 13, Berlinben 15, Alsó-Ausztriában 25, Németországban 8, Magyarországon 5.

Magyarországra nézve még meg kell jegyeznünk, hogy a zsidók a lakosság 5%-át teszik, a vallásváltoztatók közt pedig 7% a zsidó, de nem több 500-nál évenkint,

A zsidóság tehát csak valamely heroikus tettel érheti el azt, hogy megszünjék, mint külön test. Ehhez szüksége van ugyan a többi népekre, de elsősorban mégis saját magára kell támaszkodnia. Erre az elhatározásra azonban csak ugy juthat, hogyha megérti, hogy a zsidókérdésnek meg kell oldódnia. Hogyha megérti, hogy a fogadó népek közül azok, amelyek liberálisan bántak vele, melyek jogegyenlőséget adtak neki, elvárhatják, hogy az egyenlőséget élvező zsidók egyenlőkké legyenek

velük lélekben, szellemben s eltünjenek bennük.

Ez az eltünés zsidó érdek is, mert amig el nem tünnek, addig mindig lesz zsidókérdés és ennek következményei a jövendő alakulás szempontjából beláthatatlanok, mert állandó összeütközések forrása.

II. *A zsidók külön érzése.* Látnivaló, hogy a zsidókérdés a maga természetes utján nagyon nehezen fog megoldódni, mert hiszen ahogyan vannak tényezők, melyek abban az irányban befolyásolják az egyes zsidót, hogy olvadjon fel a fogadó népben, ugy vannak ennél nagyobb erők, melyek ettől visszatartják. A zsidóknak nehány száz év óta gyarapodó száma azt mutatja, hogy magától nem oldódik meg a kérdés.

Különben a magától való megoldódásra nézve a zsidóknak szinte a tudat alatt az a reménye, hogy a világháboru végét veti a nemzeti államok eszményének és a gazdasági államokat állitja a helyükbe. Ezekben a zsidóknak nem kell többé megkeresni a saját létük megoldásának kérdését.

Ezt a felfogást egészen tévesnek tartom, mert hiszen eddig is elismerte minden nép a zsidóknak gazdasági érdemeit, de egyuttal azért fordult ellene, mert nem tartotta a zsidók számarányát és gazdasági erejét arányban állónak. A gazdasági államokban, melyekben gazdasági népek fognak élni, épen ugy fel fog vetődni a zsidókérdés, mint a nemzeti államokban, mert a gazdasági államokban gazdasági alapu osztályharcok fognak dulni. Ha meg lesznek ezek az államok, akkor a zsidók ezekben az államokban a gazdagok, az érvényesülők közt lesznek és ezért az alsó rétegek épenugy ellenük fognak fordulni, mint a nemzeti államokban.

Tévednek a zsidók, hogyha azt hiszik, hogy a zsidókérdés alapja egyedül a nemzeti érzés,

vagy a vallásosság. Az is, illetve vannak, akiknél az, de másoknál a gazdasági verseny. S ha ez lép előtérbe, akkor a Marx által először meglátott és Sombart által adatokkal bebizonyitott kapitalisztikus zsidó szellem épen olyan nehézségeket fog támasztani az ujonnan, csupán gazdasági érdekek alapján összeálló államokban, mint a régiekben, nem is szólva arról, hogy a gazdasági alapu országokban azért nem szünik majd meg a nemzeti érzés, nem a vallásos meggyőződés stb.

Sőt abból a körülményből kifolyólag, hogy a gazdasági államalakulást a zsidóság örömmel támogatja, annak zátonyra jutása esetén a zsidóságra nézve egyenes veszély származik, mert a gazdasági szempontoknak a nemzetiek fölé helyezése a nemzet gyengitését jelenti s az erre való törekvést nehezen fogják megbocsátani.

Egyszóval akármely oldalról nézzük is a kérdést, mindenképen találni kell valamilyen módot, hogy a zsidók ne legyenek gyülöletesek. Találni kell, de nemcsak a nemzsidóknak, hanem a zsidóknak is. Egyszóval a zsidókérdés megoldásához a zsidóknak is hozzá kell járulniok.

E hozzájárulás módja először is az, hogy közelebb jöjjön lelkileg a fogadó népekhez. Erre a világháboruban volt elég alkalom. A zsidó azonban annyira egocentrikus gondolkozásu és érzésü, hogy észre sem veszi, hogy milyen igazságtalanság van az ő mindennél hangosabb panaszában, hogy ő milyen sokat szenved a világháboru alatt.

Igen, igazságtalan a panasz, mert ha kirabolják a zsidót, akkor ez azért van, mivel az ő holmija olyan, hogy elvihető és érdemes elvinni. Kirabolják a kastélyok urait is, mert érdemes. És ha van mit elvinni a paraszttól, akkor azt is kirabolják. Nem illik tehát mindig

mindenkit tulharsogva jajgatni, hogy a zsidók mennyit szenvednek, mert ezt minden nemzsidó ugy érzi, hogy a zsidóknak jobban fáj, pedig nem szabad, hogy valakinek jobban fájjon, mert ez azt jelenti, hogy nekik ez szubjektive nagyobb áldozat, akinek pedig olyan nagy áldozat, az idegen, — mert az övéiért hozott áldozat miatt nem illik annyit panaszkodni.

A zsidónak ma is ugyanaz az érzése, mint a középkorban volt. Az akkori háboruk ugyanis mind hidegen hagyták a zsidókat, mert ők egyik harcolóhoz sem tartoztak. Ha tehát akkor egyenesen a háboru következtében szenvedtek, inkább panaszkodhattak. Ma minden állam polgára egyformán hozzájárult ahhoz, hogy háboru lehessen, sőt a zsidók nagyobb gazdasági és politikai befolyásuk révén aránytalanul nagyobb mértékben, mint a nemzsidók. Ma a zsidó nem kivül eső polgár, hanem a hadviselő államok tagja, akinek épen ugy kell szenvednie, mint ahogyan mindenki szenved. Szenvednie kell olyan arányban, mint amilyenben a véletlen azt magával hozza. De ugyanolyan arányban részt is kell vennie, mint amilyen arányban erre képes. Ha képessége akármilyen irányban több, akkor ehhez képest kell áldozatot hoznia.

A zsidóság választás előtt áll.

A háboru az egyik oldalon sok zsidó erényt, a másik oldalon sok bünt vetett felszinre. Erényt, mert megmutatta, hogy a zsidóság tud és akar is áldozatot hozni a fogadó népek és országokért. Bünt, amennyiben sok zsidó ezalatt sem tudta megérteni, hogy mit tesz az, a fogadó népek közt évezredekig élni.

De másrészt a zsidók egynémely részében a zsidó összetartást is felébresztette, melyet lehet bünnek és erénynek is minősiteni. A zsidók kölcsönös támogatása és összetartása megélénkült. Még a lövészárkokon keresztül is nem

egyszer megérezték a zsidók, hogy zsidók. Még a harc tüzében is előfordult, hogy leesett a halálütésre emelt kard, mert azt kiáltotta az áldozat: Hallgass meg Izrael!

Ez is a történelmi fejlődés eredménye, mint ahogyan a történelmi fejlődés eredménye az, hogy a zsidók gyengébb testüek. Mégis nem szabad senkinek megütköznie azon, hogy ennek dacára sem tudnak a megtérő megbocsátás álláspontjára helyezkedni mindazok, akik most élet-halál küzdelemben állanak. Az, aki évszázadokon keresztül, mindig a szellemét ápolta, annak hasznát a könnyebb boldogulásban látta. Amikor a harc megindult, ujra előnyösen helyezkedhetett el a lövészárkok mögött, mert vézna testü.

Ki kutatja most és ki kutatja a mások eljárásában az enyhitő momentumokat?!

A fogadó népnek ez és az fáj, hogy a katonai hatóságok is kénytelenek voltak megállapitani, hogy a Galiciából, sőt az ország keleti részéből származó hadkötelesek nem jelentkeztek kellő időben katonai parancsnokságaiknál, hanem bujkáltak. A katonai parancsnokságok 1915 október 4-én ilyen tárgyu megkereséseket intéztek a közigazgatási hatóságokhoz, melyekben különösen az izraelita vallásu katonakötelesekre hivták fel a figyelmet.

Minden józan ember tudja, hogy nem minden zsidóra vonatkozik a bujkálás vádja, de a katonai hatóság is kénytelen volt egyszerüen zsidót irni, mint ahogyan mindenki kénytelen egyszerüen zsidót mondani. Pedig a hősiességnek olyan példáját mutatták a zsidók, hogy diszére válik minden népnek. De nem ugyanazok a zsidók mutatták. Máshonnan kerültek ki a hősök és máshonnan a gyávák és bünösök.

Miért szenvedjenek az erényesek a bünösökért?!

Ez az a kérdés, melyet a zsidóknak ma-

guknak kell felvetniök és felelet után maguknak kell majd ugy eljárniok, hogy ez a kérdés soha többé fel ne hangozzék.

De ugylátszik sohasem vetik fel maguk előtt, mert Bródi Sándor 1915 márciusi fehérkönyvében elmondja, hogy amikor meglát az utcán Galiciából menekült zsidót, nedovét, ajándékot ad neki. Kérdezősködik viszonyairól, mert a szerencsétlen zsidó láttára feltámad benne zsidó érzése. Erről a zsidó érzésről mondta Heine, hogyha egy zsidó elesik, akkor tiz zsidó szalad, hogy felemelje. De ha egy keresztény esik el, akkor senki sem törődik vele.

A nemzsidó olvasóra nézve ebből a Bródi Sándor cikkből az a lényeges, hogy ugyanebből az alkalomból nem irt sem Bródi, sem más, hogy hány magyar menekült volt az országban s azoknak miért nem adott Bródi nedovét. Nem adott és nem is igen adhatott, mert a menekülő magyarnak az utcán valamit adni, senkinek sem jut eszébe.

Amikor aztán Bródi az iránt érdeklődött, hogy a menekült mit fog csinálni, ez azt felelte, hogy üzleteket fog kötni. Üzleteket fog kötni az, akinek nincs egy fillér a zsebében. Üzleteket fog kötni, mert mint Bródi mondja, más is meztelenül jött a világra és semmivel kezdte. «Kivánhatom-e vagy bárki más, hogy a mi nationaloekonomiai helyzetünkre legyen tekintettel, amikor ő élni akar. Élni! Ez az, amihez minden Isten teremtésének joga van.»

Élni akar, mondja Bródi helyeslőleg. De hát munkából élni, uj dolgot teremteni nem juthatott volna eszébe, mikor olyan kevés a munkáskéz Magyarországon?!

Ez az, ami a zsidókérdés örök problémája marad, még szocialista államszervezet mellett is, amig a zsidóság el nem oszlik, mert abban sem lehet majd egy nemzetnek, felekezetnek kiváltságot adni arra, hogy csak bizonyos munkát végezzen.

A zsidók nem tudnak testi munkát végezni. De vajjon azok a katonák, akik ma a legnehezebb testi munkát végzik, amikor otthon ügyvédi irodájukban ültek vagy előadást tartottak, gondolták volna-e, hogy testi munkát milyen könnyen tudnak végezni?!

Azt mondják, hogy a kereskedelem is termelő foglalkozás. Igaz, hogy termelő, mert az árunak egyik helyről a másikra vitele emeli annak az értékét. Az árunak a fogyasztóhoz kell jutnia. De ehhez nem segiti az a zsidó, aki egyetlen fillér nélkül felkutatja és opciót véve rá, nagyobb áron eladja valakinek, aki talán szintén otthagyva, megint tovább eladja. Ez nem kereskedelem. Ez csak spekuláció. Ennek az eljárásnak nem szabad a kereskedelem mögé bujnia, már pedig ezidőszerint ez történik. A kereskedelem igenis gazdaságos foglalkozás, de csak akkor, hogyha az az árunak a fogyasztóhoz való jutását előmozditja.

Aki tőke nélkül kereskedik, az csak annyit lendit a kereskedelmen, mint aki szerszám nélkül dolgozik. Nem viszi előbbre a termelést az ilyen kereskedő, de nem is akarja, csak visszaél a kereskedelemmel.

S mit várhatunk Bródi szerint azoktól, akik egy fillér és munkakedv nélkül bejöttek hozzánk? Azt is elmondja. Egy tiz éves galiciai zsidófiunak, aki itt elkezdett theával kereskedni s akit ő a kávéházban ismert meg, magyar nyelvtant adott. A fiu apja azonban megtiltotta, hogy magyarul tanuljon. Csak üzletet szabad kötnie velünk, de nyelvünket nem szabad megtanulnia, mert: «ha szabad érintkezése van a más hitüekkel és egy másik fajtával, elszakad az ősi hittől, fajtától . . .»

Ezekkel a kis jelenetekkel kapcsolatban aztán azt irja Bródi, hogy a magyar zsidóságnak egy nagy gesztussal el kellene most hagynia ősi hitét, hogy a magyarsággal való közös-

ségét s egységét dokumentálja. Magyarrá kellene egészen lennie és valamiképen a magyarságot vallásává is tenni.

De ilyen gondolatai csak éjjel vannak, mondja ő. Amikor felébred, akkor lehetetlennek tünik ez az áttérés, lehetetlennek ez a hatalmas gesztus, lehetetlennek ez a heroikus elhatározás. Pedig ebben a nappali gondolatban van benne a zsidó különállás és ebben, ha valaki nemzsidó, az antiszemitizmusz.

Pedig be fog olvadni a zsidóság, vagy el fog menni a fogadó országokból. Mert mint Jakob Fromer önéletrajzában mondja: «ha nem akarunk visszamenni a ghettoba vagy Palesztinába, akkor lássunk hozzá és olvadjunk fel nyomtalanul a fogadó népek közt.»

A teljes felolvadáshoz ugyan nagyon sok generáció kell, de egyszer mégis meg fog történni s mennyivel szebb volna és a zsidókra nézve is előnyösebb, hogyha saját akaratukból egyszerre tömegesen történnék, mintha az idő kényszerének hatása alatt történik.

Ezt még Zangwill Izrael is beismeri, amikor erről a kérdésről irva, azt mondja, hogy a zsidóság már is benne van az olvasztó tégelyben: «Ezt lehet fájlalni zsidó szempontból, de be kell ismerni, hogy ez a természetes fejlődés rendje.»

III. *A megoldás szükségessége.* A katholikusokká lett spanyol zsidók zsidóságuktól nem tudtak végleg elszakadni, jóllehet a spanyol királyságban előkelő világi, sőt egyházi tisztségeket is értek el, miért is elkezdődött a spanyol inquizició és zsidóüldözés. A zsidók mint katholikus egyháznagyok is zsidók maradtak. Élvezték a katholikussá válást és mégis zsidók is voltak.

A mai zsidóságnak az a része, amely a zsidók egyenjogusitása dacára is kifejezi azt,

hogy ő zsidó, hogy ő mindig is zsidó akar maradni, hogy mindenkinek meg is akarja mutatni, hogy zsidó, nem értette meg az egyenjogusitás által elérhetni remélt célt. Az egyenjogusitás nem arra való, hogy minden különbség megmaradjon, hanem arra való, hogy eszközévé legyen az egyenlővé válásnak.

Az egyenlővé válás a cél, melyet az egyenjogusitás szolgál. Az emberiség nagy, általános haladása szempontjából nézve a pajeszesek épen olyan veszélyesek, mint akik kékvérüségüket állitván, különbségeket tartanak fen azokkal szemben, akik erre nem hivatkozhatnak. Az egyenlőségre való törekvés valamely állam keretén belül nem arra való, hogy valamely réteg a maga részére lefoglalja a társadalom előnyös foglalkozásait.

Mindazok, akik az egyenlősitésnek utjába állanak azzal, hogy a maguk külön eredetének emlékeit megőrzik, hogy a maguk elkülönitő szokásait gyakorolják, hogy összetartanak és egymást másokkal szemben támogatják, azok az egyenlőségnek ellene dolgoznak.

A zsidókérdés megoldását soká ugy képzelték, mint amely meg van abban a pillanatban, amikor az állam törvényei a zsidókat a nemzsidókkal egyenlőkké teszik. Tévedés. A törvény előtti egyenlőség épen olyan kevéssé jelenti a zsidókérdés megoldását, mint ahogyan a nemesek adófizetése nem jelentette még azt, hogy a jobbágyság a nemesekkel egyenlő helyzetbe került.

A zsidóság jogokkal való felruházása csak azt jelentette, hogy a zsidók mindenben egyenlőkké lettek a fogadó népekkel, de nem jelentette azt, hogy a zsidók a fogadó népeket befogadták a maguk közösségébe. Nem jelentette azt sem, hogy a fogadó népek épen ezért nem iparkodtak volna maguknak megtartani a már birtokolt poziciókat.

A zsidók és nemzsidók küzdelme csak formát cserélt, de meg nem szűnt. A fogadó népek alsóosztályaira nézve följutni a középosztályba annyit jelent, mint megküzdeni a régi középosztálybeliek természetes védekező összetartásával és a zsidóság összetartásával, mely ezredéves kulturájánál fogva minden fogadó nép alsóosztályu tagjával szemben nagy előnyben van.

A zsidóság egysége már most abban nyilvánul, hogy a régen emancipált zsidó is feltétlenül támogatja a zsidóságból szabadulni óhajtó és a középosztályba feltörekvő zsidó testvérét, mig a fogadó népek közt ez az összetartás legfeljebb az ugyanazon osztályuak közt van meg. Vagyis a zsidó még akkor is érzi a zsidók különb voltát, amikor már levetette zsidóságát és ennek megfelelően jár el. Nem vész ki belőle az a gondolat, hogy a zsidó választott nép, amelynek nem szabad alsórendü munkát végeznie, amelynek nem szabad testi munkával kenyeret keresnie.

Hogyha figyelembe vesszük azt a körülményt, hogy a zsidók csakugyan alkalmasak is a szellemi munkára, ugy megfogjuk érteni azt a törekvést, hogy a zsidók szellemi munka által akarnak érvényesülni, de azt a törekvést kevésbé, hogy miért kell a zsidóságát levetettnek ezt a törekvést a zsidóban támogatnia. Nem jutott vajjon soha eszébe egynek is, hogy ez annyit jelent, hogy a zsidóság ezzel modern nemességgé lett, már pedig a népek állandóan nem türik a nemességeket?!

A nemzsidó zsidóknak tehát nem szabad a zsidóknak azt a törekvését támogatni, melynek célja a többiek fölé kerekedni. Mert nagyon sok, sőt majdnem minden elégedetlenség ebből fakad és a zsidókérdést felszinen ez tartja. Már pedig a zsidóságnak nem érdeke, hogy a kérdés felszinen maradjon. A zsidóságnak nem lehet

egymagában kiváltsága arra a világon, hogy testi munkát lehetőleg ne végezzen.

Miután a zsidóság könnyebb érvényesülésének egyik nem utolsó jelentőségü oka az, hogy a nemzsidó zsidó is folyton támogatja még a zsidó zsidót, tehát a zsidóságnak először nyiltan is szét kellene szakadnia és a nemzsidó zsidónak minden összeköttetést meg kellene szakitania a zsidó zsidókkal, akikkel sem gondolkozásuk, sem erkölcseik, sem érzésviláguk már nem azonos. Mert csak valami érthetetlen álszemérem tartja meg a zsidó zsidókkal egy közösségben a Bródi Sándorokat, Molnár Ferenceket, Chorin Ferenceket, Vázsonyi Vilmosokat, Vadász Lipótokat, Vészi Józsefeket stb.

És mindennél nagyobb mértékben meg van ez a nem hozzájuk illő közösség Magyarországon, mert ide szakadatlanul özönlenek a keletről azok a sötét, minden nemzsidót gyülölő fanatikusok, akik e föld szinéről elpusztitanák a nemzsidó zsidókat, jóllehet itt alázatos testvéri könyörgéssel veszik körül.

A világháboru megmutatta, hogy még a szocialista sem nemzetközi. Miért legyen hát a magyar zsidó annyiban az, hogy az idegen zsidót közelebb érezze magához, mint a nemzsidó magyart ?!

Ma az a helyzet, hogy a zsidó magyarnak közelebb áll a nem magyar zsidó a szivéhez, mint a nemzsidó magyar. Pedig ennek nem szabad igy lennie a háboru után. Mert gondolkozzunk akárhogyan a háboruról, azt a következményt maga után fogja vonni, hogy az együvé tartozók közelebb fognak egymáshoz jutni.

III. Fejezet. **A megoldás.**

I. *A megoldás módjai.* A zsidókérdés megszünik, hogyha a zsidók kivándorolnak Zsidó-

országba, hogyha a fogadó népekbe beolvadnak, hogyha minden foglalkozások közt számuknak megfelelő arányban eloszlanak. Magyarországra nézve akkor is, hogyha a nemzsidó zsidók megszakitva minden közösséget a zsidó zsidókkal, kimondják, hogy kilépnek a zsidó vallási közösségből és akár máshova lépnek, akár külön és felekezeten kivül maradnak. Az egyes kivételes helyzetben lévő zsidóra nézve vegyes házasság utján is.

A fenti megoldások bármelyikét nézzük is, fel kell, hogy tünjön, hogy mindegyik a zsidóktól maguktól függ. Nincs ugyan kizárva az, hogy valamely ország kikergesse a zsidókat és ezzel magára nézve megoldja a zsidókérdést, de ez valószinütlen megoldás, mivel a többi ország bizonyosan remonstrálna az ilyen megoldás ellen.

A zsidókérdés fenti megoldási módjai aszerint különböznek, amint a zsidók zsidókul való megmaradásukkal vagy e nélkül akarják megoldani problémájukat. Mégis, hogyha Zsidóországot alapitanak, akkor mi sem természetesebb, minthogy minden foglalkozásra kell magukat adniok. Ha pedig minden foglalkozásban arányosan oszolnának meg, akkar nem kellene külön ország sem, hogy a fogadó államokban mindenütt elhelyezkedhessenek. Igaz, hogy a zsidó külön országba vándorlás nemcsak a nemzsidó népek, hanem a zsidók szempontjából is mérlegelendő. A zsidók azonban nem nagyon rajonghatnak érte, mert eddig nagyon kevesen vándoroltak ki a külön zsidótelepekre.

Zsidóország alapitása ellen a fogadó népek kifogást nem emelnek s ezért igazságtalan Nordaunak az a vádja, hogy a zsidó minden lehet csak zsidó nem. (Zionistische Schriften 1909. 2. lap.) Sokan még az antiszemiták közül is azt tartják, hogy a zsidókat meg kell tartani zsidóknak, mert beolvadásuk a többi fajra hát-

rányos volna. Hogy a zsidók viszont megakarnak zsidóknak maradni, az nem szorul bizonyitásra. Ezért kevesen ellenezték a német lapokban 1915 második felében felmerült tervet, hogy az összes lengyelzsidók vándoroljanak ki Palesztinába, illetve a kormány telepitse ki őket.

A zsidók legnagyobb részt azonban nem ugy akarnak megmaradni, mint ahogyan az antiszemiták és cionisták gondolják, hanem, hogy a fogadó népek közt megmaradnak ugy, mint eddig. Igaz, hogy a cionizmusz nem régi törekvés s talán ezért van még kevés hive. A XIX-ik században vetette fel először egy névtelen röpirat azt a gondolatot, hogy a zsidók foglalják el Palesztinát. A század végén 1896-ban Herzl: Der Judenstaat cimü könyvében foglalkozott aztán ezzel a gondolattal és megalapitotta a cionizmuszt. Már a következő évben megtartották Baselben az első cionista kongresszust, melyet 1900-ban Londonban megismételtek s később Bécsben ujra.

Eddig tiz millió frankot gyüjtöttek össze és nagyszámu zsidó telepest vittek Palesztinába, akiknek nagyrésze azonban visszatért a fogadó országba. A zsidók még ősi hazájuk földjét sem akarják mivelni, pedig a vezetőség helyesen gondolkozik, amikor először is az ország alapját tevő földmiveseket akarja biztositani.

A telepitések haladását mutatja mégis, hogy a zsidó lakosság aránya, mely 1880-ban 7% volt, 1910-ben felemelkedett 14%-ra. A népességnek ilyen aránya dacára mégis csak 2%-a a területnek van a zsidók kezében. Ennek oka az a körülmény, hogy a bevándorolt 86000 zsidóból 50000 Jeruzsálembe költözött.

Nem sokkal több eredményről számolhat be a 200 millió frankkal rendelkező Jewisch Colonisation Association, mely Argentinába akar zsidókat telepiteni. Ennek a társaságnak min-

den egyes telepes 19000 frankba kerül. 1909 végéig 11492 földmivest telepitettek. Adtak nekik 109376 lovat, 37975 öszvért, 31342 juhot és 84507 hektár földet.

A zsidó telepitési akciók tehát nem mondhatók sikereseknek. A zsidók nem akarnak önálló országot, mégha ez az ország zsidó ország is. Hazugság, hogy rosszul érzik magukat a fogadó népek közt. Nincs is okuk, hogy rosszul érezzék magukat. A nemzetközi munka megosztás ugy alakult, hogy nekik jutott a kereskedelem s a szabad foglalkozások, ezek pedig nem a legrosszabbak és ezért nem akarják ezeket még saját országuk és önrendelkezési lehetőségüknek sem feláldozni. Azt mérlegelik, hogy anyagilag előnyösebb helyzetben vannak az idegen országokban, a függetlenséget pedig nem értékelik annyira, hogy anyagi előnyökről érte lemondjanak.

Vannak, akik Zsidóország megalapitásának nehézségét abban látják, hogy a zsidó nem államalkotó nép. Ez a felfogás a tényekből indul ki s azt mondja, hogy csak az lehetséges, ami van. Ezt annál kevésbé fogadjuk el, mert Zsidóországot nem maguk a zsidók, hanem az összes államok csinálnák meg.

Ruppin az államalakulás nehézségét abban látja, hogy nincs nyelv. A yiddis nem lehet államnyelv. Elfelejti, hogy nemcsak Palesztinában, hanem Galicia, Bukovina s Lengyelországban már mindenfelé feltámad a héber s igen gyakran hallható az utcán is. Az a vélemény is hallható ugyan, hogy a héberből nem lehet soha államnyelv, mert már elavult és nem lehet annyira rekonstruálni, hogy a mai ember használhassa, de ez sem bizonyitható.

Sokan azok közül, akik a zsidókérdéssel foglalkoznak, azt állitják, hogy zsidó állam sohasem lesz, mert a zsidók tulajdonképen maguk sem akarják. A háboru folyamán azonban

a legnagyobb zsidó tömegek közelében lakó Németországra nézve aktuálissá lett a kérdés, mert az orosz és lengyelzsidók lakta területeket felszabaditotta.

Az az aggodalom, hogy a keleti müveletlen zsidóság elárasztja az országot, ma Németországtól egészen az Egyesült Államokig meg van s épen ezért mindenütt azokról az eszközökről és módokról gondolkoznak, amelyek alkalmasak arra, hogy ezt elháritsák. Az Egyesült Államok képviselőháza már 1914 február 5-én elfogadott olyan törvényjavaslatot, amely kimondja, hogy az analfabétákat nem engedi be területére. Analfabéta alatt azokat is értik, akik élő nyelven nem tudnak irni-olvasni. Jóllehet ezt a törvényt a szenatus még nem fogadta el, mert a nagytőkéseknek az orosz zsidóság olcsó munkaerőt jelent, mégis bizonyos, hogy ennek elfogadása csak idő kérdése.

A német lapok és hivatalos körök Orosz-Lengyelország elfoglalása óta állandóan foglalkoznak a zsidóknak Palesztinába való kitelepitésével és a magyar zsidóság is aggódva nézi, hogy minden héten több lengyelzsidó jő az országba. Ausztrália és Anglia sem látja szivesen a keleti zsidót.

Georg Fritz titkos kormánytanácsos Ostjudenfrage, Zionismus und Grenzschluss (München 1915) cimü füzetében a keleti áradatot a sárga folyamhoz hasonlitja, amely Németországot elárasztani készül. Különösen veszedelmes ez a bevándorlás a már beolvadt zsidóságra, amelyet igy folyton uj ghetto levegőhöz juttatnak.

Paphnutius Die Judenfrage nach dem Kriege (Der Grenzbote 39. sz.) cimü cikkében, ugymint a Berliner Tageblattban is megjelent több cikk a cionizmuszt ajánlja megoldásul, bár véleménye szerint Németországban a cionizmusznak hiányzik az alapja, mert nincs nagy zsidó pro-

letáriátusa. Ugyanezt a megoldást ajánlják a különféle zsidó kiadóvállalatok is. Hogy milyen eredménnyel, azt a jövő fogja megmutatni.

A zsidókérdéssel foglalkozóknak az a része, aki nem antiszemita, a zsidók beolvadása mellett tör lándzsát, de a legtöbben megakadályozandónak tartják a zsidók további bevándorlását. Ezt az álláspontot foglalják el minden ország fiainak irói közül azok, akik az ellentétek elsimitásának szükségességét vallják. Épen ezért a keleti országok zsidóinak csak a cionizmuszt tudják megoldásul ajánlani, a saját országuk zsidóinak a beolvadást.

Ennek az akadálya azonban a zsidó zsidónak maradt tömeg. Ez azonban tőlünk nyugatra már nem számbavehető, mert nincsenek nagyszámu anyagi érdekekkel összekötött tömegek. Ott azonban, ahol mint tőlünk keletre, nagy a zsidó otthonmunkások tömege, ott ez a különben a leggyorsabban felolvadó tömeg, állandó bástyája a zsidó különállásnak. Ez a zsidó otthonmunkás tömeg, a maga vallási fanatizmuszával épenolyan ellensége a munkások követelései teljesitésének, mint a sárga szervezetek, sőt annyival nagyobb, mert minden egyes tagja arra spekulál, hogy rövid időn belül mások munkájából élhessen, tehát kizsákmányoló lehessen.

Bizonyos azonban, hogy a vallásuktól elszakitott zsidó tömegek a munkások társadalmába beolvadásra már készen vannak, sőt sok helyt be is olvadtak. Ennyiben a tőkés termelés előmozditotta ennek a kérdésnek megoldását, de azért meg nem oldotta és soká meg sem oldhatja.

Sőt hogyha igaz Werner Sombart megállapitása, hogy a zsidók szelleme kapitalisztikus s hogy a zsidóság a kapitalizmusz hordozója, akkor igaz az is, hogy hordozója a kapitalizmusz büneinek is s akkor a zsidóság e tipusai

ellen a munkásság a saját érdekében kifejezett, külön harcot is fogna folytatni.

Társadalmi mozgalmakban nem lehet arra az álláspontra helyezkedni, amire egyesek helyezkedni próbálnak, hogy azért, mert a zsidók gyorsitják a kapitalisztikus fejlődést, tehát a munkásságnak örülnie kell és hálásnak kell lennie ezért, mert igy hamarabb megjő a kapitalizmusz összeomlása. Szörnyen tudományos ez az álláspont, de szörnyen elbizakodott is. Tudományos tételekre pedig csak az egyes ember lehet elbizakodott.

Hogyha a zsidó tömegek és az egyes felvilágosodott zsidó lelkét hasonlitjuk össze, akkor azt látjuk, hogy a kettő közt a gyakorlati élet és a zsidókérdés megoldása szempontjából az a különbség, hogy amig az egyes felvilágosodott zsidó csak azt tartja szem előtt, hogy őseinek zsidó volta előny volt a multban s előny a jelenben is neki, addig a zsidó tömegben él a hit, hogy zsidó volta előny lesz a jövőben is. A felvilágosodott zsidó visszatekintőleg szereti a zsidóságot, a zsidó tömeg a jövőre való tekintettel is. Már pedig a beolvadás csak ugy lehetséges, hogyha a tömeg is a kiválókhoz emelkedik.

A beolvadásnak nem akadálya az, ha a zsidó szereti a zsidó multat, de akadálya, ha a zsidó jövőt szereti. A zsidó jövő küzdelmet feltételez a nemzsidó elemmel a zsidóság részéről, amely küzdelem folyik is, bár ezt nem szeretik bevallani. S ebben a küzdelemben a zsidóság előnyben is van, mert régebben szerezte meg a fegyvereket a kulturában. Talán ez az oka, hogy jobban megtudja különböztetni a valóságot a képzelttől, mint a nemzsidó elem.

Mindezeknél fogva az egyes zsidó a való életben jobban lát ugyan, de mert mellőzöttnek érzi magát, ezért érzékenyebb. Mégis ebből olyan messzemenő következtetéseket levonni

nem lehet, hogy ez az oka annak, hogy a zsidók közül olyan sokan vesznek részt a radikális és szocialista mozgalmakban. Mert hiszen e részvételt közelebbről meglátva, azt kell megállapitanunk, hogy az ott szereplők e szereplés révén messze elhagyták azt a megélhetési szinvonalat, amelyben különben részük lett volna. A zsidóság maga nem lehet forradalmi a mai társadalomban, amelynek alapja a tulajdon, a család s a vallás, mert a zsidóságnak ez a három a legfőbb ideálja. Amennyiben ezekhez hütlennek látszik, ugy mindig közelebbről meg kell vizsgálni, hogy fenforog-e ez a hütlenség.

II. *A beolvadás akadályai.* Aki a zsidóságot vérbeli fajnak tekinti akár zsidó, akár antiszemita, ellene van a zsidók beolvadásának. A zsidók közül ilyenek az orthodoxok neve alatt összefoglalhatók, függetlenül az ő egyházközségi elhelyezkedésüktől. Ezek nemcsak maguk nem olvadnak be, hanem puszta létükkel utjában állanak a már félig beolvadtak teljes felolvadásának.

A zsidóságnak az orthodoxiája őrzi tulajdonképen a zsidó jelleget és azzal, hogy van, rákényszeriti a zsidóságban való maradásra a modern emberré lett zsidót is. Valami álszemérem és az érdekközösségből való kitagadástól való bizonytalan félelem tartja ott a nemzsidó zsidókat.

Ez a félelem nagyobb akadály, mint az antiszemitáknak az az ellenvetése, hogy a zsidók beolvadása s a zsidósággal való vérkeveredés az árjákra nézve fajrontást eredményezne.

Ezért tehát a zsidóságnak két faját ugy kell kezelni, mint ahogyan ezt megérdemlik és a zsidó nemzetiségi életet az állami lét kifejlődése gátjaként tekintve, nem szabad megtartani. Az államnak joga van arra, hogy az uj

bevándorlókat határaitól távoltartsa, a nem honpolgár zsidókat pedig eltávolitsa.

E mellett szól az a körülmény is, hogy magának a haladni nem akaró zsidóságnak a kultura szempontjából az egész országra és a társadalomra hátráltató a hatása.

Erre nézve nagyon érdekes Magyarország dunántuli részét összehasonlitani a keleti részekkel. Amott a zsidóság már nem is tudja, hogy volt zsidó nemzet és igazán felekezet; mig keleten az sem tudja elfelejteni, hogy zsidó nemzethez tartozik, aki már a zsidó istent is régen elfelejtette. És ez nem véletlen, hogy igy van. Csakhogy a zsidóság csak ott olvad bele a fogadó népbe mint felekezet, ahol nem kap nemzeti léte állandó tápot az ujabb nemzeti érzelmü bevándorlók révén.

Igy van ez más bevándorolt népekkel is s az elkülönülésnek mindenütt a gyülölködés az alapja. Ezért gyülölték pl. Franciaországban a Nagy Károly korában Spanyolországból bemenekültek cagot-kat is, jóllehet keresztények voltak. Még a XVII-ik században is megkülönböztető ruhát kellett hordaniok, mig aztán a nagy forradalom megszüntetett minden különbséget köztük és a fogadó népek közt és eltüntek benne.

Ugyanilyen sorsu népeket találunk másutt is, igy a gahet-ket a Bretagneban, a chuetákat Mallorkán, vaquerokat Asturiában, a csandalákat Indiában, a koragarokat a Malabári partokon stb., nem szólva a cigányokról, akiket olyan alsórendüeknek tekintünk, hogy a zsidókkal együtt emlegetni nem szokás. Mégis ezek is a társadalom tudományok szempontjából olyan helyet foglalnak el még ma, mint a ghettoban lakó zsidók kétszáz év előtt.

Épen ilyen elzárt, de a tömegek felett egészen uralkodó idegen népeket láthatni viszont a Balkánon, ahol a törökök voltak a birtokos

elem félezred éven át s ahol külön népi jellegüket annyira megtartották, hogy a balkán népek felszabadulása után visszamentek Törökországba. Viszont ugyanitt látni az uralkodóknak olyan beolvadási folyamatát is, amelyben ezek csak a valláshoz maradtak hüek, de a nyelvhez nem, mint ahogyan ezt Bosznia és Hercegovina mutatja.

A különállás nem zsidó sajátság tehát, de a szivós ragaszkodás a zsidó jelleghez igen és ezért látszik olyan lehetetlennek, hogy a zsidók elolvadjanak a fogadó népek közt. Pedig a fejlődés mégis erre tanit. A társadalom fejlődésének iránya az integráció irányában való haladásában maga után vonja ezt mindazokra nézve, akik fogadó népek közt laknak. Maga után vonja, mert ez társadalmi törvény és nem azért, mert az egyesek igy akarják. Az egyes cselekvése csak az egyes sorsát fogja ebben az esetben eldönteni. De ezt késleltetni is lehet szeparatisztikus törekvésekkel s a külön szervezetek ezt eredményezik.

Amint az osztályokra való szakadás, a felekezetekre való szakadás, ugy az államok keretein belül nemzetiségekre való szakadás ellen is dolgoznak a társadalmi integrálódás erői. Ennek az átlátása azonban nem mindenkinek adatott és ezért a kérdés megoldása még késik.

Miután mármost a Cionországba nem menő zsidók szempontjából a fogadó népek közti eltünés és felolvadás a haladás, tehát ennek akadályait el kell háritani.

A történelem arra tanit, hogy az emigránsok a zsidókat kivéve mindenütt felolvadtak. Ebből a tényből a fogadó népek jogot származtatnak, a kormányok pedig ilyen hallgatag feltevésben engedték be mindig a zsidókat. Az volt a jelszó, hogy a zsidóság nem nemzetiség.

A világháboru sokak szerint valóra vál-

totta Grillparzer szavát, aki szerint az emberiség a humanizmusztól a nacionalizmuszon keresztül a besztialitás felé halad. Félő, hogy ennek következménye az ellentétek kiéleződése lesz s lehetetlenné válik a kevert nemzetiségü területeken a béke fentartása. Amig a zsidóság magát is felekezetnek tekintette, addig nem is forgott fen veszély, hogy őt mások nemzetiségnek tekintve üldözzék, de amióta az ő nemzeti öntudata erősödik, azóta ez a veszély meg van.

Miután a nyelv a nemzeti lét alapja és a zsidóknak nincs használt nemzeti nyelve, a kérdés nem rejtene magában veszedelmeket, ha nem látnók azt, hogy épen most kezd a zsidó nyelv bontakozni. S ez természetes. A zsidóknak van bizonyos sajátos kulturájuk, ennek a kulturának keresnek közvetitő eszközt. Most találták meg a héberben. Hogy ez a mozgalom mikor lesz olyan erős, hogy nemzetiségi mozgalom erejével lép fel a nyelv joga tekintetében, azt nem tudhatni. Nem okvetlenül kell neki hosszu idő.

Minden zsidó eddig is tanult héberül. Tudjuk, hogy az ir nemzetiségi mozgalom is igy keletkezett, az ir nyelvet már elfelejtett ir lakosság közt. Annyira nem tudtak még husz év előtt irül, hogy ujságjaik angol és ir nyelven jelentek meg. Ma az ir nemzetiségi mozgalom erős és számolni kell vele.

Azt mondják, hogy a zsidók ezt nem merik megtenni, mert hiszen előnyeiket épen annak köszönhetik, hogy a fogadó népek nyelvét felvették, hogy soha nemzetiségi mozgalomhoz nem csatlakoztak. Ez csak részben igaz s főleg csak azért igaz, mert eddig nem is volt szó soha saját nyelvükről, hanem mindig két idegenről és akkor szivesebben választották az uralkodó nemzet nyelvét.

A világháboru egyszerre megnyitotta Bu-

kovina és Galicia rejtekeit előttünk. Ott már él a zsidó nemzetiség és jogokat követel. Ha a Kárpátokon mind nagyobb számban átjövő zsidóság ezt fogja nemzetisége részére nálunk is tenni, akkor az utolsó század magyarositása egy csapásra eltünik vagy pedig a nemzsidó zsidóságnak akkor kell majd elszakadnia a zsidó zsidóktól. Előbb vagy utóbb meg kell ennek történnie.

A zsidóságnak ugyis kiváltságos helyzete van. Minden országban megengedik, hogy cionista propagandát csináljon. Pedig a cionizmusz semmi más, mint irredentista mozgalom. A fogadó népek magatartása a zsidók nagyrészét megtéveszti és azt hiszik, hogy a fogadó népeknek ez az előzékenysége az ő szent joguk.

A zsidóságnak palástul szolgál ezeknek a törekvéseknek takarására, hogy egyuttal vallás is. A vallás volt az a kapcsolat, mely legártatlanabb formában tartja össze a nép nemzeti céljait, a nép foglalkozási előszeretetét és jellemét. Innen van, hogy sokakat kényszeritett a zsidó közszellem a zsidó vallási törvények megtartására, hogy ezzel a zsidó közösség mellett nyiltan demonstráljon. Sőt a háboru alatt olyan törvényt is követelt a Neue Freie Presse augusztus 2-iki számában Dr Alfred Stern, a wieni zsidó hitközség elnöke, hogy ott, ahol a zsidók nagy tömegben laknak együtt, ott mentsék fel őket attól, hogy az általános ünnepeket is tartsák. Nem vette észre, hogy ez a követelés helytelen és jogtalan, mert ezzel a zsidóság hétköznapi foglalkozásában még jobban elkülönül s a zsidó csak zsidónál dolgozhatik, miáltal nemzetiséggé lesz, pedig a kormányok a zsidóságot csak felekezetnek akarták tekinteni.

A zsidóság nagyjai általában a beolvadás mellett foglaltak állást. Ezt hirdette Mendelsohn Mózes, (szül. 1729) akit a zsidók harmadik Mózesének neveztek. E mellett szólt Maimoni-

desz, aki a második Mózes volt. Ezt hirdette Rahel Varnhagen a társadalmi életnek nagy reformátora, akiről azt mondja Ellen Key, hogy a társadalmi téren olyan bátor volt, mint az, akinek a hagyomány s minden, ami régi s elismert, még nem mutatta szöges drótkeritéseit és farkasvermeit.

Sokan vannak akik azt mondják, hogy semmit sem kell tenni, mert a beolvadás ugyis megtörténik. Vázsonyi Vilmos a képviselőházban 1916 február 5-én tartott beszédében pl. azt mondotta, hogy «... láttunk ingó tőkét, mely mihelyt már nem inog, megy ingatlant szerezni és átváltozik agráriussá.» Az asszimilálásra nézve azt hiszi, hogy ez kivánatos, de kivánatos «a foglalkozási ágak helyes szétosztása a nemzeti egység szempontjából, hogy egy foglalkozásnak se legyen felekezeti jellege.»

IV. Fejezet. **Beolvadás a magyarságba.**

I. *A más nemzetbe olvadás.* A fogadó népek a zsidóktól azt követelik, hogy ők a fogadó népek eszméinek aktiv hivei legyenek. A zsidók ezt nem értik ugyan, de érzik és ezért legnagyobb tömegükben a mindenkori kormányok politikai hivei.

Miután azonban a zsidóság szervezetei élő ellentmondásai a fogadó népek eszméinek, tehát a zsidók nem értik, hogy a kormányférfiak és azok a politikai pártok sem méltányolják a zsidók érdemeit, amelyeket a zsidók támogatnak. Pedig ez természetes következménye annak, hogy a zsidó szervezetek legalább annyira ellene dolgoznak a fogadó népek eszméinek, mint amenynyire a zsidók kormánytámogatása a hatalmat előmozditja.

A zsidóság nem érti ezt a helyzetet és a nemzsidók eddig nem világositották fel erről.

A kérdés alapja tulajdonképen mindkét

részről abban keresendő, hogy a fogadó azt tartja, hogy a bevándorlónak nemcsak az a kötelessége, hogy a fogadó nép szelleme ellen ne dolgozzék, hanem az, hogy a fogadó szellemét felvéve, előmozditsa. Ezt a zsidóság is érzi. A zsidóságban is meg van az erkölcsi érzéknek az a foka, hogy neki mint fogadottnak a fogadó eszméit elő kell mozditania, de a magáéiról nem tudva lemondani, azokat is megtartja. Két urat szolgál.

Ezt teszi, amikor a kormányok pártját és a kormánnyal ellentétes haladó irányzatokat támogat és amikor mégis megmarad zsidónak. Csakhogy kormánnyal ellentétes álláspontot a zsidóságnak csak az a része támogat, amely már szakitott a zsidósággal és ebből a szakitásból meriti az erőt állásfoglalásához. De mert ez az erő nem látszik neki elegendőnek, ezért megtartja a zsidósággal való formai összeköttetéseit is. Ezzel csak ujra árt az összzsidóságnak, melyet a felületesség aztán államellenesnek nevez. Mint ahogy ezt az első könyv II. fejezetének III. szakaszában már elmondottuk.

Ehhez járul még az a különös jelenség is, hogy a zsidók dicsekvőknek s önhitteknek látszanak. De ennek oka abban van, mert ezek a tulajdonságok abból a tudat alatti vágyból származnak, hogy a nemzsidókkal összeolvadjanak. Olyan ez a zsidó dicsekvés, mint a barbár népeknél a menyasszony dicsekvése, mely arra való, hogy a maga egyenranguságát bizonyitsa a vőlegénnyel. A zsidó érzi, hogy egyénileg akármilyen kiváló is, fajként, aminek magát tartja, alsóbbrendü. Ebből azután sok visszásság származik, aminek nem csekély szerepe van a zsidókérdésben.

Bármennyire a beolvadási vágyból származik azonban a zsidó dicsekvés, a nemzsidóra nem tehet kellemes benyomást, viszont a zsi-

dóság a nemzsidó elemnek sok tulajdonságát, szokását, hagyományát kritikai szemmel nézi, goj-butaságnak nevezi, bár a goj szeretettel csüng rajta. Ezek az apróságok jelentékteleneknek tünnek, pedig ezek teszik lehetetlenné a társadalmi összeolvadást.

A zsidóság beolvadását lehetetlenné tette Rómában az uralkodó réteg nemzeti egysége, a római vallás állami jellege, a zsidóknak magas kulturája, melynél fogva a rabszolgák közé nem olvadhattak; a középkorban a keresztény vallás állami jellege, a földnek az uralkodó tulajdonává válása, a rendiség. Az uj korban a vallásnak a társadalomban való nagy jelentősége, amelyet most kezd a nemzet jelentősége felváltani. Amig a vallás volt a társadalom legfőbb összetartó kapcsa, addig a zsidók csak vallásuk elhagyásával olvadhattak be. Amióta a nemzet az állam összetartó kapcsa, azóta nemzeti jellegüket kell csak letenni. Csakhogy nincs külön zsidó nemzet és külön zsidó felekezet, hanem van zsidó nemzeti vallás. S ez a sajátosság a zsidókérdés nehézsége.

Beolvadásuk összefügg azzal a kérdéssel is, hogy mi a jövő állami fejlődésének iránya. Ha a jövő államai nemzetiek, akkor le kell vetniök zsidóságukat, mert csak igy helyezkedhetnek el. Ha a jövő állami fejlődés iránya a gazdasági érdekközösség, akkor a jövő államai a mindenféle nemzetiségü s vallásu népek konglomerátuma volna s ebben a zsidók nemcsak felekezetnek, de zsidó nemzetnek is megmaradhatnának.

Ez azonban chimera. Lehetetlen, hogy a népek feláldozzák legnagyobb gazdasági értéküket, a nyelvüket.[1]) Lehetetlen, hogy nemzeti létüket a gazdasági nagy közösségeknek fel-

[1]) K. ö. Ágoston P.: A mi utjaink (1916) 43 s köv. l., 90. s köv. l.

áldozzák. Ezt érzésük épen ugy tiltja, mint eszük.

A zsidók közül sokakat helyzetük eddig is arra szoritotta, hogy felolvadjanak s lemondjanak nemzeti jellegükről, mielőtt megszüntek volna formailag zsidók lenni. Sokan közülök már nem zsidók se vallásban, se nemzeti érzésükben, mégis zsidók maradnak.

Amikor azt mondjuk, hogy ezek beolvadhatnak, akkor ezt nem ugy kell, hogy elképzeljük, hogy a már nemzsidó zsidók összeállanak az egész országban s egy napon kilépnek felekezetükből, hanem ugy, hogy azok, akik a felekezetek elleni küzdelmeknek legexponáltabb tagjai, akik a felekezetnélküliség s radikalizmusz zászlóvivői, azok, akik sovén magyarok, kezdenék meg ezt a mozgalmat. Ha Magyarországon egy évben az 500 zsidó helyett, aki eddig megkeresztelkedni szokott, most évenkint először csak 5000 volna, aki felekezetéből kilép, ez is olyan eredmény volna, mely azért volna megbecsülhetetlen, mivel elválasztaná az őszintén beolvadtakat a beolvadni nem akaróktól. Ezzel felmentené őket attól az erkölcsi nyügtől, hogy a keleti zsidók beözönlését, a zsidók babonáinak érinthetlenségét jobb meggyőződésük ellenére el kelljen nézniök. Másrészről elejét venné minden háborus idő utáni vádaskodásnak, hogy a zsidóság még mindig zsidó akar maradni, aminek az lesz a következménye, hogy a nemzsidók közül sokan elfogják hinni, hogy a zsidó más akar lenni, hogy ellenség akar lenni.

A zsidóság tömege mindenütt támogatta a vegyes népü országok kormányainak azt a törekvését, hogy az idegeneket beolvasszák az uralkodó nemzetbe, hogy nyelvétől, hogy nemzeti sajátosságaitól megfosztva eltünjön, beolvadjon, mert a nemzetiségek kötelességeként ismerte ezt el. Erre a körülményre Vámbéri

Ármin: Küzdelmeim cimü munkájában már rámutat, mikor ezt irja: „... a zsidó Európaszerte magáévá teszi szülőföldje nemzeti törekvéseit és gyakran, mint aki a pápánál is katholikusabb, hazafiasabbnak mutatkozik, mint keresztény honfitársai.“ Támogatta azt a törekvést, mely tehát az egyik nemzet részéről azt a tudatos hatósági munkát jelentette, hogy a nemzetiségeket eltüntesse. Bizonyára azért tette ezt, mivel ezt a beolvasztó nemzetre nézve előnyösnek itélte. Előnyösnek fogja itélni tehát azt is, hogyha az ő vérével és tulajdonságaival frissülnek fel a fogadó népek.

II. *A vallási beolvadás.* Erre a beolvadásra nézve Vámbéri Ármin igy nyilatkozik: „Ha már képtelen dolog az is, hogy embereket, kik ugyanahhoz a fajhoz tartoznak és akiket ugyanaz az égbolt takar, sokféle nemzetiségre osztunk: mennyivel oktalanabb ez az osztályozás, ha a kifürkészhetetlen rejtély önkényes magyarázatai, a feneketlen mélységü problémában való meddő botorkálás alapján történik? ... a hit nyujtotta erkölcsi mérték ... végre is csak problematikus befolyást gyakorolhat és ezt is csak az olyan emberek értelmére, akik müveltségüknél fogva távoli eszményeket alkothatnak maguknak és akiknek költői, érzelgős vagy tunya vérmérsékletük folytán a magasabb szférákban való csapongás életszükségnek tetszik. Ezen körön tul a vallás, Ázsiában ugy, mint Európában, külső látványosságban, csodákban és misztériumokban nyilvánul s ahol ezek hiányoznak, ott nincs szó igazi vallásról.“

Vámbéri a maga részéről azt tartotta, hogy Si fueris Romae romano vivito more! A zsidóknak is ezt ajánlja tehát, mert mondja: «Alig ismerek visszatetszőbb dolgot, mint a szent dühöt, amellyel a hipokrizis Európában megrója és elitéli a valláscserét, mely a meggyő-

ződés hiányán alapul. Vajjon a papság, a lelkészek és modernizált rabbik csakugyan oly mélységesen meg vannak-e győződve az általuk hirdetett dogmák igazságáról és vajjon csakugyan azt hiszik-e, hogy szemforgatásuk, ájtatos páthoszuk és hamis lelkesedésük megtéveszthetik még a huszadik század emberét?»

Azokról a zsidókról, akik vallásosak, nem beszélünk, mert az ő erkölcseik és megrögzött szokásaik olyan mélyen gyökereznek lelkükben, hogy ezektől nem birnak megválni. Csakhogy ezeket a felekezeti adók fizetésével, a közös iskolákkal és felekezeti intézményekkel nem szabad a felvilágosodottaknak támogatniok. A vallásos zsidó éljen abban a hitben, hogy a goj istenénél Jehova tökéletesebb, de a szabadgondolkodó zsidóban kell annyi tárgyilagosságnak lennie, hogy meglássa azt, hogy a kereszténység istene fogalomként fejlődöttebb, mint Jehova. A szabadgondolkozó zsidónak látnia kell, hogy ő tulajdonképen nem zsidó erkölcs szerint, hanem általános emberi erkölcs szerint él, amely a kereszténységből veszi szabályait.

Ennélfogva a zsidóságban a meggyőződés ellenére való megmaradás magasabb szempontból épen olyan, mint ha valaki hitetlenül megkeresztelkedik.

A nemzsidó zsidók nagyrésze szabadgondolkozó, szocialista és más olyan mozgalmak követője, melyek vagy egyenesen valláselleneseк, vagy legalább azt követelik, hogy a vallás kinek-kinek magánügye legyen.

A valláselIenes zsidók igen tekintélyes része vezetőszerepet játszik a zsidó felekezeti életben. Azok közül, akik azt mondják, hogy a vallás magánügy, szintén sokan. A vallásellenesek egyenesen a saját álláspontjukat gyengitik, mikor a felekezeti életben vezetnek. A második csoport pedig nem gondolja meg azt, hogy a vallás természetével, történeti fejlődé-

sével jár, hogy csak az esetben lehet magánüggyé, hogyha nyilvános szervezetei elvesznek és feloszolnak.

A vallás magánüggyé tételéért nem lehet akként küzdeni, hogy a felekezetek szerinti szervezkedést csak annál inkább megerősitjük, hanem csakis ugy, hogyha elsősorban is azt a felekezeti szervezetet hagyjuk el, melyhez magunk tartozunk. A szabad gondolat hirdetése nem vezethet eredményre, hogyha csak annyiból áll, hogy hirdetjük.

Miután pedig e mozgalmak vezetői, tagjainak tulnyomó többsége a zsidók közül kerül ki, tehát valóban szabadgondolkozó voltuk mellett csak ugy tesznek tanuságot, hogyha kilépnek a zsidó hitközségekből.

Miért először a zsidók?

Mert a zsidók nőttek össze legjobban felekezetükkel. A fogadó népek közt több felekezet van, egyik nép sem azonos valamely felekezettel; még az angol sem, melynek felekezete pedig nemzeti egyházként szervezkedett. Minden nemzet tagjai sorában számos felekezet van, de a zsidók sorában nem lehet senki, aki nem zsidó vallásu. Viszont, mihelyt kilépett a zsidó a felekezetből, akkor megszünt a zsidó nemzet tagja is lenni.

Amennyiben a zsidók nem látják be azt, hogy zsidóságukat le kell vetniök, ugy ők lesznek az okai annak, hogyha a jövő nagy osztály és nemzeti küzdelmeiben továbbra is nagy szerepet fog játszani a vallás. Minden szervezetnek és gondolatiránynak az a természete, hogy másban felkelti az érdeklődést, azután az összehasonlitást, ez pedig az ellenszenvet vagy rokonszenvet. A zsidóság fenmaradása egymagában nemzeti, vallási és osztályellentétek feltámadását jelenti. Ez sem a zsidóknak, sem a nemzsidóknak nem érdeke.

Miután a zsidóság egyrésze belátta már az

abból származó veszélyt, mely az emberiségre háramlik, hogyha felekezetenkint is csoportosul, tehát nem fog nehezére esni szakitani vallásával, melyet ugysem követett már; istenével, akinek ijesztésétől már nem fél. Be fogja látni, hogy saját felekezetieskedése csak azt eredményezi, hogy a többi felekezetek is annál jobban összetartanak.

Bizonyos ugyanis, hogy a jövőben sem az osztály, sem a nemzeti küzdelmek nem fognak megszünni. Sőt bizonyos, hogy a jövőben ezek a küzdelmek még erősebbek lesznek. Ezért tehát azok mennek bele ebbe a küzdelembe a fenmaradás legtöbb kilátásával, akiknek fegyverzete és lelkülete legjobban koncentrált. De bizonyos az is, hogy az olyan nép, melynek nincs meg a nemzeti fenmaradáshoz a nemzeti nyelve, nem maradhat az ő társadalmi csökevényes szervezete alapján önálló, az nem őrizheti meg pusztán a vallással külön életét.

Miután a zsidóság csak vallása révén maradt fen, miután a szabadgondolkozó, szabadkőmives zsidók ugyis felekezet ellenesek, tehát kell, hogy elsősorban saját felekezetiségüket vessék le. A jövő társadalmi fejlődésnek ez az utja. A nemzsidó zsidók erősen dolgoznak minden téren, mely a társadalom jövőjét biztositja, mi sem természetesebb, minthogy a progressziv meggyőződésükből folyólag a felekezeti szellemtől a progressziv mozgalmakat akként is mentesiteni fogják, hogy maguk nem maradnak a társadalmi fejlődést gátló szervezetek tagjai.

Ehhez nem is kell megcsinálni a kulturvallást, azt a vallást, amelynek alapgondolata az emberi akarat, az emberi méltóság tudata; azt a vallást, amelynek arra kell megtanitania az emberiséget, hogy nem a természet feletti erők, hanem az emberi ész és sziv az emberiség sorsának egyedüli hivatott tényezői. Nem kell megcsinálni, mert ha a felekezeteket na-

gyobb tömeg hagyja majd el, akkor ez a tömeg ezt a vallást ki is alakitja.

A zsidóság, amelyet ezer veszélyből és elnyomatásból esze és tanultsága szabaditott ki, tanitsa meg embertársait arra, hogy miképen szabaduljanak a mai elnyomatásból. A népek nagy családjában védelmet talált zsidóság tanulja meg azt, hogy minden embernek joga van vele együtt az emberi sziv diktálta igazságosságra. Ha megtanulja, akkor ő lehet a kulturvallás első népe, mint volt a kereszténységé.

Az emberiség történetének abban az uj korszakában, amely elé most megyünk, sok nép s elsősorban azok fognak meghalni, amelyeknek nincsenek államai. Amikor tehát a beolvadást az egész és az egyes hozzátartozó tagok érdekében is a legjobbnak mondjuk, ugy tekintjük ezt a megoldást, mint ahogyan az ausztráliai nép hite szerint Nurrundere isten az embereknek haláluk után kötelet dob az égből, hogy felmásszanak rajta. A menyországba érve aztán mindenki azonnal megint feléled, fiatal s erős lesz és békében él . . .

Igy lesznek a zsidók a zsidó vallás elvesztésével és a fogadó népekbe való olvadással megint életerősek, fiatalok és békében élnek . . .

III. *Az összes foglalkozásokban való eloszlás.* Láttuk, hogy a zsidóság addig marad meg nemzetként, ameddig felekezetként megmarad. Ezért tehát abban az esetben, hogyha a zsidók vallásukhoz ragaszkodva megakarják tartani zsidóságukat, vizsgálnunk kell a beolvadásnak harmadik módját: az összes foglalkozásokban való arányos eloszlást, mint amely eltünteti az antiszemitizmuszt.

Magyarországban a zsidók a főnemesség és nemesség, lovagrendekben s a különböző tanácsosok közt mindenesetre számuknak megfelelő arányban szerepelnek, de épen nem sze-

repelnek a napszámosok, béresek közt ilyen arányban. A nagybirtokosok közt 20·3% a zsidó s a gyárosok és bankárok közt ennél a százaléknál nem nagyobb a keresztények arányszáma.

Ez a tény mutatja annak a szükségességét, hogy itt tenni kell valamit. A cselekvés irányát adja az a természetes törekvés, hogy minden összesség, mint egység arra törekszik, hogy a világ javaiból a neki megfelelő arányban részesüljön. Csak arról lehet szó, hogy miképen kell ezt a célt elérni.

E tekintetben a társadalom különbeni fejlődésének iránya fog határozni. Hogyha egészen átalakul a háboru folytán a termelés és a kereskedelem, mert az állam kénytelen lesz minden nagyobb jelentőségü termelési ágat monopolizálni, akkor másképen kell a kérdés megoldására törekedni, mint hogyha megmarad a termelés mai rendje.

Előre látható, hogy a kereskedelem személytelen tőke egyesülések kezében lesz. Ha az állam maga végzi a nagy kereskedelmet, akkor is alkalmazottak végzik a munkát s ha nagy társaságok, akkor is. A kereskedő ember alkalmazott lesz. A kiskereskedelmet pedig szövetkezetek fogják kezükbe venni, mert ennek előnyeit megismerték az emberek és a német példa ebben a tekintetben sem fogja hatását eltéveszteni.

A vállalatok is megnőnek és itt is nagyobb lesz szerepe a kartellek s más formáju központi szerveknek, amelyek az egyes üzemek kereskedelmi ügyességét korlátok közé szoritják.

A föld előreláthatólag megmarad magántulajdonban. De előrelátható, hogy ennek mai egészségtelen eloszlása ellen rendszabályokat kell foganatositani. Itt aztán bele lehet kapcsolni a zsidókérdést is, amennyiben a zsidóknak is juttatni kell kis birtokokat, ha azokat

maguk mivelik. Amint a nagybirtokok egészségtelen eloszlásától egyaránt szenved zsidó és nemzsidó, ugy egyformán kell elbirálni a zsidó és nemzsidó birtokait akkor is, amikor a zsidóknak a földmivelés felé való terelése tekintetében megtörténik az első lépés.

Feltehető, hogy a zsidó kisbirtokos sok olyan tulajdonságot váltana ki népünkből, amelyek ennek boldogulását előmozditanák. Ezért a zsidóságnak földmivesekké tétele a nemzsidóknak is hasznára válnék, mint hogy a zsidók iparossá válása is hasznára vált.

Amikor aztán a zsidóság ellen semmiféle foglalkozás, semmiféle nemzet kifogást nem tehet már, akkor meg lesz a zsidók és nemzsidók közötti béke, akkor elfelejti zsidó és nemzsidó azokat az ellentéteket, amelyek őseiket elválasztották és együtt dolgoznak az összemberiség boldogságáért.

Flectere si nequeo superos,
acheronta movebo.

Tartalomjegyzék.

II. KÖNYV.

Az antiszemitizmusz története.

III. KÖNYV.

A zsidók természete.

III. Fejezet. A megoldás.

IV. Fejezet. Beolvadás a magyarságba.

Sajtóhibák, melyek a megértést zavarják:

A 19. lap 1-ső sorában kultur helyett *kultur-* olvasandó.

A 29. lapon alulról a 11. sorban Civitas Dei-nek után *és* olvasandó s egyházak helyett *egyháznak* olvasandó.

A 70. lap 2-ik bekezdése 4-ik sorában holott helyett *mert* olvasandó.

A 80. lapon az első bekezdés 2-ik sorában hogy előtt idézőjel teendő s a bekezdés végén az idézőjel bezárandó.

A 81. lapon alulról a hetedik sorban *sovén* zárójelbe teendő.

A 83. lapon a III. rész 5-ik sorában zsidók helyett *nemzsidók* olvasandó.

A 89. lap 1-ső bekezdésének 10-ik sorában módott helyett *módot* olvasandó.

A 102. lap második bekezdése 4-ik sorában melynek helyett *mely utóbbinak* olvasandó.

A 130. lap hatodik sorában történt után . teendő.

A 137. lap első bekezdésének utolsó sorában megérdemelte helyett *megérdemelték* olvasandó.

A 141. lap második bekezdése 4-ik sorában pénzzel helyett *pénznél* olvasandó.

A 145. lap harmadik bekezdése 7-ik sorában hogy után *a* olvasandó.

A 172. lap második bekezdése 3-ik sorában amelyben helyett *amely* olvasandó.

A 180. lap utolsó sorában Ötvös helyett *Eötvös* olvasandó.

A 192. lap harmadik bekezdése 4-ik sorában jogaikon helyett *jogiakon* olvasandó.

A 224. lap második jegyzetében arcról után *is* olvasandó.

A 250. lap első jegyzetében ezeket helyett a *további* olvasandó.

A 253. lapon a jegyzetben VI. K. II. fej. helyett *V. könyv III. fej.* olvasandó.

Bihar nyomda részvénytársaság Nagyváradon.

Ágoston, Péter
A zsidók útja

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 12 15 06 03 025 2